

श्री दयाविषयिणी जैनग्रन्थमाला (२३)

श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलगणिशिष्य-पन्न्याससौभाग्यविमलशिष्य-पन्न्याससृष्टिक्रियमलेन विरचिता ।

॥ श्रीआवाग्मवचनमीमांसा ॥

छपावी मसिद्धकर्त्री

राजनगरस्थश्रेष्ठिमनसुखभाइप्रतोलिनिवासि श्रेष्ठिभण्डुभायात्मजजमनाभायाभिधण्टुहिवर्यद्रव्यसाहाय्येन सुद्रापयित्वा मुद्राश्रितोऽयम् ।
श्रीवीरनिर्वाणात् २४४६ ई० सन १९२० विक्रमार्क १९७७

प्रथमावृत्तिः

मूल्यं वाचनमनन-

प्रति ५००.

धीकांटावाडी--राजनगरे (असमवावाद)

धी " नैन एरवोकेट्ट " सुप्रणाल्ये

शा गोकुलवासपुत्रचमनलालेन सुव्रितम्

इस्वरुमासिस्थानम्--

सुधेरी चदुलाल मोहनलाल कोठारी

भा सेकेट्टरी--भीदपाचिमलजि जैनप्रन्थमाका.

डे. दादासाहेबनी पोस--अमवावाव

पन्थासश्रीदयाविमलजिद्गुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीआगमवाचनमीमांसा बृहद्वृत्तिलिख्यते ॥

श्रीपार्श्वनाथं प्रणिपत्य भक्त्या,

सद्भारतीं देवगुरुं स्वबुद्ध्या ।

श्रीसद्गुरुं चागमवाचनस्य,

मीमांसिकावृत्तिमहं विधास्ये ॥ १ ॥

इह विद्वविनायकोपशान्तये शिष्यजनप्रवर्त्तनाय च शिष्टसमयपरिपालनार्थं चेष्टदेवतानमस्काररूपं भावमंगलमुपादेयं तथा श्रोतुजन-
प्रद्वयर्थं शिष्टसमयपरिपालनार्थं मंगलदिचतुष्टयं पुरो वक्ष्यमाणवान्यं तथाहि इह श्रेयो भूते वस्तुनि प्रवर्त्तमानानां प्राथो विद्मः सम्भवति

धीकोटावाढी—राजनगरे (अमवावाव)

भी “ नैन एदवोच्च ” मद्रणास्म्ये

या गोकुलवासासुप्रथमनलाकेन सुप्रितम्

इत्युत्प्राप्तिस्वान्तम्—

झवेरी चट्टुलाळ मोहनलाळ कोठारी

या शेकेटरी—भीरपाचिमळति नैन्पन्पमाका

के. दायासाहेबनी पोळ—मयपावाळ.

पन्यासश्रीदयाविमलजिद्गुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीआगमवाचनमीमांसा बृहद्भृत्तिलिख्यते ॥

श्रीपाश्र्वनाथं प्राणिपत्य भक्त्या,

सद्भारतीं देवगुरुं स्वबुद्ध्या ।

श्रीसद्गुरुं चागमवाचनस्य,

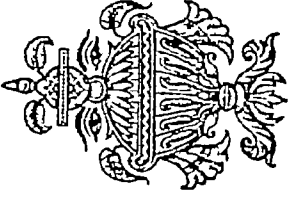
मीमांसिकावृत्तिमहं विधास्ये ॥ १ ॥

इह विघ्नविनायकोपशान्तये शिष्यजनप्रवर्त्तनाय च शिष्टसमयपरिपालनार्थं चेष्टदेवतानमस्काररूपं भावमंगलमुपादेयं तथा श्रोतृजन-
प्रवृत्त्यर्थं शिष्टसमयपरिपालनार्थं मंगलादिचतुष्टयं पुरो वक्ष्यमाणवान्धं तथाहि इह श्रेयो भूते वस्तुनि प्रवर्त्तमानानां प्रायो विघ्नः सम्भवति

श्रेयोभूत्वानेव श्रेयो भूतं वेदं स्वर्गापवर्गसंगैरुत्वात् तथा चोक्तम्, पूर्वस्मिन्नि श्रेयांसि षडु विज्ञानि भवन्ति महतामपि । अथेयसि प्रवृत्तानां त्रयापि यान्ति विनायकाः ॥ १ ॥

इति वचनात् अस्य शास्त्रस्य वादार्थिनां सम्यग्ज्ञानोपवेशक तथा श्रेयोभूतस्य कोऽपि विघ्नो माऽभूदिति विघ्नविनायकोपघ्नान्तये मगलमुपादेशेय उक्तं च, षडु विगिघाई सेयाई तेषु कय मंगलो वपारैर्हि । सत्ये पयद्वियव विजाय महानिरीपव ॥ १ इति वचनात् शास्त्रारम्भेऽभीष्टैवता नमस्कारमाह ग्रन्थकारस्त्वच्रेत्रमाधिमं काव्यं भीमत्याभैजिनेश्वरमिति वचनं भीमकल भ्रियुवन जन मनवयत्कारकारियेनोहारियरमारैन्त्य महामरिमाविस्वारि “ अशोककृतसु सुरपुण्यवृष्टिर्दिव्यध्वनिधामरमासनं च मामण्डलं दुन्दुभिरातपत्रं सञ्जातिहार्याणि विनेश्वराणाम् ॥ १ ॥” इति स्पष्टाष्टातिहार्यश्लोमा वा षडुस्त्रिषदतिष्ठपविभूत्तिर्या सा भीरस्त्यस्य भीमत् तदस्यास्त्यस्मिन्निति म्हुः अय ॥ इति सिद्धैरमञ्जुन्दानुशासनव्याकरणभूत्रादत्र महु प्रत्यय एवाह्य पाभैजिनेश्वरं तथा निजगुरुं पन्यासश्रीदयाविमलजित् सुखिष्यपन्याससौभाग्यविमल जिज्ञाहयं स्वकीयं गुरुं तथा सन्नारतीं भेष्वसरस्वतीं देवतां वाचमिति गम्यं तान् संतवञ्चिरासनंतं नम्रं शिरः मस्तकं यस्य तादृशोऽई मत्स्या प्रणम्य नत्वा नन्वत्र नत्वेत्यनेनापि सिद्धयति किं प्रकारेण इति वेदुष्यते मकारो मानसिकं नमस्कारं पोक्तयति उपहासनमस्कारं निराकरोति यथा “ नमस्यं तत्सस्त्रि त्रेय र्धंगरसितसादरम् । क्रम क्रमिभिनिसारमारंभगुरुहम्बरम् ॥ १ ॥ इत्यादिवत् मर्कटेषु कायवाह मनोभिर्नत्वेति प्रणम्य निमकरस्य स्वकीयस्य मन्नाबुद्धिस्त्वस्याः विधाकान्तिस्त्वस्याः बुद्धये वृद्धिर्हते सार्वोक्तागमवाचनस्य तीर्थिकरोक्तागमवाचनस्य सुमीमांसिकां सुविचारिकां कुर्वे अर्थात् कैरागमाः वाचनीयाः इति विचारिकां विन्वामि तेन सन्तः सवजना मपि क्रन्वकर्त्तरि प्रसमद्दयाः प्रस नहृदययुक्ता सन्तु यवन्तु तथा बुदाईपेनेव शास्त्रं तन्वन्तु विस्तारयन्तु इति मंगलं तथात्र वाची श्रद्धां प्रकृतमार नन्वत्र नमस्कारस्य विप्रविद्यते कर्त्तव्यं सापर्थ्यं उच्यते नमस्कारेण पुण्यस्त्रैः प्रायते पुण्येन विन्ना प्रतिहन्त्यन्ते इति पुनः षडु श्रुंभार ननु मानसादिनमस्कारतपश्चारिप्रादिना

मंगलान्तरेणैव विघ्नोपघातसद्भावादिष्टसिद्धिर्भविष्यतीति किमनेन ग्रथगौरवकारिणा वाचनिकनमस्कारेणेति चेदुच्यते सन्त्यं किन्तु
 श्रोतृजनप्रवृत्त्यर्थमिदं भविष्यति तथाहि यद्यप्युक्तन्यायेन कर्तुरविघ्नेनेष्टसिद्धिः स्यात्तथापि प्रगाढवतः शिष्यस्येष्टदेवतानमस्काररूपं मंगलं
 विना प्रक्रान्तग्रन्थाध्ययनश्रवणादिषु प्रवर्तमानस्य विघ्नसम्भवादप्रवृत्तिः स्यात् मंगलवाक्योपन्यासे तु मंगलवाक्यनाभिधानपूर्वकं प्रवर्तमानस्य
 मंगलवचनापादितदेवताविषयशुभभावव्यपोहितविघ्नत्वेन शाल्वे प्रवृत्तिप्रतिहतप्रसरा स्यात् तथा देवताविशेषनमस्कारोपादाने सति देवतावि-
 शेषगदितागमानुसारीदं शाल्वमतः समुपादेयमित्येवंविध बुद्धिनिबन्धनत्वेन शिष्यप्रवृत्त्यर्थमिदं भवतीति यच्चोक्तम्, पूर्वर्षिभिः मंगल पुष्वपवत्तो
 पमत्तसीसो वि पारमिह जाइ । सत्थि विसेसणाणा तु गौरवादिह पथेइजा ॥ ? ” पुनर्वादी शङ्कां कुर्वन्नाह ननु मङ्गलविकलानामपि
 बहुतमशाल्वाणां दृश्यते संसिद्धिः श्रोतृजनप्रवृत्तिश्चेति ततः किमनेनानेकान्तिकेन शाल्वगौरवकारिणा मङ्गलेनाभिहितेनेति चेदुच्यते सत्यं यत्रापि
 च नमस्कारमन्तरेणापि निर्विघ्ना शाल्वपरिसमाप्तिर्दृश्यते तत्रापि मानसिकनमस्काररूपोऽयं घटत एवेति सफलो नमस्कारः इति अथवा
 शिष्टसमयपरिपालनार्थमिदं भविष्यति तथाहि शिष्याः क्वचिदभीष्टे वस्तुनि प्रवर्तमाना इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं प्रायः प्रवर्तन्ते इति ॥

॥ अथ श्री आगम वाचन मीमांसा लिख्यते ॥

शार्दूलविकीर्तितयुक्तम्

श्रीमत्पार्श्वजिनेश्वरं निजगुरुं मङ्गरतीं देवतां
मत्स्याजं प्रविणम्य संनतशिरा कुर्वं सुमीमांसिकाम् ।
सायौक्तागमवाचनस्य निजक प्रजा विभा वृष्य

सप्त सन्तु मयि प्रसद्यद्वया स्तन्वन्तु शार्वभं मुदा ॥ १ ॥

त्रिष्टमयपरिपाक्तो भवत्विति मन्त्रमभिधेयं यदुक्तम्, अिष्टा श्रित्त्वमायान्ति त्रिष्टमार्गानुपालनात् । तत्र ह्युनाद्यद्विष्टत्वं तेषां मपनुपास्ते ॥ १ ॥ तथा श्रोतृजनमष्टवर्ष्यं मन्त्रकान्चित्तृष्टयमभिधेयं तथा बौक्तम्, मन्त्रं चाभिधेयं च सम्बन्धम प्रयोजनम् । चत्वारि क्यनीयानि शास्त्रस्य धृति धीमता ॥ १ ॥ तत्र मन्त्रमधिकृतं नमस्कार वचनेन अभिधेयं चात्र शब्दे सम्यगागम वाचनस्वरूपं सम्बन्धभास्य वाच्यवाचकभावात्स्त्रियादि प्लच्छाश्रं वाचकं सम्यगागम वाचनस्वरूपं वाच्यं उपायोपेययावलक्षणो वाऽत्र सम्बन्ध वचनरूपापन्नं हीत्रं श्रावणमुपायः नत्परिज्ञानं चापयमिति तथा प्रयोजनमनुद्दिश्य न मन्त्रोऽपि प्रवर्तते इति वचनात्तत्र प्रयोजनं त्वनन्तर परस्परमेवाभ्यां द्विद्या तत्रानन्तरं प्रयाजनं श्रियाणां नास्तीति परिज्ञानं तरेपरं प्रयोजनं तु ज्ञानलक्षित्वस्वरूप्या कीर्त्तिमयति आर्षार्थस्य त्वनन्तरं प्रयोजनं श्रिव्यानुग्रहः

परंपरं तु तदेव ऐहिकमिदमुक्तं पारत्रकं तु परम्पर प्रयोजनमुभयेषामपि निःश्रेयसा वाप्तिरिति तथा मङ्गलादीनां विशेषविस्तारस्तु श्री आवश्य-
कसूत्र बुद्बुद्द्यादिभ्योऽवसेयोऽलं विस्तरेण ॥ इति श्री आगमवाचनमीमांसा बृहद्बृहत्तौ प्रथमकाव्यार्थः ॥ १ ॥

आज्ञां यः प्रविमन्यते जिनपते-राप्तोक्तसूत्रव्रजं

योगोढाहविधिं विधाय सुपतिर्गो वाचयेच्छुद्धितः ।

पञ्चाङ्गीवचनं प्रमाणयति यस्तस्यैव शुद्धं सदा

सम्यत्त्वं जिननायकैः प्रकथितं स्वीयागमौघे वरे ॥ २ ॥

आधुनाकस्य प्राणिनः सम्यत्त्वं शुद्धं तदेवाह आज्ञां यः प्रविमन्यते जिनपतेरिति तद्व्याख्या यः पुरुषः जिनपतेस्तीर्थङ्करस्य
आज्ञामनुज्ञां प्रकर्षेण विशेषेण च मन्यते तस्य तथा अप्तोक्तसूत्रव्रजमिति । अप्तोस्तीर्थङ्करास्तैरुक्तानि सूत्राणि सिद्धान्तास्तेषां व्रजः समुहस्तं
सूत्रव्रजं योगोद्गाहविधिं योगव्रहनक्रियां विधाय कृत्वा शुद्धितः द्रव्यभावविशुद्धितः यः सुयतिः सन्साधुर्वाचयेत् तस्य पुनः यः प्राणी
पञ्चाङ्गीवचनं प्रमाणयति प्रमाणीकुरुते तस्यैव प्राणिनः सदा निरन्तरं सम्यत्त्वं शुद्धं नान्यस्य इति स्वीयस्य निजानामागमानामोघे समूहं
जिनानां सामान्य केवलानां नायकैः स्वामिभिस्तीर्थङ्करैरिति यावत् प्रकर्षेण कथितं प्रोक्तमस्तीति शब्दार्थः अत्र यादी शंङ्कां प्रकुर्वन्नाह नन्वत्र
पञ्चाङ्गीशब्देन किं ग्राह्यमिति चेदुच्यते, सूत्रं ? निर्युक्तिः ० भाष्यं ३ टीका ४ चूर्णी ५ एतासां द्विगुः समाहारः पञ्चाङ्गी तत्र सूत्रं सूचनकृद्
यद्वा सूत्रयति देष्टयतिअप्राक्षरैर्वहून्वर्थात्रिति सूत्रम ? वर्णागमादिभिः पदानां निर्वचनं निरुक्तं वा निर्युक्तिःनिरुक्तं पटभञ्जनमित्यभिधान चिंतामणि
वचनात् ० तथा भाष्यते इति भाष्यं वा सूत्रं प्रोक्तमर्थं प्रपञ्चयतीति भाष्यं सूत्रोक्तार्थं प्रपञ्चकमिति देमीकोऽगवचनात् भाष्यं ३ तथा

नीक्यति गमयत्यर्यान् दीक्षा वा सुपमाणां विपमाणां च निरन्तरं व्याख्या यस्यां सा तथा दीक्षा निरन्तर व्याख्या इत्यभिधानं चिन्ता मपि रचनात् दीक्षा ६ तथा पूर्णां क्रियते एकी क्रियते अर्था अस्यामिति पूर्णा ५ इत्येवं पञ्चाङ्गी तस्या पञ्चाङ्गां यत् क्रियितं तत्सर्वं सत्यं प्रमाणं च मन्यन्ते यस्तस्य सम्यक्सर्वं शुद्धमिति द्वेयमिति ॥ श्री आगमवाचनमीमांसा दृष्टदृष्टां द्वितीयकाव्यायं ॥ २ ॥

उद्देश प्रमुखाः सुशास्त्रकथिता प्रोक्तांश्चतु सचिदां

नो किन्तु श्रुतसधिवं सवनुयोगद्वार सुआठरात् ।

क्षात्वा योगविधानदक्षमतिभिः साधुत्तमैः सन्ततं

श्रीयोगोद्यद्ने मय शिष्ययुतैः स्नेहः प्रचार्यो मुदा ॥ ३ ॥

उद्देश प्रमुखा इति उद्देशः १ प्रमुखशब्देन समुद्देशः २ अनुज्ञा ३ अनुयोगः ४ एतेऽपि प्राणाः षकारौ पादपूर्णे ते षत्वारोऽपि कीरक्षाः गुत्रास्त्रकथिता श्रोमन जैन ब्राह्मण्यु निगदितास्ते षटुः संविदाय चतुर्ज्ञानानां मतिज्ञानावधिज्ञान मन पर्यायज्ञान केवलज्ञाना भियानानां नो नहि प्रोक्ता जिनैरिति श्रेयः किन्तु ते पूर्वाक्षा उद्देशादयश्चत्वारः श्रुतज्ञानस्यैव नान्येषां ज्ञानानां तथा पठनश्राठ- नार्योऽपि श्रुतज्ञानस्यैत्यायधिकारं परात् श्रेष्ठत्वं सवनुबोगद्वारमुक्त्वा सुन्दराऽनुयोगद्वारा इत्यमुक्त्वा ज्ञाना विज्ञाय साधुश्रवणाः साधुश्रवणसैः कीरक्षैः साधुत्तमैः पागविधानदक्षमतिभिः यो एवम श्रेष्ठुद्विभि योगोद्देशं विधाय साधुगिरागमावाचनीया नान्येनेति श्रुदुद्विभयद्वि रित्यथ पुन कीरक्षैः साधुत्तमैः शिष्ययुतैः कन्त्याषयुक्तैः सन्ततं निरन्तरं मुदा इत्येव ध्रुवं निषय श्रीयोगोद्देशे श्रीयोगकरणे स्नेहः अन्तः प्रीतिः समर्थाय प्रकर्षेण धारणीयः अस्माभियोगवचनं विविधयैव आगमवाचनीया इत्यर्थ इति शब्दार्थः । अथ चिस्तरावः अनुयोग

द्वारमूर्त्रे उद्देशादयश्चत्वारः प्रोक्ताः श्रुतज्ञानरथेव तथा कालग्रहणस्य विधिः प्रोक्तस्तथा चानुयोगद्वार सूत्रपाठः । नाणं पंचविहं पणत्तं तंजहा
 आभिणिबोहियनार्णं १ सुअनार्णं २ ओहिनार्णं ३ मणपज्जवनार्णं ४ केवलनार्णं ५ तत्थ चत्तारि नाणाइ ट्ठप्पाइ उवणिज्जाइणो उद्विसिञ्जन्तिणो
 समुद्विसिञ्जन्तिणो अणुन्न विज्जन्ति सुअनाणस्स उद्देशो समुद्देशो अणुन्ना अणुओगो ४ पवत्तइ जइ सुअनाणस्स उद्देशो समुद्देशो अणुन्ना
 अणुओगो ४ पवत्तइ “जइ सुअना” अंगवाहिरस्स उद्देशो ४ अंगपविट्ठस्स वि उद्देशो ४ इमं पुण पट्टवणं पडुच्च अंगवाहिरस्स जावपवत्तइ अणंगप-
 विट्ठस्स वि उद्देशो जावपवत्तइ इमं पुण पट्टवणं पडुच्च अणंगपविट्ठस्स अणुओगो जइ अणंगपविट्ठस्स अणुआगो किं कालिअस्स अणुओगो
 उक्कालिअस्स अणुओगो कालिअस्स वि अणुओगो उक्कालिअस्स वि अणुओगो । अथ पूर्वोक्तपाठस्य किञ्चिदर्थे यथा ज्ञानं पञ्चविहं
 प्रज्ञत्थं तच्चथा आभिनिबोधिकज्ञानं मतिज्ञानमित्यर्थः तथा श्रुतज्ञानं तथा स्वविज्ञानं तथा मनःपर्यायज्ञानं तथा केवलज्ञानं तत्र यत्वारि
 ज्ञानानि स्थाप्यानि स्थापनीयानि तत्र उद्देशः सामान्यकथनं स न चतुर्ज्ञानानां तथा समुद्देशो विशेष कथनं तदपि न चतुर्ज्ञानानां किन्तु श्रुतज्ञा-
 नस्येव तथाऽनुज्ञाऽपि न भवति अर्थात् उद्देशसमुद्देशानुज्ञा सम्बन्धिनी क्रियापि न भवतीत्यर्थः यतोमतिज्ञानावयिमनःपर्यायकेवलाभिधानानां
 चतुर्णां ज्ञानानामदानमर्षणं नहि भवति ततः श्रुतज्ञानस्योद्देशः समुद्देशोऽनुज्ञाऽनुयोगश्च प्रवर्त्तते किमन्नप्रविष्टस्योद्देशः समुद्देशोऽनुज्ञाऽनुयोगश्च
 प्रवर्त्तते किं वांगबाह्यस्योद्देशः समुद्देशोऽनुज्ञानुयोगः प्रवर्त्ततेयतः श्रुतज्ञानस्याङ्गाप्रविष्टान्याचारंग्गादीनि सूत्राणि सन्ति तथाङ्गवाह्यान्यावश्यकदीनि
 सूत्राण्यऽपि सन्ति तेन प्रश्नद्वयं कृतमित्यादि तथा चोक्तं श्रीअनुयोगद्वारसूत्रबृहद्बृहत्तौ पूर्वोक्तपाठव्याख्यायां मलयारिगच्छालङ्कार श्रीहेमचन्द्रसूत्रि-
 भिस्तत्पूर्वोक्तसूत्रवृत्तिदेशो यथा यदिनामज्ञानं पञ्चविहं प्रज्ञत्तं ततः किमित्याह तथेत्यादि तत्र तस्मिन् ज्ञानपञ्चके आभिनिबोधिकावयिमनः
 पर्यायकेवलारब्धानि चत्वारि ज्ञानानि ठप्पाइत्ति स्थाप्यान्यसंब्यवहार्याणि व्यवहारनयो हि यदेव लोकस्थोपकारे वर्त्तते तदेव संब्यवहार्यं मन्यते
 लोकस्य च हेयोपादेयैर्ष्वर्थेषु निवृत्तिप्रवृत्तिद्वारेण प्रायः श्रुतमेव साक्षादत्यन्तोपकारि यद्यपि केवलादि दृष्टमर्थं श्रुतमभिधत्ते तथापि गौणवृत्त्या तानि

स्वाकापकारीणीति श्रावः यदुक्तन्यायेनासंन्यबह्वार्याणि वामित्तम क्रियित्याह । उवणिज्जा इति ततः स्यापनियानि एतानि तथा विभाषका
 रायावतो सव्यवहार्यत्वा विष्टु न तेरिशोदेषसमुद्देशाद्यस्य विकार इत्यर्थः अथवा स्याप्यन्यपुस्तुराणि स्वस्वरूपप्रतिपात्नेप्यसमर्थानि
 नदि द्रष्टवन्तरेण स्वस्वरूपमपि केवलादीनिप्रतिपादयितुं समर्थानि द्रष्टव्यनन्तरयेव श्रुतत्वेनाक्त इति स्वपरस्वरूपप्रतिपात्ने श्रुतदेव समर्थं
 स्वस्वरूपन केवलयः स्याप्यानि अमृतराणियानि घत्वारि ज्ञानानि तानीशानुवागद्वार विचारप्रक्रमे क्रियित्याह अनुपयोगित्वात् स्यापनीया-
 न्यनधिकृतानि यत्रैव बुद्धेसमुद्देशानुसृष्टयः क्रियन्ते तत्रैवाऽनुयागस्तद्वद्वाराणि घापप्रमात्रीनि प्रवर्त्तने एवम्भूतं त्वाचारात्श्रुतज्ञानमेवेत्यत
 उद्देशाद्यविषयत्वादनुपयोगीनि शेषज्ञानानि इत्येतावानधिकृतानि अत्राद्यानुयागा व्याख्याने तत्र शेषज्ञानचतुष्टयस्यापि प्रवर्त्तन एवति क्रय
 अनुपयोगित्वं ननु समयचर्यानिभिन्नता सूचकमेवैतं चचा यताऽहं तत्रापि तज्ज्ञानप्रतिपादकमूत्र सन्धे एव व्याख्यायत स च श्रुतमेवति
 श्रुतस्यैवानुयागप्रवृत्तिरिति अथवा स्याप्यानि गुर्वनधीतत्वंतादश्राद्यविषयभूतान्ये तदेव विवृणोति स्यापनीयानीत्यर्थो द्वात्रिपि न्श्रुतं
 मनति अनेकार्थत्वादतिगम्भीरत्वाद्विनिषमन्त्राद्यतिद्वयसम्पन्नत्वाच्च प्रायो गुरूपदेशापेक्षं श्रुतज्ञानं तच्च गुरारन्तिकं गुरमार्णं परमकृत्याणका-
 नत्वाद्देशादिविनिना गृह्यत इति तस्यादेशादयः प्रवर्त्तन्त शेषाणि तु चत्वारि ज्ञानानि तद्वावरणरूपमक्षयशयोपभ्रमाभ्यां स्वतएव जायमानानि
 नादेशाद्यिदमपेक्षं ते यतयंयत आह ना वदिसिञ्जन्तीत्यादिना उद्दिश्यन्ते ना समुद्दिश्यन्ते ना भमुद्देशान्ते तत्रेदमप्यनादि त्वा
 पठितव्यमिति गुरस्वप्नविशेष उद्देशः तस्मिन्नेव अिष्येण हीनाद्विद्वल्लक्षणपेक्षेऽधीति गुरानिषेदिते स्थिरपरिचितं कुर्वन्मिति गुरस्वप्नविशेष
 एव समुद्देशस्तथा कृत्वा गुरानिषेदिते सम्यगिन् धारयान्याध्यापयेति तद्वचनविशेष एवानुशा सुपणाणस्सेत्यादि श्रुतज्ञानस्योद्देश ममुद्देशा
 ऽनुशा अनुयागस्य प्रवर्त्तते तत्रोद्देशादीनां प्रयाणां स्वरूपसंक्षेपत उक्तमपि विनियानुसृष्टार्यं विच्छिद्विस्तरतः उच्यते तत्राचाराद्यस्य उच्यते
 ध्ययनादिकात्किञ्चन्यतस्कन्धस्य औपपातिकास्तुक्ताधिकोपाध्यायनस्य पायसुद्देशविधिः तत्राचाराध्यायनस्य श्रुतमध्यवृत्तिमिच्छति या विनिय-

सस्वाध्यायं प्रस्थाप्य गुरुं विज्ञपयति भगवन्नमुकं मम श्रुतमुद्दिशत गुरुरपि भणतीच्छाम इति ततो विनेयो वन्दनकं ददाति ? ततो
गुरुत्वाय चैत्यवन्दनं करोति तत ऊर्ध्वस्थितो वामपार्श्वीकृतशिष्यो योगोत्क्षेपनिमित्तं पञ्चविंशत्युच्छ्वासमानं कायोत्सर्गं करोति चंदेसु
निम्मलयरेति यावच्चतुर्विंशति स्तवं चिन्तयतीत्यर्थः ततः पारितकायोत्सर्गः सम्पूर्णचतुर्विंशति स्तवं भणित्वा तथा स्थित एव पञ्चपरमेष्ठि
नमस्कारं वारत्रयमुच्चार्य नाणं पंचविहं णणत्तमित्यादि उद्देशनन्दी भणति तदन्ते वेदं पुनः प्रस्थापनं प्रतीत्य साथोरिदमङ्गमसुं श्रुतस्कन्धं
इदमध्ययनं वा उद्दिशामि क्षमाश्रमणानां हस्तेन सूत्रमर्थं तदुभयं च उद्दिष्टमित्येवं वदति क्षमाश्रमणानामित्यादि त्वात्मनो अहंकारवर्जनार्थ-
मभियत्ते ततो विनेय इच्छामीति भणित्वा वन्दनकं ददाति २ तत उत्थितो ब्रवीति सन्दिशत किं भणामीति ततो गुरुर्वदति वन्दित्वा
प्रवेदयति ततो विनेय इच्छामीति भणित्वा वन्दनकं ददाति ३ ततः पुनरुत्थितः प्रतिपादयति भवद्भिर्मामुक्तं श्रुतमुद्दिष्टमिच्छाम्यनुशास्ति
ततो गुरुः प्रत्युत्तरयति योगं कुर्विति एवं सन्दिष्टो विनेय इच्छामीति भणित्वा वन्दनकं ददाति ४ ततो अत्रान्तरे नमस्कारसुष्कारयन्नसो
गुरुं प्रदक्षिणयति तदन्ते च गुरोः पुरतः स्थित्वा पुनर्वदति भवद्भिर्मामुक्तं श्रुतमुद्दिष्टमिच्छाम्यनुशास्ति ततो गुरुराह योगं कुर्विति एवं
सन्दिष्ट इच्छामीति भणित्वा वन्दित्वा च पुनस्तथैव गुरुं प्रदक्षिणयति तदन्ते च पुनस्तथैव गुरुशिष्ययोर्वचनप्रतिवचने तथैव च तृतीयप्र-
दक्षिणां विदधति विनेयः एतानि च चतुर्थवन्दनकादीनि त्रीण्यपि वन्दनकान्येकमेव चतुर्थं गणयते एकार्थप्रतिबद्धत्वादिति २ ततस्मृतीय
प्रदक्षिणान्ते गुरुर्निषीदति निषण्णस्य च गुरोः पुरतोऽर्द्धावनतगात्रो विनेयो वक्ति युष्माकं प्रवेदितं संदिशतसाधूनां प्रवेदयामि ततो
गुरुराह प्रवेदयेति तत इच्छामीति भणित्वा विनेयो वन्दनकं ददाति ५ प्रत्युत्थितश्चाचारित पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारः पुनर्वन्दनकं ददाति ६
पुनरुत्थितो वदति युष्माकं प्रवेदितं साधूनां च तं प्रवेदितं सन्दिशत करोमि कायोत्सर्गं ततो गुरुरनुजानीते कुर्विति ततः पुनरपि वन्दनकं
ददाति ७ एतानि सप्तच्छोभवन्दनकानि श्रुतप्रत्ययानि भवन्ति ततः प्रत्युत्थितो अभियत्ते अमुकस्योद्देशनिमित्तं करोमि कायोत्सर्गं

मन्यप्रोच्छ्वसिता इत्यादि यावदुष्पुस्तुजायीति ततः कायोत्सर्गं स्थितः सप्तविंशतिसुच्छ्वासांश्चिन्तयति सागरपरगन्धीरिति यावत्तुर्विंशति-
 स्तनं चिन्तयति इत्यर्थः उद्वेगसमुद्देशे सषानीसं अशुभ्यवर्णियाए इति वचनात् ततः पारितकायोत्सर्गः सम्पूर्णं षट्त्रिंशतिस्तनं भषित्वा
 परिसमाप्तोद्वेगश्चिन्तयित्वाशुरोः ऋजोभवनन्नकं ददाति तत्र न भुक्तप्रत्यर्थं किं तर्हि भुक्तदात्त्वादिना गुरुः परमोपकारी तद्विनिश्चितपत्तिनिश्चि-
 त्तमिति अङ्गादिसमुद्देशेऽप्येव विधिवत्कव्यो नवरं पूर्वमेवेदिते योगं कुर्वित्युक्तमत्र तु स्थिरपरिचितं कुर्विति वदति योगोत्क्षेपकायोत्सर्गं
 नन्याकार्पणं प्रवक्षिणाप्रयनिषिद्धं न क्रियते श्रेयः सप्त वन्दनवादिक्तो विचिन्तयैव अनुज्ञानिषिस्तु योगाल्लेपकायोत्सर्गं बर्जः सर्वोऽप्युद्वेगवि-
 षिष्टकव्यो नवरं प्रवेदिते गुर्वन्दति सम्पत् आरयान्येषां च प्रवेद्य मन्यानपि पाठयेत्यर्थः भाषय्यकादियु तण्डुलविचारणादिप्रकीर्णकेष्वपि
 चैप एव विधिंनवरं स्वाध्यायप्रस्थापनं योगोत्क्षेपकायोत्सर्गश्च न क्रियते एवं सामायकाप्ययनेपूद्देशकेषु च चैत्यवन्दनप्रवक्षिणा प्रयात्रि-
 विधेपक्षिचारित सप्तवन्दनकं प्रदानादिकः स एव विधिरिति तावदियं षृण्णिकारस्मिन्निता साभाचारी साम्मतं पुनरन्ययापिता' सद्युपम्-
 भ्यन्ते न च तयोपलभ्य सम्मोहः कर्तव्यो विधिप्रस्तात्साभाचारीणाभिवि इदानीमनुयोग विधिरुच्यते तत्रानुयोगो बन्ध्याणश्चद्वार्यं स
 यदाधीवद्युप्रस्थाचार्यं प्रस्थापनयोग्यस्य श्रिव्यस्यानुज्ञाप्ये तदार्यं विधिः प्रश्नस्तेषु त्रियिनसत्र करणश्रुतेषु प्रश्नस्ते च भिना यतनादौ
 क्षेपे सुवं प्रमाण्यं एकागुरुणास्तेका श्रिव्याणामिति निषङ्गादयं क्रियते ततः प्राभातिककाले प्रवेदिते निषङ्गानिवर्णस्य गुरोर्बोलपट्टकरजो
 ररणशुलपक्षिणा मात्रोपकरणो विनियः पुरतोऽवतिष्ठते ततो द्वापपि गुरुश्रिव्यौ दृष्टवक्षिणां प्रत्युपेक्षयतस्तया च सम्यग् गुरीरं प्रत्युपेक्षयतस्ततो
 विनियो गुरुणा सह द्वादशा वचनन्दनकं दत्त्वा ष्वति इच्छाकारेण सन्दिग्धतस्वाध्यायं प्रस्थापयामि ततश्च द्वावपि स्वाध्यायं प्रस्थापयतः ततः
 प्रस्थापिते स्वाध्याये घुर्बनिषीदति ततः श्रिव्यो द्वादशवार्यवन्दनकं ददाति ततो गुरुस्वाध्याय श्रिव्येण सहानुयोगप्रस्थापननिमित्तं कायोत्सर्गाङ्करोति
 ततो घुर्बनिषीदति ततः स श्रिव्यो द्वादशवार्यवन्दन केन बन्दते ततो गुरुस्नानभिमन्त्र्योक्तिश्रुत्याय च निषर्गा पुरतः कृत्वा वामपार्श्वीकृत

शिष्यश्चैत्यवन्दकं करोति ततः समाप्ते चैत्यवन्दनेषु ३ गुरुर्ध्वस्थित एव नमस्कारपूर्वं नन्दिसुचारयति तदन्ते चाभिधत्ते मां साधोरनुयोग-
 मनुजानामि क्षमाश्रमणानां हस्तेन द्रव्यगुणपर्यायैरनुज्ञातस्ततो विनेयः च्छोभवन्दनकेन वन्दते उत्थितश्च ब्रवीति संदिशतः किं भणामि
 ततो गुरुराह वन्दित्वा प्रवेदय ततो वन्दते शिष्य उत्थितस्तु ब्रवीति भवद्भिर्ममानुयोगोऽनुज्ञात इच्छाम्यनुशास्ति ततो गुरुर्वदति सम्भ्यग्
 धारय अन्येषां च प्रवेदय अन्येषामपि व्याख्यानं कुर्वित्यर्थः ततो वन्दते असौ वन्दित्वा च गुरुं प्रदक्षिणयति प्रदक्षिणान्ते च भवद्भिर्ममानुयोगोऽनुज्ञात
 इत्याद्युक्तिप्रत्युक्तिर्द्वितीयप्रदक्षिणा च तथैव पुनस्तृतीयप्रदक्षिणांते गुरुर्निषीदति तत्पुरस्थितश्च विनेयो वदति शुष्माकं
 प्रवेदितं सन्दिशतसाधूनां प्रवेदयामीत्यादि शेषमुद्देशविधिवद्भक्तव्यं यावदनुयोगानुज्ञा निमित्तं कायोत्सर्गं करोति तदन्ते च स निषद्यः
 शिष्यो गुरुं प्रदक्षिणयति तदन्ते च वन्दते पुनः प्रदक्षिणयत्येवं तिस्रो वारास्ततो गुरोर्दक्षिणभुजासन्ने निषीदति ततो गुरुपरंपर्यं एतानि
 मन्त्रपदानि गुरुस्तिस्त्रो वाराः शिष्यस्य कथयति तदन्तरं प्रवर्द्धमानाः प्रवरं सुगन्धमिश्रास्तिस्रोऽक्षशृष्टीस्तस्मै ददाति ततो निषद्याया गुरुस्तथाय
 शिष्यं तत्रोपविश्य यथा सन्निहितसाधुभिः सह तस्मै वन्दनकं ददाति ततो विनेयो निषद्यास्थित एव नाणं पंचविहं पन्नतमित्यादि
 सूत्रमुच्चार्य यथाशक्ति व्याख्यानं करोति तदन्ते च साधून् वन्दनकं ददाति ततः शिष्यो निषद्यातः उत्तिष्ठति गुरुरेव पुनस्तत्र निषीदति ततो
 द्वावप्यनुयोग विसर्गार्थं कालप्रतिक्रमणार्थं च प्रत्येकं कायोत्सर्गं कुरुतः ततः शिष्यो निरुद्धं प्रवेदयति निरुद्धं करोतीत्यर्थः एवं श्रुतस्यैव उद्देशादयः
 प्रवर्तन्ते न शेषज्ञानामत्र चानुयोगेनैवाधिकारो न शेषैरनुयोगद्वारविचारस्यैवेह प्रक्रान्तत्वात्तत्र यथाभिहितमुपजीव्याह शिष्यो यदीत्वादि
 यद्युक्तक्रमेण श्रुतज्ञानस्योद्देशः समुद्देशोनुज्ञा अनुयोगश्च प्रवर्तते तर्हि किमसावङ्ग प्रविष्टस्य प्रवर्तते उताङ्गत्राद्यस्येति तत्रोङ्गेषु प्रविष्टमन्तर्गत-
 मङ्गप्रविष्टं श्रुतमाचारादि तद्भावात्तत्राध्ययनादि अत्र गुरुर्निर्वचनमाह अंगपविष्टस्स वीत्यादि अपि शङ्को परस्परस्समुच्चयार्थो अङ्गप्रविष्टस्या
 प्योद्देशादि प्रवर्तते तद्भावात्स्यापि इदं पुनः प्रस्तुतं प्रस्थापनं प्रारम्भं प्रतीत्याश्रित्याङ्गवाद्यस्य प्रवर्तते नेतरस्य आवश्यकं ह्यत्र व्याख्यास्यते

तथाप्यामेवेति भावः अत्राह्वात्ममेवेति सामान्योक्तौ सत्या संख्यानो विनिय आह जइ अंगबाहिरस्तेत्यादि यच्चद्वाहस्यो द्वैत्रादिः किमसौ
 कान्तिकस्य प्रवर्तते उत्कालिकस्य वा द्विवाच्यद्वाहस्य सम्भवादिति भावस्तत्र दिवसनिश्चा प्रथमचरणपौरुषी लक्षणे काले धीयते नान्यथेति
 कालिकसुचराध्ययनादि यजु कालवेला मात्रवर्जं शेषकालानियमेन पठयते तदुत्कालिकस्यैवादि अप्र गुरुःप्रतिबन्धनमाह कालियरस
 धीत्यादि कालिकस्याप्यसौ प्रवर्तते उत्कालिकस्यापि इदं पुनः प्रस्तुतं प्रस्थापनं प्रारम्भं प्रतीत्य उत्कालिकस्यासामन्तव्याः आषड्यकमेव
 एव व्याख्यास्यते तद्योत्कालिकमेवेति इदं व्युत्कालिकस्येति सामान्य वचने विशेषनिश्चासुः पृच्छति नई तत्कालियस्तेत्यादि यणुत्कालिक
 स्योपेक्षादिस्वत्किमावश्यकस्यार्थं प्रवर्तते तयावश्यकव्यतिरिक्तस्य सम्यक्वाटिति परमार्थस्तत्र श्रमणैः भावकैश्चोभय
 सन्धयवस्थं करणत्वावश्यकं सामापिकादि पठ्ययनकलापं तस्मात्तु व्यतिरिक्त विभं दशैकालिकादि गुरुराह भावस्सगस्त वीत्यादि
 इयोरपेक्षयोः सामान्येनोद्देशादि प्रवर्तते किन्त्वयं प्रस्तुतं प्रस्थापनं प्रारम्भं प्रवीत्यावश्यकस्यानुयोगोनेतरस्य सकल सामाचारी मूलत्वा-
 दस्यैव शेषपरिहारेण व्याख्यानानादिति भावनीयं उद्देशसमुद्देशानुशात्वावश्यकं प्रवर्तमाना अप्यत्र नाधिकृता अनुयोगावसरत्वात्तस्त
 तरिहारेणोक्तमित्यनुयोगद्वारसूत्रसदृशवृत्तिवचनात् साधुभिरेव सिद्धान्ता वाचनीयास्तत्रापि काल्पनादिप्रयोगक्रियाकारकं साधुभिरव
 नान्यैरिति ततः श्रवणार्थां तु का कथा तीर्थकराज्ञापान्काः भावकास्तु सिद्धान्तान् नहि वाचयन्ति भादानामागमपठनं जनागमेषु
 निषिद्धतादिति विस्तरार्थः ॥

इति श्रीमत्संन्यासटयातिपलजिन्वसुत्रिप्यर्थन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिदिनेयमुक्तिविपलन विरचितायां स्वापशाऽऽगमवाचनमीमांसाहृत्वी
 तृतीयकाव्याये ॥

उद्देशप्रसुखांश्च यः पवति वै त्यक्तक्रमः सोऽपि च
 ज्ञानाशातनिकां करोति च पुनर्बध्नाति चित्संवृतम् ।
 इत्येवं कथितं वरे सुभगवत्यङ्गेऽर्थसार्थान्विते
 तेनोद्देशप्रसुखाश्च सुक्रमयुतैः पाठ्याः सुवाचं यमैः ॥ ४ ॥

अथ चतुर्थकाव्य व्याख्यामाह । यः साधुः कीदृशः त्यक्तक्रमः उद्देशप्रसुखपठने क्रमोऽनुक्रमः त्यक्तोयेन उद्देशादि क्रमं विना सिद्धान्ताभ्यासकारकः इत्यर्थः तादृक् त्यक्तक्रमः यः साधुः उद्देशप्रसुखाणि उद्देशसमुद्देशादीनि पठति वै निश्चये चकारः पादपूरणे सोऽपि साधुः ज्ञानाशातनिकां ज्ञानाशातनां करोति विदधाति च पुनः उद्देशप्रसुखाणि क्रमं विना पाठकः साधुः वित्संवृतं वित्तज्ञानं तस्य संवृता-
 मावरणं ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नाति इत्येवमेवं रित्यावरे श्रेष्ठे सुभगवत्यङ्गे भगवतीसूत्रालये पञ्चमाङ्गे कीदृशो पञ्चमाङ्गे अर्थानां सार्थः समूहस्तेनान्विते गणयैः कथितं प्रोक्तमस्ति तेन सुक्रमयुतैरुद्देशप्रसुखानुक्रमयुतैः सुवाचं यमैः सुसाधुभिरुद्देशप्रसुखाः पूर्वोक्ता अनुक्रमेणैव पठ्या भणितव्याः इति काव्यार्थः ॥ विशेषार्थस्त्वयं ॥ भगवतीसूत्रे ज्ञानावरणीयकर्मबन्धकारणं भगवान् गौतमस्वामिना पृष्ठं तत्सूत्रपाठो यथा नाणावरणिज्ज्ञ-
 कम्मसरीरण्णओगबंधेणं भंते कस्स कम्मस्स उदयेणं गोयमा नाणपडिणीयाए नाणनिहवणयाए नाणंतराणं नाणप्पओसेणं नाणासायणाए नाणविसंवायणा योगेणं नाणावरणिज्झकम्मसरीरण्णओगं बंधइति अथैतत्पाठस्य शब्दार्थो यथा नाणावरणीज्झइत्यादि ज्ञानावरणीयकर्मनाम यच्छरीरस्य प्रयोक्तृसाबन्धः स कस्य कर्मणः उदयेन बध्नाति ज्ञानावरणीयं कर्म केन बध्नातीत्यर्थः इति गौतमस्वामिना पृष्ठे भगवान् प्राह । हे गौतम ? नाणपडिणीयाए ज्ञानस्य गत्यनीकत्वेन अनिष्टाचरितेन ज्ञानावरणीयं कर्मबध्नाति तथा नाणनिहवणयाए ज्ञानस्योच्छापनं ओक्खवुं

इति लोके मसिद्धं तथा ज्ञानज्ञानिनोः कथञ्चिदभेदोपचारात् यस्य पार्थं ज्ञानमधीतं तस्य च ज्ञानस्योच्छापनेन तत्कर्म बध्नाति तथा नाणां
तरापथं ज्ञानान्तराकरणेन अर्थात् ज्ञानपाठकस्याहारजलपत्नोपाश्रयस्वानलामनिपेक्षकरणेन तथा नाणप्यभोस्तेषु ज्ञानमद्वेषेण ज्ञानज्ञानिनो
भ्यरि मन्तमीतेररस्येन तथा नाणासापणाए ज्ञानाश्चातनाकरणेन ज्ञानिजाविदेस्नेन तथा नाणविसर्वायणजोगेण ज्ञानस्य विसर्वाद्यो
विपरीणप्ररूपणा तथा नाणापरणीकञ्च इत्यादि एवं कुर्वन् प्रीकः ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नाति इति भगवतीभूषेतथा भगवतीप्रहस्यदृजाणामन्तभागे
वपोयोगविधिः सेवतः कृषितस्त्वस्त्रोऽप्यत्र भय्यमीवोपकाराय सेवतः कृपयामः तथा च तत्यागः पञ्चवीए आइमाण अट्टुळं मयाणं दोदो
उदेसमा उदिसिग्धंति नवरं चतुस्सयं पहले दिवसे अट्टविषीयदिवसे दो उदिसिग्धंति एनमाओ सयाओ आरुज्जावरयं पावे तावरयं
उदिसिग्धइ उकोसेन सयं एगदिवसेन मग्निमेण दोदि दिवसेदि सयं एवं आरुमेण निदि दिवसेदि सयं एवं आरुवीसामं सयं नवरं गोराओ
एग दिवसेनं उदिसिग्धंति जइसोपिठ जइसोपिठ एगदिवसेनं अशुग्धविग्धइ अइनविओ आर्यविल्लुगेणं अशुग्धविग्धंति इति असेतरपाठस्य
उद्वार्योपया पञ्चवीए प्रश्नो भगवतीयुने इति यावत् आपमाणं अट्टुळं सयाणं आदिमानां अहानां अतकानां दोदो उदेसगावदिसिग्धंति
दो इशुदेष्टावुदेस्यो नवरं किञ्चिद्विशेषो यथा चतुस्सयं पहले दिवसे अट्ट० चतुर्बन्धतकस्य प्रथमदिवसे अष्टौ उदेष्टाः विषीयदिवसे दो
उदेष्टा उदिसिग्धंति द्वितीयदिवसे द्वावुदेष्टौ उदेष्ट्यौ नवमाओ सयाओ आरुम अच नवमश्चतकदारस्य गावरयं पावे यावन्तं सूत्रपाठं
पठति तावरयं उदिसिग्धइ तावान् उदेष्ट्यः उकोसेन सयं एगदिवसेनं उट्टुळः एकेन दिवसेन चतकं मग्निमेणं दोदि दिवसेदि सयमिति
मध्यमः द्वाभ्यां दिवसान्वादेकं चतुस्त्रेस्यं अन्यमन्त्रिमिदिवसेरेकं चतुस्त्रेस्यं एवं प्राण वीसइ मंसवमिति विचलितमश्चतकं वाक्काण्ड्यं
नवरमिति नवरं मोसालो एगदिवसेनं उदिसिग्धंति मोसालकस्य पाठदंष्टं चतकमेकेन दिवसेनोदेस्यं जइसोपिठ यदि सः बुद्धिमान्
मयेवदि एगं दिवसेनं अशुग्धविग्धंति एकेन दिवसेनाऽशुभा कार्यां आनपि उपदिसुद्धिमान् न मदेवदि आर्यविल्लुगेण अशुग्धविग्धंति

द्वार्यामाचाम्लाभ्यामनुज्ञा कार्या यतः पूर्वं यः साधुः यावन्तं सूत्रपाठं पठेत् तावन्तीमेव क्रियां कारयित्वा शिष्यं सद्गुरुः सूत्रपाठमपाठयदिति भावः तेनैवं कथितं यत् द्वाभ्यां दिवसाभ्यां द्वयोराम्बुयोः क्रियां कारयित्वाऽनुज्ञा कार्येति अथ सूत्रं एगविसवावीतेवीस इमां सयां ई एकेकदिवसेणं उद्दिशिज्झंति एकविंशतितमद्वाविंशतितमद्भयोर्विंशतितमशतकानि एकेनदिवसेनोद्देश्यानि इत्यादि योगवहनविधिस्तु योगविधिग्रन्थप्रमुखतोऽवसेयः आधुनिककाले तु पूर्वशुद्धसामाचारी भेदतस्तथा कालभेदतः योगवहनक्रियाभिन्नरीत्याऽपि दृश्यते परं न च तथोपलभ्यसन्देहः कर्तव्यो विचित्रत्वात् सामाचारीणामिति विस्तरार्थः ॥

इति श्रीमत्पंन्यासदयामिमलजितसुशिष्यपंन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयमुक्तिविमलेनविरचितायांस्वोपज्ञाऽऽगमवाचनमीमांसाहृतौ चतुर्थकाव्यार्थः ॥ ४ ॥

श्रीनन्द्यां किल चोत्तराध्ययनके सूत्रे पुरोगेऽनुयुग्
योगद्वारवरे च सम्प्रकथितः योगान्वितानां खलु ।
सत्कालग्रहणस्य सर्वसुविधिः शुद्धोपयोगान्वितैः
धार्यो धैर्यधरैः सुसाधुवृषभैः श्रद्धेयमर्हद्वचः ॥ ५ ॥

अथ पञ्चमकाव्यव्याख्यामाह । श्रीनन्द्यामिति किलेति निश्चये चकारः पादपूर्णे वा पुनरर्थे योगान्वितानां योगकर्तृणां साधूनां खलु अवधारणे सत्कालग्रहणस्य शुद्धकालग्रहणस्य सर्वसु विधिः समस्तविधिः श्रीनन्द्यां श्रीनन्दीसूत्रे चकारः पुनरर्थे उत्तराध्ययनके सूत्रे उत्तराध्ययननाम्नि सूत्रे तथा पुरोगे श्रेष्ठे अनुयुग् योगद्वारवरे अनुयोगद्वारसंज्ञके सूत्रे गणधरैः सम्प्रकथितः सम्प्रकथितः प्रोक्त-

स्मृतिः शुद्धोपयोगान्वितः निर्मलोपयोगसहितः तथा वैश्व परेतीति वैश्वरास्त्रोः वैश्वरैः सुसाधुवृषभैः सत्साधुवृषभैः वायंस्तथा
 आद्वन्द्वलीयांहरचनेन अद्वैयमिति सुव्यायः ॥ अथ विश्वरास्त्रोः ॥ नन्दियुग्मेऽपि उद्वेगसमुद्देशानुश्लेषेति योगवानक्रिया प्रयापिता तथा च
 तत्वातः सेनैः संगद्वयाप पत्रमे भये दोहृमत्वंथापणवीले अञ्जयणा पंचासीई उद्वेसजकाला अङ्गारसस्यसहस्ताणि
 पयमौर्ण इत्यादि पाठः एतत् पाठटीकायां यदुक्तं श्रीमल्लयगिरिसूरिसिस्वहीका पाठो यथा आचारोष्मिति वाक्यालङ्कारे । अङ्गारिकतया
 अत्रायंतेनापप्रार्ण परलोकाधिवन्तायां नृत्रासंपंस्य मरीयस्तख्यायनार्थं अथवा सूत्रार्थोभयस्य आन्तराति स्थापनार्थं प्रथमई एकारान्वता
 मंनन मागयमाणा भ्रमणा तु सरणोद्देशेदितन्या स्थापनामधिकृत्य प्रथमपद्ममित्यर्थः तथा द्वौ भ्रुवस्त्वर्थौ अच्ययनसमुदायस्यौ पञ्चविंशति
 रस्ययनानि षष्ठा ॥ सम्प्रपरिभालोगविभवसी तसगिज्जसम्भवे चापंति वृषविमोहो महापरिको बराजस्रुयं एतानि नराच्ययनानि
 मयमभ्रुवस्त्वर्थे पिरैस्तथा सञ्चारिपाभासञ्जापायवच्छपापसा ओहगपठिया सप्तसप्तिकपाय भावणविभुवा अत्रसेञ्जिरियति इत्याध्ययने
 भीयारिययनं च षष्ठ्यापसति चक्षैषणाध्ययने पार्श्वेषणाध्ययने च अपूनि षोडशाध्ययनानि द्वितीयभ्रुवस्त्वर्थे एवमेतानि निखीबवर्जानि
 पञ्चविंशतिरस्ययनानि भवन्ति तथा पञ्चाक्षीतिस्त्वहनकालाः षड्विंशति वेदुर्यते । इहास्य भ्रुवस्त्वस्याध्ययनस्योद्देशकस्य चैक एवोद्दे-
 जनकालः एवं दत्तपरिहार्यां सप्तोद्देशनकालाः लोकविजये षड्द्वीतोऽध्याध्ययने चत्वारः सम्पत्त्वाध्ययने चत्वारः लोकसाराध्ययने चत्
 यूत्राध्ययने पञ्चविमोहाध्ययनेऽष्टौ महापरिहार्यां सप्त तपधानभुवे चत्वारः पिण्डैषणाथादेकादश षड्वैषणाध्ययने त्रयः इर्वाध्ययने त्रयः
 पार्श्वेषणाध्ययने द्वौ चक्षैषणाध्ययने द्वौ पार्श्वेषणाध्ययने द्वौ भ्रमणप्रतिमाध्ययने द्वौ सप्तसप्ततिकरध्ययनेतु भावनायामेको विभुत्वायेकत्र
 एवमेव सर्वेऽपि पिण्डिताः पञ्चाक्षीतिर्मन्त्रि अथ सङ्गराणा सप्तषष्ठचर चतुरोयच्छर्पणभ्रुवे सप्तचतुरोव एकारतियदोर्दौ सप्तैक-
 एकोव एवं समुद्देशनकाला अपि पञ्चाक्षीनिर्भाषनीयाः तथा षड्द्वैषण षष्ठपरिभाषेनाष्टादशपदसहस्राणि इह षड्द्वैषणोपलब्धिसत्सत्यई अथपर

भाट यशानरे द्वौ श्रुतद्वन्द्वयो पञ्चविंशतिरभ्ययनानि पदाग्र्येण चाष्टादशपदसहस्राणि तर्हि यद्गणितं नवत्रयत्रैरमइओ अष्टारसपयसहस्त्रिसओ
 नन्द । इति तद्विकृत्यै तत्र हि नवत्रयत्रयार्थ्याभ्ययनमात्र एवाष्टादशपदसहस्रप्रमाण आचार उक्तोऽस्मिन्स्त्वभ्ययने श्रुतस्कन्धद्वयात्मकः पञ्च-
 विंशत्यभ्ययनरूपोऽष्टादशपदसहस्रप्रमाण इति ततः कथं न परस्परं विरोधः तदनुक्तमभिप्रायापरिज्ञानात् इहद्वौश्रुतस्कन्धौ पञ्च-
 विंशतिरभ्ययनानि एतत्समग्रस्याचारस्य परिमाणं उक्तं अष्टादशपदसहस्राणि पुनः प्रथमश्रुतस्कन्धस्य नवत्रयत्रयार्थ्याभ्ययनमयस्य
 विचित्रार्थनिवद्धानि हि गृह्याणि भवन्ति अत एव त्रैपां सम्यगर्थविगमो गुरूपदेशतो भवति नान्यथा तथा चाह चूर्णीकृत दो सुयख्वंथा
 पणरीमं अन्वभयणाणि एयं आयागसहस्रस्य आयागस्य पमाणं भणियं अष्टारसपयसहस्रा पुण पढम सुयख्वंथस्स नववंभचेरमइयस्स
 पमाणं विचित्र अन्यनिवद्धानि मुक्ताणि य गुरुवाएसओसिं अत्योजाणिव्यवोत्ति तथा संख्येयान्यक्षराणि पदानां संख्येयत्वात्तथा अणंता-
 गमा इति इह गमा अर्थ गमागृह्यन्ते अर्थगमानाम अर्थपरिच्छेदास्ते चानन्ताः इति श्रीनन्दिसूत्रवृत्तिवचनात् पंचासीइं उद्देशसमुद्देशवचनेन
 यागविगम्या उद्देशममुद्देशज्ञेयाः काला इति शब्देन कालग्रहणविधिर्ज्ञेयः इत्यादि बहवः सिद्धान्तपाठादृश्यन्ते तथा अनुयोगद्वारसूत्रे
 मूलेऽपि बहुपाठः स तु तद्वृत्तिसूत्रनीयकाव्यव्याख्यायांप्रोक्तोभूयस्तुग्रन्थभूयस्त्वभयान्नलिख्यते तथा चाथ प्रतिपदमागमोक्तमपि
 सदयहृदयैः स हृदयैरागमोक्तयुक्तिभिर्वोध्यमानमपि योगोद्धहनमश्रद्धयतः कांश्चिद्देवानां प्रयान्वीक्ष्यदूरवोधिवोधायाऽऽर्थतीर्थङ्करोप्यशक्त
 इति निष्पत्यागन्वयि कथमपि भवत्पकार इति पुनर्योगाक्षराणि लिख्यन्ते तथा श्रीउत्तराभ्ययन सूत्रस्यैकादशेऽध्ययनेऽपि प्रोक्तं तथा च
 तत्पाठः ॥ गाथा ॥ वसे गुरुकुले निबं जोगवं उवहाणवं पियंकरे पियंवाई ससिखवं लडुमरहई ॥ ? ॥ इति तद्वृत्तिर्यथा वसे वासीतकगुरु-
 णामानचार्यदीनां कुलमन्वयोगच्छ इत्यर्थः गुरुकुलं तत्र तदाज्ञोपलक्षणं च कुलग्रहणं नित्यं सदा किमुक्तं भवति यावज्जीवमपि गुर्वाशायामेव
 निरुद्धेदुक्तञ्च, पाणम्स होड भागा इत्यादि योगो व्यापारः स चैह प्रकमान्दर्मगतः एवं तद्वानुपधानमज्ञानंगाध्ययनादौ यथा योगमाचा-

म्हादिस्वपाविश्वेस्वदान् ययस्योपधानमुक्तं न तत्तच्छूषीकृतयोत्सृज्यन्त्यया वा अधीते शृणाति वा प्रियममुकुल करोतीति प्रियद्वार
 कवञ्चित्केन चिदपहृणोपि न तस्मिदिहकर्मसद्वरति किन्तु मर्मैव कर्मणापर्यं दोष इत्यपधारयन् प्रियकारिष्यपि प्रियमेव चेष्टते इदं च भाषयति
 अपकारिणि कोपयेत्कोपः कोपः कर्षं न ते धर्मिकाममोक्षाणा प्रसन्नपरिपन्थिनि २ अत एव च प्रियवाश्चि क्वचित्प्रियमुक्तोऽपि प्रियमेव
 स्वतीत्येवं श्रीमः प्रियवती उक्तञ्च सिस्तसहप्रियाई पोतुं सख्योपससद् प्रियद् यणतार्ण किं कोष्ठादिनिष्कं कस्त प्रिय किं व काएरि २
 करयत्प्रियस्स विदयणयस्स महमद्दर पेससा गेषा तवियस्स विसञ्जणमाथुस्स म्हुरो समुद्रावो २ अन्यथ मुञ्जो न याति विक्रति
 परीणनिरतो विनासकासेऽपि छेदेषि चन्वन्तवः सुरययति मुत्से कुठारस्स २ तथा चास्य को गुण इत्याह न एद गुणनिधिष्ठ चित्ता
 द्वासाय्द्वेइणादिकपात्क्युयात्सुमरेरि मोत्स्यं यदतीति अनेनैवा विनीतस्त्व तद्विपरीतधियाः स च मूत्रधिया स्रुर्षु नार्हतीत्यन्यथा यदुक्तं
 भवति तथा च यं शिक्षा रूपते स बहुभूत इतरस्त्वबहुभूत इति भाव इति सूत्रार्कः इति भीष्मकाठमोचराध्ययनचतुर्विंशत्यया इवो
 वीपिकायामपि तवैव प्राक्तमस्ति तथा च वीपिकापातः स मुनिः शिवां स्रुं भवति शिवायं योग्यो भवति स इति २ यो गुरुकुले
 नित्ये षस्ते गुराः पूज्यस्य विद्या वीक्षतायकस्य वा कुले गच्छेत् सङ्घाटकं वा यावत्कीर्णं तिष्ठेत् पुनर्यो मुनिः योगवान् योगो भवत्यापार
 स पिष्ये यस्य स संयोगवान् भयवा योगाष्टादशसप्तद्वानित्यत्र पुनर्यं साधु उपमानवान् उपधानं अत्रोपाद्वादीना सिद्धान्तानां
 फनऽऽपान्तार्थं आचार्यापयासनिर्बिकृत्यादि कस्ये तपो निश्चेषः स विपते यस्य स उपमानवान् सिद्धान्तारायन्तपोमुक्त इत्यत्र
 पुनर्यं साधुः प्रियद्वारः आचार्यादीनां शिवाकारः पुनर्यः प्रियवती प्रियवती सिद्धान्तारायन्तपोमुक्त इत्यत्र
 शिवां दृग्दर्शनरूप्यां प्राप्तुं योग्यो भवति १४ तथा उत्तराध्ययनधरे बहुविधविषयमाध्ययनेऽपि योगबह्वनक्रिया क्रोधा तथा च प्रत्याह
 नं नेदम्यारपि नन्तर्त र्भिमि नहचउप्यामे संभवे विरविरहा सञ्चार्यं पतसकाम्भिमि ॥ २ ॥ तद्व्याख्या एवमर्थं राध्यां समाप्तिं नयति

यदा अस्त समये यन्नक्षत्रमुदेति तस्मिन्नेव नक्षत्रे रात्रिसमाप्तिर्भवति तस्मिन्नेव नक्षत्रे आकाशस्य चतुर्थे भागे सम्प्राप्ते विरभिञ्जा विरभेत्
स्वाध्यायाद्विरभेदित्यर्थः पउसकालमि प्रादोषिककाले रात्र्याः प्रथमप्रहरे प्रादोषिक कालग्रहणं वा घाइकालग्रहणं ग्राह्यमिति ? तन्मेवयनख्वत्ते
गणचउभागा सावसेसंमि वेरित्तिर्यपि कालं पडिलेहिता शुणि कुञ्जा २ तद्व्याख्या रजनीमुखे वाघाइ कालग्रहणं कृत्वा पश्चात्पौरुष्यां
प्रथमायां मूत्रस्वाध्यायं कुर्यात् तन्मेवयनख्वत्ते तस्मिन्नेव नक्षत्रे आकाशस्य चतुर्थभागे सावशेषे सति वै रात्रिकं नामकालग्रहणं विरतिकाल
इति प्रसिद्धं तदपि कुञ्जा० कुर्यात् गृह्णातीत्यर्थः तद्गृहीत्वा स्वाध्यायः कर्त्तव्यः एवमन्येष्वपिज्ञेयमिति २ पोरिसीए चउभागे वंदिताण
तओ गुरुं अपडिककमिचाकालस्स भायणंपडिलेहए ३ पौरुष्याश्चतुर्थभागे अवशेषे सति पादो न पौरुष्यां जातायां सत्यां षड्यदीपरिमित-
दिवसे चदिते सति ततो गुरुन् वंदित्वा भाजनं पात्रं प्रतिलेखयेत् किं कृत्वा कालस्य इति कालं अप्रतिक्रम्य प्राभाविककालप्रतिक्रमणार्थं
कायोत्सर्गं अकृत्वा चतुर्थी पौरुष्यां पुनः स्वाध्यायं करिष्यते कालप्रतिक्रमणानन्तरं स्वाध्यायकरणं अयुक्तं तस्मात् कालं अप्रतिक्रम्येत्युक्तं
पाश्चात्यपौरुष्यां स्वाध्यायस्य कारकत्वात् कालमप्रतिक्रम्येति अत्र पाभाइ कालं ज्ञेयं ३ पोरिसीए चउभागे वंदिताण तओ गुरुं पडिकमिचा
कालस्स सिञ्जंतु पडिलेहए ? तद्व्याख्या मुनिः पोरिसीए चउभेगे० पौरुष्या अर्थाद्विवसस्य चतुर्थपौरुष्याश्चतुर्थभागे शेषे गुरुं वंदित्वा
ततः स्वाध्यायादनन्तरं पडिकमिचा कालस्स कालं प्रतिक्रम्य तु पुनः शय्यां वसतिं प्रतिलेखयेत् अर्थाद्वयदि प्रातःकाले प्राभाइ
कालः अप्रतिक्रम्यो भवेत् तदा सन्ध्यायां पाभाइकालः प्रतिक्रमतीति भावः तथा वसति प्रतिलेखना तन्यस्मिन् कालग्रहणे अर्थात्काल-
ग्रहणस्य माण्डलां कुर्वतीति ? पारियकाउसगो वंदिताण तओ गुरुं शुभंगलचउकांडं कालं संपडिलेहणए ? तद्व्याख्या पारियकाउसगो
प्रतिक्रमणक्रियांते पश्चात्पारितकार्योत्सर्गं नमस्कारपूर्वं लोगस्स उज्जोअगरे इत्यनेन पारयित्वा ततो नन्तरं द्वादशावर्त्तवन्दनेन गुरुं वंदित्वा
इच्छामो अणुसंष्टियं इत्युत्तवा स्थित्वा पश्चात् स्तुतिमङ्गलं च स्तुतित्रयात्मकं वर्द्धमानारभस्तुतित्रयपाठरूपं मङ्गलं कृत्वा कालं प्रत्युपेक्षिते

प्रतिनामति तत्परसरसत्कं कालं कालग्रहणं साधुं शुद्धावीत्यर्थः अत्र वाचाइकालं वेद्यः २ ततोऽनन्तरं यत्करणीयं तदाह पठमं पारसी
 सञ्चार्यं विश्वज्ञानं विद्ययायुर्दं तद्व्याप्यं निश्चयोस्सन्तु सञ्चार्यं तु चरतियए १ तद्व्याख्या प्रथमायां पीरुव्यां स्वाभ्यायं कुर्वीदिति शेषः
 द्वितीयायां ध्यानं पिण्डस्वादिकं धमयानादिकं अपीतमूर्त्तार्थप्यायेष्वन्वयेत् तृतीयायां पीरुव्यां निद्राया मोक्षा निद्रामुक्तत्वा विधेया
 चतुर्थ्यां पुनरपि स्वाध्यायं कुर्यात् द्वितीयवारकथनात् स्थिव्याय गुरुभिरुपशेषको वस्तुष्यः मनु पाठने प्रयासश्चित्तनीयइतिवेद्ये २ पोरसीए
 चरतियए कालं तु पठित्तेए सञ्चार्यं तु तयो कुम्भा अवोहत्ता असेअए ३ तद्व्याख्या राश्याश्चतुर्थ्यां पीरुव्या पुनः कालं यद्देवरात्रिक
 कालं निरचिक्कालं शुक्लानि तत्कालं प्रविलेख्य प्रत्युपेक्ष्य प्रतिजागर्त्यं प्रामुदीता तत्र स्वाध्यायं कुर्यात् परं किं कुर्वन्स्वाध्यायं कुर्यात्
 असंपत्नीत् शरस्यान अवाशयन् अजागरयन् प्रनैः कुनैः पपन् इत्यथा चैवै पठनभयणात् शुद्धस्थाः सावयव्यापारं कुर्वन्ति तत्रा साधुरपि
 आरम्भक्रिया माहृ स्यादिति भावः १ पारसीए चउप्यागे वटिचाण तयो गुरुं पठिक्कयिवा कालस्स कालं तु पठित्तेए ४ तद्व्याख्या
 राश्याश्चतुर्थ्यां पीरुव्याश्चतुर्थयाग अवसेये सति पठिकादये रजन्त्या अत्रश्चित्ते सति तदाहि कालसम्भवात् न कालस्य ग्रहणं तस्मात्ततो गुरु
 वन्दिता इदमावर्षवन्दनं कृत्वा कालस्य इति वत्समययोम्यं कालदेवरात्रिकं विरक्तिकालं प्रतिष्कम्य तत्सम्बन्धिनी क्रिया कृत्वा तु पुनः
 कालं प्रायतिकं पायाइकालमित्यर्थं प्रतिसेसयेत् प्राभातिककालग्रहणं शुद्धीयात् इत्यनेन आवश्यकत्वेनां काल्वा प्रावश्यकानि कुर्यादिति ६
 इत्यादि बहुषु नैवसिद्धन्तेऽु योगनिधिः सासात्सवर्गिणा तस्य विधिः स्मरु मृगत कथं शयते स विधिस्तु पूर्वोक्तपञ्चांग्येव शास्ते नयो
 तत्राध्ययने एकानशिक्षमाऽध्ययनेऽपि प्रोक्तं कालग्रहणस्य क्रियां कुर्वन् जीवः ज्ञानावरणीयकर्म क्षययति तथा च तत्पठः कालयदिले
 एजाएणं शंते मीवे किं जणइ कालपठित्तेइजाएण नाणापरभियञ्जाकर्मं सयेइ १ तद्व्याख्या इमदंठ कालमविलेखनया कालस्य प्राणैकिक
 प्रायतिकशिक्षम्य आदिक्कत् अहरश्चिद्विरक्तिकालावपि शस्यौ मनिलेखना मन्युपेक्षणा विद्वानाक्त विधिना सत्यप्रकरणश्रवणप्रतिजागरणा

साधानत्वं कालप्रतिलेखना तथा जीवः किं जनयति गुरुराह हे शिष्य कालप्रतिलेखनया जीवो ज्ञानावरणीयं कर्म क्षपयति इत्यादि कालग्रहणविधिपूर्वकमेव साधुभिः सूत्रस्य पठनपाठनादिकं कार्यं नान्यथेति सिद्धान्ते प्रोक्तं योगवहनक्रियाया विशेषविधिस्तु सूत्रनिर्युक्ति वृत्तिपरस्परतोऽवसेयः ॥

उति श्रीमत्पंन्यामदयाविमलजित्मुशिष्यपंन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयमुक्तिविमलेनधिरचितायांस्वोपज्ञाऽऽगमवाचनमीमांसावृत्तौ पञ्चमकाव्यार्थः ॥

स्थानाङ्गे दशमे तथा शिखिमनं स्थाने स मुक्तं यथा
सद्योगं वहन्तीह साधुमधवा यो वै भवाब्धेस्तदम् ।
प्राप्तोत्येव तथाऽऽगमेसिसहिता भङ्गिति सम्पद्यन्ते
नेनावश्यमुदारयोगवहनं कार्यं सुसाधुत्तमैः ॥ ६ ॥

अथ पष्ठकाव्यव्याख्यामाह । अत्र पष्ठे काव्ये योगवहनकुर्वतां साधूनामागमेसिभदा भवति तद्दर्शयन्नाह स्थानाङ्गे इति स्थानाङ्गे स्थानाङ्गमूत्रे दशमे स्थाने तथा शिखिमिते स्थाने अग्निप्रमिते स्थाने तृतीयस्थाने इत्यर्थः लौकिकशास्त्रेषु हि गार्हपत्यदक्षिणाग्न्याऽऽवहनीयसंज्ञकाग्नित्रयपरिकल्पनात् त्रयोऽग्नयः इति समुक्तं गणधरैः प्रोक्तं यथा यत्प्रोक्तं तदेवाह यः साधुमधवा यो त्रतीन्द्रः इह सद्योगं शुद्धक्रियायुक्तयोगं वहति यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्ध त्वादत्र तच्छब्दोऽध्याहार्यः सः साधुः वै निश्चयं भवाब्धेः संसारसमुद्रस्य तटं प्रतीरं प्राप्नोत्येवासमादयत्येव । अलब्धमर्थ्यं संसारं तरतीत्यर्थः । तथा यः साधुः योगं वहति तस्य आगमे सिमहिता भङ्गिति आगमेसि भदा

सम्पद्यत तत्र प्राप्ते इति तृतीयस्थाने तु यः साधुः पात्रं षड्विंशतिः सः संसारसमुद्रं तरति तथा दशमे स्थाने च यः साधुयोगं षड्विंशतिं तस्या
गमेसि यथा भवतीत्यर्थः तेन वत्कारणेन अथर्वं निषयं सुसाधुषोः सत्साधुप्रवरैः उदारयोगवहनं श्रेष्ठयोगवहनं कार्यं कर्तव्यमिति
काव्यश्रुतार्थः । अथ विशेषार्थस्त्वयं श्रीस्वानाश्रये तृतीयस्थाने प्रथमोद्देशके त्रिभिः प्रकारैः सावयः संसारसागरं तरन्ति तथा ष वत्प्राठः
विहिं ठाणेहिं संपन्ने अणगारे अप्पाईय अणपदमर्दीह मद्द चाखेत संसारकाठारं विद्वापृष्ठा वज्रहा अणिदाणयाए विद्धिसपभयाए
नोगवारिषाए इति तत्प्राठसिषेवो यणविरीत्यादि त्रिभिः स्थानकैः संपन्ने युक्तं अणगारे अनगारः इत्यादि फण्ठं नवरमनादिक्रमादि
रविषयनबदयनन्तं दीर्याचं वीर्यमार्गं बत्वारोऽन्वाभिमागा नरकगत्यादयो यस्य सच तुरन्तं दीर्घत्वं प्राकृतत्वात् संसार एव कान्तारम
रप्य संसारकान्तारं तद्विद्वापृष्ठा व्यतिव्रजेत् व्यतिक्रमेदिति अनादित्वादीनि कान्तारपक्षेऽपि विषयया योगनीयानि तथा
ब्रनाथनन्तरप्यमक्तिमश्वत्वात्तुरन्तं दिग्भेदादिति वज्रहा तथया तन्त्येव संसारतारकाणि त्रीणि स्थानकानि वर्धयतीत्यर्थः अशिदाणयाए
तत्र न्दानं योगद्विसार्थनास्वभावमावर्धयानं तद्वज्रितवा अतिदानता तथा अनिदानतयेति तथा विद्धिसम्भयाए सम्यन्तद्विदा तथा तथा
योगवारिषाए योगवाहिना युवोपधनकारित्वं समाधिस्थापयिता वा तयेति त्रिभिः प्रकारैरनगारः संसारकान्तारं तरतीत्यथापि तृतीयस्थानक
इत्यर्थः साधूनां योगवहनत्वमुक्तं तेन हीयेद्वाराणां परिणालकैः साधुभिस्तु अथर्वं योगं विषयैव सूत्रसमूहं पाचनीयं नान्यथेति यथा
तस्मिन्नेव स्थानाश्रये दशमे स्थानेऽपि योगवाहिषाए इत्यनेन साधूनामथर्वं योगवहनं प्रतीयते तथा च स्थानाश्रयवृत्तवृत्तमस्थानस्य
पाठः दसहिं ठाणेहिं जीवा आगमेसि यदृषाए कर्म्यं पगरेति वज्रहा अभिदाणयाए विद्धिसम्भयाए अणगारिषाए स्मृतिस्वभयाए
भीरिषाए अमाइत्तयाए अपासत्पयाए सुसामभयाए पयपयवृत्तयाए पयपयवृत्तानयाए विद्धिसम्भयाए अणगारिषाए स्मृतिस्वभयाए
इति यद्वकारिकर्म कारणयाइ दसरीत्यादि आगमिष्यवागाभि मन्तरमादि मंत्रं कल्पानं सुदेवतसङ्गमनन्तरं सुमनुष्यत्वमास्या भोस

पाणिपुत्रं च तेषां ते आनगिप्यद्भद्रान्येयाम्भा प्रागपिष्यद्भद्रता तस्यै आगपिष्यद्भद्रतायैतदर्थमित्यर्थः आगपिष्यद्भद्रता या कर्म
 अगाक्रान्तिं प्राप्नुवन्ति यत्रानि यत्रया निदायते न्यते ज्ञानाधारान्नालता आनन्दरसोपेतगोक्षफला येन परशुनेव देवेन्द्रादिगुणजिह्व
 प्राप्तेना यरगनेन नद्विद्वानपरिपमानं तयस्य सोऽनिदानस्तद्भावस्तत्ता तथा हेतुभूतया निरुन्युक्तयेत्यर्थः ? इष्टिसम्पन्नतया सम्पगृह्यष्टितगा
 २ सांतापित्तया श्रुतोपरानकृत्तिया योगेन वा समाधिना सर्वत्रानुसुक्तत्वक्षणेन वहनीत्येवं शीलो योगवाही तद्भास्तत्ता तथा ३
 मान्या क्षमा इति क्षान्तिशमणः शान्तिग्रहणमसर्माव्यवन्देदार्थं यतोऽसमर्थोऽपि क्षमत इति क्षान्तिशमणस्य भावस्तत्ता तथा ४
 तिोन्डियाया कस्यनिग्रहेण ५ अगाइश्यापत्ति मादृशो मायावांस्तत्त्वज्ञावस्तत्ता तथा ६ तथा पार्श्वे वहिर्ज्ञाना-
 दीनां देवतः सर्वतो वा सिद्धिर्निति पार्श्वस्य उक्तञ्च यो पामत्यो द्रुविहो देसे सवेय होइ नायवो मवमि नाणदंसण चरणणं जो उपासत्यो
 ७ देमपि उपागनो गिज्जायरधिदृदनियतपिठं च नीयं च अगपिठं भुंजइ निकारणे वेवन्ति २ नियतपिण्डो यथा मयैतावद्दातव्यं भवता
 नु नित्यमेव पाणिपुत्रो नियततया यो गृहते नीयमिति नित्यं सदाग्रपिण्डोऽपवृत्ते परिवेषणे आदावेव यो गृह्यत इति पार्श्वस्थस्य भावः
 पार्श्वस्थानतया ७ तथा योभनः पार्श्वस्थादिदोपवृजिततया मूलोत्तरगुणमपन्नतया च स चासौ श्रमणश्च साधुश्रमणस्तद्भावास्तत्ता तथा ८
 तथा भद्रं प्रदानं प्रगतं वा वचनमागमः प्रवचनं द्वादशादं तदाधारो वा मड्वस्तस्य वत्सलता हितकारिता प्रत्यनीकत्वादिनिरासेनेति
 प्रवचनान्तरस्या १या ९ तथा प्रवचनस्य द्वादशास्योद्भावनं प्रभावनं प्रवचनिरुत्व धर्मकथा वादादिलब्धिविभिर्बर्णवाद्जननं प्रवचनोद्भावनं
 वदेर प्रवचनोद्धाना नयेति ? १० एतानिचागपिष्यद्भद्रता कारणानि प्रोक्तानीति शेषः अत्रापि स्थानाद्भ्रमृत्रस्थदशमस्थानकमूत्रवृत्तिपाठ
 रत्नानां गापुनां योगाहृतत्वं प्रोक्तं एताद्भानां सूत्रवृत्तिपाठानां समूहमवगणय ये योगोद्बहनमकृत्वेव सूत्रं वाचयन्ति तथा जैनागमेषु साधूनां
 योगारणं न प्रोक्तमिति निगह्यतं कदाग्रहं प्रादुक्त्योत्सृज्यरूपणां कुर्वन्ति ते मायवः कियत् परिमितं संसारं भ्रमिष्यन्ति तत्तु केवल-

मानिना पितृन्ति तन्नाश्रम पागवशरनकर्मणो साधुनासर सुप्रनापनं नान्येषां साधूनां तद्विधावकाणो तु का कथेति विशयाथः ॥

इति भीषार्थन्यासदशविमलजितवृद्धिद्विष्यर्षन्यासश्रीसौभाग्यविमलजित्त्रिनेयमुक्तिकविलेनविरचितायास्त्रोपमाऽऽगापवाचनभीमीमात्रो
पष्टकाव्यापः ॥ ६ ॥

सद्योगोष्ठनं विधाय शमिमिः पत्र्यः सुषुभ्रव्रजः

सुभाब्दा अपि शोयवानसुतप कृत्वा पठन्ति धृतम् ।

नन्वीन्वत्र अपि किल्लतदुवितं आब्दा धृतमाहका

नेर्दन्त्य क्रियपोपवानसुतपोगिनोन्यथा शुद्धपति ॥ ७ ॥

अथ सप्तसङ्गान्यास्यायाह । अथ सक्ते काव्ये साधुः श्रावक्य निजपठनोक्तिं पठति परं यागोपशानतयाविशेषविधौ कृत्वेन पठतीति तदर्थपभाह सद्योगोष्ठनमिति शमिमिः सस्तापुक्तैः साधुभिरिति यावत् सद्योगोष्ठनं शुद्धक्रियया योगबहनं विषाय कृत्वा सुदृक्कना शोयनसूत्र समूहं पठ्यः पठनीयं नान्यथा तथा च पुनरर्थे सुभाब्दा अपि सुभाबका अपि उपशानसुतपः उपशाननाभ्येष्टतप कृत्वा विषाय मुनं भावका अपि पठन्ति अत्र मुतयज्वेन भावत्यक्तं प्राणं कितेति निश्चये नन्दिश्रुतेऽपि एतदुदितं एतत्स्योक्तंयत् आब्दा श्रावकाः सुभाब्दास्त तद् भावकैर्गृहीतं मुतयपि निर्यक्तस्य यावा नेर्मस्ये नेर्मस्वायाभिया तथा युक्तैरुपशानमुतपोभिरुपशानाख्यवयोमिः मुदपति नान्यथा शुद्धपति तथाभिरित्वा नदुसहनं तु उपशानकृतस्य बहुभेदत्वात् । इति काव्यषट्कारः । अथ विशेषार्थः नन्दिश्रुते पाषा-
स्यभासं मुनपरिगाहा तवोवावाहा इति पाठाः तद्व्याख्या मुनस्य पश्चिमं इति तपउपशानादिमिति एतेन वाक्येन साधूनां योगोष्ठनं

श्रावकाणामुपधानवहनं च प्रोच्यते अत्र तीर्थङ्करोक्त सिद्धान्तकलापलुण्णकः लुण्णकमतीप्राह ननु सूत्रे श्रावकाः सुअपरिगहिआ इत्यं
 नन्दोसूत्रं प्रोक्तमस्तिअतः श्रावकाणां श्रुतपठनं योग्यमस्ति गुरुराह अत्र श्रुतं आवश्यकपद्वक्खरूपं ज्ञेयं तदपि उपधानविधिपूर्वकमेव पठति
 यस्मात् नन्दीसूत्रे सुअपरिगहिआ इत्युत्त्वा अनन्तरमेव तवोवहाणाहि एतत्पठं निगदितमतस्तदुपधानतपः पूर्वकमेव पठनीयमिति पुनः
 शङ्कां कुर्वन् हुंढकमती प्राह ननु सूत्रेषु श्रावकाणां श्रुतपठनं निषिद्धं तर्हि श्रीआवश्यकसूत्रपठनं कथं ननिषिध्यते इति गुरुराह अत्रार्थे
 श्रीअनुयोगद्वारसूत्रवचनं चेदं यतः गाथा समणेण सावएण वा अवस्स कायव्वं हयइ जम्हा अतो अहनिसिस्सय तम्हा आवस्सयं नाम
 ? एतत् गाथा व्याख्यायां यदुक्तं श्रीहेमचन्द्रसूत्रिभिः तत्पाठो यथा आवस्सय गाहा व्याख्या श्रमणादिभिरवश्यं क्रियते इति निपातना-
 दावश्यकं अथवा ज्ञानादिगुणमोक्षो वा आसमन्ताड्ढश्यः क्रियतेऽने नेत्यावश्यकं अथवा आसमन्ताड्ढस्या इन्द्रियकषायादिभावशत्रवो येषां ते
 तथा तैरेव क्रियते तत्तदावश्यकं अथवा समग्रस्यापि गुणग्रामस्यावासकमित्यावश्यकमित्याद्यपरमपि स्वधिया वाच्यं पूर्वमपि च व्युत्पादितमिदं
 तथा सुसुष्ठुभिर्नियमानुष्ठेयत्वादवश्यकणीयं तथा ध्रुवनिग्रह इति अत्रानादित्वात् क्वचिदप्यपर्यवसितत्वात् ध्रुवकर्म तत्फलभूतः संसारी वा
 तस्य निग्रहहेतुत्वान्निग्रहो ध्रुवनिग्रहस्तथा कर्ममलिनस्यात्मनो विशुद्धिहेतुत्वाद्धिशुद्धिः तथा सामायकादिषट् अध्ययनकलापात्मकत्वा-
 दध्ययनषट्वर्गस्तथाभीष्टार्थसिद्धेः सम्यगुपायत्वात् न्यायोधवा जीवकर्म सम्वन्धापनयनान्यायः अयमभिप्रायो यथाकासणिकैट्टो
 न्यायोद्वयोऽर्थिनो भूमिद्रव्यादिसम्बन्धं चिरकालीनमप्यापनयत्येवं जीवकर्मणोरनादिकालीनमप्याश्रयाश्रयिभावसम्बन्धमपनयतीत्या-
 वश्यकमपि न्याय उच्यते तथा मोक्षाराधनहेतुत्वांदाराधना तथा मोक्षपुरप्रापकत्वादेव मार्ग इति गार्थार्थः उक्तगाथाया आद्यपदं
 सूत्रकार एव व्युत्पादयन्नाह श्रमणेण गाहा श्रमणादिना अहोरात्रस्य मध्ये यस्मादवश्यकं क्रियते तस्मादावश्यकं एवमवश्यकणीयादिपदानामपि
 व्युत्पत्तिर्द्रव्या उपलक्षणत्वादस्य इति गार्थार्थः । सेतमित्यादि निगमनं तदेतदावश्यकं निक्षिप्तमित्यर्थः तदेवं नामादिभेदैर्निक्षिप्तमावश्यकं

तद्विहीने च यदुक्तमावश्यकं नित्येष्वापीति तत्सम्प्राप्तित इति अनुयागद्वारप्रत्यये आवश्यक्याधिकारकमित्युक्तं इति श्रीअनुयोगद्वारमूत्रद्वयसि
 पचनान्नाद्यवश्यकभुवं अवश्यं विधिना वाच्यं पठने कारणे तु पट्टम्रीचनिकायाध्ययनपठनेऽपि न दोषः इति चूर्णितानर्थं अथवा योनिरूपया
 नभुक्तमधीति स यावद्वो मवति तद्विस्स्यते महानिन्दीयमूत्रेऽप्युक्तं तत्यागः ज्ञेयं केन्द्रनृच्छिद्राण्य अनिर्यतथं अविणओवहराणेणं चैव पंचमगलार
 मुअनाणे अद्विज्जै वा अस्माधे वा अस्माधपमाणास्त वा अणुमभियमाभेज्जा सेन न भविष्मपियपम्मेण भवन्मृदुचस्मेण मवेज्जा यच्चिजुते
 हीसेग्गामुचं हीस्किज्जा अर्थं हीलिप्सामुतस्युभए हीसेग्गजा जावणं एवहीस्किज्जा गुरुआसाएज्जा अतीताजाणए वट्टमाणे नित्ययरे आसाएज्जा
 मुअनाथे आसाएज्जा मावअर्णतसंसारसागरेमां हिडमाणस्त तासु तासु असंस्कृष्टविद्यारामुदुलसीलस्सपरिस्संसासु ज्जोणीसु परिय इति
 इतिभीमहानिन्दीयमूत्रे तृतीयाध्ययने तस्यावभावार्यो यया यं काऽपि प्राणी इये नित्यत्रणानियमं न इच्छेज्जा न इच्छेत् तथा योऽविनयेनाऽनु-
 पपानेन विनयोपधानतया पिना नमस्कात्प्रमृतिमूत्रमपीते तथाऽज्येपां मूत्रमध्यापयति अध्यापयन्त्वमन्यं समनुजानीते सः प्राणी प्रियचर्या
 नरुपनीय एवमपीपि न वाच्यः स तथा विनयोपधानं विना नमस्कारप्रमृतिमूत्रपाठकं प्राणी मूत्रं हीक्यति अर्थं हीक्यति मूत्रार्थोभयस्त्वं
 मागमं देक्यति यावदुस्मपि देक्यति एतरोराश्रातनां करोति तथा अतीतानागतवर्षमानकालाश्रातनां तीर्षहराणामाश्रातनां करोति
 पुनरनन्वकालं यावत्संसारं परिभ्रमति तामुतासु असंस्कृष्टविषयानिषु प्रअग्रणीविलक्षयानिषु प्रअग्रणीविलेखायैः तथा भीतपक्षेष्वासासखन्वेऽपि
 यदुक्तं विजयस्स्वीमूरिपार्यैः । ॥ श्लोकः ॥ उपधानतपस्तत्त्वा आवश्यकं पठेद्वही । योगीशतागयान् साधुरित्याचारकस्तुक्कः ॥ १ ॥
 स्पष्टं नवरं भुक्तार्थिना पुक्तेषु तु उपधानतयाविधायैवावश्यकं पठनीयं उपधानकृत्स्व का म्युत्वच्चिरिति वेदुष्यते उपसमीपेऽपीयो येन
 तपसस्तदुपधानमिति म्युत्स्यतेः तत्र साधूनामावश्यकत्वादिश्रुताराधनार्थमानावाज्जानामाद्ययोगस्य सिद्धान्तापिरोषित्स्वसमाचार्यादिमुाराण ज्ञेयं
 आरकृत्वां तु भीमहानिन्दीयमूत्रादिसिद्धान्तोक्तं पञ्चपरमेष्ठिन्मस्कारादिश्रुताराधनार्थमुपधानपट्टम्रीचनं साधूनां योगोद्बहनं विनाशका

सिद्धान्तवाचनादिकं न शुद्ध्यति तथोपधाननपो विना श्राद्धानामपि नमस्कारादिसूत्रभणनगुणनादिकं न शुद्ध्यति यदुक्तं श्रीमहानिशीथसूत्रे
 अकालाऽवहुमानाऽनुपधानाद्यविद्यज्ञानकुशीलानां मध्ये ज्ञानसत्काष्ठविधाऽनाचारमध्ये अनुपधानकुशीलस्य महादोषत्वं प्रोक्तं तथा
 च तत्पाठः अट्टण्हंपि एआणं गोअमा जे केइ अणुवहाणेणं सुपसत्थं नाणमहीअंति अज्झावयंति वा अहीअं ते वा अज्झावयंते वा समणुजाणंति
 तेणं महापावकम्मा महतीं सुपसत्थनाणस्सासायणं पकुवंति से भयवं जइ एवं ता कि पंचमंगलस्सणं उवहाणं कायवं गोअमा पढमं नाणं
 तओदया दयाएअ सबजज्जीव पाणंभूअ सताणं अत्तसमदरिस्सितं जाव सव्वुत्तमसोख्वंति ता सव्वमेवेअं नाणाउ पवत्तिज्जा जाव गोअमा
 इमाए विही ए पंचमंगलस्सणं विणओवहाणं कायव्वं तंजहा सुपसत्थे वेव तिहिकरणसुहुत्तनख्वत्तजो गलगससीवली विप्पमुक्कजायाइ मया
 संकेण संजाय सद्धा संवेगसुत्तिवत्तरमहं तुल्ल संतसुहुज्झवसायाणुगयभत्ती बहुमाणपुवं णिण्णिआणदुवालसभत्तट्टिणं चेइआलए जंतु विरहि-
 ओगासे जावनवनवसंदेग समुच्छलंत संजायबहल घणनिरंतरअचितपरमसुह परिणामविसेसुल्लासि अजाव दढयरं करणेणं जावपंचमंगल
 महासुअख्वंधस्स पंचज्जयणेगचूला परिख्वत्तस्स पवरपवयणदेवयाहिट्टिअस्स तिपडपरिच्छिन्ने गालावगसत्तख्वरपरिमाणं अणंतगमपज्जवत्थ
 पसाहगं सबमहामंतपवरविज्जाणं परमवीअभूअं नमो अरहंताणंति पढममज्जयणमहिज्जेअवं तदिअहेअ आयंविलेणं पारेयवं तहेव वीअदिणे
 जावदुपदपरिच्छिन्ने गालावगपंचख्वरपरिमाणं नमो सिद्धाणंति वीअमज्जयणं आयंविलेणं अहिज्जेअवं एवं जावपंचमज्जयणं पंचमदिणे
 आयंविलेणं जाव तिआ आलावगतीति सख्वरपरिमाणं एसो पंचनमुक्कारो इत्यादि चूलं छट्टसत्तट्टमदिणे आयंविलेहिं अहिज्जेअव जाव-
 अट्टमभत्तेणं समणुजाणा विऊणं जाव अवथारेयवं इत्यादि ? तथो इरिआवहिअं अहिज्जीएसे भयवं कयराए विहीए गोयमा जहाणं
 पंचमंगलमहासुयख्वंधं २ एवं सकच्छयं एगट्टमवत्तीसाए आयंविले हिं ३ अरहंतत्थयं एणेणं चउत्थेणं तिहिं आयंविलेहिं च ४ चउवीस-
 त्यं एणेणं छट्टेणं एणेणं चउत्थेणं पणवीसाए आयंविलेहिं ५ नाणत्थयं एणेणं चउत्थेणं पंचहिं आयंविले हिं इत्यादि ६ तउ सोहणे

तन्मिथेयं च पदुत्तमानस्यैकं निशेष्यामीति तत्सम्प्राप्तिं इति अनुयोगद्वारप्रत्यये भाष्यकाराधिकारकथितः ? इति श्रीअनुयोगद्वारमूत्रद्विचि-
 रचनान्तरद्वयसंभूतं अस्यैव विधिना वाच्यं पठनं कारणे तु पदुत्तमीचिनिष्कायाध्ययनपठनेऽपि न दोषः इति वृण्विबानर्थे अथवा योनिरुपया-
 नश्रुतमधीति स यारनो भवति तद्विष्यते महानिशीयमूत्रेषुक्तं तस्याः ज्येष्ठं केऽनइच्छिन्नाए अनियंतणं अविणओवराणेणं वेव पंचमगलाइ
 मुभ्रनाणे महिन्ना वा अश्यावेइ वा अश्यावपमापसस वा अशुमभियमाणेज्जा सेध न भविज्जापियथम्मेण भवेज्जाइवयम्मेण भवेज्जाइवयम्मेण भवेज्जा
 हीनज्जामुसं हीनज्जा अर्थ हीनज्जासुतयुमए हीलेज्जा जावण शुवहीलिज्जा गुरुआसाएज्जा अहीतापागए वहुआये तित्वयरे आसाएज्जा
 मुभ्रनार्ण आसाएज्जा जावयर्णतसंसारसारेमाहिइमाणसस तासु तासु असंहुनिपदामुजुलसीक्खलपरिसत्तासु जाणीसु परिय इति
 इतिभीमगानिनीयमूत्रं वृतीयाध्ययने तत्पाठमाचार्यो यया य काऽपि प्राणी भ्ये नियन्त्रणानियमं न इच्छेन्ना न इच्छेत् तथा योऽधिनयेनाऽनु-
 पयानेन विनयापधानतया विना नमस्कृतप्रमृद्विमूत्रमधीति तथाऽन्येषां मूत्रमध्यापयति अध्यापयन्त्वमन्यं समनुजानीते सः प्राणी प्रियमर्मा
 नरुपनीय इत्यपि न वाच्यं स तथा विनयोपधानं विना नमस्कारप्रमृद्विमूत्रपाठकः प्राणी मूत्रं हीलयति अर्थ हीलयति मूत्रार्थोयवस्यं
 मागमं इत्यपि यावदुत्तमपि रेळयति गुरोरासत्तनां करोति तथा अतीणानागतप्रसमानकाकाद्रधानां तीर्थद्वाराजाभास्रातनां करोति
 पुनरनन्तकाले यावत्संसारं परिश्रमति तामृतासु असंहुद्विषकृत्यमु षटुरस्त्रीतिलक्षयानिनु मश्रफ्णीतिलेक्षार्थः तथा श्रीवपयेवमासाद्वन्धेऽपि
 पदुत्कं विनयपत्नस्वीमृरिपाद्रेः । ॥ श्लोकः ॥ उपधानतपसस्त्वा आरुपकं पठेद्वृही । योगीशमात्मान् साधुरित्वाचारमदुर्केक ॥ १ ॥
 एषे नरं श्रुतार्थिना सुखेण तु उपधानतपोविधायैवावश्यकं पठनीयं उपधानद्वयस्य का म्भुत्वचिरिति वेदुष्यते उपसमीपेऽपीप्ते वेव
 तपमानदुपधानचिति म्युत्पद्यः तत्र साधूनामावश्यकादिश्रुताराचनांभंगाढस्तगतयोगकस्य सिद्धन्ताविरोधित्वस्वसमाचार्यानुसारेण ज्ञेयं
 भाष्यकाराणां तु श्रीमहानिशीयमूत्रादिभिद्यन्त्रोक्तं पञ्चपरमेष्ठिक्ककाराडिभूशाराथनांभूषधानद्वयतीतमेव साधूनां योगोद्धारने विनायवा

सिद्धान्तवाचनादिकं न शुद्ध्यति तयोपधानतपो विना श्राद्धानामपि नमस्कारादिसूत्रभणनगुणनादिकं न शुद्ध्यति यदुक्तं श्रीमहानिशीथसूत्रे
अकालाऽवहुमानाऽनुपधानाद्यविद्यज्ञानकुशीलानां मध्ये ज्ञानसत्काष्ठविधाऽनाचारमध्ये अनुपधानकुशीलस्य महादोषत्वं प्रोक्तं तथा
च तत्पाठः अट्टण्हेपि एआणं गोअमा जे केइ अणुवहाणेणं सुपसत्थं नाणमहीअंति अज्झावयंति वा अहीअं ते वा अज्झावयंते वा समणुजाणंति
तेणं महापावकम्मा महतीं सुपसत्थनाणस्सासायणं पकुवंति से भयवं जइ एवं ता कि पंचमंगलस्सणं उवहाणं कायवं गोअमा पढं नाणं
तओदया दयाएअ सव्वजगजीव पाणंभूअ सताणं अत्तसमदरिसितं जाव सव्वुत्तमसोखवंति ता सव्वमेवेअं नाणाउ पवत्तिज्जा जाव गोअमा
इमाए विही ए पंचमंगलस्सणं विणओवहाणं कायवं तंजहा सुपसत्थे वेव तिहिकरणसुहुत्तनखत्तजोगलग्गससीवली विप्पसुकुजायाइ मया
संकेण संजाय सद्धा संवेगसुत्तिवत्तरमहं तुल्ल संतसुहज्जवसायाणुगयभत्ती बहुमाणपुवं णिण्णिआणदुवालसभत्तट्टिण्णं वेइआलए जंतु विरहि-
ओगासे जावनवनवसंदेग समुच्छलंत संजायवहल घणनिरंतरअचित्तपरमसुह परिणामविसेसुल्लासि अजाव दढयरं करणेणं जावपंचमंगल
महासुअखवंथस्स पंचज्जयणेगचूला परिखित्तस्स पवरपवयणदेवयाहिट्टिअस्स तिपदपरिच्छिन्ने गालावगसत्तखवरपरिमाणं अणंतगमपज्जवत्थ
पसाहगं सव्वमहांतपवरविज्जाणं परमवीअभूअं नमो अरहंताणंति पढमज्जयणमहिज्जेअवं तदिअहेअ आयंविलेणं पारेयवं तहेव वीअदिणे
जावदुपदपरिच्छिन्ने गालावगपंचखवरपरिमाणं नमो सिद्धाणंति वीअमज्जयणं आयंविलेणं अहिज्जेअवं एवं जावपंचमज्जयणं पंचमदिणे
आयंविलेणं जाव तिआ आलावगतीति सखवरपरिमाणं एसो पंचनसुक्कारो इत्यादि चूलं छट्टसत्तट्टमदिणे आयंविलेहिं अहिज्जेअव्व जाव-
अट्टमभत्तेणं समणुजाणा विऊणं जाव अवथारेयवं इत्यादि १ तथो इरिआवहिअं अहिज्जीएसे भयवं कयराए विहीए गोयमा जहाणं
पंचमंगलमहासुयखवंथं २ एवं सक्कच्छयं एगट्टमवत्तीसाए आयंविले हिं ३ अरहंतत्थयं एणेणं चउत्थेणं तिहिं आयंविलेहिं च ४ चउवीस-
त्थयं एणेणं छट्टेणं एणेणं चउत्थेणं पणवीसाए आयंविलेहिं ५ नाणत्थयं एणेणं चउत्थेणं पंचहिं आयंक्किले हिं इत्यादि ६ तउ सोहणे

निरिकरणशुचनस्त्वनागम्माससीयसे जहासपीए जगगुरूणं सपाइ अपूओवयारेण परिक्लायिअसाहुवगेणय जानगुरूणासद्धि साहुसा-
हुणिसाहस्मिय असेसवधुवन्मापरिअरिअरिणं चेव पढमं वेइए धंदिअन्वेतयर्षचरं च गुणं सहुणो अ तथा साहम्मिम जयस्सण जहा
सपीए पणासाइजाएणं सुहुमहय्यमरुअ धास्त्ववत्यप्ययाणाइणा वा महासम्माणा कायधो जावगुरूणा पम्मदेसण कायधं तओ परमस-
द्धासंयणपर आजम्मामिमाइं च दायधं नावतए अज्जप्यभिइं जावज्जीवं तिकास्सिअं वेइए वंदिअरे जावअभिर्मितिआओ सत्तगंधमुद्धीओ
तस्सुवयंग नित्यारणा यविज्जा सिधि उच्चारे माणेण धियववाउ जाव चवविरेणंपि समअसंवेणं जावगेधमुद्धीओ चित्तणओ मआ जगगुरूअ
त्रिणिट्ठाणं पूरुवेसाओ गंधं ऽमिस्साणसि अमल्लद्रामंभाहाय साइत्येणायस्सत्तेपे सुमारा वयमाणेअ गुरूणा एवं यणिअव अन्नतस्त्वस्योपबुड्ढणादि
से ययव किं नहा पंचमगले तथा सामाइआइअमऽस्सेसंपि सुअनाणमऽरिअव्वेअव्वं गायमा तथा वेव विजआ वहावेणमऽपीएअव्वं जवर-
मऽरिअज्जणित कामेहिं अट्टनिरें चेव नाणायारं सव्वययत्तेणं कामाइरस्सित्वा अमहा माहा सायणति अणंअ दुवालसंगस्स सुअनाणस्स
पढमवरियजायं भाअिसमऽव्वयप्याग्गावण च पंचमगलस्स सालसद्धामिअं अरुं च पंचमगले कयसामाइए वा अकयसामाइए वा अरीए
सामाइअमाइअं हु मुअ चचारंमपरिआइं जानज्जीवं कयसामाइए अरिअेइअ वणं सारभपरिआइं अकयसामाइए महापंचमगलस्स आलावगे
आभायगे आरपधिरुं तथा सकयपाइनु वि दुवालसंगस्स पुअ सुअनाणस्स चहेसगज्जयणमेसु से भयवं मुदुकर पंचमगलमहाहुअस्सयस्स
विणओवरालेण पव्वरं महाअएसा निअंतणा कां बालेहिं किअइ गोयमा जेणं केइ नइच्छिज्जा एवं निर्भतणं अविणओवरालेण वेव
पंचमगलाइं मुअनाणमऽरिज्जा वा अक्कावेइ वा अक्कानाथं आसाइजा वि अयन्मे जावगुरुं सेणं आसाइजा
अइमाणाय वट्ठाने वित्थारे भासाइजा सुअनाथं आसाइजा आरअणंतंसारसागरमांरिआअस्स जानमुचिरं निर्भतणा जो पुण
वअं चिदिं फासिज्जा नाअं यणपपि अइअरिज्जा अहुवविरालेण च पंचमगलप्ययिइं मुअनाणस्स विणओवरालेण करिज्जा सेणं गोअया जो

हीलज्जा सूत्रं जाव न लभिज्जा पुणो पुणो भवचारगे गब्भवासाइअं अणेगहा जंतणंति णवरं गोअमा जेणं वाले जाव अविन्नाय पुण्णा
 पावाणं विसेसे तावणं से पंचमंगलस्सणं गोयमाएणं तेणं अओगेण तस्स पंचमंगलमहासुअरकंधस्स एगमविआलावगं दायव्वं जओ अणा-
 इभंवरसमज्जिआऽसुहकम्मरासिदहणट्ठमिणं लभित्ताणं न वाले सम्ममाराहिज्जा लहुत्तं व आणेइता तस्स केवलं धम्मकहाए गोयमा भत्ती-
 समुप्पाइज्जइ तओ नाऊणंपि अधम्मं दढधम्मं भत्तिजुत्तं ताहे चैव जावइअं पच्चख्खाणं निव्वाहेअं समत्थो भवइ तावइअंकाराविज्जइ राइभो-
 अणं च दुविहं तिविहेण चउविहेण वा जहा सत्तीए पच्चख्खा विज्जइ गोअमा पणयालाए नमुक्कारसहिआणं चउत्थं चोवीसाए पोरसीहि
 वारसहिं पुरिमड्डुहिं दसहिं अवड्डुहिं तिहिं निव्विइएहिं चउहिं एगट्ठाणगेहिं दोहिं आर्यविलेहिं एणेणं सुद्धत्थायंविलेणं अन्वावारत्ताए
 रोइज्जाण विगहा विरहिअस्स सज्जाएगगचित्तस्स एगमेवायंविलं मासखमणं विसेसिज्जातओ अजावइअं तवोवहाणं वीसमंतो करिज्जा
 तावइयं अणुगणे ऊणं जाहे जाणिज्जा जहाणं इत्ति अमित्तेणं तवोवहाणेणं पंचमंगलस्स जोगीभूओ ताहे आउत्तो पढिज्जा न. अण्णाहत्ति से
 भयवं पभूअं कालाइक्कमं एअं जइ करिज्जइ अवंतराले पंचतमुवगच्छे तओ नमुक्कारविरहिए कहमुत्तिपहं साहिज्जा गोअमा जं समयं चैव
 सुत्तोवयार निमित्तेणं असढभावत्ताए जहासत्तीए किंचित्तवमारभिज्जा तं समयमेव तदहीअमुत्तो भयंदट्ठवं जओणं सोतं पंचनमुक्कारं सुत्तथो-
 भयं न अविहीए गिण्हे किं तु तहा गिण्हे जहा भयं रेसु पिण विष्णस्सए अज्झवयसायत्ताए आराहगो भविज्जासे भयवं जेण उण अन्ने-
 सिमहीयमाणं सुआवरणखओवसमेण कन्नहाडित्तेणं पंचमंगलमऽहीअं भविज्जा सेविअ किं तवोवहाणं करिज्जा गोयमा करिज्जा से
 भयवं केणं अट्टेणं गोयमा सुलभवोहिलाभ निमित्तेणं एवं चेइआइं अकुव्वमाणे नाणकुसीलेणेइति एतत्पाठस्य संस्कृतछाया यथा अष्टानामऽपि
 एतेषां हे गौतम ये केचित् अनुपधानेन सुप्रशस्तं ज्ञानमधीयते अध्यापयन्ति वा अधीयानान् वा अध्यापयतः वा समनुजानन्ति ते महापाप-
 कर्माणः महतीं सुप्रशस्तज्ञानस्याऽऽशातनां प्रकुर्वन्ति तस्य हे भगवन् यदि एवं तदा किं पञ्चमङ्गलस्य उपधानं कारयितव्यं हे गौतम प्रथमं

ज्ञानं ततः तथा वयया च सर्वगण्भीत्रप्राणभृतसत्त्वानां आत्मसम्प्रज्ञित्वं यावत्सर्वोपमसौख्यमिति तदासर्वमेवेष्टं ज्ञानात् प्रवर्तयेत् यावत्
 हे गौतम अनेन विधिना पञ्चमश्रुतस्य विनयोपधानं कारयितव्यं तथाया मुप्रसूते एव विधिकरणशृङ्खलं नक्षत्रयोगसम्बन्धश्रित्वे विमश्रुक्त-
 ज्ञान्यादिमहाश्रुतेन समावभवा संवेगश्रुतीप्रवरमश्रुत्संस्तुमाध्यवसायानुगतमकियश्रुमानपूर्वं निर्निदानद्वादशमकस्मिन्नेन चेत्यात्मवे जन्तु-
 विरहितावकाशे यावत् नवनवसंवेगसमुच्छस्मत्समात बहुकथननिरन्तराश्चिन्त्यरमश्रुय परिणामविशेषोल्कासित्वेन यावत् इतरान्तकरणेन
 यावत्सम्बन्धस्महाश्रुतस्त्वस्य पञ्चाध्ययनैकश्रुलापरिसिचस्य प्रवरप्रवचनवेवतापिष्ठस्य त्रिपदपरिच्छिन्नैकालापकसप्यापरपरिणामे
 अनन्तगमपायीयप्रसाकं सर्वमहायप्रमवरविधानां परमबीजभूतं नमोऽर्थाप इति प्रथममध्ययनमध्यैतव्यं तद्विनसे च आषाम्स्तेन पारयि-
 तव्यं तवैव द्वितीयदिने यावत् द्वितीयपदपरिच्छिन्नैकालापकपञ्चाक्षरपरिमाणं नमः सिद्धेस्य इति द्वितीयमध्ययनं आषाम्स्तेन अध्येतव्यं
 एवं यावत् पञ्चमाध्ययनं पञ्चमदिने आषाम्स्तेन यावत् तृतीयालापकप्रयत्निद्विदशरपरिमाणं एवः पञ्चनमस्कारः इत्यादि चूर्लषष्टसप्तमाहमा-
 दिनेषु आषाम्स्तेः अध्येतव्यं यावत् अष्टममकेन सममुद्रापयित्वा यावत् अनचारयितव्यं ततः ईर्यापयिकं अधीयीत तत् हे भगवन् इतरण
 विधिना हे गौतम यथा पञ्चमश्रुतमहाश्रुतस्त्वर्थे एवं श्रुतवर्तनं एकाहमहाश्रित्वा आषाम्स्तेः अर्हस्त्वर्थं एकेन चतुर्बेन त्रिभिः आषाम्स्ते-
 षुर्विंशतिस्तर्ब एकेन पञ्चनेन एकेन चतुर्बेन पञ्चभिः आषाम्स्तेः ततः श्रोयते विधि-
 करणश्रुतेनसत्रयोगसम्बन्धश्रित्वे यथाश्रुतस्या मगश्रुश्रुत्कर्णां सम्पादितश्रुश्रोपचारेण प्रविलाभितसाश्रुर्गेण च यावदश्रुश्रुत्सासार्द्धं साश्रुसाध्वी
 साधर्मिकश्लेषकश्रुवर्गपरिकरितेन एव प्रथमं धेत्यानि बन्धितव्यानि तदनन्तरं च गुणाश्रुपान् सापून् च तथा साधर्मिकजनस्य यथाश्रुत्त्वा
 प्रणामादिजातेन धृत्यमहाश्रुत्पुलकोत्पन्नप्रदानादिना वा महासन्मानः कर्तव्यः यावदश्रुश्रुत्ता धर्मवेचना कर्तव्या ततः परमश्रुत्ता संवेगपरं
 आश्रुत्यामित्रां च दातव्यं यावत्तथा अक्षयश्रुति यावदश्रुत्यानि बन्धितव्यानि यावदश्रुत्यानि सप्यगन्धश्रुत्त्वाः तस्योच-

माङ्गे निस्तारकः भूयाः इति उच्चारमाणेन क्षेप्तव्याः यावच्चतुर्विधेनापि श्रमणसङ्घेन यावद्दान्यसुष्ठयः क्षेपयितव्याः ततः जगद्गुरुणां जिनेन्द्राणां पूर्वेकदेशात् गन्धाढ्याऽऽम्लानसितमाल्पदाभट्टहीत्वा स्वहस्तेनोभयस्कन्धयोरारोऽऽरोपयमानेन गुरुणा एवं भणितव्यं तस्य हे भगवन् किं यथा पञ्चमङ्गलं तथा सामायिकादिकमऽऽशोभपि श्रुतज्ञानमध्यापितव्यं हे गौतम तथा एव विनयोपधानेनाऽध्येतव्यं त्वरमऽध्येतुकामैः अष्टविधः एव ज्ञानाचारः सर्वप्रयत्नेन कालादिः रक्ष्येत अन्यथा महत्याशातनेति अन्यच्च द्वादशाङ्गस्य श्रुतज्ञानस्य प्रथमचरमयामं अहर्निशमध्ययनाऽध्यापने च पञ्चमङ्गलस्य षोडशाऽर्द्धयामिकं अन्यच्च पञ्चमङ्गलं कृतसामायिकेन वा अकृतसामायिकेन वा अधीयते सामायिकादिकंतु श्रुतं त्यत्त्वारम्भपरिग्रहैः यावज्जीवं कृतसामायिकैः अधीयेत न पुनः सारम्भपरिग्रहैः अकृतसामायिकैः महापञ्चमङ्गलस्य आलापके आलापके आचाम्लं तथा शक्रस्तवादिषु अपि द्वादशाङ्गस्य पुनः श्रुतज्ञानस्य उद्देशकाध्ययनेषु तस्य हे भगवन् सुदुष्करं पञ्चमङ्गलमहाश्रुतस्कन्धस्य विनयोपधानं प्रज्ञप्तं महती च एषा नियन्त्रणा कथं बालैः क्रियेत हे गौतम यः कश्चिद् न इच्छेत् एतां नियन्त्रणां अविनयोपधानेन एव पञ्चमङ्गलादि श्रुतज्ञानमधीयते वा अध्यापयन्ते वा अन्योन्यं पापयति सः न भवति प्रियधर्मा यावद्गुरुन् सः आशातयेत् अतीतानागतवर्त्तमानान् तीर्थकरान् आशातयेत् श्रुतज्ञानं आशातयेत् यावदनन्तसंसारसागरमाहिण्डमानस्य यावत् सुचिरं नियन्त्रणा यः पुनः एतं विधिं स्पृशेत् नो मनागऽपि अतिचरेत् यथोक्त विधानेन एव पञ्चमङ्गलमृतिश्रुतज्ञानस्य विनयोपधानं कुर्यात् सः हे गौतम नो हिल्येत् सूत्रं यावन्न लभेत् पुनः पुनः भवचारकं गर्भवासादिकं अनेकथा यन्त्रणामिति नवरं हे गौतम ये बालाः यावदविज्ञाः च पुण्यपापानां विशेषात् तावत् ते पञ्चमङ्गलस्य हे गौतम एकान्तेन अयोग्याः न तेभ्यः पञ्चमङ्गलमहाश्रुतस्कन्धस्य एकमपि आलापकं दातव्यं यतः अनादिभवान्तरसमर्जिता अशुभकर्मरशिदहनार्थमिदं लब्ध्वा न बालाः सम्यगाऽऽराधयेयुः लघुत्वं च आनयन्ति तस्मात्तेभ्यः केवलं धर्मकथाभिः हे गौतम भक्तिः समुपार्जयित्वा ततः ज्ञात्वा प्रियधर्मं दृढधर्मं भक्तियुक्तं तदा

एव यावद्विषे प्रत्याख्यानं निर्वाहयितुं समर्थं भवति तावद्विदं कारयेत् रात्रिभोजनं च द्वित्रिषे त्रिषिषेन वा यथाशक्त्या
 प्रत्याख्यापयेत् हे गौतम पञ्चत्वारिंशत्वा नमस्कारसहितानां षट्पथं चतुर्विंशत्या पौरुषिणि द्वादशभिः पुरिमादौः दशभिः अपादौः त्रिभिः
 निषिद्धिभिः चतुर्भिः एकस्यानैः द्वाभ्यां आचाम्नाभ्यां एकैत शुद्धार्थाचाम्नेन अग्न्यापारत्नन रौद्रध्यानविक्रया निरहितस्य स्वाध्या
 यैकप्रथमिषस्य एकमेवाध्यात्मं माससमर्पणं विशेषयेत् ततः च यावद्विदं तपोपधानकं चिन्मायनं कुर्यात् तावद्विदं अनुगर्णयत्वा यदा प्रायेत
 यथा एतावन्मोक्षेण तपोपधानेन पञ्चमङ्गलस्य योग्योभूताः तदा आसुक्तं पाठयेत् न अन्यथेति तस्य हे भगवन् प्रभूतं फालातिक्रमं एते यदि
 त्रिप्ते आपान्वराले पञ्चत्यमुपगच्छेत् ततः नमस्कारविरहितः कथं मुक्तिपथं साधयेत् हे गौतम ये समये एव मूत्रोपचारनिमित्तेन अस्रुत-
 भावत्वेन यथाशक्त्या किञ्चिद्यप्यभारमेत तं समयमेव तदधीनं सूत्रोपयेत् द्रष्टव्यं यतः सा तं पञ्चनमस्कारसूत्रार्थोभयं न अभिधिना दृष्टी
 यात् किन्तु तथा दृष्टीयापया मन्त्रान्तरप्यपि न चिन्मण्येत् अध्यवसायत्वेन आराक्कः मयेत् तस्य हे भगवन् येन पुनः अन्येषामऽपीयमा
 नाना भुवापरणस्योपश्रमेन कर्णघटीत्वेन पञ्चमङ्गलमपीतं भवेत्स्यापि च किं तपोपधानं कारयेत् हे गौतम कारयेत् तस्य हे भगवन् केन
 अर्थेन हे गौतम सुखमसौधिसामनियित्तन एव चैस्यानि अङ्गुर्माणाः द्वात्रिंशत्तिलाः क्षयाः इति ननु श्रीभाष्यके नमस्कारस्य सामायिका
 इत्या मणितस्य महाविष्ठीये महाभुवस्कल्पत्वं प्रथमानं कथं युक्तम्, उच्यते यथावश्यं कथमप्यमाद्यप्यननियुक्तौ पृथगधिकृतं सामायिकं
 पृथगप्यनमुच्यते तदेव षट्पथं अध्ययने प्रतिश्रमणास्ये प्रतिश्रमणस्यैकदेशतया हस्यते इत्यापि सुषाणुगमो जाय इमं च तं सुषं करेमिषेते
 इत्यादि तद्भाषार्थो यथा इदानीं सूत्रानुगमः यावद्विदं च तत्सुषं करामि भवन्त तच्चूर्जिवचनात्, एवं नमस्कारोऽपि यदा सामायिकादौ
 मण्यते तदा सामायिका इति यदा तु श्रवनात्मनिर्नराकार्यादौ पृथग् स्प्यते तद्वान्य भुवस्कल्पः महाविष्ठीयस्य चान्यभुवेष्वो विविधतर-
 भुवत्वं हस्यते तद्योगस्य संसन्ने पञ्चत्वारिंशत्तद्विष्ठीयात् इत्युक्तपतपोरूपत्वेनोक्तत्वात् तथाचोक्तं सिद्धान्ता-

गमस्तदेऽपि श्रीजिनप्रभूरिभिस्तथा च तत्पाठः । अंचामिपंचन्नवप्रमाणमाचाम्लसाध्यं कुमैतैरबाध्यम् । महानिशीथं महिमौषधीनां निशी-
 थिनीशं शिववीथिभूतम् ॥ १ ॥ तद्वचूर्णिर्यथा पंचन्ननवतिः पंचचत्वारिंशत् तत्प्रमाणैराचाम्लैः साध्यं कुमैतैरबाध्यं महिमानः औषध्यस्तासां
 निशीथिनीशं चन्द्रम् वृद्धिप्रापकत्वात् मोक्षमार्गभूतं महानिशीथमंचामि पूजयामि इति श्रीसिद्धान्तागमस्तवावचूर्णौ, एवं सत्यपि ये
 महानिशीथस्य प्रामाण्यं न मन्यन्ते, न विद्वस्तेषां का गतिः श्रुतापलापस्य महापापहेतुत्वात् न च तस्य श्रुतत्वमेव सन्दिग्धमिति सुग्धबुद्धि-
 धिरभिधेयं “नन्दिसूत्रप्राक्षिकसूत्रादौ निसीहं महानिसीहमिति” साक्षात्तस्योक्तत्वात् । न चेदं तन्न भवतीत्यपि वाच्यं तथा सति श्रीआचारा-
 द्भौपपातिकादिग्रन्थानामप्यधुना वर्तमानानां नन्दिसूत्राद्युक्तेभ्योऽन्यत्वप्रसङ्गो दुर्वारः एवं चाऽऽसमीक्ष्य भाषणेनाशातनाकारिणां जिनादिष्वपि
 यत्तद्धचनीयतायां न कश्चिदविषयः किञ्च येऽप्यनन्तसंसारदुःसहदुःखेभ्योऽप्यभीरुतया कदाग्रहान् महासाहसिकतामवष्टभ्य महानिशीथं न
 प्रमाणी कुर्वन्ति, तैरप्युपधानतपः प्रतिपत्तव्यं, अन्येष्वपि जैनसिद्धान्तेषु प्रोक्तत्वात् “व्यवहारष्टचावपि यथा श्रुतग्रहणमभीप्सता” उपधानं
 कार्यमिति यैश्च श्राद्धानामुपधानविधिर्नमन्यते. तेः साधूनां योगविधिः किमिति मन्यते, श्राद्धवत्साधूनामपि सूत्रपाठादिशुद्ध्यापत्तेः
 ततः कदाग्रहग्रस्तां परिहृत्य सिद्धान्तमार्गानुयायितां चानुसृत्य यथोक्त-श्रुतस्कन्धाध्ययनादिपरिभाषोद्वेदनमस्कारादिसूत्राराधनाहेतुभूता-
 न्युपधानानि जिनवचनप्रामाण्यात् प्रमाणतया प्रतिपत्तव्यानि महानिशीथे चोपधान तपो विना नमस्कारादिसूत्रपठनादिनिषिद्धं सम्प्रति तु
 द्रव्यक्षेत्रकालाद्यपेक्षया लाभालाभं विभाव्या चरणयोपधानतपो विनापि सूत्रपाठादिकार्यमाणं दृश्यते, आचरणायाश्च लक्षणमिदं कल्पभाष्ये.
 असद्वेण समाईर्णं जंक्त्यय केणई असावज्जं न निवारिअमन्नेहि बहुमणुमयमेअमायरिअं ॥१॥ तद्भावार्यो यथा अशठेन समाचीर्णं यत् कुत्र
 च केनापि असावद्यम् न निवारितमऽन्येः बहुमऽनुमतमेतत् आचरितमिति तथा आचरणा च जिनाज्ञा समानैव यद्भाषितं भाष्यादौ । असदा-
 इ०णाऽणवज्जं गीअत्थअवारिअंतिमज्जत्था आयरणा त्रिहु आणत्ति वयणउ सुवहुमन्नंति ॥१॥ तद्भावार्यो यथा अशढा चीर्णाऽनवद्यं गीतार्थाऽ-

चारिविभिन्नि मध्यस्थाः आचरणा अपि निश्चये भाङ्गेति सचनतः सुषुदुमन्यन्ते, इति परं येन प्राग् नमस्कारादिसूत्रप्राण्यधीतानि तेनापि
 ययायोगे निर्बिलम्बमेधोपधानानि यथाशक्ति तपसा पौपत्रप्रारणादिविधिनाऽवश्यं बहनीयानि महानिष्ठीयेऽपि मुख्यपदे आवाम्ब्लोपवास
 रूपं द्वितीयपदे च यथाशक्त्यपि तपः प्रोक्तं तेन श्रुक्तितस्त्यागतपत्नी इत्युक्तेषु तपसि न कश्चिदत्राहः, पौपत्रप्रारणक्रिया तु यद्यपि महानिष्ठीये
 साक्षात्मात्का तथापि यथा साधोयोगिज्ज्वलित्वायिक्रियावत्त्वं सर्वमतीतं तथा आदानामप्युपधानेषु चित्तोक्तये तच्च निरारम्भस्वादि युगेरेव ते
 षु सम्यग् पौपत्रस्तीकारे एव स्युर्नान्यथा षड्यु म्माक्तनमकरणेषु चिरन्तनाचार्यमणीतसम्भदायायातस्वस्वगच्छसमाचार्यादियु धोपधाने
 पौपत्रस्तीकारः साक्षात्प्युक्तः योगविधिरपि स्पष्टतया सामाचार्यादिष्वेव इष्यते, न तु क्वापि सिद्धान्ते साक्षात्तः आदानामुपधानेषु पौष-
 त्रप्रारणादिविधिर्योगविधित्वमाणयितव्यः तदेवं साधुभिः आर्द्धशोपधानतपोऽवश्यं कृत्यतया समस्तान्यतपोम्य प्रथममेव सम्यगाराध्य
 निर्नार्यार्थं षड्युष्टरुत्सादि वैयग्रूपेण प्रभादादिना वा ये उपधानं नोद्वहन्ते, तेषां नमस्कारगुणनेदेवबन्धुर्यापथिकी प्रतिक्रमणादि जन्ममध्य
 क्त्रापि न शुद्धपतीति भवान्तरे तेषां तच्छामाऽपि दुस्तम्भवो ज्ञानविराषकार्णा ज्ञानदुष्प्रापताया प्रतीतत्वात् तेन ज्ञानाराधनाविधिरुपचान
 विधी सर्वश्रुक्त्या यवनीयमित्यादि सिद्धान्तवचनेनावश्यमुपधानव्रतं विधायवावश्यकं पठनीयं तस्यै साधुभिरपि योगोद्गाहं कृत्यैव सूत्रसमूह
 वाचनीयमिति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्संन्यास त्रयायिमलमिन् सुश्रिष्वर्धन्यासभीसौभाग्ययिमलमिनिद्विनेयश्रुक्तियमलेन विरचितार्थां स्वोपज्ञाऽऽगमवाचनयीमां-
 सावृषौ सत्यमकाव्यार्थः ॥

षट्सोक्तान्युपचान कानिश्चवराणीयीपथिबयादिनां
 तैरावश्यकश्रुतमं चिमलतामेति श्रुतं गेरिनाम् ।

शुद्धान्तेऽपि सुसुक्ष्मसेवनपरा दीक्षां समादाय च
गुर्वाज्ञा सहिताः पठन्त्य कलुषाः सामायिकादिश्रुतम् ॥ ८ ॥

अथ श्रीअष्टमकाव्याख्यामाह । अत्राष्टमे काव्ये उपधाननामानि तथोपधानेनैवावश्यकं शुद्ध्यतीति दर्शयन्नाह पद् प्रोक्तानीति वराणि प्रवराणि उपधानानि इर्यापथिकी प्रभृतीनामत्रोपलक्षणात् प्रथमं नमस्कारसत्कोपधानं ग्राह्यं प्रथमवाचि आदिशब्दः नान्तोऽपीति श्रूयते, यथा आदिर्नान्तोऽपि चस्मृतः इति वचनात् आदिशब्देन शेषाणि चत्वार्यपि ग्राह्याणि अर्थात् षडुपधानानि जैनसिद्धान्तेषु प्रसिद्धानि तन्नामानि यथा पंचमंगलमहासुअखंध इति प्रथमोपधानं, तथा पडिकमणासुअखंध इति द्वितीयोपधानं, तथा शक्रस्तवाध्ययन इति तृतीयोपधानं, तथा चैत्यस्तवाध्ययन इति चतुर्थोपधानं, तथा नानामस्तवाध्ययन इति पंचमोपधानं, तथा श्रुतस्तवसिद्धस्तवाध्ययन इति षष्ठोपधानमित्येवमनुक्रमेण षडुपधानानि ज्ञेयानि तैः पूर्वोक्तोपधानैरेव ध्रुवं निश्चयं गेहिनो गृहस्थानामावश्यकं विमलतामेति विशुद्धितां प्राप्नोति, षषधानत्रतेनाऽऽवश्यकं शुद्ध्यतीत्यर्थः तेऽपीति उपधानत्रतयुक्तावश्यकश्रुतपाठकाः श्राद्धास्तेऽपि पुनस्ते कीदृशाः सुसुक्ष्मसेवनपराः सुसुक्ष्मः साधवः पञ्चमहात्रतधारिणस्तेषां सेवनं पूजनं तस्मिन् पराः परायणास्तत्परा इति यावच्चकारः पुनरर्थे ते श्राद्धाः शुद्धां निर्मलां दीक्षां समादाय प्रव्रज्यां समादाय गुर्वाज्ञासहिताः गुरोराज्ञामयुक्ता अकलुषा न विद्यते, कलुषं पापं येषां तेऽकलुषाः निरतिचारचारित्रपालका इत्यर्थस्ते सामायिकादिश्रुतं पठन्ति, सामायिकमध्ययनविशेषः आदिशब्दात्दृष्टिवादपर्यन्तं श्रुतं पठन्ति, इति काव्यशब्दार्थः । अथ विशेषार्थः । गृहस्था उपधानत्रतं विधायवाश्यकश्रुतं पठन्ति, नान्यथा तेषामावश्यकं शुद्ध्यति, ते श्रावका अपि यदा दीक्षां गृह्णन्ति, तदा सामायिकाध्ययनादारभ्य दृष्टिवादपर्यन्तं श्रुतं नान्यथेति तथोपधानत्रतस्य विस्तारविधिस्तु “श्रीमहानिशीथसूत्रतोऽवसेयः” परमाधुनिककालोद्भवाः केचन साधवोनिजं पण्डितमन्याः बृह्मगुर्वादिपार्श्वे उपधानत्रतस्य शुद्धक्रियायाः धारणामकृत्वैव श्रावकाणामुपधानत्रतं

कारयन्ति, ते अशुद्धक्रिया कर्चारि भावका अपि मृत्युवदोपपात्रं भवन्ति, तस्कारण्यद्दृढरुपरम्पराप्रसारो ये शुद्धक्रिया वेषारस्तेषां समीपे
योगबन्धनक्रिया ना उपपानव्रतस्य क्रिया प्राणिभिः कर्मव्या, परं ये दुरुत्सुखासेस्विता अपि नास्ति तारुञ्चानां नृतननृतन साधुनां पार्श्वे
वाहकपः क्रिया न कार्या मृत्युवदोपप्रेतुत्वादित्यस्माकं हितोपवेष्टः, तयोपपानव्रतकारयिता साधुरपि महानिष्ठीयसूत्रयोगोद्देशनवहिता एव
नतन्व्य इति विहितमहानिष्ठीयसूत्रयोगेन साधुना कारिता भीतपपानव्रतकर्मणाम् भावकाणां क्रिया सफला भवति, तथा ये केचिदाधु-
निककाले साधनः दुरुभागरहिताः महानिष्ठीयसूत्रयोगोद्देशनमन्तरेण भावकाणां पानव्रतं कारयन्ति, तेहि निनार्थं निरापक्वा महानिष्ठी
यसूत्रविरापक्वा प्रियेया इति, तथा धीतचराध्ययनसूत्रे चतुस्त्रिंशत्तमेऽध्ययनेऽपि साधुभावनकाणां योगोपपानवहनं प्रोक्तं-गाथा । नियाव
धीप्रचले अमाह भद्रहृले विणीपविणए दते जोगधं तवहाणधं ॥१॥ पियपम्मे दृष्टयम्मे वरजभीकहिण सए एयजोगसमावचो तेचलेसतु
परिणमे ॥२॥ गाथा दयव्यास्याः-यथा एतयोगसमायुक्तः प्राणी तेजोसेश्यां परिणमेत् कीदृशः प्राणी नीचैर्दृष्टिः कायवास्यनोभिरनुत्सेकः
नम्रतायुक्त इत्यर्थः पुनर्यः प्राणी अचलो भवति, पुनरमायो मायारहितः पुनर्यो विनीतनियः कृतगुर्वादिद्योग्यम्यपहारः, पुनर्यो दान्तः
इन्द्रियमनपरराणः, पुनर्योर्गबान् सिद्धान्तपाठव्यापापान्, पुनर्य उपपानवान् निरतः ? पुनर्यं प्रियवर्मा पुनर्यो हृष्टवर्मा पुनर्योऽवपभीकः
पापभीरुको भवति, पुनर्यो रिवैपकः सर्वनीचेषु हितान्वेषी अथवा रितं मोक्षमिच्छतीति रिवैपकः एतत्स्वस्तेजोसेश्यावान् भवति २ अथ
पचलेश्या सप्तगमार । गाथा । पयपुक्काइमाणेय माया लोभेय पपुए पसंत चिचेदं तप्या जोगधं तवहाणधं १ तद्व्याख्याः-एतयोगस
मायुक्तः प्राणी पचलेश्यां तु परिणमेत् कीदृशः प्रकर्षेण तनु सूक्ष्मी प्रोथमानो यस्य स प्रतनुकोथमानः पुनर्यस्य मायालोभो यं च प्रतनुको
भवतः, पुनर्यः प्रब्रान्तविचो भवति पुनर्यो दान्तात्मा पुनर्यो वेगवान् तथा उपपानवान् भवति, इत्यादि योगैः समायुक्तः प्राणी पचलेश्या
वान् भवतीत्यर्थः १ इति “भ्रीवचराध्ययनसूत्रे तथा समवायासूत्रे दार्ष्टिकपक्षसमवायेऽपि स्पष्टं क्लिसितमस्ति” तथा च तत्पाठः “अथसिद्ध-

हाणेअ कहिओ” इत्यादि अत्र केचिल्लुम्पाकाः प्रलयन्ति, यद्व्योगवहनमित्यत्र तु योगाः मनोवाक्कायसम्बन्धिनस्तेऽत्रज्ञेया अत्रोत्तरं भो ?
 अज्ञानिलुम्पक ! यदि योगशब्दमूलार्थेत्यापनं क्रियते, तर्हि वहनशब्दस्य कोऽर्थः भविष्यति, द्वयोः शब्दयोः समानाधिकरणेनार्थकरणमेवाह-
 त्वमिति तथा पुनरत्र केचिद्विन्दितसिद्धान्तपरमार्थाः समर्थयन्ति, श्रावकाणां दशवैकालिकादिः सिद्धान्तः पठनीयः एवेति यतः समवा-
 याङ्गसूत्रे श्रावकवर्णके । “उवासगदसासुणं उवासगणं णगराहं उज्जाणाहं चेइयाहं यावद्भोगपरिखाया परियागामु अपरिगहा तवोवहाणाहं
 अन्नसुअ परिगहा” । इति शब्देन सिद्धान्ताध्ययनस्य विहितत्वादिति अस्योत्तरं यथा अहो द्रष्टव्यं खलु खलस्य तव कैतवकलाविलसितं.
 यदत्रेव “चेइयाह तवोवहाणा” इति पदद्वयेन साक्षादुक्तान्यपि प्रतिमोपधानान्यवगणय्य “सुअपरिगहा” इति पदप्रदर्शनेन परमिदमपि तवतात्पर्या-
 नवबोधसूचकमेव यतोऽत्र श्रुतशब्देन श्रुतार्थस्य गृहीतत्वात् यदुक्तमर्थस्यापि श्रुतत्वं स्थानाङ्गसूत्रे द्वितीयस्थानके । दुविहे धम्मो पन्नत्ते तं जहा
 सुअधम्मे चेव चरित्तधम्मे चेव सुअधम्मे दुविहेपन्नत्ते तं जहा सुत्तसुअधम्मे चेव अत्थसुयधम्मे चेव । इति एतत्पाठवृत्तिदेशो यथोक्तं—“ज्ञानं
 चारित्रं प्रस्तावयति दुविहेत्यादि दुर्गतौ प्रपततो जीवान् सुगतौ च तान्धारयतीति” धर्मः श्रुतद्वादशाङ्गं तदेव धर्मः श्रुतधर्मश्चर्यते आसेव्यते तत्तेन
 वा चर्यते गम्यते मोक्ष इति चारित्रं मूलोत्तरगुणकलापस्तदेव धर्मश्चारित्रधर्म इति सुयधम्मेत्यादि सूत्र्यन्ते सूच्यन्ते वाऽर्था अने-
 नेति सूत्रं सुस्थितत्वेन व्यापित्तेन च सुष्ठुक्तत्वाद्वा सूक्तं सुप्तमिव वा सुप्तमव्याख्यानेनाप्रदुद्धावस्थत्वादिति भाष्यवचनं त्वेवं सिचइ
 खेरइ जमत्यं तम्हा । सूतं निरुत्तविहिणावा सूएइ सवइ सुवइ सिवइसरएव जो अत्थं ॥ ? ॥ अविधरियं सुतंपिवसुत्थियवा-
 वित्तउसुत्तुत्तेति ॥ २ ॥ अर्थतेऽधिगम्यते अर्थ्यते वा याच्यते बुधुत्सुभिरित्यर्थो व्याख्यानमिति आहच । जो सुत्ताभिण्णाओ
 सोअत्थो अज्जए य जम्हति इति स्थानाङ्गसूत्रवृत्तिवचनात्, अर्थस्यापि श्रुतत्वं परं न च वाच्यं सूत्रमर्थमुभयमपि गृह्यतामिति
 राजप्रश्रीयसूत्रे “लद्धे गहियेहे पुच्छियेहे अहियेहे विणिच्छियेहे” इति अर्थश्रवणतः अर्थाविधारसंशये सति सम्यगुत्तरश्रवणतो विम-
 लाववोधात् ऐदंपर्युपलम्भादित्यादिनाऽर्थग्रहणस्येवोक्तत्वाद्वा सूत्रस्य निशीथसूत्राद्युक्तस्पष्टनिषेधश्च प्रागुक्त एवेति सिद्धान्तपाठ-

द्रुमैर्नाप्यपिद्वितसिद्धान्तपरमार्थं लुभकमयी प्राह न तु वावदुत्सर्गमार्गतो गृहस्थानां सिद्धान्ताध्यापनं न कल्पते किं वा अपवादमागतः
 सिद्धान्ताध्यापनं न कल्पते इति अस्योत्तरं यत्र उत्सर्गमार्गतस्तावद्गृहस्थानां सिद्धान्ताध्यापनं न कल्पते अपवादमार्गतस्तु दीक्षाभिमुखाना-
 वेस्तास्य स्वमीबनिकायाभ्ययनं यानत्पुत्रावर्धन्यां पिण्डेष्वानाभ्ययनं यावदर्थतत्र पाठयितुं कल्पते इत्यभियायः प्रोच्यते “यदंतु साहजो एवं
 असस्वार्थं विबन्धिर्ध” ११ ६ इत्यादि व्याख्या पठन्तु व्यक्तनाचामृत्रवोऽर्थतत्र कृतगतं कुर्वन्तु साधवो मोक्षसाधनतस्परामुनय उपलक्षणत्वा-
 त्साध्व्योऽपि ननु यदुक्तं—साध्वी सापय एष पठन्ति किं भ्रातृद्वयो न सिद्धान्तं पठन्ति उच्यते न पठन्त्येव, यदुक्तं—भीनिनीयमृत्रस्यैकोन
 विंशतिकोदेशके “श्रे मिस्सूवा मिस्सूनी वा अण्णवस्थिबं नागारतियं चावाएति वा एतं वासाविज्जतिचि अस्यवृण्णिगिदिअण्णवित्तिब-
 याणनायया इत्यत्रसन्नेसाठअत्यो जहा अण्णइच्छियं चागारच्छियं चावाएति अण्णावित्तियमाअण्णावित्तियणीठ मइवा गिरत्स्या गिरत्स्यी
 रचि भये कारणं बाएज्ज विपवज्जाए गाहा गिरियण्णपासीरिना पवज्जाभिमुहं सातर्गं वा छज्जीबन्धिर्धति भावमुचस्यो अत्यतजावपिरेसणा
 एत गिरत्स्याइमुअवावचि भीगच्छाचारमकीर्णकाएपूर्णी मति ११ ननु प्रकीणकासुर्नैवनेः प्रतिपदमस्माकं निरासकियते मवत्रिस्तेर्वा
 तु प्रामाण्यं नास्माभिः स्वीभीयैमेवं चावदुक्तं प्रकीर्णकज्जनां विच्छिष्टमसस्सक्खिण्णमणीठत्वेन प्रत्येकदुग्धमणीठानां च वा सुतमां
 प्रमाणत्वादिति तयाशोक्तं अत्र शिष्यः प्रश्नयति । प्रकीर्णकानामुत्पत्तिः किं तीर्थेद्धरात् गणधरात् शिष्याश्च प्रत्येकदुग्धत्वात् उच्यते तीर्थेद्धर-
 इत्यवीसितवह्नेः प्रकीर्णकानामुत्पत्तिरिति यदुक्तं नन्दीशूत्रे । से किं अंगवारिरे अंगवारिरे इतिरे पण्णये तं । आवस्तस्य च आवस्तस्यवदरिरे
 वत्ते किं आवस्तस्यं उचिरे पण्णये सामाश्च १ पत्रपीसत्स्यं २ कंदूण्यं ३ परिक्कमणे ४ काठस्सामो ५ पवस्सामो ६ तेरे आवस्तस्यं । सेकिं
 आवस्तस्यं वदरिरे २ । इतिरे पण्णये क्कामिबववक्कामिभ्यं च सेकिं उक्कस्सिं २ अण्णेविरे पण्णये तं जहा दववेयस्सिं १ कप्पिणा
 कप्पियं २ पुक्कप्पसुयं ३ महाकप्पसुयं ४ उवाश्च ५ रायप्सेणियं ६ भीवाभिगमो ७ पक्कपणा ८ वारापक्कपणा ९ प्पावक्कपणा १०

नंदी ११ अणुओगदाशई १२ देर्विदत्थउ १३ तंदुलवेयालियं १४ चंदाविज्जयं १५ सूरपण्णत्ती १६ पोरिसिमंडलं १७ मंडलप्पवेसो १८
 विज्जाचरणविणिछउ १९ गणिविज्जा २० ज्ञाणविभत्ती २१ मरणविभत्ति २२ आयविसोही २३ वीयराय सुहं २४ संलेहणासुअं २५
 विहारकप्पो २६ चरणविही २७ आउरपच्चल्लवाणं २८ महापच्चल्लवाणं २९ एवमाइसेतं उक्कालियं । सेकिंतं कालियं २ अणेगविहं पण्णत्तं
 तं जहा उत्तरज्झयणयाई १ दसाउ कप्पो ३ ववहारो ४ महानिसीहं ६ इसिभासियाइ ७ जंबूदीवपण्णत्ती ८ दीवसागरपण्णत्ती
 ९ चंदणपन्नत्तो १० खुट्टियाविमाणपविभत्ती ११ महल्लियाविमाणपविभत्ती १२ अंगचूलिया १३ वगचूलिया १४ विवाहचूलिया
 १५ अरुणोववाए १६ वरुणोववाए १७ गरुलोववाए १८ धरणोववाए १९ वेसमणोववाए २० वेळधरोववाए २१ देर्विदोववाए २२
 उट्टाणसुए २३ समुट्टाणसुए २४ नागपारियावलिया २५ निरयावलियाउ २६ कप्पियाउ २७ कप्पवडिसियाउ २८ पुप्फियाउ २९ पुप्फ-
 वूलियाउ ३० वल्लीदसाउ ३१ एवमाई आई चउरासीई पइन्नगसहस्साई भगवउ अरहउ उसहसामिस्स आइत्थियरस्स तहा संखिज्जाई
 पइन्नग सहस्साई मज्झिमागाणं जिणवराणं चउदस पइन्नग सहस्साणि भगवउ वद्धमाणसामिस्स अहवा जस्स जत्ति यासीसाउपंपंतिया
 एवेण इयाए कम्मियाए पारिणामियाए चउविहाए बुद्धीए उववेयातस्स तत्तियाई पइण्णगसहस्साई पत्तेयवुद्धावित्तिया चैव सेतं कालिअं
 आवस्सय वइरित्तं सेतं अणंगपविट्ठं एतत्पाठटीकायां यदुक्त्तं—श्रीमलयगिरिसूरिभिस्तत्तृत्तिदेशो यथा “एवमाइयाइ” इत्यादि कियंतिनामनाम-
 ग्राहमाख्यातुं शक्यन्ते, प्रकीर्णकानि तत एवमादीनि चतुरशीतिप्रकीर्णकसहस्राणि भगवतो श्रीऋषभस्वामिनस्तीर्थकृतस्तथा संख्येयानि
 प्रकीर्णकसहस्राणि मध्यमानामजितादीनां जिनवरेन्द्राणां तीर्थङ्कराणां एतानि च यस्य यावन्ति भवन्ति तस्य तावन्ति प्रथमानुयोगतो
 वेदितव्यानि २ तथा चतुर्दशप्रकीर्णकसहस्राणि भगवतोऽर्हतोवद्धमानस्वामिनः इयमत्र भावना इह भगवत्ऋषभस्वामिनश्चतुरशीतिसहस्र-
 संख्याश्रमणाआसीरन् ततः प्रकीर्णकरूपाणि वाऽध्ययनानि कालिकोत्कालिकभेदभिन्नानि सर्वसंख्येया चतुरशीतिसहस्रसंख्यान्यभवन्

क्यपिपि बहुव्युक्ते इह यत्प्रत्ययदर्शदुपदिष्टं भुतमनुष्ठत्य भगवतः भ्रमणाविरचयन्ति, एत्सर्वं प्रकीर्णकमुच्यते, अथवा भुतमनुसृतो यदात्मनो
 यजनकौशलेन र्भवेद्विज्ञानादिषु प्रत्ययव्यतिरूपतया मापन्ते, तदपि सर्वं प्रकीर्णकं भगवतः अक्षयमस्वामिन उच्छृष्टाभ्रमणसम्पदासीत्, चतुरशी
 तिसहस्रभ्रमणा ततो घटन्ते, प्रकीर्णकान्यपि भगवतः चतुरशीतिसहस्रसंख्यानि एव मध्यमतीर्थकुवामपि संख्येयानि प्रकीर्णकसहस्राणि
 याननीयानि भगवतः चतुरशीतिसहस्रसंख्यानि तेषु प्रकीर्णकान्यपि भगवतः चतुरशीतिसहस्राणि अत्र द्वे ऋते एकं मूरय एवं
 मन्नापयन्ति, इदं किल चतुरशीतिसहस्राण्यपि भ्रमणपरिमाणं आसीरन् अथरे पुनरेवं मन्नापयन्ति, अत्र भाविनीयैक्यां जीयतामिदं
 इतरथा पुनः सामान्यभ्रमणा प्रभूतवरास्तास्मिन् तस्मिन् ऋपमादिकाले आसीरन् अथरे पुनरेवं मन्नापयन्ति, अत्र भाविनीयैक्यां जीयतामिदं
 चतुरशीतिसहस्राणि भ्रमणपरिमाणं मन्नापयन्ति, अत्र भाविनीयैक्यां जीयतामिदं
 सुमसिद्धान्तान्वाख्यात्कात्मिका अपि तीर्थे वर्षमानास्वभायिकृताः द्रष्टव्याः एतदेवमवान्तररूपदर्शयन्त आह अहंवेत्यादि अथवेति प्रकारान्तरो-
 परत्वेने इत्य ऋपमादेस्वीकृतो यावन्तर श्रिव्यास्तीर्थे कृत्यधिक्या पैनयिक्या कर्म अथा ३ परिणामिक्या चतुर्विचया बुद्धयोपेता समन्विता
 आसीरन् तस्य ऋपमादेस्वावन्ति प्रकीर्णकसहस्राणि अयमन् प्रत्येकबुद्धा अपि तावन् एव अत्रैके व्यापकत्वे इह एकैकस्य तीर्थेकृत्वस्वीर्षेऽप
 रियाणानि प्रकीर्णकानि भवतप्रकीर्णककारिणामपरिमाणत्वात् । केवलमिह प्रत्येकबुद्धपरचितान्येषु प्रकीर्णकानि द्रष्टव्यानि प्रकीर्णकपरिमाणेन
 प्रत्येकबुद्धपरिमाणप्रतिपादनत्वात् स्यादेतत्प्रत्येकबुद्धानां श्रिव्याभावो विरुद्ध्यते तदेतदसंतीचीनी यतः प्रजाजकार्थमेवापिकृत्य श्रिव्ययासो
 निरिच्छे न तु तीर्थेऽहरोपदिष्टासनप्रतिपत्त्वेनापि ततो न कश्चिदोप तया च तेषां प्रथमः । इह तित्थे अपरिमाणा पश्यन्नासात्मिक
 परिमाणवत्त्वं किं तु इह सुप्ते एतेषु बुद्धपणोर्ष पश्यन्तं प्राणियं कम्वा जम्वा पश्यन्नागपरिमाणेन केव एतेषु बुद्धपरिमाणं करोर अन्विष्य
 एतेषु बुद्धावित्तिषा येवपि । कोयग आहानपुपेतेषु बुद्धासिस्समासो य विरुध्य ए आचरित आह । तित्कमरपणीयसासनपरिचयकवत्त्वं

तस्सीसा हवन्ति । अन्ये पुनरंवेमाहुः सामान्येन प्रकीर्णकैस्तुल्यत्वात्प्रत्येकबुद्धानामत्राभिधानं न तु नियोगतः प्रत्येकबुद्धरचितान्येव प्रकीर्णका-
 नोति । सेतमित्यादि तदेतत्कालिकं तदेतदावश्यकव्यतिरिक्तमिति श्रीनन्दीसूत्रटीकायां श्रीगच्छाचारप्रकीर्णिकावचूर्णविपि तथैव पुनः
 केचित्सूत्रमतयः श्रावकाणामुपधानोद्धहनं न मन्वते तच्च सिद्धान्ताऽपरिज्ञानं यदुक्तं—श्रीसमवायाङ्गसूत्रे संख्याक्रमसमाप्त्यनन्तरं उपासकद-
 शाङ्गसूत्रवर्णके यतः उवासगदसासुणं उवासगणं तवोवहाणाइं इत्यादिनात्र श्रावकोपधानोद्धहनस्योक्तत्वात् न ष वाच्यं अत्र च वक्ष्यते, इत्युक्तं
 तत्र तु उक्तं न दृश्यते, इत्यादि कालेन ग्रन्थस्य व्यवच्छिन्नत्वात् अन्यथा स्थानद्विगुणतयाऽस्य भगवत्यादिभ्योऽपि महत्तरताया युज्यमान-
 त्वात् अन्येषामप्यत्र वाच्यतयोक्तानां तत्र नोक्तानां जल्पानामनङ्गकार्यतापत्तेश्चेतिदिक् उपधानाक्षराबोधाय च साद्यन्तमिदं सूत्रं लिख्यते
 सेर्कितं उवासगदसा उवासगदसासुणं उवासगणं नगराइ उज्जा चेति वणराया अम्मासमी धम्मायरिया धम्मकहा इह परलोयं इद्धि विसे-
 साउवासयाणं च सीलव्वयेरमणपच्चख्वाणपोसहोववासपडिवज्जणतातोसुअपरिग्गहा तवोवहाणाइं पडिमातो उवसगासंलेहणाउभत्तप-
 च्ख्वाणपाउवगमदेवकुल्लेषु पुण्णबोहिअंतकिरियासुयआधविज्जंति उवासमदसासुणं उवासयाणं रिद्धिविहेसापरिसावित्थरा धम्मसवणाण
 बोहिलाभ अभिगमसम्मत्तविमुध्धताथिरत्तं मूलगुणुत्तरगुणअतियाराठितिविसेसायवहुविसेसापडिमाभिग्गहणपालणाउ उवसगाहिता-
 सणाणिरुवसगया यत वायर्विचित्ता सीलव्वयगुणवेरमणपच्चखाणपोसहोववासा अपच्छिममारणंतियायसंलेहकोसणाहिं अप्पाणं जहयभाव-
 इत्ताबहुणि भत्ताणि अणसणाए छेयइत्ता उववणा कप्पवरविमाणुत्तमेसु जह अणुभवति सुरवर विमाणुंढरीएसु सुख्वाइं अणोवमाइं
 कमेणभोचूण उत्तमाइं तउ आउवएणं बुयासमाणा जह जिणमयंमिबोहिलद्धणयंसंजसुत्तमंतमरउव्वविपप्पुक्का उ वेति जह अख्खयं सव्वं
 दुख्खमोख्खंएते अत्रेय एवमादाय इति वृत्तिर्यथा सेर्कितमित्यादि अथकास्ता उपासकदशा उपासकः श्रावस्तास्तद्रतक्रियाकलापप्र-
 तिवद्धाद्वादशाध्ययनोपलक्षिता उपासकदशास्ता एवाह उवासगदसाणं उपासकानां नगराणि उद्यानानि चैत्यानि वनखण्डराजान अम्बा-

पितरौ समयसरणानि धर्माचार्यां पंक्त्या इह श्रीकृष्णद्विपिच्छेपा उपसक्तानां च श्रीकृत्तविरयणगुणप्रत्यास्थानयोपपोषयास प्रतिपा-
 दनतास्तत्र श्रीकृत्तान्ययुववानि निरमजानि रागादिविरतयाः गुणाद्युणव्रतानि प्रत्यास्थानानि नमस्कारसरितादीनि यौषधीऽष्टम्यादिविदिनं
 तत्रापवसनामाहारशरीरसत्कारत्यागः यौषधीषोषासस्वतोद्ग्रे सत्ये तेषां प्रतिपादनाः ताः प्रतिपद्य इति चित्राः भुतपरिग्रहास्त्वप उपधानानि
 प्रतीनानि परिमात्रपि एकद्वयोपवासमविद्याः कायोत्सर्गा वा उपसर्गविचक्रुवोपद्रवाः संलेखनामक्तपानप्रत्यास्थानानि पादयोपगमनानि
 देवधोऽगमनानि सुकृत्प्रत्यापाति पुनर्बोधिकायोऽवक्रिया व्याख्यार्यते पूर्वोक्तमेवतो विधेयत आह उवासेतोत्यादि तत्र क्रान्दिविशेषा अने-
 ककोटीसंख्यस्यस्यद्विशेषाः तथा परिपद्य परिचारविशेषा यथा प्रत्यापिष्टुआदिकाः यन्तरपरिषदासीदासभिप्रायिका पात्रपरिपदिति
 विस्तरधर्मभरणानि महाशरीरसभिर्वा पुनर्बोधिसाभोगमः सम्यक्सत्त्वस्य विगुद्वत्तास्त्रिरत्वं सम्यक्तदुष्प्रेरेव मूलगुणा चत्तरगुणातात्र-
 दय अविचारस्वेषामेव वधमन्वदिनासंहितानि स्थितिविशेषाभोपासकपर्यायस्य कास्मानमेदाषडुषिच्छेपाः प्रतिमामभूतमेवाः सम्य-
 दर्शनभावनयिता अभिप्रणानि तेषामेष पात्मनानि उपसर्गविसहनानि निरुपसर्गं योपसर्गाभाष्येत्यर्थः तर्वासि च विविचानि श्रीसकृत्वा-
 दयोऽनन्वरोक्तस्या अपधियाः प्रमात्कालभाकिन्यआकारस्त्वमद्रसपरिहारार्थं मरणक्येऽन्ते यथा पारजान्दिका आत्मनः शरीरस्य जीवस्य
 संलेखनात्पसारणाद्विजयेमयकडीकरणानि आत्मसंलेखना ततः पद्यत्रयस्य कर्मपारय तासां होतृष्वन्ति योयनास्तेमनाकरजानीत्यर्थः
 तापिरपधियमारणान्द्विफाल्यसंलेखना होषणाधिरात्मानं यथा भाषयित्वा बहुभक्तानि अनन्वतया निर्माणनतया हेदयित्वा हेव उपपद्या-
 मुत्वेति तस्येते हेतु इत्यतरेषु यानि विमानान्युपयानि तेषु यथानुभवन्ति, धुरविमानानि वरुण्दरीकापीय वरुण्दरीकाणि यानि तेषु कामि
 सोस्थान्यनुपयानि क्रमेण युक्तोचयानि तल आहुः क्षयेण व्युत्थावाः सन्तो यथा जिनप्रमर्तेवोपिलम्बा इति शेषः सख्या च संयस्योचर्त
 प्रधानं तमेरजगपकिण्डका अज्ञानकर्मपराहकिण्डका रूपपण्डित, न्युत्वा असपयपुनरतृषिकं संयदुत्समोऽहं कर्मसवमित्स्वर्थः तद्योयत्ताकद्वानु

न्याख्यायत इति प्रक्रमः इति समवायाङ्गे संख्याक्रमसमाप्त्यनन्तरं अत्र परः प्राह—ननु ये उपधानोद्धहनं न स्वीकुर्वन्ते ते कीदृशा इति उच्यते
 अत्रोत्तरं अथ केचिदुपधानोद्धहनं न स्वीकुर्वन्ते तेऽवश्यं बहुलसंसारिणो ज्ञातव्याः इति महानिशीथसूत्रे तथा च तत्पाठः । जे केइ अणुवहाणेणं
 सुपसत्थं भाणं अहीर्यंति अज्जावयंते इवासायणंति तेणं महापावकम्मे महतीसुपसत्थनाणस्सासायणंपकुब्बंति से
 भवयवं जइना किं पंचमंगलस्सणं उवहाणं कायवं पढमं नाणं तउदयादयाए सवजीवपाणभूअसत्ताणं अत्तसमदरिसिच्चं । “इति महानिशीथसूत्रे
 तृतीयाध्ययने” तथा “विचाररत्नाकरग्रन्थेऽपि” तथैव अत्र परः शङ्कां कुर्वन्नाह—नन्वत्र सवजीवपाणभूअसत्ताणमित्यत्रकस्तात्यर्यर्थिः उच्यते,
 पाण इति शब्देन प्राणास्ते द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय जीवानः विकलाक्षाणामिति संज्ञा, तथा पञ्चेन्द्रियप्राणिनां जीवा इति
 संज्ञा, तथा वनस्पतिकायजीवानां भूता इति संज्ञा, शेषाणां सत्त्वा इति संज्ञा, यतः प्रोक्तं “श्रीआचाराङ्गसूत्रटीकायां प्रथम श्रुतस्कन्धे” शस्त्रपरिज्ञा-
 ख्याध्ययनस्य षष्ठीदेशकटीकायां, तथा तस्यैव दीपिकायामपि, श्लोकः । प्राणाद्वित्रिचतुः प्रोक्ता भूतास्तु तरवोमताः । जीवा पञ्चेन्द्रिया द्वेषाः शेषाः
 सत्त्वाः प्रकीर्त्तिताः ॥१॥ इति षड्दर्शनसमुच्चयग्रन्थादिष्वपि तथैव प्रोक्तमस्तीति तथा “श्रीआचाराङ्गसूत्र दशवैकालिकसूत्रादिष्वपि पठ्यते”
 “सवे जीवा सवे पाणा सवेभूआ सवेसत्ता न इंतव्वा” । इत्यादि तथा पाक्षिकसूत्रेऽपि प्रोक्तं—यतः सव्वेसिं पाणाणं सव्वेसिंभूआणं सव्वेसिं
 जीवाणं सव्वेसिंसत्ताणमिति । तत्रापि तथैवाऽवगन्तव्यं अत्र समस्तसिद्धान्तकलाकलापलुंयाकः लुंयाककुमती प्राह—ननु प्रतिपदं महानिशी-
 थसूत्रवचनैस्माकं निराक्रियते, भवद्भिः परं महानिशीथसूत्रं प्रमाणप्रमाणं वेति, अत्रोत्तरं भो ? लुंयाकनतिन् इदं तव वचः, प्रचुरमदिरारस-
 स्वादाऽऽस्वादकमदान्धपुरुषवचनमिवावभासते कथमिति चेदुच्यते अस्माद्दशां सम्यग्दृष्टिजीवानां तु महानिशीथसूत्रं प्रमाणमेव तत्सद्दशां
 मिथ्यादृष्टिजीवानां तु कुमतिकुमतवच्छिवनलवनप्रवरतरवारिसमानं प्रवचनसोभाकारिमहानिशीथसूत्रं कथं प्रमाणं भवेत्, तत्सूत्रं तु सम्य-
 ग्दशां प्राणिनां प्रमाणमेव यतः केचिच्चाऽज्ञानिनो वराकाः श्रीजिनोक्ताक्षरमात्रमप्यश्रद्धानोऽनन्तसंसारीति त्रिदन्तोप्यवश्यं भाविभावा-

नामप्रतीकार्यत्वेन क्लमगतेरधिन्त्यत्वेन सकलागमप्रधानं श्रीमहानिष्ठीयाभिधानश्लाघ्येन न प्रम्यते । किं कुर्मस्ताभ्यति न चाशङ्कनीयं इदं हि
कलिकासपत्न्यश्च पितृवन्निष्ठुत्विग्र्यभूदिति भूयते, ततोऽस्य संयोजनावसरे कैमिदिदं शिष्टैरुत्तवत् किञ्चित्सिद्धं भविष्यतीति, यत् इदं
श्रीहरियद्रमूरिणः सर्वसम्पत्त्याल्लिखितं श्रीवृद्धवादिस्त्रिभूतिसिद्ध्यसेनद्विषाकरं श्रीजिनदासगणितसमाभयजादियिमैरापुरकैर्युगप्रधानैः पूर्वगत-
भुवधारिभिर्भूयोभिः सम्भूयेद् बहुमानं चेत्यत्रैव लिखितमस्ति तथाहि । एयं तु ज्ञेयं पंचमंगलमहासुखस्त्वैयस्स नस्त्वान्यं ते महाया पंचवेण
अणवगमपञ्चेवेहिं सुवस्तयपिमूर्याहिं निज्जुषियासपूर्णैहिं ज्ञेयं अणवत् नाणवत्सपनधरेहिं विस्वयरेहिं यस्त्वानिगयं तदेव समास इव
स्त्वानिज्जतं मासि भव अथया कालपरिहाय दोसेण ताउ निज्जुषियासचुष्णीवइत्यवब्धं तेण कालसमपणं मडिड्डीपचेपयाजुसारीवइरसा-
मीनामदुबालसंगसुयारे सङ्गप्यभे । तेणेय पंचमंगलमहासुखस्त्वैयस्त्वद्वारोभूलसुषस्स मग्भेमिखितमूलसुषं पुण सुवचाए गणारेहिं
अत्यचाए अरिश्चिहिं यगंतेहिं यम्मठित्ययरेहिं लोणयहिं एहिं वीरभिधंवेहिं पकनियं एससुद्धं संपदायो एत्वय जत्व भत्व पण्णजुल्लंगं सुषा
सयं न संपज्जइ तत्तत्तत्यसुयारेहिं क्विरियदोसो न दायब्बोति किं तु जोसो पयस्स । अचित्तिचित्तमणिक्कप्पभूयस्स महानिस्तीर
सुयस्त्वैयस्स सुषापसिओ आसितहिं वेप संहासवीए वदेरियाएहिं रेऊहिं वायेपक्का परिसदिया तथा विअबन्तसुद्धुमत्वाइ सयंति इमं
महानिस्तीरसुयस्त्वैयं कसिपपवण्यस्स परमसारमूर्यं परं तत्य महत्त्वति कलिकजपययणयत्वलपणेणं बहुमनसचोवयारियंति काउ तथा व
आयहिपट्ठाए चापरियहरियमदेयं न तत्थायरित्तेदिद्धं सवसम्मचीएसाहिं ऊणं क्खिरियन्ति अणेहिं पि सिअस्सेणदियायजुवार्इ जस्सस्तेज
देवपुणसवण्यत्तमासमपसीसरविपुत्तयेमि चंदमिअन्दासगणितमगसव्वरिसिपसुदेहिं जुगप्यहाणजुअरेहिं बहुयधियमिअति । इति श्रीव
हानिनीपटुगीणाप्यपनचनत्त् महानिष्ठीकमृअयस्साह्वां सम्पगह्वां तु मयानमेव, ये तु महानिष्ठीवत्तं न प्रमाणयन्ति, ते पूर्वोक्तवचनत्त्-
नन्तसेसारिणो वेयाग, तथा श्रीवृद्धैकालिकमृअनिर्गुत्तयादावपि बहुर्क-बहुर्देषपूर्वधरश्रीमद्राहुत्वायिमिधिः माणा । काले विजयवपुयान्ने

उवहणे तथा निह्वये । वंजण मत्य तदुभए, अट्टविहो गाणमायारो ॥ १ ॥ आचारः कालाघट्टप्रकारो ज्ञानाचारः, तत्रापि काला-
 दिव्यष्टस्वप्याचारेषु प्रवचने उपधानं महाचारः, सम्यग्वर्णाध्वारापेक्षया महान् आचार इत्यर्थः । उपधानाऽभावे तु या अनाम्ना सा आगमेषु
 महत्याशाताना भवति, जिनेश्वरदाण्या अभिधानेन महाशाताना जायत इति, येन कारणेनोपधानाभावोऽनाशा, सा च महत्याशाताना तेन
 कारणेन तथा आशातनया जीवानामन्तर्भवभ्रमणं एव युक्तं आशातनायास्तच्छेदुत्वात् । यदुक्तमुपदेशमालाग्रन्ये, गाया । आसायण पिच्छत्तं,
 आसायणवज्जणाओ सम्भत्तं । आसायणा निमित्तं, कुबड् दीहं च संसारं ॥ १ ॥ तथैव कुपक्षकौशिकसहस्रकिरणे हीरविजयमूरिप्रदत्त प्रव-
 चनपरिज्ञानास्त्रि प्रकरणग्रन्थे द्वितीयविश्रामेऽपि महोपाध्याय श्रीधर्मसागरगणिभिः प्रोक्तमस्ति—तथैव प्रवचनपरिक्षायां प्रोक्तं गाया ।
 णणु उवहाणा भावे, मंगलमाईण जं च अज्जयणं । जिनवरपमुहसायण, अणतसंसारया-हेड ॥ १ ॥ अत्र परः माह-ननू-पधानोद्धहन
 मन्तरेण “मंगलमाईणत्ति” पंचमंगलमहाश्रुत स्कन्धादीनामध्ययनं यत् तज्जिनवरप्रमुखाणामहंत्सिद्धाचार्योपाध्यायसाधूनामाशातनाऽनन्त-
 संसार हेतुर्भवेत्, इति पूर्वोक्तमहानिश्चीयसूत्रवचनेन यथाऽनुपधानेनाधीतेऽध्यापयति, अध्यापयतमन्यमनुजानीते स आशातयति सूत्रार्थोभय-
 रूपमागमं गुरं त्रिकालभावि तीर्थङ्करसिद्धाचार्योपाध्याय साधूश्च, तत आशातना प्रत्ययं तत्कर्म वदन्नाति येन चतुरशीतियोनि लक्षसम्भ-
 वानि नानादुःखान्यनुभवन्नन्तः संसारं परिभ्रमति । यस्तूपधानो दहन पूर्वकमेतान्यधीते, स आशातनाजन्य कर्मबन्धरहितः सुखभोवधिको
 भूत्वा संसारीच्छेदं विधत्ते । तथा यावत्याणी पुण्यपापयोर्विशेषं न जानीते तावत्तस्य पञ्चमंगलं न देयमिति । अत्रानुपधानिनो नमस्कारा-
 ध्ययनेऽनन्तसंसारिता प्रोक्ता इति । यद्येवं प्रागुक्तवचनं सम्यग् भवेत्तर्हि नियमाश्रुतः पञ्चविवर्जितः सर्वोऽपि श्रावकश्राविकावर्गोऽनन्त-
 संसारी भवेदिति । भावार्थस्त्वयं प्रायः श्रावककुलोत्पन्नानामुपधानवहनमन्तरेणैव नमस्काराध्ययनाध्यापनादि दृश्यते तेषां तदध्यापकानां
 वा कथमनन्तसंसारिता युक्तेति, तेन कारणेन प्रागुक्तलक्षणेन तन्महानिश्चीयसूत्रमस्माकमप्रमाणं । अस्योत्तरं भो ! भो ! कुमते ! कुमति

क्वचिदप्यश्विभिवं वच बभूव, यस्मात्कारणादिदं द्वात्यचारं सामापिकादि दृष्टिवाद पर्यन्तं जिनाङ्गाम्बरेण विराध्य जीवा साध्याद्ययो नन्वान्
 भवान् नारकादिक्रमान् घोरान् दुःखगणनात्सकान् भ्रमन्ति। यदुक्तं श्रीनन्दीश्रेणे श्रीदेवर्चिजगिणिसमाभ्रमणैः-तथा च तत्याठाः-“इषेर्यं इवा-
 ससर्गं गणितिरगो वीए काले अर्गता जीवा आप्नाए विराहिषा वाचरंतसंसारकवारं अशुपरिब्रष्टि, इषेर्यं दुवालसंनं गणितिरगं अणामए
 काले अर्गता जीवा आप्नाए विराहिषा वाचरंतसंसार कवारं अशुपरिब्रष्टि, इषेर्यं दुवालसंनं गणितिरगं पदुपणा काले परिषा जीवा
 आप्नाए आप्नाए विराहिषा वाचरंतसंसार कवारं अशुपरिब्रष्टि, इषेर्यं दुवालसंनं गणितिरगं अणामए काले अणता जीवा आप्नाए आराहिषा वाच
 रंतसंसारकवारं वीरइसंति” यदुक्तं श्रीमलयगिरिस्वरिभिः-यत्प्रातो यवा-सम्प्रति द्वाववाइववाइविरापनाऽऽप्रापना कृतं त्रैकालिककृत्स्नैर्ब्रष्टि, इषे
 इयमित्यादि इत्येकद्वयत्रयगणितिरगिषट्कमीते काले अनन्ता जीवा आइवा यथोक्त परिपालनाऽप्राप्तो विराध्य अतुरंत संसार कालवार विविच
 श्रीरमानसानेक दुःखविदपिब्रष्टसहस्रदुस्वरं, यत्प्राएण अशुपरयर्हिष्टु अदुपरतवन्त आसन्। इह द्वाववाइववाइववाइववाइववाइववाइववाइववाइववाइववा
 च आइवाप्ये रंतु गणोहित इषो? यया सौ आमेति व्युत्पयेन तत्रमाग्रापि त्रिभिषा, तथवा-इवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइवाइव
 पनाभित्पन्ते। तत्र यथाभिनियेववचवोऽन्यथा वृत्तं पठति, तदा वृथाया विरायना, सा च यथा अनासि प्रभुवीना, अवात्त्वभिनियेववचववाइव-
 न्यथा इदवाइवस्य वृत्तययति तदायार्थाविरापना, सा च मोहाविरिहीनामयसेवा, अदा पुनरभिनियेववचवः अन्वविहीनतया शास्त्रादिवो
 वा इदवाइवस्य वृत्तययं च विदुष्यति तदा वयसवाइवविरापना, वीर्यंसंसारिणात्मकत्वानां वाऽनेकेषां यिषेया, अथवा यथाविषावाएतरिवा-
 कनचीलस्य परोपकाररूपेकरवस्य पुरोहितोपदेववचनमाइवा, ताम्प्यथा सयाचरन् परमार्थो इत्येवार्थे विराययति। तथा वाए वृत्तिवृत्
 “आरावा आपति र्पचविशावापराणसीकससुखो रितोवससवचर्ण आनातस्यवाऽऽनावाए, तेभ्यगणितिरगं विराहियं अने इषि”। तयोक्त्वतीति
 काले विराकलाककृत्स्नै, सम्प्रतिवचनेने काले दर्शयति, इषेर्यमित्यादि सुमर्षं त्वरं परिता इति परिषिवा न त्वन्मता असंख्येया

वा, वर्तमानकाल चिन्तायां विराधकमनुष्याणां संख्येयत्वात् । अणुपारिघटंति अनुपरावर्त्तन्ते भ्रमन्ती त्यर्थः । भविष्यति काले विरा-
 धनाफलमुपदर्शयति, इच्छेद्भूमित्यादि इदमपि पाठसिद्धं, नवरं परियद्विसंतिचि. अनुपरावर्त्तिष्यंते पर्यट्टिष्यन्तीत्यर्थः । तदेवं विराधना
 फल त्रैकालिकमुपदर्शय सम्प्रत्यारोधनाफलं त्रैकालिकमुपदर्शयति, इच्छेद्भूमित्यादि सुगमं नवरं वद्वचइसुति व्यतिक्रान्तवन्तः संसार-
 कान्तरसुछंद्यमुक्तिमवाप्ता इत्यर्थः । वईयंतिति व्यतिक्रमन्ते वइवइसंसंतिचि व्यतिक्रमिष्यन्ति एतच्च त्रैकालिकविराधनाफलमारोधना-
 फलं च द्वादशाङ्गस्य सदावस्थायित्वे सति युज्यते, नान्यथा, ततः सदावस्थायित्वं तस्याह । इति श्रीनन्दीसूत्रवृत्ति वचनात् द्वादशाङ्गी
 विराधका जीवा अनन्तान् भवान् पर्यटन्ति । तथा पुनः निज कुमतप्रपञ्चमाविर्कुर्वन् लुंपाकमती प्राह-ननु महानिशीथसूत्रं द्वादशाङ्गी मध्ये
 नास्तीति चेदुच्यते, भो लुंपक ! यदि द्वादशाङ्गं बाह्यत्वात् महानिशीथ न प्रमाणं, तर्हि औपपातिक-राजप्रश्नीय-जीवाभिगम-प्रज्ञापना-
 नन्दिः-अनुयोगद्वारादीनि सूत्राण्यपि द्वादशाङ्ग-बाह्यानि सन्ति, ततः तान्यपि तव कथं प्रमाणं भविष्यन्ति ? । तानि च तत्प्रमाणभूतानि
 तदा बलात्कारेण महानिशीथसूत्रमपि प्रमाणं भविष्यत्येव, नन्दीसूत्रादिषु निसीहं महानिशीहमिति प्रोक्तत्वात् तथा श्रावककुलोत्पन्ना
 नामुपधान वहनमन्तरेणैव नमस्काराध्ययनाध्यापनादि दृश्यते, तेषां तदध्यापकानां वा कथमनन्तसंसारिता युक्तेति चेदुच्यते-येषामुपधान
 वहनेच्छा वर्त्तते, तेषां सामायिकादिसूत्राणां पठनयुक्तमेव, यदुक्तं प्रवचनपरिक्षा प्रकरणे “गाथा” “उवहाणवहण आसा, जुत्तमेव अज्ज्ञयणं।
 जंहजाछज्जीवणिअं, अहिज्ज पवज्ज आसाए ॥ ? ॥ एतद्वाथावृत्तिलेशो, यथा उवहाण० उपधान वहनाशा सामर्थ्ये सति प्रस्तावे उप-
 धानोद्बहनं करिष्यामि, इति रूचीतया युक्तानां उपधानं श्रद्धानपूर्वकतद्बहनाशा कलितचेतसामध्ययनं सामायिकादिसूत्राणां पठनं युक्त-
 मेव, दृष्टान्तमाह-यथा प्रब्रज्याशया दीक्षाग्रहणेच्छया यावत् षट्जीवनिकं षड्जीवनिकाध्ययनपर्यन्तमध्यापये छुत्तमिति गम्यं । यदुक्तं
 श्रीआवश्यकसूत्रचूर्णौ, यथा “ सावगस्स जहण्णेणं तं चेव उक्कोसेण छज्जीवणिआसुत्तओवि अत्यओ, वि पिंडेसणाइयणं न सुत्ततो,

अत्यन्तो पुन सञ्चालेन दुष्यति इत्यादि " । यथा वीसाद्वारेणैच्छया धृषीवनिक्काशयनं पठन्ति, त्वव्ययन वदनानन्तरं धीर्षो न शुद्धन्ति, ते बहुल संसारिणो वाञ्छन्तसंसारिणं । तद्वत् ते नमस्कारादिपुञ्जानन्तरं उपपन्नोद्धारनं न कुर्वन्ति, ते बहुलसंसारिणो वा अनन्तरसंसारिणो हेवाः, धीर्यद्दराहापिराशक्तत्वादिति । तथा, पुनः श्रद्धां कुर्वन् लुपाकर्मवीमार-ननृपधानवदानाद्योऽप्युपधानविभिन्न्तरेण कियन्त श्रुतमप्येतस्य ? इति वेदुष्यते—यस्याः क्रियाया उपयोगित्वेत्तुभूतं तदर्थं तस्याः क्रियाया निमित्तं तावन्मात्रमप्येतस्यमित्याहा भिनानां, परमपिकं नायेतस्यं, तेन कारणेन यस्यास्युत्पत्त्या तच्छ्रुभूतक्रिया श्रुतयर्थमित्यर्थः । यावदुपधानोपयोगितदपीकेव 'इति' । यदुक्तं मरुचनपरिस्तावां गाया ॥ "अंभीए क्षिरिणाए, अवयोगि तं तपद्गुमानपि । तेन सुवशाजोर्गं अरिञ्ज अज्जासपुञ्जीए ॥ १ ॥ इति अयोपधानोपयोगि श्रुतमुपधानमन्तरेणाप्यपीकेते त्वत् किं सम्पन्न मित्युच्यते, येन कारणेनोपधानो द्रवनाद्यया नमस्कारादि श्रुतवैयर्थ्यस्येते, तेन कारणेन प्रावकाणां शीपमपुत्रा-पधानक्रियाया एवाऽसम्भवादिति । पुनरपि श्रद्धां कुर्वन् लुपाकर्मवी भार-ननु भीमशानिधीयन्ते शीपप क्रियासाक्षात्क्रोधा, तथापि यथा सावोयोगिञ्चविद्यायिक्रियासत्त्वं सर्वमतीतं, तथा आन्धानामप्युपधानेऽपि विद्योक्तं, एवं निरारम्भतादिव-दीरे' । ते च सम्पद् शीपवस्वीकार एवस्यु नन्वया, अत एव पूर्वाचार्यमणीषु समाचार्यादिमकरेणुपधानपियौ साक्षात्तं शीपवोचि-इत्येते । समाचारीब्रह्मो नास्माकं प्रार्थयति न वार्यं, ब्रह्मो योगविभिरपि समाचारी इत्येतेषोपकथ्यते, न पुनः अपि सिद्धयन्ते तथा च योगविभिरपि परिहर्यन्व आपच्छेते, तस्मात् आन्धानश्रुतान्ते शीपवोचिभिरपि योगविभिरपि प्रमाणयितव्याः । इति सिद्धं यमसंका-रावन्त्यां शीपप क्रिया हेतुत्वेन नमस्कारादि श्रुतावपन्त्येतेषु । एव आन्तस्य मन्वीरिणपिष्येऽपि शीपवस्यसंभवोचिवायै शीपवोच-मैकश्रुतसंख्यापंथनक्रियाविभिरप्येन समापिकविपुत्रधीयेमिष्येऽप्यवपन्त्येतेषु श्रुतं सम्पन्नमिति हेतुः । तर्कं च 'एतेन उपपन्नमपिष्येतेषु,

पोसहस्रशुद्धिं तेषां । एवं सेहचिदुभं, आवस्सय जोगकरियद्वा ॥ १ ॥ इति पुनरपि कुमंतमदिरारसर्वासितसुखो लुपाकर्मती
 इवचन दुर्गन्धं मुखात् निल्कासयन्नाहन-नूपधानोद्दहनाऽऽकांक्षया सामायिकाद्यऽध्ययनमभ्युपगम्यते, तर्हि कथं नाचाराङ्गादिव्विषयीत्यति
 प्रसङ्गः इति चेदुच्यते, भो लुपक ! यस्मात् आवश्यकश्रुतस्कन्धो निजपरयोः क्रियासु श्रीआवश्यकश्रुतास्कन्धस्तदतिरिक्त श्रुताराधन क्रियासु
 उपयुज्यते उपयोगो स्यात् तेन कारणेन दीपवत् प्रथममधिक्रियते । उपधानयोगोद्दहनात् पूर्वदेवाभ्यस्यते न पुनः शेषश्रुतमाचाराङ्गादिश्रुत-
 मिति । भावार्थस्त्वयं, आवश्यकश्रुतस्कन्धोऽभ्यस्तः, आवश्यकश्रुतस्कन्धस्यैवाराधनेहेतवे यानि उपधानानि तत्सम्बन्धिनीषु क्रियासूपयोगी
 स्यात् अन्यथा तद्विधेरेवासम्भवात् । तथाऽपरक्रियासु श्रीआचाराङ्गप्रमुखाऽखिल श्रुताराधन हेतुयोगक्रियास्वपि, तत्र दृष्टान्तमाह यथा प्रदीपः,
 स हि स्वपरविषयक प्रकाशयन् क्रियोपयोगी, यथा कश्चिद्ददति यदहं प्रदीपं घटादिकं च पश्यामीति । अन्यकारे प्रदीपघटादि दिदृष्टुणां प्रथमं
 प्रदीपप्राधिक्रियते प्रथमं प्रगुणी क्रियते इति, प्रदीपमन्तरेणोभयोरपि प्रकाशाऽसम्भवात् न पुनस्तद्वत् शेषमाचाराङ्गादिश्रुतमुपधानयोगाभ्यां
 पूर्वमभ्यसनीयं, यतो नाचाराङ्गादिश्रुतं स्वोपधानक्रियोपयोगि किं चाऽऽचाराङ्गाद्यऽध्ययनं प्रवर्जितस्यापि वर्षत्रयपर्यायाद्यतिक्रमेऽनुज्ञातं
 तनु-नवमकाव्यव्याख्यायामग्रे वक्ष्यते । अथ पुनरपि श्रीमहानिशीयाऽप्रामाण्यं व्यवस्थापयितुं पूर्णिमापक्षकक्षीकारः शंकां कुर्वन्नाचंचक्षे,
 ननु भोः ! यथा श्रीमहानिशीये उपधानविधिर्न, तथाऽन्यत्र कुत्रापि न दृश्यते, तेन कारणेनाऽस्माकं मह निशीथसूत्रमप्रमाणमिति । अर्थोत्त-
 रमाह भो पूर्णिमापक्षकक्षीकार ! इदमपि तव वचनमत्युन्मत्प्रलापवत्, यथा यत्रैवं पूर्वोक्तं तर्हि तव मते सर्वमपि श्रुतं परिहर्तव्यं भवेत्,
 तत्कथमिति चेदुच्यते, लेपोपासकप्रमुखाः श्रीसूत्रच्छदङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धोक्तेलेपभावकप्रमुखाः बाहुल्येनैकैकसूत्रोक्ताः एकैकस्मिन् सूत्रे पठिताः
 सन्तीति । नहि लेपभावकर्णनं अन्यत्र तयोपलभ्यते, तथा च द्वितीयाङ्गमपि परिहर्तव्यं, एवमाचाराङ्गादयोऽपि, नहि श्रीआचाराङ्गोक्तः
 सर्वोपि विचारः सर्वत्रोपलभ्यते तयोपलम्भे च सर्वेषामप्येक्यापत्ते रित्यादि स्वयमेव पर्यालोच्यमिति, तस्मात्कारणाज्जिनेन्द्रशासनं आचा-

र्थपरस्परानुबर्धनीयं आचार्यपरस्पराम्बारेण न स्मियन्मुद्रानं वा भवेत् किन्तु तदापचभेद, तेन कारणेन शालेयुषधानादिक्रियाणां नामोभा-
 रादिना मृषना शुपाज्नेकमकारा स्यात्, कस्यचिक्रिया विशेषस्य मृचनाऽभावात्, साऽपि सूरिपयीः सूरिरेव पन्वा यस्याः सा सूरिपयीः
 तथा यप्याग्नेनोपसृम्यते तथा सूरिपरम्परया समागता, अयम्भावात् क्वचित् किञ्चित् नाममात्रेणोपसृम्यते, तदेव क्वचित्किञ्चिद्विस्तरेणै-
 त्यादि, किञ्चिन्न नामाऽपि नोपसृम्यते, तस्या केवलं सनिस्तरक्रियाकरणस्यैव परम्परेव मूलं, नान्यदिति। उपधानमाचारो ज्ञानाचारः, स
 च मृचनमात्रेणान्नेकेषु सूत्रेषु "पते मुकुल्ले निच जोगर्ष त्वराणवमित्सादि", कस्यु किञ्चिद्विस्तरं वचनं महानिधीये तत्र को दोषो ? न
 कोऽपीति । अथ प्रकारान्तरेण निजपक्षमाविष्कृत्य न पूर्णिमापक्षकृतीकार समापचषे—ननु भुवस्कन्धेऽध्ययनानीत्यादिक्रमः आगर्धेऽगात्री
 ष्टः भीमरानिधीयेऽप्यने सामायिक कृत्वा भुवस्कन्धः नमस्कार कृत्वा, सामायिक्वाध्ययनैकदेशो नमस्कारः सोऽपि महाश्रुतस्कन्धतया
 तत्र यजित इति, तस्मात्पन्वरादिनिधीयश्चयस्मात् पूर्णिमापक्षकृती कर्तव्यो न सम्भवति । अबोधरमाह भो ! यो ! एवं तत्र मनसि मनत्
 तर्हि तत्र महापनाऽपि क्वं तत्र महापनापि प्रमाणं भवेत् ? न भवेत्, क्वमपि क्रममत्रादिति । अथ नमस्कारस्वावस्तर्भमुताम्बस्त-
 विमस्त्वन्तानि प्रवीतान्येति क्वं तत्र महापनापि प्रमाणं भवेत् ? न भवेत्, क्वमपि क्रममत्रादिति । अथ नमस्कारस्वावस्तर्भमुताम्बस्त-
 र्मृता, यतः सर्वस्वापि भुवस्याप्य सामायिक्वाद्यै, सामाद्यमाद्यैर्वा श्कारसर्भगा इति" वचनात् सामायिक्वाद्यै तत्राप्यनस्यं तस्याऽ-
 प्यादिसूत्रं नमस्कारस्यं तत्राप्यनस्यं क्वं भुवस्कन्धः ? भुवमात्रे प्रकृतयाऽध्ययनीकत्वात् इति पराभय केवसि क्वत्वा तदुपरमाह,
 तेन कारणेन सर्वान्यन्तरमृगस्तेन कारणेन पञ्चनमस्कारस्वभाभूतः सन् सर्वास्वन्तरमृगः सन् महाश्रुतस्कन्धो मन्वते सर्वश्रुतयुल्लभ्युत्पत्तत्,
 ध्यान्वचार इवे वास्तानां मूलस्कन्धो यथा मन्वते । "संवा उपत्वा स्मृति साहा" इत्याममवचनत् लोकमतीतत्वायेति सिद्धं नमस्का-
 रस्यापि भुवस्कन्धत्वमिति । अथ सामायिक्वाध्ययनस्यैकदेशेऽपि भुवस्कन्धे चाम्बमाह पचाह पचयेकः अर्वात् दिक्वन्तिचकारस्वित्तरण

पद्मोपलक्षितहृदस्य जलदेशः तदंशभूतः सन् ततः पृथक्भूतः स्कन्धः सिन्धुकुम्भाम्भो भवति । अयं भाव ततः पृथग्भूतः स्कन्धोऽयं, सिन्धु-
 नदीयं, कुम्भाम्भइदमित्यादि व्यपदेशं लभते, अत्र देशोऽपि स्कन्धाद्यनेकव्यपदेशभाक्प्रदर्शितः, तथा तीक्ष्णोऽपि नरजातेः पृथग्भूतः
 बुद्ध्या ततः पृथग् विवक्षितो देवो भवति, देवत्वं भजते न पुनस्तत्पतितः, तत्र मनुष्येषु पतितस्तत्पतितः मनुजोऽयमिति सामान्यनाम्ना
 पतितोऽपीति, व्यपदेशभेदोऽपार्थको दर्शितः इति । एवममुना प्रकारेण निश्चितं सामायिकात्पृथग्भूतः पञ्चमङ्गलः “नमो अरिहताणमित्यादि
 पदमं इवइ मंगलमिति” पर्यन्तं नरस्कारलक्षणः स्कन्धो भण्यते, सामायिकात्पृथग्भूतविवक्षायां सामायिकाध्ययनसम्बद्धविवक्षायां सामा-
 यिकाध्ययनैकदेशः एष पण्डितानामुपदेश इति । अथ पुनरपि पूर्णिमापक्षकक्षीकारः आशङ्कान् कुर्वन् प्राह—ननु शक्रस्तवत्रिषय्युपधानत्राहिनां
 पञ्चत्रिंशद्दिनमानं, तच्च शक्रस्त्वे सौधर्मेन्द्रस्य न सम्भवेऽपि तर्हि मनुष्याणां कथं सम्भवेत् ? अपि तु न सम्भवेदिति । भो भो ! एतत्तवामुना
 प्रकारेण विकल्पः महापापकारी महामोहनीयकर्मबन्धहेतुकोऽयं विकल्प इत्यर्थः, अथ राकारकृतविकल्पं निराकरोति । शक्रस्तवस्तु द्विविधः
 देवकृतः शक्रादिदेवजनित इत्यर्थः, तथा गणधरेण कृतश्च तत्रैकश्चकारो देवकृतेऽप्यनेकभेदसूचकः नहि देवकृतोऽपि शक्रस्तव एकस्वरूपेण
 स्यात् किन्तु शक्रविजयसूर्याभादिदेवा यथाऽवसरं कर्मक्षायोपशमवैचित्र्यात् भिन्नान् शक्रस्तवान् पठितवन्तः, अत एव देवकृताः शक्र-
 स्तवाः अनियत पाठा इति । ननु एवं गणधरेण कृतः शक्रादिदेवकृतः शक्रस्तवो भिन्नस्तर्हि गणधरेण कृतस्यापि शक्रस्तव इत्यभिधानमस्ति
 परं गणधरस्तव इत्यभिधानं कथं नोच्यते ? इति चेदुच्यते भो राकारक्त ! सर्वेषामपि शक्रस्तवाभिधानं च प्रायः शक्रकृतशक्रस्तवानुकारित्वादेव,
 एवं गणधरकृतेऽपि बोध्यं द्वयोः शक्रगणधरयोः स्वकृतत्वात् उपधानमसम्भविभवेदिति उक्तं च “गाथा” सक्त्यथो अ दुविहोदेवक्य तह्य
 गणहरेण कथो । दुन्हं सकयत्तणओ, असंभवि दुज्जओवहाणं ॥? ॥ अथ पुनरपि पूर्णिमापक्षकक्षीकारः समाचक्षे—ननु किमसम्भवीति चेदु-
 च्यते अत्रोत्तरं उद्देशसमुद्देशानुज्ञापसुखोपधानक्रिया अविच्छिन्नपरम्पराऽऽयाताः गुरुपूर्वेऽध्ययने भवन्ति गुरुर्देवाद्युपदेशा स एतत्पूर्वं यस्यैवं-

विधेऽप्ययने स्युः स्वयं रथिते श्रमस्त्वथे सामायिकादिहस्तधार्षां च गुह्येण न स्यात् गुह्ये स्वकृत्य व्यायावत्सु सुरोरमांशे शोभेसादिवि-
 पावा का स्यात्? न होऽपीति श्रमस्त्वथे श्रमस्त्वयोपचानामांशे मनुष्याणामपि नोषितमिति विकल्पनं यद्वद्वानमिति । अथ पुनरपि श्रद्धां कुर्वन्
 सिद्धन्तकलकसापष्ट्याका छुपाककुम्भी प्राद-नन् पचनेऽपि सुरोरमुद्वेकस्वस्मा अनेकस्वस्मा वा ! इति वेदुष्यते त्वयचानेऽपि सुरोरमुद्रा
 सुरोरमुद्राजनेकस्वस्मा इति, तथापि शुर्वाभाचानुद्रा द्विषिषा क्वमिति वेदुष्यते भाषक्युनीनपिहृत्य आभिलेत्वर्थ, भाषकस्यानुद्रा
 पिषा साधूनां च धिनेति । भिमतं क्वमिस्त्वा भाषकस्य सम्यस् पारयेऽनुद्रा, तथैव “अनुष्णामभित्वादि वाक्स्तसर्मवारिष्वादि”
 सम्पणारणविषयक्येव शुर्वनुद्रावचनं न पुनरन्येभ्यो वानानुद्राऽपि साधोस्तु “सम्यं पारिष्वादि अन्वेसि च पयिष्वादि” इति वच-
 नात् स्वयं पारयेऽन्वेभ्यो वाने वेत्युमप्यापि शुर्वनुद्रा वचनं साधोरिति क्रमवचनात् क्मेव द्विषाऽनुद्रेति । अथ पुनः पूर्णिमापतकसीकारः
 श्रद्धां कुर्वन् मोषाच-ननु क्वचित् भावकेनापि नमस्कारादिकं दीवमानं इत्यते तत्र का मतिरिति वेदुष्यते-यो गकारपसारसक ! यत्तु
 कदाचित्पयानिपापसरविशेषे स्वापत्यादिकं मति तथापिपक्षकमिज्वाह्वमपि सम्यक्तवाग्मिस्तं विज्ञाय, भाषक्यदाने भाषकेनापि वाने नमे-
 रकारादि पाठने नमस्कारादे भाषक्योत्पस्य श्रुतस्याऽभ्यासाः माष्टककण्ठो यवतीति बोध्यं । क्वमिति वेदुष्यते-यथोपचानामांशे, एव
 पानवनाथिमयवततदस्यासा त्वानुद्रायामज्जमाधेऽभ्यास सम्यमेव, एतेन पुष्परणविशेषेज्जालो मस्कारोत्पयो वाऽभ्यस्पादिति । अथ
 पुनरपि श्रद्धां कुर्वन् पूर्णिमापतकसीकारः प्राद-ननु यदि भीमानिधीक्यभोक्तं सत्यं स्वापतिं श्रुतपण्डितवाक्येनानेके तथापिपयिकेककि-
 त्तस्यापि श्रुतिक्रमोत्पदस्य एक मांशयव पञ्चनमस्कारप्रादधे देवत्वोत्तु श्रुक्तं भीरेपक्षद्वरिमिः परिशिष्टपथेपि क्मेव द्विषीक्यते, श्रुत
 पण्डितवाक्यान्तं श्रेयं, श्लोका च इते ।

तथा सन्धि पाल्वा, यवर्षक निवर्षका । श्रुतपण्डितवाक्यं, योमयोथ क्वा क्वा ॥ ४४५ ॥ तथापि क्वमिस्त्वा-क्व-

कारकः । देवदत्तोभिधानेन, देवदत्तश्च तत्सुतः ॥ ४४६ ॥ गृहणी दुर्गिला नाम, देवदत्तस्य चाभवत् । एकाहेकासुधैरिधी, सौभाग्यस्य
महानिधिः ॥ ४४७ ॥ जगाम सान्यदा नद्यां, जलमज्जन हेतवे । सोभयन्ती मनोयूनां, कटाक्षैर्मन्येषुभिः ॥ ४४८ ॥ सर्वात्र हेमाभरणा,
भान्तीवासोभिरुज्ज्वलैः । नदीतीरमलञ्चक्रे, सामूर्त्तीवाम्बुदेवता ॥ ४४९ ॥ दुर्गभूमि स्मरस्येव, दर्शयन्ती स्तन द्रुयम् । वने ह्यारयामास,
सा कञ्चुकुमुस्तनी ॥ ४५० ॥ कञ्चुकं चोत्तरीयं च, वयस्यायाः समर्प्य तु । तन्वद्नी तिरयामास, संभ्यानाथेन सा कुचौ ॥ ४५१ ॥
विदग्धालीजनाल्पै, दग्धा जीवितमन्या । मन्दं मन्दं मरालीव, तीराचीरं विवश सा ॥ ४५२ ॥ तरङ्ग इस्तैरुत्तिष्ठते, दूरादपि तरन्निणी ।
तामालिलिङ्गसर्वाङ्ग, चिराद्गृष्टांसलीमिव ॥ ४५३ ॥ व्रस्तसारान्नयना, सा चिक्रीडिषु रम्भसा । नौरिवारित्र कृष्णभ्यां, पाणिभ्यां त्रयै-
दारयत् ॥ ४५४ ॥ तस्याः स्नन्त्याश्चिरंवारि, विकिरन्त्याः कुतूहलात् । शुशुभाते चलीं पाणी, नृत्यदंभोजविभ्रमौ ॥ ४५५ ॥ श्लैथिक
वत्ताविसंस्त, केसाधीतरदच्छदा । रतोत्यितेव साऽलक्षि, जलक्रीडा परायणा ॥ ४५६ ॥ तां क्रीडन्तीं नदी मध्ये, वार्धिमध्ये सुरीयिच ।
ददर्शनगरयुवा, दुःशूलः कोऽपि पर्यटन् ॥ ४५७ ॥ तां जललिङ्गम दूर्भेक, वसनाच्छादितामपि । सुव्यक्तसर्वावचवां, हृष्टा सोभात्यपाठ
स ॥ ४५८ ॥ सुस्नातं ते नदी, पृच्छ-त्यमी पृच्छन्ति चांशिपाः । पृच्छाम्यहं च त्वत्पाद-पद्मयो निपतन्नपि ॥ ४५९ ॥ साऽप्यपाठीत्
स्वस्ति नद्यै-चिरनन्दन्तु चांशिपाः । सुस्नातपृच्छकानां च, करिष्यामि समीहितम् ॥ ४६० ॥ मनोरथलतोद्भेदे, सुधासेकोपमं वचः ।
तस्याः श्रुत्वा तथैवास्या-दुब्धौ राजाज्ञेव सः ॥ ४६१ ॥ चिन्तयंश्च केयमिति-सं एकस्य तरोरथः । ददशौर्ध्वैर्गुत्वान्वाकान्फलषातां-
भिक्राक्षिणः ॥ ४६२ ॥ ततश्च स युवा लोष्टे, ईशशाखाः प्रपाडयन् । फलानि पातयामास, व्रतत्रयेति भूतले ॥ ४६३ ॥ यथेष्टं तत्फल
प्राप्ति, हृष्टान्प्रमच्छ सोऽर्भकान् । नद्यां मज्जनकृतकेयं-नारी कस्या निकतनत् ॥ ४६४ ॥ तैऽर्भकाः कयामासु देवेदताभिषस्य-भोः ।
स्तुषा स्वर्णकृत इय-मितथास्या निकेतनम् ॥ ४६५ ॥ दुर्गिलापि युवानं तं, ध्यायन्त्येकेन चेतसा । विशय मज्जनक्रीडां, सद्यः स्वसदनं

ययौ ॥ ४६१ ॥ इत्यां रात्रौ दिने कस्मिन्क प्रकृते क वास्ये । आर्चा मिस्रिव्याय इति, तौ दम्भदुररनिष्ठम् ॥ ४६० ॥ विवोलायी
युवानौ तौ, मिया सङ्गकाक्षिणी । चम्पकाक्षिणचिर-मुररकावविष्ठाम् ॥ ४६८ ॥ स युवा वापसीयेकां, शुभली कुल्येषवाम् । मोक्ष-
नादिभिराराध्या, ज्येष्ठाङ्गे परेयधि । ४६९ ॥ देवदण्डं नुपापाय, मम बान्योन्य रक्तयोः । साक्षाभियति देवीय, श्रीत्रिंशद्वय सङ्गम्प
॥ ४७० ॥ स्वयं दूरीयुव इरा, सा सुभूर्भाषितामया । सङ्गं मे मपभास्ति, सुकरं तव सम्पति ॥ ४७१ ॥ प्रतिपद्य करोमीति, सद्यः सा
वापसी ययौ । सवने देवदण्डस्य, भिक्षाङ्गमेन वीमसी ॥ ४७२ ॥ स्वासी तसक्यनेन, व्यापृतां स्वर्णङ्गपूरु । सा परित्राजिकां ज्ञासी,
दसुणामित्युवाच च ॥ ४६३ ॥ मनुस्तेन रिरसुस्त्वां, सुरैको मूर्णम्पमया । मार्ययमस्ति सा कस्ति, मा विजसी कुवाःस्त्वाय ॥ ४७४ ॥
क्यज ययसा इरुवा, वैदग्ध्यान्ययुगैरपि । अह्वानुक्ममासाय, वं कुवार्थं ययौ यनम् ॥ ४७५ ॥ नचां स्नासी यवा म्भे ! ज्ञासीयां
स वदायपि । त्मृगुणोहानयतूलो-ज्यस्त्री नामापि वेचि न ॥ ४७६ ॥ गोष्ठुं इदयथां स्वं, दुर्गिलापि रि वीमसी । तां परित्राभि-
क्रोदं, इद्वरप्रवर्जम् ॥ ४७७ ॥ किम्बुधे । पीठ शुष्वासि, च देवयमि मास्ते । कुलीनेष्वङ्गसीनां, स्मिनर्हासि कुहिनी ॥ ४७८ ॥
आस्त्वभास्यधोखं, यवकुम्बवदर्शना । दर्शनेनापि वे पार्थ, मापनेन तु का कथा ? ॥ ४७९ ॥ विमर्त्सिवायाजच्छत्वा, स्वासां पृष्टे तु
दुर्मिषा । सौषभिवानिपदवी, मपीमक्षिन इच्छम् ॥ ४८० ॥ वदाहकमजानाना, दिक्सा सा वपस्विनी । मत्वा तयूचे दुर्गशील-दुस्व
परपात्रैः ॥ ४८१ ॥ आस्त्वमेव युवासी-र्णम्पयेरतुरामिणी । सात्सर्वसवीजर्वा, धुनीमिष तवर्जं माय ॥ ४८२ ॥ मम दूत्वं दुषा-
कृत्स्व-वजायुत्कलयोपिति । मियौ हि बिज रचना, यतुर स्वापि नुम्भवे ॥ ४८३ ॥ मपीमक्षिन इस्तेन, दुरक्ष्यं विहस्तया । तथा कुपि-
तया पृष्ठे, वारितास्मि यषेष्टया ॥ ४८४ ॥ इत्युष्वा दुर्मिषा दय, कञ्जस्वात्सकाक्षिणव । पूर्वं पृष्ठाप पृष्ठ स्व, दर्शयामास वापसी ॥ ४८५ ॥
स दर्शयौ कृष्णपञ्चम्यां, सा सङ्केतम्पत्पृष्ठम् । श्वात्सुक्षिर्भेपी इरा, पृष्ठेज्ज्या मयदीयच ॥ ४८६ ॥ वैदग्धीक्ययवो ! कस्या, बाले

सङ्केतवाससम् । आख्यातिस्मानया भङ्गया, समाश्वसिहि हेमनः ॥ ४८७ ॥ सङ्केतस्थानमाचख्यौ, न साकेनापि हेतुना । अहो तत्सङ्के-
मस्रुत्वा-न्तरायोऽद्यापि विद्यते ॥ ४८८ ॥ पुनश्च तापसी मूचे, न जानासि तदाशयम् । अनुरक्तैव मयि सा, भूयोऽपि प्रार्थयस्व ताम्
॥ ४८९ ॥ सर्वथा मा कृया मात, निर्वेदं मत्प्रयोजने । भूयोऽपि गच्छानिर्वेदं, श्रीवच्छेर्मूलमादिमम् ॥ ४९० ॥ साप्यूचे तव नामापि,
कुलीना सहते न सा । स्थले जलारोपण व-द्दुष्करं ते समीहितम् ॥ ४९१ ॥ त्वदर्थसिद्धौ सन्देहो, निःसन्देहं तु भर्त्सनम् । अचिल-
म्नेन यास्यामि, मुस्त्वा नाशां तथापि हि ॥ ४९२ ॥ इत्युत्त्वा त्वरितं गत्वा, तापसी स्वर्णकुट्टधूमम् । भूयोऽप्युवाच वच-र-रमृतद्रवसोदैरः
॥ ४९३ ॥ आत्मानुरूपं रूपेण, तं युवानं रमस्वहे ! । शुहाण यौवनफलं, यौवनस्योचितं हृदः ॥ ४९४ ॥ दुर्गिला भर्त्सना पूर्वं, गले धृत्वा
रूपेव ताम् । अशोकवनिका प्रत्यग्, द्वारेण निरसारयत् ॥ ४९५ ॥ मुण्डापि द्वीवशाकृष्ट, नीरङ्गी गोपिता नना । द्रुतं गत्वा तस्य पुंसः,
कथयामास खेदभाक् ॥ ४९६ ॥ भर्त्सितास्मि तया प्राग्वद्, ग्रीवायां विधृता ततः । पश्चाद्वागशोकवना, न्तराश्विस्सारितास्मि च ॥ ४९७ ॥
दध्यौ च धीमान्स पुमा-नशोकवनिकान्तरे । आगच्छेरिति सङ्केतो, नूनं दत्तस्तया मम ॥ ४९८ ॥ ऊचे च तां भगवति ! न्यक्कारोऽयं
तथा कृतः । सोढव्यो मे साहि दुष्टा, वाच्यानातः परं त्वया ॥ ४९९ ॥ नतश्च स युवा कृष्ण-पञ्चम्यां रजनी मुखे । जगाम पश्चिमद्वारे-
णाशोक वनिकान्तरे ॥ ५०० ॥ सोऽद्राक्षीद्वर्त्म पश्यतीं तां दूरादपि सापि तम् । तयो स्वलितस्तारा-मेलकोऽभूद्विवाहवत् ॥ ५०१ ॥
प्रसारयन्ती नयने, इव बाहू परस्परम् । रोमाञ्चोत्फुल्लसर्बाङ्गा-बुभौ तावभ्यधावताम् ॥ ५०२ ॥ तावन्नेऽथेकमनसौ, तदात्वेकीभवत्तनू ।
सस्वजाते दृढतरं, समुद्रसरिताविव ॥ ५०३ ॥ वार्त्ताभिः प्रेमगर्भाभी, रतौनवनवैरपि । सम्भोग हृदमग्नौ तौ, द्वियामीमतिनिन्यतुः ॥
ततो रतायाः सर्वतो, भुजगण्डोपधानयोः । सञ्चक्रामतयो निर्द्रां, नेवाभ्योजविभावरी ॥ ५०५ ॥ इतश्च देवदत्तोऽपि, कायचिन्तार्थमुत्थितः ।
जगामाशोकवनिकां, तौ शयानौ ददर्श च ॥ ५०६ ॥ अचिन्तयच्च धिर्गियं, स्तुषा पापीयसी मम । परंपुसा सह रत, श्रान्ता स्वपिति

निर्मस्य ॥ ५०७ ॥ नार पद्यापमिति च, निवेष्टं स्वपितरः सः सु । धरे गत्वा सुर्व-सुर्व, यथा मत्स्येष्वित्यक्षय ॥ ५०८ ॥ आकार्याम्पाने,
तस्याः, धनकैः पद्भ्युत्थम् । तथा मत्स्येति मे सुभु, हस्तिमत्स्येति म्पिमाय ॥ ५०९ ॥ इति वस्तुरियाकल्प, सवस्वत्वात्पद्भ्युत्थम् । येन,
रपोऽपिगोस्म, पुनस्तेनेव वर्त्मसा ॥ ५१० ॥ द्युराकर्णवेनात्, मासुक्त स्वर्णकल्पम् । प्रायः समयसुष्ठानां, निद्राकल्पया मयादिव,
॥ ५११ ॥ इत्या च सापि श्वरे-याच्छं पदत्वुत्थम् । इत्याच्च जाद्वुत्थं, यथापे भीरिसंस्तुजा ॥ ५१२ ॥ यथापि यीमं षोी स्वः,
श्वरेण दुरात्मना । साहाय्याय स्ते स्वास्ते ममानर्थे समास्ते ॥ ५१३ ॥ आभेत्युत्थार्येसंभीव, संभ्वानः समभाषयो । पुंश्वस्वमि सुर्व,
मत्सा, पार्थे पत्युत्थेव सा ॥ ५१४ ॥ सुष्ठवे मत्स्येस्वी सा, भीम्वीनां पुरन्धरा । पर्वि श्वोक्त्वापमास, गम्वाऽऽकिञ्चन पूर्वकम् ॥ ५१५ ॥
उत्थाव चार्थे पुनेष्ट, पर्मा या मतिवास्ते । तदे ह्योक्त्वापमास ॥ ५१६ ॥ इत्याय देवद्विषोऽपि, स्त्री यथानः स
आजवात् । अयमाचोर्ध्वनिकां, तथा ग्रीवा चित्त्वया ॥ ५१७ ॥ तत्रैव गत्वा सा ज्ञेव, पतिवाकिञ्चप निर्धेयम् । सञ्चार, यत्र, यचित्वा,
श्वरेण निरीक्षिता ॥ ५१८ ॥ यथापि तत्पति निद्रां मत्स्ये सरलाक्षयः । निद्रा बहुद्व मत्स्यो, मापेव सुलभैव रि ॥ ५१९ ॥ नदीव मोक्षिता
काण, सा पूर्वावाकदत्वपिम् । तत्कृते कोऽवभाषणे, यो कस्तुमपि नेल्यते ॥ ५२० ॥ त्यामाकिञ्चप मसुताया निरावरणकस्तम् । अग्रा
वानो मे पाश-यत्सादाकल्प्यद्वुत्थम् ॥ ५२१ ॥ न युष्ते श्वु स्पष्टं, पूगामाम्बन्धयति रि । किपुनः पति सरिताः, श्रविता एवमेस्मनि ॥ ५२२ ॥
जगद् देवद्विषोऽपि, पाशः पितरमीच्छयम् । सोपाशम्यं यजिज्वाभि, पथ्यस्वास्ते मनस्विनि ॥ ५२३ ॥ सोचेऽपुनैव, तावै स्व, संभाष्यितुर्भस्ति ।
मातर्मात्मन्बुधा रि, श्रयिवां क्वाकिल्यति ॥ ५२४ ॥ सोऽवापमम सुमत्वा-राशोर्बुधुर्मिस्वरम् । वास्यश्लिष्य यत्पापि, तत्र पथेऽस्मि
निश्चितम् ॥ ५२५ ॥ मन्वावेऽपि तथा शार्थं, पत्नीदानी तथा शिव । इति तं कारवापमास, सा पूर्वा क्वाकिल्यम् ॥ ५२६ ॥ मन्वावे देवद्वि-
षोऽपि, हस्तिगः पितरं निजम् । जगद् किञ्चापिस्ते, यथावद्वुत्थं कर्णम् ॥ ५२७ ॥ स्वपितरो ज्वारकल्प, सुश्रीका रि कपुरिस्तम् ।

दृष्टान्युपसाधिता मयाऽशोकवने निशि ॥ ५२८ ॥ दुःशीलेयमिति ह्यह, प्रत्ययोत्पादनाय ते । वध्वाः पादात्समाकृष्य, यदीतं नूपुरं मया ॥ ५२९ ॥ पुत्रोऽवददहं सुप्त-स्तदाऽभूभापरः पुमान् । निर्लज्जेन त्वया ताव, लज्जितोऽस्मि किमीदृशम् ॥ ५३० ॥ अर्व्यतां नूपुरं वध्वा, मा तातस्त्वं विगोपय । मयि सुप्ते तदा कृष्टं, प्रकृष्टा खल्वियं सती ॥ ५३१ ॥ स्थविरोऽबोचदाकृष्टं, यदाऽस्या नूपुरं मया । उपेत्य वी-
 क्षितोऽसि त्वं, तदाहि शयितो गृहे ॥ ५३२ ॥ दुर्गिलोवाच न सहे, दोषारोपणमात्मनः । तातं प्रत्याययिष्यामि, कृत्वा देवीमपि क्रियाम् ॥ ५३३ ॥ कुलीनायाः कलङ्का मे, वाङ्मात्रमपि हीदृशम् । न शोभते मषीविन्दु-रपि धौत सितांऽशुके ॥ ५३४ ॥ इह शोभन यक्षस्य,
 जह्वान्तनिस्सराम्यहम् । तज्जङ्घयोर्हि मध्येन, नाशुद्धो यातुमीश्वरः ॥ ५३५ ॥ पित्राऽथ सविकल्पेन, निर्विकल्पेन सूनुना । प्रतिज्ञा प्रति-
 पेदे सा, तस्याधाष्टयं महानिधेः ॥ ५३६ ॥ स्नात्वा धौतांशुकधरा, धूपपुष्पोपहारश्च ॥ ५३७ ॥ अपास्यत गले घृत्वा, जनेर्ग्रीहिल इत्यसौ ।
 तस्या यक्षं पूजयन्त्या, जारः सङ्केतितः स तु । अलगद्ग्रहिलीभूय, कंठदेशेकवर्गवत् ॥ ५३८ ॥ अपास्यत गले घृत्वा, जनेर्ग्रीहिल इत्यसौ ।
 पुनः स्नात्वा च सा यक्ष, मर्चित्वैवं व्यजिज्ञपत् ॥ ५३९ ॥ कदापि हि मया स्पर्शो, पुमान्नान्यः पति िता । ग्रहिलोऽयं तु यत्कण्ठे तत्रः
 प्रत्यक्षमेव च ॥ ५४० ॥ पत्युन्मत्तद्वयान्नान्यो, लक्ष्म्यन्मत्तनौ पुमान् । तदा मे शुद्धिदो भूयाः, सत्याः सत्यप्रियोऽसि हि ॥ ५४१ ॥
 यक्षोऽपि या वदाविष्टः, किं करोमीति चिन्तया । तावत्तज्जङ्घयोरन्त-स्त्वरितं निर्जगाम सा ॥ ५४२ ॥ शुद्धाशुद्धेति तत्कालं, जंगं तु
 शुलकारिणि । पुष्पदामगले तस्या, राजाध्यक्षानि चिक्षिपुः ॥ ५४३ ॥ वाद्यमानेन तूर्येण, हृष्टे र्वन्धुजनेर्द्वेता । स्वीकृता देवदिन्नेन, सा
 ययौ भ्रमुरोकसि ॥ ५४४ ॥ नृपराकर्षणोद्भूतं, कलङ्क मद् तारयत् । इति सा तत्प्रमृत्तूचे, जनेर्नृपुरपण्डिता ॥ ५४५ ॥ वध्वा बुद्ध्या
 पराभूतो, देवदत्तस्तदाद्यपि । चिन्तया नष्ट निद्रोऽभू-द्धारिबुद्ध इव द्विपः ॥ ५४६ ॥ तं योगिनमिवाऽनिद्रं, ज्ञात्वा च पृथिवीपतिः । वृत्ति
 यथार्थितां दत्त्वा, चक्रे शुद्धान्त रक्षकम् ॥ ५४७ ॥ एका राक्षी क्वचि द्रात्री, तमन्तः पुररक्षकम् । शेते नो वेति विज्ञातुं, निर्देशिष्ट पुनः

पुनः ॥ ५४८ ॥ सोऽचिन्तयत् किमपि, कारणं ज्ञायते नहि । कस्याय भूयो भूयोऽपि, मायेषा यन्मिरीस्ते ॥ ५४९ ॥ घृते च मयि किं
 कुर्या-दिति ज्ञातुं स पापिकः । अलीकं निद्रया शिञ्जे, साधुभूयोऽपि निर्ययी ॥ ५५० ॥ सापि निर्यरुहं च, ज्ञात्वा इति घृतेषुणी ।
 गवासाश्विमुखं मन्दु, मोरेने वीरवच्छनैः ॥ ५५१ ॥ गवास्तस्य हि तस्यापो, कन्दोऽमृद्राजयद्युमः । कुम्भरो निर्भरगजा-नुजन्नेव सदास्यवा
 ॥ ५५२ ॥ सा तस्य इस्तिनो मेष्ठे, नित्यरक्तगवास्ततः । सञ्चारिदास्तकक, यपसायं बहि र्ययी ॥ ५५३ ॥ तामादाय क्लेणे मो ! नि-
 त्याभ्यासस्तुषिसिष । मुमोच भूमौ तां दृष्ट्वा, ऽऽघोरताः स कुक्षोपच ॥ ५५४ ॥ अतिकाले किमायासी, सुस्तवा वास्त्योस्रमः । इस्ति
 भृत्सखया रात्री, दासीषिव जयान वात् ॥ ५५५ ॥ सोवाच मा वाच्यमा-मघान्तःपुर रत्नकः । रक्षा मुक्तो नमः का-पि-जागरुकोऽरुण-
 त्तमात् ॥ ५५६ ॥ निद्रा छिन्नं कथमपि, माप्यवस्य पिरत्तद्वत् । आगतास्मीति विज्ञाय, माकोपीमैपि सुन्दर ! ॥५६७॥ आ इत्थं च बोधितो
 इस्ति-पकः क्षोपं निहायस । रस्तेस्व निराश्रय, स्वया सह यथा बधि ॥ ५५८ ॥ रामेस्तु पथिमे भागे, सा सारस रानिधिः । इस्तिना
 इस्तमारोप्यो-दञ्चिता स्वाभयं ययी ॥ ५५९ ॥ दृष्यो च स्वर्णकारोऽपि, बरितं बोधिता महो । अथानां कुहरात्, भिव को वेपुयीचरः
 ॥ ५६० ॥ आरो अथैव पश्यानामपि यद्दानयोपिताम् । शीलम्युो मयस्येव, फन्यनारीषु डा कथा ॥ ५६१ ॥ पानीयाहरणा यवै, साया-
 म्यहरयोपिताम् । नगरे सञ्चरन्तीनां, शीलभार्णकियचिरम् ॥ ५६२ ॥ इति सुभाया दौःशीत्या, मर्षं चिन्तां विहाय सः । सुप्याकृतवर्ष
 इनां, पर्यन्तं स्वप्नं निर्यस्य ॥ ५६३ ॥ प्रमातेऽपि अनाहार, स्वविरा स्वर्णं कुम्भसः । केदाम कस्यामासु-स्तं तथास्यं महीधुजे ॥ ५६४ ॥
 रामापि म्याजहारैव, भाष्यं केनापि हेतुना । स कदा मतिदुब्धेव, कदा नेयोऽस्मदन्तिके ॥ ५६५ ॥ इत्यादिहा ययुमेटाः, स्वर्णकारोऽपि
 निर्यस्य । निद्रा मुलं सस्तार्थ, पिरत्तदुक्तमूरुसः ॥ ५६६ ॥ सताप्राप्ताने च, स प्रबोध्युपाम्तः । बेटे नित्ये दुरो रामा, वैकानुल्लयव
 ॥ ५६७ ॥ निद्रा क्वयपि तेनामा-दुर्दुर्गास्तेव कर्मिणी । वलिकं कुत्तारत्नं त्वं को हेतुं भूषणीस्तव ॥ ५६८ ॥ सोऽपि च राधिष्ठान्तं, राक्ष्या

हस्तिपकस्य च । हस्तिनश्च यथा दृष्टं, कथयामास भूयुजे ॥ ५६९ ॥ राज्ञा प्रसाद दत्वासा, विशष्टः स्वयुहं ययौ । जीर्णकुलश्च ॥ ५७० ॥
 परिज्ञातुमिलापतिः । कारयित्वा कलिञ्चैभं, राश्यः सर्वाः समादिशत् ॥ ५७१ ॥
 पश्यत इदं भेति जनो जनात् ॥ ५७० ॥ ताश्च दुश्चारिणीं राज्ञीं, राश्यः सर्वाः समादिशत् ॥ ५७१ ॥
 स्वप्नो दृष्टो मया गत्त-कैलिञ्चोऽयं मतङ्गजः । आरोढव्यो विवस्त्राभि-र्भेतीभिः पुरो मम ॥ ५७२ ॥ चक्रिरेव तथा राज्ञः-राज्ञः पश्यत
 एव ताः । राज्ञी सैकात्वदोऽवादी-द्विभ्यस्मान्मत्तङ्गजात् ॥ ५७३ ॥ तां लीलोटपलनालेन, सामर्षः प्राहरन्टपः । मूर्छानादितकं कृत्वा-
 न्यपतत्सापिभूतले ॥ ५७४ ॥ नृपोऽपि बुद्ध्या निश्चिक्ये, सैवेयं कुलपांसिनी । पापीयसी दुराचारा, कथिता स्थविरेण या ॥ ५७५ ॥
 निरूपयंश्च तत्पृष्ठं, शृङ्खलाघात दर्शनात् । नखाच्छोटनिका पूर्वं, कृत्वा स्मितमदोऽवदत् ॥ ५७६ ॥ क्रीडसीभेन मत्तेन, कलिञ्चैभाद्वि-
 भेषि च । मोदसे शृङ्खलाघातान्मूर्च्छस्तुपलघाततः ॥ ५७७ ॥ प्रदीप्तकोपप्राग्भारो, गत्वा वैभारपर्वते । राजाऽपि तं हस्तिपकं, हस्त्या-
 रूढमनूहवत् ॥ ५७८ ॥ तद्वितीयां च तां राज्ञा, मारोपयदिमासने । आधोरणाधमं चोग्र, शासनस्तं समादिशत् ॥ ५७९ ॥ विषमाद्रि
 प्रदेवाधि-रूढं कृत्वा मतङ्गजम् । पातयेः पतता तेन, युवयोरस्तु निग्रहः ॥ ५८० ॥ आधोरणस्तं करिण-मधिरोप्याद्रिमूर्धनि ।
 त्रिप्राधारायामासो-त्क्षिप्तैकचरणं स्थिरम् ॥ ५८१ ॥ हा हा कुर्वन्नोप्यूचे, यशोराज्ञा विधायिनः । मारणं करिरत्नस्य, राजरत्न
 न युज्यते ॥ ५८२ ॥ अनाकर्णितकं कृत्वा, पातयत्येव वादिनि । नृपे द्विपं हस्तिपकः, पद्भ्यां द्वाभ्यामधारयत् ॥ ५८३ ॥ हहा
 न वध्यो हस्तीति, पुनर्लोकं प्रजल्पति । कृष्णीकोऽभून्टपो मेष्ठो-ऽव्येकां हिस्थं गजं दधौ ॥ ५८४ ॥ मारणं हस्ति रत्नस्य, लोको
 पृष्टुमनीभ्यः । हाहा कुर्वन्महीनार्थ-जगादोदञ्चितैर्भुजैः ॥ ५८५ ॥ उपवाह्यो ह्यसावन्य, गजासह्यः सुशिक्षितः । क्षिति वल्लभदुःप्रापो,
 दक्षिणावर्षशङ्खवत् ॥ ५८६ ॥ प्रभुस्त्वमपराधीनो, यदिच्छसि करोचितम् । निरङ्कुशं स्यादयश-स्त्वविवेकभवं तव ॥ ५८७ ॥ कार्या-
 कार्ये विचार्ये हि, हे स्वामिन्स्वामिना स्वयम् । स्वयंविचार्य तद्रह, हस्तिरत्नं प्रसीदत ॥ ५८८ ॥ नृपोऽप्यवोचदस्त्वेवं, यूयं सर्वेऽपि

मन्त्रिण । एवं हस्तिपक्षं हस्ति, रत्नगाय भणन्तु घोः ॥ ५८९ ॥ खोकाः प्रोत्रुः किमियवी, भृषिकां प्राप्तिं द्विष्य । आपोरण पुरीषर्ष, निर्घर्षयिषुभीक्ष्ण्ये ॥ ५९० ॥ स जनाच द्विषमष्टु, हेमेणोचारयाम्यस्य । वृदात्स्वदोषयभय, भावयोर्भेदिनी पतिर ॥ ५९१ ॥ रजिषि षोके विनास, प्रददावभर्ष तपोः । ध्वनेत्र हस्तिनं हस्ति-पक्षस्वद्ववारयत् ॥ ५९२ ॥ तृणीर्षो नारण स्कन्धा-श्राद्धी हस्तिपक्षौ तु तौ । पलायिषावां शोकोः, मरेन्द्रस्त्यज्यजायिषि ॥ ५९३ ॥ नम्यन्तौ प्रापतु स्तौ तु, ग्राममेकं दिनास्ये । एक स्त्रियश्च देवकुले, यत्ने ह्यप्रसव्युर्वी ॥ ५९४ ॥ अर्षरात्र समये च, ग्रामादेको मस्तिम्युवा । नद्वा तदा रसकेस्य, स्वप्न देवकुलेऽपिचत् ॥ ५९५ ॥ तप्तु देवकुलं प्राणा, रत्नैः पर्येषयत् । भावभौरं प्ररीप्याम, इति निर्णय वादिमि ॥ ५९६ ॥ कराम्यं घोषयन्देश-कुलं चौरोऽपि सोऽम्भवत् । इनै स्वय चर्षो यत्र, नयानौ तौ बभूवतु ॥ ५९७ ॥ निवन्ती न जजागात्, स्पर्श्यमानोऽपि दृष्टुना । भान्त सुतस्व निग्राहि, सगच्छे बभूलेभवत् ॥ ५९८ ॥ अपीषत्कारसृष्टा, राजपत्नीत्वनागरीत् । स्पष्टादिव्यमुरका सू, तत्र कोऽसीत्युवाच च ॥ ५९९ ॥ इने रक्तस्वदा सोऽपि, धने स्तुलेऽस्त्रि-
 गरुड । धारत्स्वार्हकेवत्र, प्राञ्जत्राणाय वायिचाम् ॥ ६०० ॥ सानुरागा च साधौर-जम्बपीदसवी धुवा । रसायि स्तौ न सत्येयो, यदिमां मुष्मेरूपति ॥ ६०१ ॥ चौरोऽपि स्मारकनकं, यवा प्राप्तं धुगन्धि च । मम पत्नी यवसि च, जीयितव्यं च रससि ॥ ६०२ ॥ परं दृष्टामि को नाम, मकसे बरवन्तिनि । केन मां रससि ब्रूहि, वायायास्तप पीयति ॥ ६०३ ॥ सायूये सुभंगत्राम्, दुष्केण्यन्तर्वन्वायं । स्तौ यवार्ं मयिष्यामि, सो वादीदिसमस्तिवति ॥ ६०४ ॥ मास्तत्र ब्राममुमेटे, प्रविष्टेः ब्रामयणिमिः । घृशालेरपि कर्षोर, इति सुवक्त पीषर्ष ॥ ६०५ ॥ तान्त्राम्पुरुषापूर्णा, दूर्धमाकेष सा बवत् । जदिस्य चौरदुस्त्रं, कम प्रेषानसतिपति ॥ ६०६ ॥ कुवाञ्जलिः दुग्धयोधे, भालरोऽस्तिमुरात्मने । भावां ब्रामान्तरं बाल्वा, यवात्स्वदियसास्ये ॥ ६०७ ॥ ब्रामीणास्तेऽपि सम्भूय, पर्वालोन्नीकस्त्रिरे । सन्वयन्त्ये च चौरस्व, इदं वी शान्पीतस्व ॥ ६०८ ॥ ब्राह्मणीवाणिनीराय-दुनी कर्षीचरा सुवा । एवं यणिनामन्वर्षापि । चौरौ बाल्वाः ॥ ६०९

विचित्र वस्त्रालङ्काराः लक्ष्मीरिव वपुष्मती । इयं हि गृहणी यस्य, ॥ ६१० ॥ पारशष्यादय चार, इति हस्तिप-
कस्य ते । दोषमारोप्य विदधुः, सद्यः शूलाधिरोपितो मार्गे, यं यं यान्तं ददर्श सः । तं तं प्रोवाच दीनं मां,
वारि पायय पायय ॥ ६१२ ॥ तं च राजभयात्कोऽपि, न पानीय मपयायत् । सर्वोऽपि कुर्वते धर्म, मात्सरक्षा पुरस्सरम् । ६१३ ॥ श्रावको
जिनदासाख्य, स्तेन तेनाध्वना व्रजन् । दृष्टश्च याचितश्चाम्भः, सोऽपि चैवमुवाच तम् ॥ ६१४ ॥ उदन्यां ते हरिष्यामि, कुरुष्वेकं तु मद्वचः ।
घोर्षेर्नमोर्हृद्भ्य इति, यावद्धार्यानियाम्यहम् ॥ ६१५ ॥ मेण्डोऽपि तद्घोषयितुं, प्रारभेऽम्भः पिपासया । श्रावकोऽप्यानयन्वीरं, राजपुंसामनु-
ज्ञया ॥ ६१६ ॥ आनीयमानं दृष्ट्वास्तु, समाश्वस्य निषाद्यपि । नमोर्हृद्भ्य इति शृशं, पठन्मार्गैरसुच्यत ॥ ६१७ ॥ सत्वसश्रुतशीलोऽपि,
शीलिता कामनिर्जरः । जमस्कारप्रभावेण, बभूव व्यन्तरामरः ॥ ६१८ ॥ प्रतस्थे पुंश्चली साऽपि, चौरिण सह वर्त्मनि । आससाद नदीमे
कां, वारिपूरेण दुस्तराम् ॥ ६१९ ॥ चौरोऽपि पुंश्चलीमूचे, प्रिये त्वामेकवेलया । नोत्तारयितुमीशोऽस्मि, वस्त्राभरणभारिणीम् ॥ ६२० ॥
वस्त्राभरणसम्भारं, त्वं ममार्षय वर्णिनि । तमादौ परतो नेष्ये, ततस्त्वामपि लीलया ॥ ६२१ ॥ यावदायाम्यहं तावच्छरस्तम्बे स्थिरा भव ।
एकाकिन्यपि मा भैषी, रेष्यामि न चिरेण हि ॥ ६२२ ॥ आरोप्य पृष्टदेशे त्वां, तरन् पोत इवाभसि । तटे परस्मिन्नेष्यामि, माभैषीः कुरु म
द्वचः ॥ ६२३ ॥ पुंश्चल्यपि तथा चक्रं, शरस्तम्बे प्रविश्य च । वस्त्राभरणमृत्सोऽपि, पारं गत्वेत्यचितयत् ॥ ६२४ ॥ भर्तारं मारयामास,
येयं मय्यनुरागिणी । क्षणरागा हरिद्रिव, विपदे स्यान्ममाप्यसौ ॥ ६२५ ॥ इत्युपादाय तद्वस्त्राभरणानि स तस्करः । तां वलत्कन्धरः
पश्य, अश्रयति स्म कुरुङ्गवत् ॥ ६२६ ॥ करिणीवीरुद्धकरा, यथाजातेव नम्रिका । ऊचे तं यान्तमालोक्य, मां विहाय प्रयासि किम्
॥ ६२७ ॥ चौरोऽब्रवीद्विवसना-मेकांशरवणस्थिताम् । राक्षसीमिव दृष्ट्वा तां, विभेस्येवः कृतं त्वया ॥ ६२८ ॥ एवं वदन् खग इवो, डूनः
सोऽगाद दर्शनम् । तत्रैव तस्थौत्वासित्वा, धर्षणी पतिघर्षणी ॥ ६२९ ॥ स हस्तिपकजीवोऽपि, देवभूयमुपेयिवान् । मयुक्तावधिरद्राक्षी,

चां तथास्यां तपस्विनीम् ॥ ६३० ॥ सस्युबोधयिष्युस्वां तु, प्राग् जन्म दृष्टमेधिनीम् । मुक्त्वाधर्मासपेक्षीकं भृगालं विचकार साः ॥ ६३१ ॥
 इत्यथ सरितस्तस्या, स्त्रीरे नीरद्वहिः स्थितम् । मीनं भोक्तुमपाचिष्ट, मांसपेक्षीं विहाय साः ॥ ६३२ ॥ तदा मीन पुनरपि, प्रधिवेष्ट नदी-
 मसम् । उपादये वयिच्छ्व, स्रज्जुन्या मांस पेक्ष्यपि ॥ ६३३ ॥ नदीतीरे धत्स्त्रे, निषण्णा सा तु नयिक्का । जगत्पुःस्वीनापि, जम्बुकं
 दृक्नोतुका ॥ ६३४ ॥ मांसपेक्षीं परित्यज्य, मीनयिच्छसि बुभुवि ! । भ्रष्टो मीनाश्च मांसाश्च, किं जम्बुक ! निरीक्षसे ॥ ६३५ ॥ केस-
 स्मारोहभर्तारं, हित्वोपपविमिच्छसि । भ्रष्टा प्रत्युभ जाराश्च, नयिके किं निरीक्षसे ॥ ६३६ ॥ तच्छ्रुत्वा सुष्ठु विस्मयत्या, स्वस्याः स
 ध्यन्तरापरः । पार्श्विकं निर्मं रूप, दृष्टयित्येवमवर्षीत् ॥ ६३७ ॥ पायमेवाकृषाः पापे ! यद्यपि त्वं तयापि हि । भिनपर्मं प्रपदेया, पाप-
 पट्टनच्छ्वम् ॥ ६३८ ॥ दुग्धे ! हस्तिपका सोऽर्धं, यस्तव्या पृथुप्रपिता । भिनपर्मप्रभानाश्च, देव भूतोऽस्मि पश्य माम् ॥ ६३९ ॥
 भिनपर्मं प्रपत्सेर-ज्मपीविकृष्ट निमयाम् । तर्वां सान्नी सखिधौनीत्वा, स प्रकस्यामनिग्रहत् ॥ ६४० ॥

इति नृपुरपण्डिता फवानकं ॥ तथैवान्यत्रापि ग्रन्थेषु मोक्षमस्तीति । तथा मुदधनभेष्टीकवानके प्राग्मे तल्लीयस्य सुम्गाख्य-
 परिपीपाकस्य भीष्मार्द्रासभेष्टिना नमस्कारादि शिष्यमनुचितं स्यात् । तत्कथानकं वेदं ॥ चम्पानगर्यायिर्द्रासनम्मा भेनपर्मसक
 दृशियापष्टीः भेष्टि वंसति स्म । तस्यार्द्रासी नाम्नी ननिवा, साऽपि भिनोक्तधर्मापका, श्रीसालङ्कार पारिषी, तस्य
 भेष्टिन सुम्गाख्यगोपालः । अथैकदा सौरमेपीभारयित्वा, सध्यासमये पेवृर्काल्ता, स्वप्राप्तं प्रति समागच्छन् सुम्गो मार्गे
 तदारम्भेणाऽनाच्छाविष्वरीरत्नात्कम्पायमानमेकं कायोत्सर्गस्वितं वपस्विनमद्वासीत्, निरीस्य तन्मुनेस्तपत्रिये प्रभुरमथसा तथा स्तुति
 विपाय, निमष्टरे सुम्गाः समापयौ । स्वष्टरे रात्रिं स्थित्वा द्वितीयदिने, अनुविते सुर्ये सूर्योदयात्पूर्वमेव स्वकीयार्द्रासभेष्टिनो गाथा-
 रयिषु साधुपरिचितेन तेनैव मार्गेण गोपालः प्रयात्, तत्समयेऽपि तथैव कायोत्सर्गेण स्वितं तत्रैव तं मुनिं निरीक्ष्य, अहो ! यस्या प्रता-

पेन पाणिनः प्राणरहिता भवन्ति, तादृश्याः शीततायाः समयेऽप्ययं मुनिः सम्पूर्णेरात्रि यावदत्रैव कायोत्सर्गेण स्थितः एतत्तु महच्चित्र
 मित्युक्त्वा सुभगो मुनिपार्श्वे समागत्योपविष्टः । अत्रान्तरे सूर्योऽभ्युदित स्तदा “नमो अरिहंताण” मित्युक्त्वा समुत्पत्याकाशमार्गेण प्रययौ ।
 ततः सुभगेन विचारितं, यत् “नमो अरिहंताणम्” इति पदोच्चारणमार्त्रैवायं मुनिराकाशमार्गेण समुत्पत्य यदागतस्तदा तु गगनगमनकरणे
 तन्मुनिपार्श्वेऽयमेव मंत्रः समस्ति, ततो मयाऽप्येतन्मन्त्रस्यैव ध्यानं विधेयम्, एवं विचार्य तद्दिनादारभ्य तस्यैव मन्त्रस्य निजहृदये ध्यानं
 धर्तुं लग्नः । अथैकदा तत्पदस्य ध्यानं धृत्वा तत्रोपविष्टं सुभगं दृष्ट्वा श्रेष्ठिनां पृष्ठः भो सुभग ! एतत् किं जपसि ? तथाऽयं मंत्रस्तव केन
 प्रदत्तः ? तेनापि मुनिना दत्तः, इत्युक्त्वा सर्वाऽपि वात्रां श्रेष्ठिने प्रोक्ता, तदा श्रेष्ठयथ्यानन्देन सम्पूर्णनमस्कारमंत्रमपाठयत्, तस्य
 तत्प्रभृति सम्पूर्णनमस्कारस्य ध्यानं विधातुं लग्नः । अत्रान्तरे चतुर्मास्यं समागतम् अन्यदा ! वर्षासु बहुदृष्टिर्जाता, पृथ्व्यपि जलमयी बभूव,
 तत्समये गाश्चारयितुं वन गतस्तद्गमनान्तरं बहु मेघदृष्टिरजनि, अन्तराले नदीपूरमागतं, ततः सुभगो निजग्रामगमने सर्वथाऽसमर्थो जातः,
 तदा नमस्कारं स्मृत्वाऽऽकाशोत्पतन बुद्ध्या नद्यां झम्पा दत्ता, परमन्तराले कीलकोपरिपतितः, तन्कीलकघातात् सुभगस्तत्कालं मृत्वा नम-
 स्कारप्रभावेण तस्यैवार्हदासश्रेष्ठिनो गृहे पुत्रत्वेन समुत्पन्नः, सुदर्शन इति तस्य नाम दत्तं, अनुक्रमेण सर्वकलाकलापं पठित्वा कलावि-
 दग्रेसरो बभूव, योवनवयसि प्राप्ते पित्रा मनोरमा नाम्नी कस्यचित् श्रेष्ठिनः कन्या परिणायिता, क्रमेण सर्वश्रेष्ठिमान्यो विशुद्धशीलव्रतधारी
 सुदर्शनश्रेष्ठी जातः । इत्यादि सुभगोदाहरणम् ॥ तथा सम्यक्त्वकौमुद्यादि ग्रन्थेष्वपि रुष्यसुरचौरस्य तथाविधविवेकविकलस्य नमस्कार-
 पाठनं देवत्वहेतुः, तर्हि कथं तस्य महानिशीथसूत्रोक्ताऽनन्त संसारिता न भवेन् ? इति राकारक्तस्याऽभिप्रायः । अथात्रोत्तरं यथा भो !
 भो ! त्वया एतेन वाक्येन निजमूर्खत्वं प्रकटितं, यतो मुख्यवृत्तिस्तावत्स्वभावतः प्रवृत्तिरुत्सर्गरूपा, उत्सर्गस्त्वपवाद घटित एव स्यात् !
 यदुक्तं व्यवहारभाष्ये—गाथा ॥ जावइआउस्सग्गा, तावइआ चैव हुति अववाया । जावइआ अववाया, उस्सग्गा तत्तिआ चैव ॥१॥ इति तथा

बोत्सर्गनिरूपिते। काव्यपरपादोऽप्यवस्य एव, स च शुद्धिका श्रोतवेच्छादि दुरुभेद्याः क्तोपरुण्ये? अथ एव प्रवचनमनैकान्तिकं। बहुते
 श्रीरूपपेक्षमालाग्रन्थे—याथा, “तस्या सम्बापुष्पान्निसेरो पवपथे नत्व्या, साहाकस्त्रिष वाजिभ्यभ्यो” ॥ १ ॥ एतद्वापस्त-
 थिर्यथा यद—एवं तस्मात्सर्वकारैर्युग्मा, बहुतेवं कर्ष्यन्मेवेति, प्रवचने सर्वंद्वागमे नास्ति च द्रव्यस्येदावधारणार्थत्वे सम्बन्धात्स्येव, सर्वं कर्ष-
 व्यमानी द्रव्यपेक्षकालयाया यथेतया विधानाधिपेयाच प्रव्यादीनां च वीचिभ्येन कश्चिद्विषये विधेयस्यापि निषेधावसरः स्यात् निषिद्धस्यापि-
 च विधानमावयन्ते, यदुक्तं—“सत्पथं हि सापस्था, देवकालास्यान् मयि। यस्याप्तकार्यं कार्यं स्यात्, कर्मकार्यं विपर्ययेत्” ॥१॥ क इत्स्याह
 साभाकारांशीव पाणिभक्तौ, यथा वणिङ्गं तुकनया बहुलाये प्रवर्षते, तथा अकार्ये न प्रवर्षते इत्यर्थः। केवलं प्रवर्षमानेन रागद्वेषपरिशेषसम्ब-
 गात्सा बोधनीयो न इत्याद्युद्वाहकत्वेन विधेयमित्यारोत्यादि श्रीरूपपेक्षमालामाचार्यः। न केवलं स्वर्गोपापादः पराक्रियते, सत्सर्गादपि पादो
 वकीयानिति न्यायात्, अपवादस्य क्लीपस्तत्त्वात्। तथा च श्लोकं श्रीरूपपेक्षमालाकार्येण विप्रविष्टलाकाकापुरुषपरिति। अथा। “विधिवासाच्चि वाप्य-
 न्तेऽप्यवस्यवचनैरिष इत्यादि।” तथा श्रीरूपपेक्षमालाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण
 नाभि न्यायग्रन्थेऽपि, बहुते श्रीरूपपेक्षमालाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण विप्रविष्टलाकाकार्येण
 गिक्तो मार्गः सामान्यतो विधिरित्यर्थः, केचिरिति तु हिंसा अपवादस्य विशेषतो विधिरित्यर्थः, तथा पापादेनोत्सर्गस्य वाधित्वात् न श्रौतो
 हिंसा विधि दोषाय, वत्सर्गोपापादभोरपवादो विधिर्षलीयात्, इति न्यायात्प्रवचनमपि न स्वस्वकन्तेन हिंसानिषेधः, वचत्कारणे आदे पृथि-
 व्यादि शक्तिसेवनानामनुशातत्वात्, नानायनिकरि मापाकर्मविशेषकत्वात् अपवादः। वाञ्छिकी हिंसा वेपथदिश्रुतिः पुद्गलम्बनत्वादि त्रि-
 परमावश्यं सुविचारः आह, नोत्सृष्टमित्यादि स्वाग्रहकर्मिणी ग्रन्थेऽपि वत्सर्गतोऽपवादविधेर्षलीयस्त्वं श्लोकः। अथ वादि प्रभो
 वरत्नेन च साधुभिः पूर्वोक्तमपवादः सेव्ये, शौंऽपि च संकल्पविशेषकार्यमेवेति इयोरपि स्वत्स्यवतया सेवने वासदसिषयो रक्तये व्यस्त्यकरण

वर्दनर्थ एव । अत्र शङ्कां कुर्वन् राकारक्तः प्राह-शरप्रहतशकुनिका, श्रीपार्थनाथजीवो हस्ती, श्रीसुनिमुद्रतस्वामिर्माश्वः, श्रेष्ठिमुतो
मत्स्यश्वेत्यादीनामुपधानविकलानां कथं नमस्कारस्य श्रावणम् ? इति चेदुच्यते यस्तु कश्चिदुपधानद्विदेवमालपति, तच्च महदज्ञानमेव, यतः
श्रावणं नागमे निषिद्धं, किन्तु तदध्ययनाध्यापन निषिद्धमिति । कथमन्यथा कालिकश्रुतमत्याचाराङ्गादि श्रावकेभ्यः श्राव्यते ? इत्यादि स्व-
यमेव पर्यालोच्यमिति । पुनर्निजपक्षमाविष्कुर्वन् राकापक्षकक्षीकारः समाचक्षे-ननूपधानत्रताऽभावेऽपि कथं शुद्धिर्भवतीति चेदुच्यते तथा
विधिसामग्र्याः तपः करणशक्तिं गुर्वदिलक्षणायाः अभावात् कस्यचित् न पुनः सर्वस्यापि शुद्धभावातः उपधानवहनाभिमुखस्य शुद्धिर्या
वर्त्ते सा आलोचनाविधिवत् यथा आलोचना जिघृषुः शुद्धपरिणामो गुर्वदि सामग्र्यभावे तदभिमुखोऽनालोचितपातकोऽपि शुद्धो
भवति, तथाऽयमपि । तथा हीरप्रभग्रन्थेऽप्युक्तं-गुर्वभावे दक्षश्राद्धेन स्थापना गुरुसमीपेऽपि सर्वोपधानविधिः कार्यः, परमालस्यादिकं न
कार्यमित्यादि । परं नायं प्रकारः सर्वत्र प्रमाणं, कथञ्चित् कादाचित्कत्वात्, नहि मरुदेवी मातृ सिद्धमपेक्ष्य द्रव्यचारित्रग्रहणे निरादरता युक्ता ।
इति कथमिति चेदुच्यते द्रव्यचारित्रग्रहणाभावे तु केवलज्ञान्यपि द्रव्यवन्दनया न वन्द्यते, यदुक्तं श्रीहेमचन्द्रस्वरिभिः त्रिषष्टि शलाकापु-
रुपचरित्रान्तर्गतश्रीआदीश्वरचरित्रे षष्ठसर्गे प्रान्तभागे-“सहसासनकंपोऽभूत्तदानीं च दिवस्पतेः । महद्भयो महतामृद्धिः, मपि शसन्त्य चेतनाः
॥१॥” भक्त्यातमभ्यगाच्चेन्द्रो, भक्ता हि प्रतिपत्तिदाः । स्वामिवत्स्वामिपुत्रेऽपि, किं पुनः प्राप्तकेवले ॥२॥ शक्रोऽभ्यधात् द्रव्यलिङ्गं, प्रतिपद्य-
स्वकेवलिन । यथा वन्दे विदधे च, तव निष्क्रमणोत्सवम् ॥३॥ ततश्च बाहुबलिव-द्विदधे भरतेश्वरः । प्रब्रज्यालक्षणं केशो-त्पादन पंचमुष्टिकम्
॥४॥ उपनीतं यथा सन्नि-हित देवतया ततः । रजोहरणमुख्योप-करणं भरतोऽग्रहीत् ॥५॥ वन्दे देवराजेन ततश्च भरतेश्वरः । न जातु
वन्द्यते प्राप्त, केवलोऽपि ह्रस्वीक्षितः ॥६॥ नृपा दशसहस्राणि, प्रात्रजभार्षिभि श्रिताः । तादृशस्वामि सेवा हि, परत्रापि सुखाकरी ॥ ७ ॥
इत्यादि वाक्येन द्रव्यचारित्रहीनः केवलज्ञान्यपि न वन्द्यते इति । तेन कादाचित्कं कार्यं सर्वत्र न प्रमाणमिति । ततः उपधानमन्तरेणापि

श्रीहरिभद्रसुरिकृतवृत्तौ । तथा एवं दशवैकालिकनिर्मुक्तावपि “ काले विणए बहुमाणे उवहाणेत्यादि ” न चैतत्साधुनामेवोक्तमिति वाच्यं, श्रुताराधनतपो विशेषस्य यथा सम्भवं यथा ज्ञात्वोभयोरपि सम्मतत्वात् । सामायिकादिपद्व्ययनात्मकस्य श्रीआवश्यकश्रुतस्कन्धस्याध्ययनमधिकृत्य द्वयोरप्यधिकारादेकस्य श्रुताराधनतपो विशेषो युक्तो नेतरस्येति वक्तुं नहि शक्यते, तस्मात् श्रुतस्कन्धस्य तदध्ययनानां वाऽऽराधनं निशीथचूर्ण्यादिषु साधूद्दिश्योक्तमप्युलक्षणात् तदनुयायिनः श्रावकस्यापि यथाज्ञं युक्तमेव, यथा “कालेण निस्वमे भिक्खु” इत्यादावनुक्ताऽपि साध्वी साध्वनुयायित्वात् परिगृह्यते, अन्यथा कालादिरष्टविधो ज्ञानाचारः साधूनामेव सम्पद्यते, न पुनः श्रावकाणामपि, न चेदमेवास्तामिति वाच्यं, साधूनामष्टविधो ज्ञानाचारः श्रावकाणां चोपधानवर्जः समर्थेति क्ताऽप्यऽऽगमे विविच्य व्यक्तमनुपलम्भात्, परं देशविरति सर्वविरत्योराराधनतपोविधौ, भेदा यथा “ सामाहंमिउकए समणो इव सावओ हवइ जम्हा ” इत्यत्र साम्येऽपि न सर्वथा साम्भं किन्तु देशेन तद्वशाच्च तदुद्दिश्य कृतमप्यन्नादिकं श्रावको मुद्धे न पुनः साधुरेव मन्योपि भूयान् भेदः । एवं साधूनां श्रीआवश्यकश्रुतस्कन्धस्याष्टदिनात्मको योगः श्रावकाणां तु श्रीमहानिशीथसूत्रोक्तो विधि उपधानसंज्ञितः, यद्यप्युपधानशब्देन सामान्यतः श्रुताराधनतपो विशेषो भण्यते, तथापि विविच्यमानो मृनीनां योगोऽपरपर्यायप्रधानं, श्रावकाणां तु पर्यायविमुक्त मेवोपधानमिति बोध्यं । पुनरत्र शङ्कां कुर्वन् राकारक्तः प्राह—नन्वेवमाराधनविधिभेदः कथमिति चेदुच्यते—जिनाज्ञाया अर्चनीयत्वात्, किं चोद्दिष्ट भोजित्वे नारम्भे परिग्रहवतां कश्चिद्भेदो वक्तव्यः स च पर्यालोच्यमानोऽयमेव दृश्यते, लोकेऽपि समानरोगोपशान्तावपि कालपुरुषवयः प्रत्क्षण्या औषधादिपथ्यविधौ भेदः, परं पथ्यं तूभयोरपि देयमेव । किं चैक एवाराध्यो भिन्नभिन्नाराधकापेक्षया भिन्नस्वभावंनैवं परिणमति, यतो विद्यमानोऽहं साध्वानीतगाहारमेव भुञ्जानः साधुमपेक्षयाऽऽहारोपभोक्तृता परिणतः पुजास्वादकतया तु देवादिकमपश्यैव, एवं प्रतिमपि बोध्याः, नहि येनैव विधिना साधुना प्रतिमा आराध्यते, तेनैव विधिना श्रावकेणापीति । प्रवचनमर्यादाभङ्गापत्ते रित्यलं विस्तरेणेति । अत्र

पुनः कश्चित् सङ्घां कुर्वन्माह—अन्यबोधोपधानमालारोपणयोः किं फलमुद्दिश्य कर्तव्यतेति चेदुच्यते—यदुक्तं श्रीहीरपभ प्रत्ये “अन्यबोधोपधान
 मालारोपणयोः किं फलमुद्दिश्य कर्तव्यता ? यत्र च साऽभिरिवा, तदपि स्यात्तथा प्रसाधमिति” अथैतत्प्रभस्य प्रतिपन्नं—यथा
 तयोपधानमालारोपणयोः किं फलमुद्दिश्य कर्तव्यता यत्र च साऽभिरिवाऽस्वीत्यभोपधानवर्तने श्रुताराधननिमित्तं, मालारोपणं तु तपस
 तयापनार्थं भीमरानिन्दीयाविज्ञात्रे मोक्तमस्वीति । पुनः पूर्णियापक्षकक्षीकर्ता ब्रह्ममाह—ननु श्रीआवस्यकस्याध्ययनमपि भावकाणाद्युप
 धानप्रवपुरःसरमस्ति, वरि क्वचित् भावकाऽपि षट्शरण प्रकीर्णिकक्षीनि पठन्ति, प्रकीर्णिकानि त्वगममध्ये गम्यन्ते, तस्मात् प्रका
 णिकान्यपि योगपरानुरासरं साधुनां पठन युक्तम् । भावकाणामागमवाचननिमित्तत्वात् कथं भावका अपि षट्शरणप्रकीर्णिकक्षीनि
 पठन्ति ? अनोचरमाह—यो यो ! इत्येतदपि प्रकाशमात्रं, तत्पठने तु भावकाणामधिकारः परस्परया, यदुक्तं हीरपभे जगन्मालगणिकृत
 प्रभाषिकारे—ननु षट्शरणप्रभुवीनां कियतां प्रकीर्णिकानां पठने भावकोऽधिकारीति ? अस्य प्रतिपन्नं, यथा—परस्परया भक्तपरिज्ञा प्रकी-
 र्णिक ? , षट्शरण २, मातृप्रत्याख्यान २, संस्वारकर्मकीर्णिका ४, नामध्ययने, भावकानामधिकारित्वमवसीयत, इति, तान्यपि पुनः पर
 स्परयाऽऽधाम्लश्रयकरणपुरस्सरं भावकैः पठन्त, इत्यादि बहुषु जैनसिद्धान्तेषु साक्षादुपधानविधिः भावकाणां प्रोक्तः, स्वमवगम्य पुनरपि
 सङ्घां कुर्वन् लुंयाककुम्भी माह—ननु श्रीवपधानवियेरविधाने भावकाणां को दोष ? तथा तदुपधानवपः, पूर्वं केनऽपि समाराधितमस्ति ? इति
 चेदुच्यते, यो लुंयाक ! यथेवं वरिं षुषु प्रवचनोक्तासकारिणि भीमरानिन्दीयसूत्रेऽनुपधानकुक्षीकृत्य महान् दोषः, तयोपधानव्रते प्थान्तमा-
 यना, यथा ये भावका उपधानव्रतं न स्वीकुर्वते, ते ऋषयश्च यत् दुःखं प्राप्नुवन्ति, तथा ये उपधानव्रतं युञ्जित स्वीकुर्वते, तेऽभिवदन्तवत्
 सौम्यमानो भवन्ति । अयोपधानविषये ऋषयश्चाभिवदन्तयोर्वैयोरेपि सरोदरयोराख्यानक । यथा—धम्मपुदि परसाहेवजिनस्वासभेष्ठिन
 स्तनयो द्वौ ऋषयश्चाभिवदन्तयोः, पित्राश्विद्वेषेऽपि नमस्कारादिसूत्र पाठकारितौ यावत् पौषवतपो योस्यो ब्राह्मी, तावत्पिप्रोक्तं

वत्सो सम्यक् सूत्राराधनार्थमुपधानतपो विधत्तां चित्तैकाग्र्येण। यतः-विहि सारं चिअसेवइ, सञ्चाल् सत्तिमं अणुहाणं। द्वाइ दोस निहओ,
 विपक्खवायं वहइ तंमि ॥१॥ आसन्न सिद्धिआणं, विहरिणामो उ होइ सयकालं। विहिवाउ अविहिपत्ती, अभवजिअदूरभवाणं ॥२॥
 एतद्वाथा शब्दार्थो-यथा-विधिसारं एव सेवते श्रद्धालुः शक्तिमान् अनुष्ठानं, द्रव्यादिदोषनिहतः अपि पक्षपातं वहति तस्मिन् ॥२॥
 असिद्धिकांतां विधिपरिणामस्तु भवति सदाकालं, विधित्यागः, अविधिभक्तिः, अभव्यजीवदूरभवयानामिति २। तदाकर्ण्य सकर्णा-
 ग्रणीलघुरप्यलघुधीरिष्टं वैद्योपदिष्टं चेति मन्वानः सानन्दं नन्दिमहोत्सवादि विधापनपूर्वमपूर्वबहुमानगर्भमुपधानतपांसि मुख्यविधि-
 नैवोद्वहति स्म। वृद्धस्तु सांसारिकसगृह्यः पोषधोपवासादिक्रिया दौर्षक्यमानी समानीत निर्हीकतादिसाहसः सूत्राणि तु प्रागप्यस्व-
 लितान्यधीतानि, युथा किमतः परं दुस्तपतपस्तपनादि क्लेशावेशाश्रयणेन ? यतः “अतिक्लेशेन ये त्वर्या-ऽधर्मस्याति क्रमेण च। शत्रूणां
 प्रणिपातेन, ते ह्यर्थासामभवन्तु मे” ॥ १ ॥ एवमुपधानावधीरणाधुरीणः ? प्रवीण मातापितृभ्रातादिभिर्बहु बहुश्रेणेऽपि, गलीबलीवर्द इव
 धुर्यभारं कथमपि नोपधानं वहति स्म, धिग्धिगर्धर्मिष्ठानामपि प्रमादमदिरामेदुरमदोद्रेकावेशविसंस्थूलत्वं, यत्सम्यग्धर्मविधि विदग्धा अपि,
 वह्निदग्धा इव नोत्तिष्ठन्ते तदारार्थार्थं। एवं तेनोपधानानुद्ग्रहणेन किञ्चित्तदवहीलनादिना ज्ञानावर्णीयकर्म श्राद्धधर्मााराधनेऽपि तीव्रं बद्धं,
 द्वावपि च श्राद्धधर्मााराधनेन सौधर्मं सुपूर्वाभूयमनुभूय, तत रच्युतौ महाविदेहे महेभ्य कुलेऽवतीर्णवन्तौ यमलजातौ सुतौ देवदत्त-गुरुदत्तना-
 मानौ, परं प्राक्तनस्य कर्मदोषेणातिमूर्खत्वनिर्बुद्धित्वादि जज्ञे। द्वितीयस्य चातिप्राज्ञत्वसुबुद्धित्वादि क्रमाद्द्वावपि पित्राध्यापयितुमध्यापक-
 स्यार्पितौ, आद्यस्य बहुपक्रमेऽपि वर्णमात्रमपि न हृदि तिष्ठत्युदकविन्दुरिवातितप्तपत्रे, किं बहुना, वर्णानां वाचन लिखनाद्यपि काष्ठपुत्रक-
 इव लेशतोऽपि नाज्ञासीत्, पित्रादिभिर्विधौषधमन्त्रन्त्रयन्त्रैवतमश्वाद्यनेकोपायकरणेऽप्यहर्निशं पाठनेऽपि च नमस्कारपदमात्रमपि
 नापाठीच्च; द्वितीयस्तु हाईपरिज्ञानेन बृहस्पतिरिव स्वल्पैरेव दिवसैः सुखेनैव सकलशास्त्राब्धिपारीणतया सर्वान्तर्वर्षिणि शिरोमणिभावं

मानरन् क्रमात्सम्यक् श्रावणं समग्रविधि विश्लेषोत्सर्गं पत्रम् विदुरत्वादिना श्रीमिनद्यासने निस्तुल कौतुल सेये । अहो ! ज्ञानविरा
 वनयोरनिर्वाच्यः कोऽपि विपाक परिपाकः । तवस्तौ यवाक्रमं स्वर्गपुत्रिम्यपात्रु कंठं इच्छक्रीषपात्रु निन्वादिवसाज्जानास्यापूर्णिया द्रोत
 कनकपशुरक चम्पकरीरकन्वकुम्भपीदुपककाककोकिल कम्परासककसियु क्वयुगदुर्जन सज्जनसलफरीन्द्राद्युपमानानि छोके मन्ववन्तौ ।
 अहो ! सरोवरसेऽपि विपासुलदोरिव महेश्वरैरुत्तरेकयोः । ततो पूर्वैश्चैत्रेन षंक्तिभेदेनाद्युद्रिक्त्वा निमानविषो देवदच सुदुस्साहदुःखद्वैत
 मन्वर्गिहोवि । अन्यथा मनकेन निचवतुसयोः ममभावे दृष्टे ज्ञानिना यथास्वित्वाविष्टे, स्वाद्येऽनुभवं साविश्रयं प्रकाशयवा सुकृतैकचिचेन
 देव्येन स्पन्दुर्कर्मलक्ष्याविक्षेति निश्चतो ज्ञानीन्यगस्येत् । एहो ! उपमानवाहिनो नयस्कारभ्रमपाठिनो वाश्ववयया विनयावर्जनयोऽनन्विभा
 वनाधि देयसहस्राधिमिः सर्वाहीणभक्तिपोषं संस्मनोपनासाचास्कादिवुस्वपतपोमिः स्वद्यु शोषं च महर्षिरिच यद्वि करिव्यसि तदेवेदे
 दुर्कर्मसथं वास्यसि, नत्वन्यथा यत्परमावैद्य ॥ 'यायागं च त्वाद्य मो !, कदाचं कम्पान पुष्टिं युष्मिषाण दुप्यदिकंवाणं मेरुषा सुस्सो नस्यि
 यद्येषा तपसा वाऽप्यो वाचा इति" एतत्पान्दवाव्यार्यो जया-पापानां च सद्य मोः कुवानो कर्मणां पूर्वं दुर्भीर्णानां दुष्पठिक्रान्तानां देवि-
 त्यामोसः नासि, अवेदित्वा तपसा वा अवापयित्वा, श्रुयर्षिसायासिति । "तथा अग्निभागस्त विहीणं तपस्तदविव्यस्त किं पतसामो ।
 किञ्चै जेण विजातो, निष्काश्वार्ज्यपि कम्पान ॥१॥ तद्वयास्याः-यनियानस्य विपिना तपसः वसस्य किं प्रथंसस्यः क्रियते येन विनाशः
 निष्कानिवानायपि कर्मणाश्च । तवस्तेन मरेभ्युज्जेषापि श्रियुनापि सुखिनापि च तपयेवाशोषं सन्धियेवं शृनि वर्षाणि सोत्साहवैद्य विदये ।
 तवस्वत्कर्म क्रीः चैरनिर्बिदीशूर्त, तवदुमहानिष्ठीयोक्तुस्मयिपिनेव स सावधानमना, उपधान वरतपूर्वं नमस्कारादिष्वग्नि पापवीति
 स । एवं मारुतवदुष्कर्मणि सर्वथा शीले, समग्रवाक्पाणीजतया देवद्वेऽपि सुख्यपोषये मामोति स । तच्छा जात श्रवः प्राच सर्वेऽपि
 श्राव्य उपमानविषिमारापयमासतु । यथा तद्वेऽपि द्रम्पवीसा क्रीकार मन्तरेणापि केवलज्ञानमवाप्य सिञ्चितीषम्यथासामास्तु, इत्यह्यप

धानाराधनाऽनाराधनयोः फलमाकलय्य, प्रसादमवगण्य तदारार्धनविधौ सम्यगुद्यममिति श्राद्धोपधानविषये ज्ञातम् । एवं विभाव्य भव्य प्राणिभिरुपधानत्रतपुरस्सरमावश्यकमपि पठनीयमिति बहुषु जैनसिद्धान्तेषु यदि प्रोक्तं, तर्हि अन्यागमवाचनस्य तु का क्रिया ? शुद्धजिनाज्ञा परिपालकास्तु श्रीउपधानत्रतपुरस्सरमेव श्रीआवश्यकं पूर्वोक्तप्रकीर्णकचतुष्कं च पठन्ति, नान्यथा, अन्येषामागमानामङ्गोपाङ्गादीनां समूहं नहि शुद्धश्राद्धा वाचयन्ति, जैनागमेषु श्रावकाणामागमवाचननिषिद्धत्वात्, इति विशेषार्थः ॥ इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमजित्सुशिष्यपन्न्यास श्रीसोभाग्यविमलजिद्विनेयमुक्तिविलेन विरचितायां स्वोपज्ञाऽऽगमवाचन मीमांसाष्टौ श्रीअष्टमकाव्यार्थः ॥ ८ ॥

श्राद्धाः सूत्रकपाठका गुणयुता नोक्ताश्चकुत्राऽपि वै,
लच्छद्वेत्ति सुपञ्चमाङ्गवचनात्तेऽर्थे व्रजग्राहकाः ।

पूर्वं ज्ञानमनुप्रकृष्टकरुणा पाठोऽपि सौत्रः स तु,
साधूनां पठनाय सम्प्रगदितो न श्रावकाणां पुनः ॥ ९ ॥

अथ श्रीनवमकाव्यव्याख्यामाह । अत्र नवमकाव्ये क्वापि सिद्धान्ते श्रावका आगमपठितारो न प्रोक्ता, इति दर्शयन्नाहः—श्राद्धाः सूत्रकपाठका इत्यादि, चकारः पुनरर्थे, वै निश्चये, कुत्राऽपि सिद्धान्ते गुणयुताः श्रावकगुणयुक्ता श्राद्धाः श्रावका सूत्रकपाठकाः सूत्राणामागमानामध्येतारः नोक्ताः न प्रोक्ताः, “श्रावकैरगमाः पठनीया वाचनीया वा” इति क्वापि सूत्रे न प्रोक्तमित्यर्थः । लच्छद्वेत्ता इति सुपञ्चमाङ्गवचनात् लच्छद्वेत्तागहिद्यद्वा इत्यादि सुपञ्चामाङ्गस्य बोधनभगवतीसूत्रस्य वचनात् श्रावका अर्थव्रजस्य अर्थसमूहस्य ग्राहकाः गृहितारः न तु सूत्रपाठकग्राहकाः, पूर्वं प्रथमं ज्ञानं, अनु पश्चात्, प्रकृष्टा श्रेष्ठाकरुणादया “पहमं नाणं तओदया” इति सौत्र श्रीदर्शवैकालिकसूत्रसक्तः

पठोऽपि च स पठस्तु साधूनां पठनाय साधूनामध्ययनाय सम्मगदितः सम्प्रोक्तः, न पुनः भाषकाणां पठनाय, भाषकाणां दृष्टवैका-
 लिकदृष्टपठनेऽनधिकारित्वादिति काव्यप्रवृत्तयः ॥ ९ ॥ विशेषार्थस्त्वयं-श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयश्रवणे पञ्चमोद्देशकेऽपि मुद्रिकानगरीवासि
 धामद्वर्णनाधिकारे, भाषका अर्थे ग्राहकाः मोक्ता, न तु दूषणपठग्राहकाः, तथा च तत्पाठ । “निर्णये पाठयणे निस्संक्रिया निकृष्टित्वया
 निविदिगिष्ठा क्वञ्च गणित्यद्वा पुच्छियद्वा अभिप्रायद्वा विणिच्छयद्वा बद्धमिं जपेष्माधुराररथा” इत्यादि त्रयेतयाग्दृष्टियेने चतुर्कं श्रीभगव-
 देववृत्तिस्त्वानो यथाः-सकृदपि अर्थे भवणात्, गरियद्वापि अर्थविचारणात्, पुच्छियद्वापि सांश्रयिकार्यमभकरणत्, अभिगपद्वापि
 मभिगार्पस्याभिगपद्वा, निभित्पियद्वापि ऐदं पर्यायस्योपलभ्यत्, अथ एव अद्विमिजपेष्माधुराररथा अस्थीनि च कीकस्तानि मिजा च
 तन्यप्यपधि पाठुरस्विभिनास्ताः मेष्माधुरारणेण सार्यमभचनमीविक्रमुष्माद्विरारणेण रक्ता इव रक्ता येषां ते तथा, अथवाऽस्त्वियिभासु जिन-
 दासन्तुमेष्मानुरारणेण रक्ता ये ते तथा । इति श्रीभगवति, सूत्रमभनत् भाषका अर्थग्राहका एव मोक्ता, न तु कुत्रापि “स्त्वुत्तुषा गरिव-
 सुवा” इति मोक्ताः । सूत्रे तु साधूनामपि क्रियदीक्षापर्यायाविक्रान्तेन सूत्रपठनं प्रोक्तं, तथा च पञ्चवस्तुक्रान्ते श्रीहरिमन्त्रवृत्तिभि-
 प्रोक्तं तथाच तत्पाठः-नाया ॥

षासकमेव परं, संबन्धरस्यारथाभो नं भूमि । तं भूमि केव भीरो, वा पञ्चासोय कालोयं ॥ ५८१ ॥ विवरितपरियागस्तव, जा
 वारयक्यणा मत्सङ्कचनं । चववरितस्तव सम्मं, सुपगं नाम अकृपणं ॥ ५८२ ॥ दसकण्यवधरो, संबन्धरपण्यगविष्किलवसेव । ज्ञानं
 समराट समराट, वियर्मयै मन्दुवास्तव ॥ ५८३ ॥ दसवास्तव विवादा, पञ्चरस वास्तवस्त आर्ये । तदुच्छियविमाम्नाई, जन्मवणा
 पंषणापवा ॥ ५८४ ॥ वारसवास्तव तथा, अरुमुपवापाइ पंच अकृपणा । तेरसवास्तव तथा तद्वाण सुवाट चउरो ॥ ५८५ ॥ चोदस
 वास्तव तथा, आसीविसवापणं जिजा विदि । पञ्चरस वास्तव य, विदीविसवापणं तइव ॥ ५८६ ॥ सोस्तवासाई सुय, एवञ्च

खुट्टिस्तु जह संखं । चारणभावणमहसु, चिणभावणा तेयगनिस्सग्गा ॥ ५८७ ॥ एगूण वसगस्सउं, दिट्ठीवाओ दुवालसमंगं । संपण
 नीसवरिसो, अणुवाई सबसुत्तस्स ॥ ५८८ ॥ उवाहणं पुण आयं-बिलाइं जंजस्स वन्नियं सुत्ते । तं तेणेव उवेय इ-हरा आणाईया दोसा
 ॥ ५८९ ॥ जं केवल्लिणा भणिय, केवल्लणाणेण तनूळणाउं । तस्सण्णहा विहाणे, आणाभगो महापावो ॥ ५९० ॥ एक्केण कयमकज्जं, करेइ
 तप्पवया पुणो अनो । साया वहूलपरवो, च्छेओ संजमतवाणं ॥ ५९१ ॥ मिच्छत्तं लोयस्साण, वयणभेयमिह तत्तउ एवं । वितहा सेव-
 णसका, कारणउ अहिगमे यस्स ॥ ५९२ ॥ एवं च णेगभविआ, तिवासरोवघायणी णियमा । जायइ जिण पडिक्कुच्चा, विराहणा संजमा-
 याए ॥ ५९३ ॥ जह चेव उवहि रहिया, मंताइं हदिणेव सिज्जंति । होंतिय अवयार परा, तहेव एयंपि विन्नियं ॥ ५९४ ॥ तह चेव उवहि
 जुत्ता, जह सफला होंति एत्थलयंमि । तह चेव विहाणाउ, सुत्तं नियमेण परलोए ॥ ५९५ ॥ विहिदाणंमि जिणाणं, आराहिया धुवं
 होइ । अनेसिं विहिं दंसण, कमेण मग्गस्स वच्छाणं ॥ ५९६ ॥ सम्मं जहुत्तकरणे, अन्नेति अप्पणोय सुपसत्थं । आराहणाय यं फला,
 एवं सइ संजमायाणं ॥ ५९७ ॥ तं पुण विचित्त मेत्थं, भणियं जं जंमि अंगाउ । तं जोगपिहाणाउ, विसेसउ एच्छणायव्वं ॥ ५९८ ॥
 एत्ताठस्वोपशष्टत्तिपाठो यथा-कालक्रमेण प्राप्तमौचित्येन संवच्छरादि तु यदाचारादिर्यस्मिंस्तत्तस्मिन्नेव संवत्सरादौ धीरा वाचयेत् न
 विपर्ययं कुर्यात्, स कालोऽयं वक्ष्यमाण इति ॥ ५८१ ॥ त्रिषर्ष पर्यायस्यैव नेतरस्य आचार प्रकल्पनामनिशीथाभियानं अध्ययनं, वाच्यते
 क्रिया योजनीया, चतुर्वर्षस्य तु सम्यगस्वलितस्य सूत्रकृतं द्वितीयं ॥ ५८२ ॥ दशकल्प व्यवहारात्रयोऽपि पञ्चसंवत्सर दीक्षितस्यैव स्थानं
 समवाय इति, अङ्गेचद्वे अत्यष्टवर्षस्येति ॥ ५८३ ॥ दशवर्षस्य व्याख्येतिः-व्याख्या प्रज्ञप्ति भगवती एकादशवर्षिकस्य वामूनि शुद्धकविमा-
 नादीन्यध्ययनानि पञ्चज्ञातन्यानि । तथा शुद्धिकाविभानपविभत्ती महलियाविमाणपविभत्ती अंगचूलिया वंगचूलिया विवाहचूलिया ॥ ५८४ ॥
 द्वादशवर्षिकस्य, तथा कालपथयिण अरुणोपपातादीनि पञ्चाध्ययनादि । तद्यथा अरुणोववाए वरुणोव० गरुणोव० वेलंबोव० वेलंधरोव० वेस-

मणोरनाए प्रयोदशवार्षिकस्य तयोत्थानशुद्धादीनि चत्वारि, तपया उद्घाणसुय, सप्तघाणसुय, वेवं दोषघाए, नागपाशियावभित्तिषि ॥५८५॥
चतुर्दश वर्षस्य तथा पर्यायिणाऽऽशीनिपमाननां निना पूर्वे नारठः (१) पञ्चदशवर्षस्य तु इष्टिविपमाननां तथैव युवते ॥५८६॥ पोरदशवा-
पिक्रपययिष्येकोपर वञ्चितेषु यथाशक्ते चारणभाषना, महात्ममपावना तेसो निसर्ग, एतानि यचन्ति ॥५८७॥ एकोनविंशतिकस्यपययिस्य
द्विचत्वारो द्वादशवार्षे सम्पूर्णं विंशतिवर्षपर्यायिणाऽऽष्टुपातीयोस्य सर्वधर्मस्य विन्दुसारादेः ॥ ५८८ ॥ उपधाने पुनराषाम्कादि यद्यस्या
ध्ययनार्देवर्णितं सूत्रे आगमे तदध्ययनादि तेनैव तु वेय, नान्ये, इतरया दाने आह्वावयो दोषावत्वार इति ॥ ५८९ ॥ एवमेवाह यत्केन
किना यमिषसुपधानादि केवलश्रानेन तत्त्वतो ज्ञात्वा तस्यान्यथा विधाने कल्पे आह्वायगः केवलिनः महापापः मगवदभ्रान्दानादिति ॥५९०॥
अनवस्थाद्योप्साह । एकेन कृतय कार्यं तत्रत्ययोरेव पुनरन्यसत्सारी करोति, एव सत्वाबहुलपरम्परया प्राणिनां व्यवच्छेदः संयम्यतपसोः
शुद्धयोरिति ॥ ५९१ ॥ यिष्यास्व दोषमाह । यिष्यात्वं लोकास्य भवति क्य स्वात् । न यचनमेवत् जैनमहापिकाशिवस्वत् एवं तथा चित्त-
यसेवनया हेतुभूतया संकाकारणत्वालोकास्याधिक मिय्यात्क, एवस्य चित्तयकर्तुरिति ॥ ५९२ ॥ विरावना दोषमाह । एवं याज्ञादे, रनेक-
मचित्तयः प्रभूतमन्मानुषास्वीश्रारोद्राः स्वपरोपधामिनो निष्पत्तुं आपन्ते । अनिमतिक्रुष्टाविरायना संयमात्मनोरनुकूलानुवचनेति ॥५९३॥
इरेक्षेर्षमाह । यथैव तु विधिररिवाः कः ? इत्याहम्बान्दयोर्दं दिनेषु सिद्धयन्ति । यचन्ति चाफकारपरा इरेव तथैवदपि द्वेष कुत्राविधि-
करणमिति ॥ ५९४ ॥ तत्र एवायुविधियुक्ताः मन्वावयो यथा सफलामन्त्यत्र लोके, तथैव विधानात् इतोः सूत्रं निषमेन परलोके
विधियुक्तं सफलं ॥ ५९५ ॥ विधित्ते सूत्रस्य जिनानामाहोऽऽराधिका धुवं भवति, सम्यक् प्रवृत्तेः । तथाऽन्येषां प्राणिनां विधिवर्जन
ऋमेण मार्गस्यावस्थानशुन्यार्गवर्जनापावाविति ॥ ५९६ ॥ सम्यक्तव यचति यबोकाकरणे सत्यन्वेषां तद्गुणामात्स्यनभ्यसुयत्तस्वमिति
माय्यत्तन्निश्चिन्तं आराधनायैवकञ्चा आपतो योशः, एव सति संयमात्मनोरिति ॥ ५९७ ॥ तत्रुवक्ष्ययात विधिवमवचने यचितं यद्यस्मि-

त्राशादौ तद्व्योगविधानाद्ग्रन्थाद्विशेषतोऽत्राधिकारे ज्ञातव्येति ॥ ५९८ ॥

मञ्जयणे उद्दिसित्त एव, चउवासपरियायस्स निगंथस्स कप्पत्ति सुअगडे नामं अंगे उद्दिसित्तए, पंचवासपरियायस्स समणस्स कप्पत्ति ठाणसंभवाए नामं अंगे उद्दिसित्तए, एक्कारसवासपरियायस्स कप्पत्ति, खुड्डिआ विमाणपविभत्ति महलिया विमाणपविभत्ति अंगचूलिया वंगचूलिया विवाहचूलिया नामं उद्दिसित्तए वारसवासपरियायस्स कप्पत्ति, अरुणोववाए गरुलोववाए धरणोववाए वेसमणो-ववाए वेलंधरोववाए अज्झयणे उद्दिसित्तए तेरसवासपरियाए कप्पत्ति, उट्टाणुसुए समुट्टासुए देविदोववाए नागपरियावलिया नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए चउदसवास कप्पत्ति, चारणभावणा नामं उद्दिसित्तए सोलसवास कप्पत्ति, वेयणीसयं नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए सत्तरसवास कप्पत्ति, आसीविसिनामं अज्झयणे उद्दिसित्तए अट्टारसवासकप्पत्ति, दिट्ठिविसिभावणा नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए एगुण वीसवासपरि-यायस्स कप्पत्ति, दिट्ठिवाए नामं अंगे उद्दिसित्तए वीसवासपरियाए समणे निगंथे सबसुआणवाइ भवत्ति” । एतत्पाठार्थः सुगमोऽपि-किञ्चिल्लिख्यते—यथा त्रिवर्षपर्यायस्य निर्ग्रन्थस्य कल्पते आचारकल्पं नामाध्ययनमुद्देशितव्यतया, अत्राचारकल्पो निशीथाभिधानाध्ययन-मिति । तथा चतुर्वर्षपर्यायस्य निर्ग्रन्थस्य कल्पते सूत्रकृतं द्वितीयाङ्गमुद्देशितव्यतया, तथा पंचसंवत्सरपर्यायस्य दशाकल्पव्यवहारं पाठयितुं कल्पते, तथा अष्टवर्षपर्यायस्य स्थानाङ्गसूत्रं समवायाङ्गसूत्रं च द्वेऽपि पाठयितुं कल्पते, तथा दशवर्षपर्यायस्य साधोः भगवतीसूत्रमध्येतुं कल्पते, तथा एकादशवार्षिकस्य मुनेः शुद्धकविमानप्रविभक्तिः ? महलिया—विमानप्रविभक्तिः २ अंगचूलिया ३ वंगचूलिया ४ विवाहचूलिया ५ एतानि पञ्चाध्ययनान्यध्यापयितुं कल्पते, तथा द्वादशवर्षपर्यायस्य साधोर्थयाक्रमं अरुणोपपातं ? वरुणोपपातं २ गरुडोपपातं ३ धरणो-पपातं ४ वैश्रमणोपपातं ५ वेलंधरोपपातं ६ एतानिषडप्यध्ययनान्यध्यापयितुं कल्पते, तथा त्रयोदशवार्षिकस्य उपस्थानश्रुतं ? समुपस्थान

श्रुतं २ देवेन्द्रोपपाठश्रुतं ३ नमपरिरियाबल्लियाश्रुतं ४ एतानि षट्वारि पाठयितुं कल्पते, तथा चतुर्दशवर्षस्य पर्याप्तस्य सुवर्णमाननाऽध्ययनं कल्पते, तथा पञ्चदशवर्षस्य चारणमाननामाध्ययनमस्यापयितुं कल्पते, तथा षोडशवर्षिकस्य वेदिनीष्वतकास्याऽध्ययनं पाठयितुं कल्पते, तथा सप्तदशवर्षपर्याप्तस्यऽऽधीविज्ञाध्ययनं पाठन, तथाऽष्टादशवर्षपर्याप्तस्य दृष्टियमावनानामाध्ययनव्यापयितुं कल्पते, तथैकोनविंशति कस्य पर्याप्तस्य दृष्टिमासाध्ययनं पाठयितुं कल्पते, तथा सम्पूर्णविंशतिवर्षपर्याप्तसाधु सर्वश्रेष्ठं पाठयितुं कल्पते, सर्वसूत्रमहारी भवतीत्यर्थः। यदि सायुरपि निरर्पादिपयायाचिञ्चन्ते सूत्रादिकं पठति एवं म्यनहारसूत्रादिषु श्लोकं। पञ्चवस्तुःकल्पन्ते तु किञ्चिद्भेदस्वसु श्लोकं पञ्चवस्तु-ग्रन्थपाठवोऽप्येतेऽऽ, तर्हि श्रावकास्तु कल्पमागयानामप्येतेऽऽ । इत्यादि सर्वसिद्धान्तेषु श्रावकाणामागमावाचने निश्चिन्तः । अथ दुनरपि सिद्धान्तवत्कल्पनीयसकलसिद्धान्तकलाकलापल्लुपकः छंयाककुमभ्रकलीकारः निजपक्षमाविष्कुर्मन् सुभा-वचशे-न्नु मयदुक्तं श्रावकाः सूत्रं नरि पठन्तीति सत्य, तर्हि श्रीवैश्वैकालिकसूत्रे कल्पमेवं श्लोकं यत् “पठपं नार्जं तन्नो दया-मन्मं ज्ञानं तवो दया ” इति वचनेन ज्ञानं विना कर्म त्र्यां पास्यति । तत्र एवं सति तु श्रावकैरपि सूत्रं पठनीयमिति सिद्धम् । अत्रोत्तरं शो-लुपाक ! एतच्चवचने बहुहास्यजनकमेव यतो दशवैकालिकसूत्रे “ पठम नार्जं तन्नो दया ” इति पदं केषां श्लोकं तत्प्राप्तसु साधूनां पठ-नाय श्लोकस्त्वं संखद्युगमोच्छ्रितत् । तथा श्लोकं श्रीवैश्वैकालिकसूत्रं चतुर्थाव्ययने । गाथा । “पठम नाण तन्नो दया एवं चिद्धं सब संजए अद्याणी किं क्वारी किं ज्ञानारी छेअपावगं ॥ १० ॥ एतत्प्राग्गीकायां यदुक्तं श्रीहरिम्यसूरिभिस्त्वत्पाठो यथा-एवं सति सर्वमूण दयावत् पापकर्मदन्वो न भवतीति, सर्वस्मिन्ना दयाप्राप्तस्य चित्तव्ययम् । अलं ज्ञानाम्यासेनापीति माभूद्व्युत्पन्नितेयमिति विधिम्, इति तद्वचोदशपार-पठमनाणमित्यादि मन्मन्महारी ज्ञानं श्रीवस्तुत्तरसंज्ञोपायकलविषयं, तद्वत्तथाविधिज्ञानसमनन्तरं दयासंख्यस्वदेकान्तोपाये-यतथा भाववत्त्वत्प्राये एवमेनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकं क्रियावतिपरिकल्पेण विद्वत्प्राप्तौ सर्वसंज्ञतः सर्वमभ्रमिन्ना, या दुनरज्ञानी साधवोपायकल

परिज्ञानविकलः, स किं करिष्यति, सर्वत्रान्यतुल्यत्वात्प्रवृत्तिनिवृत्तौ नामत्ताभावात् । किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति हेतुं निपुणं हितं कालोचितं पापकं वा अतो विपरीतमिति । ततश्च तत्करणं भावतोऽकरणमेव समप्रनिमित्ताभावात् । अन्यप्रदीप्तपलायनघुणाक्षरकरणवत् । अत एवा-
न्यत्रायुक्तम् । “गीयत्यो अविहारो, वीथोगी अच्छामीसिओ । भणिओ इत्तो तइअविहारो नाणुवाओ जिणवरेहिं ” ॥१॥ इत्यादि अतो ज्ञानाभ्यासः कार्यः ॥१०॥ इति श्रीदशवैकालिकसूत्रबृहद्दृष्टितिवचनात् पहमं नाणं तओ दया इति पाठस्तु साधूनां पठनाय प्रोक्तः “पहमं नाणं तओदया” इति पदकथनानन्तरमेव एवं चिद्वद्द सव्वसंजए इति प्रोक्तत्वात् । तर्हि भो लुम्पाक ! श्रावकस्य कथं योजयसि सव्वसंजए इत्यत्रः सव्वसावए एवं सूत्रं प्रोक्तं, ततः सन्देहः कथं तव हृदये भवति ? । पुत्रः शङ्कां कुर्वन् लुम्पाककुमती प्राह-ननु एवं तर्हि श्रीमहा-
निशीथसूत्रे कथमेवं प्रोक्तं “अट्टणं पि एआणं गोअमा जे केइ अणुवहाणेणं सुपसत्थं नाणमहीअंति, अज्झावयंति वा, अहीअंते वा, अज्झा-
वयंते वा समणुजाणंति तेणं महापावकम्मा महतीं सुपसत्थनाणस्सासायणं पकुव्वंति, से भयवं जइ एवं ता किं पंचमंगलस्सणं उवहाणं कायव्वं ? गोयमा ! पहमं नाण तओ दया” इत्यादि । अत्रापि पाठः कथमिति चेदुच्यते-अत्र “पहमं नाणं तओ दया” इति महानिशीथ-
सूत्र पाठस्तु श्रावकाणामुपधानत्रत विधानज्ञापनाय प्रोक्तः ततो न कश्चिद्दीषः, जिनवचने सर्वथा सन्देहो न कार्यः, इति विशेषार्थः ॥
इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलजित्सुशिष्यपन्न्यास श्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीमांसाष्टौ
श्रीनवमकाव्यार्थः ॥ ९ ॥

सम्प्रोक्तं नवमे सदध्यनके चाङ्गे द्वितीये शुभे,
दुर्वादिद्विपभेदभारिसदसे दीपो न दृष्टो गृहे ।

सम्प्रोक्तं च चतुर्वासाभ्ययनके तस्यैव सूत्रस्य हि,
 यो प्रथिं प्रजहातिभूरिगुणवान् गृह्णाति शिक्षां स वै ॥ १० ॥

अथ दशमब्रह्मण्यख्यापार । अत्र दशमब्रह्मण्ये सूत्रकृत्वात्त्रे सूत्रेऽपि आचरानाम्नामवाचनविधिकं, तथा साधुरपि कः सुलभाचनार्था
 योग्या ! इति दर्शयन्त । सम्प्रोक्तं नवमे इति पञ्चासः पुनरर्थे, मिथीयेऽत्रे सूत्रकृत्वाद्वाक्ये, कीदृशे ! दुर्नविद्विषेति बुधवाचिनाः बुर्वा
 दिनस्तदेष दिवागनास्तेषां मेदे मेदने भारिः सिरस्तेन सत्त्वे, तत्र दुर्वादि भवभेदकत्वात्, इयंसा केसरी भारिरित्यपिपानचिन्वामजिब
 पनात् । इतरा कीदृशे ? श्रुते श्रोयने सम्यग्गृह्णां कत्यापकर्चरि वत्सूत्रकृत्वाद्वाक्ये नवमेऽप्ययने, स्वार्थे कम्पत्ययः । तत्र
 श्रे श्रवत्से दीपः श्रुतज्ञानमित्ययां, न नरि ह्यः गिरे दीचमपासंवा इति प्रोक्तत्वात् । तथा हि निमये, पञ्चासः पुनरर्थे, तस्यैव चतुर्वासेऽ-
 प्ययने सम्प्रोक्तं, परमोक्तं कवेत्वात्-याः साधुः ग्रन्थं द्रव्यपादतो ग्रन्थि मज्जाति प्रकर्षेण त्यजति, तथा भूरिगुणवान् प्रपुरसाधुगुणवान् सः
 साधुः, वै निवये, विसां सूत्रशिक्षां गृह्णाति, नान्याः, इति क्वाभ्य न्वन्दार्थः ॥ अथ विश्वेपार्थः सूत्रकृत्वाद्वाक्ये द्वितीयात्रे नवमाध्ययनेऽपि
 श्रवत्से श्रुतज्ञानत्वायो न भवतीति प्रोक्तं, तथा च वत्सासः गाया । सुस्तसमाप्तो जवासेका, सुत्पन्नं सुतपस्सियं । वीराजे अतपमेस्ती,
 धिदिक्ता निर्दिष्टा ॥ ३३ ॥ गिरे दीचमपासंवा, पुरिसादाणिषा नरा । ते वीरा वंषशुम्भका नाशकंसंति प्रीवियं ॥ ३४ ॥ एतत्यात्
 दीकृत्वां चतुर्कं श्रीबीजमूरिम्बिस्वया च वत्सासः । यदुक्तं, दुब्जानामन्विके विश्वेऽतस्त्वक्यनिरूपणापार । सुस्तसमाया इत्यादि युरोरा-
 देन इत्यादि युरोरादेन मति भोदुविषयाशुश्रुषा, एवदिर्द्विद्याहस्यमित्यर्था, तां कुर्वाणो एष्टुपासीत् सेनेत्, तस्यैव प्रवान एणद्वाक्यारेण
 विश्वेऽप्यपार चतु-शोभना वा मजाऽस्तेति घनका स्तस्यन्तरसम्बन्धेदी गीतार्थेऽत्यर्था । तथा सुशुशोभनं वा स वाक्ताम्बन्धरे

तपोस्थास्तीति सुतपस्वी, तमेवं भूतं ज्ञानिनं सम्यक् चारित्रवन्तं गुरुं परलोकार्थी सेवेत । तथा चोक्तं-नाणस्स होइ भागी, धिरयरओ दंसणे चरित्तेय । धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न सुञ्चन्ति ॥ १ ॥ य एवं कुर्वन्ति तान् दर्शयति, यदि वा के ज्ञानिनस्तपस्विन ? इत्याह-धीराः कर्मविदारणसंहिष्ठवो धीरा वा परीषहोपसर्गक्षोभ्या धिया बुद्ध्या राजन्तीति वा धीरा, ये केचनासन्नसिद्धिगमना आप्तो रागादिविप्रमुक्तस्तस्य प्रज्ञा केवलज्ञानारूपा तामन्वेष्टुं शीलं येषां ते आप्तप्रज्ञान्वेषिणः सर्वज्ञोक्तान्वेषिण इति । यावद्यदि वा आत्मप्रज्ञा तदन्वेषिण आत्महितान्वेषिण इत्यर्थः । तथा धृतिः सयमे रतिः, सा विद्यते येषां ते धृतिमन्तः, संयम धृत्याहि पञ्चमहाव्रतभारोद्धहनं सुसाध्यं भवतीति, तपः साध्या च सुगतिर्हस्त प्राप्तेति । तदुक्तम्, जस्स धिई तस्स तवो, जस्साऽतवो तस्स दुगई सुलहा । जेअधिइमंत पुरिसा, तवो वि खलु दुल्लहो तेसिं ॥ १ ॥ तथा जितानि वशीकृतानि स्वविषयरगद्वेषविजयेनेन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यैस्ते जितेन्द्रियाः, शुश्रूषमाणा यथोक्तविशेषण विशिष्टाभवन्तीति ॥ ३३ ॥ तदभि- धित्तराह-गिहेदीवमित्यादि गृहे गृहवासे गृहपाशे वा गृहस्थभाव इति याव हीवन्ति, “दिपी दीप्तौ” दीपयति प्रकाशयतीति दीपः, स च भावदीपः श्रुतज्ञानलाभः, यदि वा द्वीपः समुद्रादौ प्राणिनामावासभूतः स च भावद्वीपः संसारसमुद्रे सर्वशोक्तचारित्र लाभस्तदेवंभूतं दीपं दीपं वा गृहस्थभावेऽपश्यन्तोऽप्राप्नुवन्तः सन्तः सम्यक् प्रव्रज्योत्यानेनोत्थिता उत्तरोत्तर गुणलाभेनैवंभूता भवन्तीति दर्शयति, नरा पुरुषाः पुरुषोत्तमत्वाद्धर्मस्य नरोपादानमन्यथा स्त्रीणामप्येतद्गुणभाक्त्वं भवति, अथवा देवादि व्युदासार्थमिति, सुमुद्धूणां पुरुषाणामादानीया आश्रयणीया पुरुषादानीया महतोऽपि महीयांसो भवन्ति, यदि वा आदानीयां हितेषिणां मोक्षस्तन्मार्गो वा सम्यग्दर्शनादिकः पुरुषाणां मनुष्याणामादानीयः स विद्यते येषामिति विगृह्य, “मत्वर्थीयोऽदृश आदिभ्यो जिति । तथा य एवंभूतास्ते विशेषेणेरयन्त्यष्टप्रकारं कर्मेति वीराः । तथा ब्रह्मनेन स बाह्याभ्यन्तरेण पुत्रकलत्रादि स्नेहरूपेणोत्पाबल्येन सुक्ता बन्धनोन्मुक्ताः संतो जीवितम् संयमजीवितं प्राणधारणं

वा नाविकाल्ङिति नास्ति कश्चीति ॥ ३४ ॥ इति सूक्तव्यसृष्ट्यापि वचनात् सुरवासे भावकाणामागम्यावनिनिष्ठे । तथा वसुदेवाध्यक्षे
 साधुरपि द्रव्ययावतो ग्रन्थिररिणः साधुः सूत्रविधाप्रारंभे योस्वस्वर्णि भावकानां तु काव्या ? । तथा च सूक्तव्यसृष्टस्य वसुदेवाध्यक्षपनगत-
 पत्न्या । गाया । गवं निराय इयसिस्तमाप्नो, उद्यमसुबभूवरे कसेवा । तथावकारी विषयं सुसिक्ते, वे हेयपिप्पसात् । न कुन्वा ॥ ? ॥ इ
 वत्ताढीकायां वदुर्क, सूक्त्यादश्रीकीलांभाचार्यपादैस्ववा च कत्याठा, उक्तं त्रयोदश्याययनं, साम्भं वसुदेवमारम्भे, यस्य वाक्यमित्त-
 म्भयः, इहान्वराध्ययने वावालयमित्येव सम्यक् चारित्र्यमिति, तथा पाठान्मन्तराध्ययपरित्यागात्तदवत् भवति, तथागतयोनिनाम्यवनेनः
 प्रविपाद्य इति । बनेन सम्भवेनायावत्प्राप्त्याध्ययनस्य वसुदेवयोगद्वाराभ्युपगमादीनि भवन्ति, तयोः प्रकृत्यारान्तर्भवोऽवधिकारोऽर्थः
 तथा सवाप्त्यामन्तराध्यय परित्यागो विषय इति । नाम निष्पत्ते तु निष्पत्ते आदानपदात्तुगुणनिष्पत्त्या च इति नाप तं प्रकृत्यभि-
 क्त्य निर्युक्तिच्छेदः । गंयो पुण्ड्रिद्विदो दुबिदो सिस्वो य इति वास्यो पञ्चास्य सिस्वावन पवर्गं सिस्वापणाएवो ॥२९॥ गयो पुण्ड्र-
 रिदो इत्यादि ग्रन्थो द्रव्ययावयेपिपिपिः श्रुतकृतेऽभ्यय नाम उच्यतेऽभ्ययनेऽभ्ययनं तथा पूर्वमेव समपञ्चोऽभिरिति, इह तु ग्रन्थं द्रव्ययाव-
 येदभिर्भ वाः परित्यनति शिव्य भाषात्तार्किकं वा इत्येवोऽपीते स शिव्योऽद्विविधो द्वियकारो ज्ञातव्यो भवति, तथा प्रकृत्यया चिन्तया
 च पत्य मज्ज्या दीप्ये चिन्तां वा यो प्रकृते स हि प्रकृतोऽपि शिव्य इह तुनः चिन्तां चिन्त्येन पञ्चयधिकारो या चिन्तां वृद्धाति चिन्त-
 क्त्वच्छिष्येण प्रत्याप इत्यर्थः । यथा भविष्वावमयिच्छत्यार । सो सिक्कलो य दुबिदो, गार्थे जस्तेप्राप यावतो । गार्थकिः इति विविधो
 सुते कल्पे तदुपर च ॥३०॥ सो सिक्कलगो य दुबिदो इत्यादि चः चिन्तां वृद्धाति स द्विविधो हि 'प्रकृतो हि' प्रकृतो भवति, तथा प्रारंभे मन्-
 त्रेशाचार्यकिः क्वावाचिन्तां " इच्छापिच्छा तदकारादि " इति वृद्धाति, चिन्तति, तथा चिन्तां वाऽभ्ययस्वयि चरमित्युच्यतेऽपि, एवं
 विधो इहनाऽऽपेयना येदपिपिः शिव्यो ज्ञातव्यो भवति, तथाऽपि- प्रारंभेऽभ्ययने चिन्ताऽऽपेयने प्रारंभेऽभ्ययने- चिन्तया प्रारंभे

उपादानेऽधिकृतो त्रिविधो भवतीति शिक्षकः तद्यथा सूत्रेऽर्थे तदुभये च सूत्रादीन्यादावेव शृङ्खल सूत्रादिशिक्षको भवतीति भावः । तथैवेतत्पाठ-
 दीपिकायां श्रीहर्मविलम्बुरिशिव्य हर्षकुलगणिभिरपि प्रोक्तमस्तीति । अत्र सूत्रकृताङ्गसूत्रेऽपि यः साधुः परिग्रहं जहाति स एव सूत्रवाच-
 नायां योग्यः, नल्न्यः, इति प्रोक्तं । तथा गृहवासे श्रुतज्ञानलाभो न भवतीति श्रावकाः सूत्रपाठं न पठन्तीत्यर्थे इत्युक्तं । अत्रापि श्राद्धान्ना-
 मागमवाचनं निषिद्धं, ततस्तीर्थङ्कराणां पालकाः श्रावकास्तु जैनागमं नहि वाचयन्ति सूत्रेषु श्राद्धानामागमवाचननिषिद्धत्वादिति विशेषार्थः ॥
 इतिश्रीमत्पन्न्यासदयाविलम्बजित्पुशिव्यपन्न्यासश्रीसोभ्याग्यविलम्बजिद्विनेययुक्तिविलम्बेन विरचितायां स्वोपज्ञाऽऽगमवाचनमीमांसाहृतौ
 श्रीदशमस्कन्धार्थः ॥ १० ॥

श्राद्धाश्चापठिता अपि प्रगदिताः श्रीसप्तमाङ्गे शुचौ,
 प्राज्याः संवरसंयुताः परमिहाचाराङ्गसूत्रादिभिः ।
 युक्तास्ते न हि भाषिता जिनवरैस्तेनोक्तनीत्येव च,
 सार्वौक्तागमवाचने सुगृहिणां संयोग्यता नैव च ॥ ११ ॥

अपीत्यादि चकारः पुनरर्थे श्रीयुक्ते सप्तमाङ्गे श्रीउपासकदशाङ्गसूत्रे, कीदृशो ? शुचौ प्रवित्रे श्राद्धाः श्रावका अपठिता अपि सूत्राणाम-
 न्ध्येतारोऽपि प्राज्या बहवः संवरसंयुताः संवरभावयुक्ताः प्रगदिता प्रोक्ताः, परमिहोपासकदशाङ्गसूत्रे आचाराङ्गसूत्रादिराचाराङ्गसूत्रमभ्युक्ति-
 मूर्धैर्पुक्ता आचाराङ्गसूत्रादीनां धर्तारो इत्यर्थः । ते श्रावका हि इति निश्चये, नभाषिता न प्रोक्ता कैरित्याह-जिनवरैस्तीर्थङ्करैरिति, तेन

कारणेन एककील्यैव पूर्वोक्तनीत्यैव चकारः पदपूर्णे, सार्धोक्तागमयाचने सार्धस्वीर्यङ्गीरुक्ता आगमास्तेषां वाचने सुष्टुशिषां वीर्यङ्गारा-
हारापञ्चानां आसक्तानां संयोगता सम्यग्युपयोग्यता नै च, आगमवाचने आसक्ता सम्यग् योग्यता रहिता एव, चकारः पादपूर्णे । अनोपा-
सक्यश्चात्रसूत्रेऽपि सूत्रस्येवार्थः न प्रोक्ता इति ह्याप्यस्यार्थः ॥ विद्येपार्थस्त्वयै, उपासकद्राक्षत्रे कामदेवभावकाधिकारे स्फुटं प्रोक्तं
तथा च तत्पाठः—“तदेनं सम्येयस्यं महावीरं बहवे सपथे निर्माये निर्गमीओ य आमेतेषा एवं वयासी मइवानमञ्जो समजोवासग
गिरिणो गिरिपञ्चो बसेवा विद्यायापुत्स विरिक्त्सगोष्ठीए इवसगो सम्यं सईति, आयमरिया संति सका पुगाए मञ्जो समणे हिं विद्यायापु-
सतिरिक्त्स मोकिए उवसगो सम्यं समरिपए वावमरिया सिसए तओ ते बहवे सपणा निर्माया निर्गमीओ य एवसट्टं विणएणं परिमुण्ये
वणं ते कामदेवे सम्यं फगई पासजाइ पुच्छइ” एतत्पाठबद्धान्वो यथा—एणमिति उदा भ्रमणमगपन्यहावीरा बहवे समणे निगमे
निर्गमीओ यणि बहुनिर्न्यानिर्गमिण्येव, सामतेता आर्मथ्य भावुवेति, यावदेवं वयासिनि एवमवादीव । किं वदित्याह—उदाता-
वमसुओ यो आर्या ! यदि समणोवासासमिणियो अममोपासकप्रहस्वा, गिरि मज्जे वसता गृहमथ्ये वसन्तोऽपि दिव्वसमाणुस
तिरिक्त्सजोगिए देवसुव्य विर्येव सुत्तस्य, उवसगगा उपसर्गान्, सम्ममिति सम्पद्, सहरई सल्ले, अहिया सेई अवीनमन
सपा मप्यासयन्ति, सक्कापुगाइ अरुओ दे आर्ये ! तओ विष्णोवो भवस्सिस्तु वाद्युपसर्गं सहने सामर्थ्यं बन्तो भवितव्यं, कयचित्ति वेदु-
प्यते समणेहिं निगमेहिं इति अमलनिर्गमेः, पुबालसत्तमिति बालसत्तमिति गणेरारवायंस्य पेदा इति गणिपिटकं,
अहिंसममाणेहिमिति मपीयमानैः, दिव्वसमाणुसतिरिक्त्सजोगिए उवसगगे इति दिव्वमनुष्यतिर्येषसम्बन्धिनानामुपसर्गानां सम्म
सद्धित्तए सम्पद् सहने, ज्ञाव अहियासीत्तए इति यावत्प्यासयने सामर्थ्ययुक्ता भवस्सिमिण्येविति । तओ इति उदा ते बहवे समणा
निर्गमीवा इति ते बहवः भ्रमणा निर्गमा, निर्गमीओ य साध्यस्य, एवसट्टं विणएण परिमुण्येति च एवसगवदुक्तमर्थं विनयेन

शुष्वन्ति इति समुदायार्थः, भावार्थस्त्वर्थः—भगवता महावीरेण साधून् साध्वीश्च प्रति एवं प्रोक्तं, यदि श्रावका अपि सम्यगुपसर्गान् सहन्ते, तर्हि ययं तु द्वादशाङ्गी समर्थेतारस्ततो भवद्भिः साधुभिस्तु विशेषतः उपसर्गाः सहनीयाः इति भावः । अत्रोपासकदशशङ्गसूत्रपाठेऽपि सूत्राणामपठितारः श्रावकाः संवरभावयुक्ताः प्रोक्ता इति तात्पर्यं, तएणं से कामदेवे इति तदनुकामदेव श्रावकः समणं भगवं पसिणाइ पुच्छइ इति श्रमणभगवन्तं महावीरमिति प्रश्नादिकं पृच्छति, इति सूत्रार्थः । तथा तस्मिन्नेवोपासकदशशङ्गसूत्रे कुण्डकोलिकाख्य श्रावकाधि-कारेऽपि श्रावकाणामागपठं न प्रोक्तं, किन्तु साधूनामेव, तथा च तत्पाठः—“कुण्डकोलियाइं समणे भगवं महावीरे कुण्डकोलियं एवं वयासी, से नूणं कुण्डकोलियाकल्ल तुज्झ पुवावरण्ह कालसमय सि, असोग वणियाए एगे देवे अतियं पाउभवित्था तएणं से देवे णाममुहं च तहेव जावपडिगए, से नूणं कुण्डकोलिया अहे समहे हंता अच्छितं धन्नोसिणं तुनं जहा कामदेवे” एतत्पाठशब्दार्थो—यथा कुण्डकोलियाइ इति हे कुण्डकोलिक ! इति समामन्थ, स समणे भगवं महावीरे इति श्रमणभगवान् महावीरः, कुण्डकोलियायमिति कुण्डकोलिकश्रावकं प्रति एवं वयासीए इति एवमवादीत्, यदवादीत् तदाह से नूणं कुण्डकोलिया इति हे कुण्डकोलिक ! निश्चयं कल्लमिति गतदिने, तुज्झ-मिति तव पुब्बावरण्हकालसमयं सिति पूर्वापराण्हकालसमये मध्यान्हसमये इत्यर्थः, असोग वणियाए इति अशोकवाटिकायां, एगे देवे अंतियं पाओं भवित्था इति त्वत्पार्श्वे कश्चिदेको देवः प्रादुर्भूतः प्रादुर्भूतः किं कृतमित्याह—तएणं से देवे ततः स देवः, णाममुहे चेति नव नाममुद्रिका, तहेव जावपडिगए इति तथैव यावत्प्रतिगतोऽत्र यावच्छब्देन नाममुद्रा वखादीनि देवतया गृहीतानि प्रश्नानि देवताकृतप्रश्नानामुत्तराण्यपि त्वया दत्तानि क्रमेण प्रश्नानामुत्तर विधाने सति देवः यथाऽऽयातस्तथा गत इति सूचितं । से नूणं कुण्डकोलिया इति ततो निश्चयेन भो कुण्डकोलिक ! अहे समहे इति अयमर्थे समर्थः ? इति भगवन्महावीरस्वामिचवनाकर्ण्य कुण्डकोलिक श्रावकोऽपि भगवन्तं प्रति प्राह हंता, अत्थित्ति हे भगवन् एतत्सत्त्वं, तदाकर्ण्य भगवान्प्राह । तं धन्नो सिणं तुममिति त्वं धन्यः प्रशंस्यः,

जहा कामदेवे यथा पूर्वोक्तं कामदेवभासकवृत्त्यास्या विधेया । अयं मानः साधून् समामन्त्र्य भगवता महावीरेण प्रोक्तं, यदि गृहवास-
स्त्वियाः भावका अपि एवाद्यापसर्गसहनादि धर्मकार्यं पितृवन्दे, तदिं यूपं तु द्वादशाङ्गी पर्वारस्वती मयत्रिं साधुभिस्तु 'विशेषस्वाहा' धर्म
कार्यमवश्यं कार्यं । अत्रापि भावकाः सुप्रमथ्येतारो न प्रोक्ताः, किन्तु साधव एव द्वादशाङ्गी पारकाः प्रोक्ता इति । अथाऽत्र कलायत्कलाया
कलनीया कलङ्कित्वा विकल . सन कलापरिकल्पितसकलसिद्धान्त कलाकलापसुम्प्याक सुम्प्याककम्पनी प्राह-नन्वभोपासकदशाद्रसूत्रे साधवः
द्वादशाङ्गी पठनेऽसम्पन्ना, परं किञ्चित्स्वोक्त्वमपि सूत्रं पठिताः भविष्यन्तीति, अप्रोत्तरं यो सुम्प्याक ! तवैतद्वचनमपि स्वरविषयणसहस्रमस्ति,
यतः सूत्रेषु आचार्यादीनां पर्वारि' भावका नहि क्विना, किन्तु साधव एव। यदुक्तम्, भीष्मपयातिक्रमूत्रे भगवन्महावीरस्वामि पार्श्वेऽव-
साधुवर्जनाधिकारे-“एणमेव निगर्षं पावयन् दुर्जो काउ विहरति वेसिधे भगव नार्ण आयायादा विदित्वा भवति, परनादाविदिता भवन्ति,
आयायास्य जमप्रयाज सज्जमिन पचमातंगा अन्धिष्णुपसिजवाकरणा रयजकरेडगासमाणा कुचियावणम्बुया परवादिपमद्वा, अप्पगाइया
आचारपरा, अप्पेमाइया मूयनइपरा, अप्पेमाइया वाणांगपरा, अप्पेमाइया समकार्यांगपरा, अप्पेमाइया भागइपरा, इत्यादि, अप्पेमाइया दुवाल
सङ्गिणो समरमणिपिडगपरा, सबक्करसण्णिवाइणो सवभासापुगामिणो अजिजाजिणसंकासा जिजा इव अविताइवागरमाणा संजमेर्न'तव
सा अप्पार्णं मात्तेमाणाविहरति, इत्यादि पठः” । एतत्प्राग्गीकार्यां यदुक्तं भीष्मपयदेवमृरिभिस्त्वद्वृत्तिसाठो यथा-पइठ्ठत्ति प्रविष्टन्त्यस्वा-
मिति प्रविष्टा आश्रय इत्यर्थः, देवो म्गवतां आयायायाविस्ति आत्मसादाः स्वसिद्धान्तप्रवादा', अपि समुच्चये । पाठान्तरेणाल्मबादिनी
नेना इत्यर्थः, विदिता प्रतीता भवन्ति, तथा परवादाः शास्त्रादिमतानि, पाठान्तरेण परवादिन शास्त्रादयो विदिता भवन्ति स्वपरसिद्धान्तं
जम इति। पुनरावर्षनेनातिपरिचितं कृत्वा, किमिदं के इत्याह-यत्त्रयंमिदं मध्यमात्वाद्वा इति मन्त्रन्तरे न कननाईति पाठान्तरे न सर्वना-
नीति व्याख्येयं । अन्धिष्णुपसणवागरणसि भविरत्तममा भविरत्तमवोत्तम सम्पूवाः संतो विरन्तीति योगः । रयजकरेडगास-

म्पाणाति प्रतीते। कुचियावणभूयति कुत्रिकं स्वर्गमर्थपातालं लक्षणं भूमित्रयं तत्सम्भवं वस्त्वपि कुत्रिकं, तत्सम्पादने आपणो हृष्टः कुत्रिका-
 पणस्तद्भूताः, समीहितार्थं सम्पादनलब्धियुक्तत्वेन तदुपमाः। परवाइय पमर्दणत्ति तन्मतमर्दनात् “परवाइहि अणाक्कता” इत्यादि
 चोइसपुवीत्यन्तं वाचनान्तरं, अत्र अनुपक्रान्ता अनिक्रान्ता इत्यर्थः। अन्न उच्छिष्टइहि ति अन्ययूयिकैः परतीर्थिकैः उरणो-
 ष्ठसिद्धमार्णति अनपथ्यस्यमानाः माहात्म्यादपात्यमाना विहरन्ति विचरन्ति। अप्पेगइया आयारधरेत्येवमादीनि षोडशीविशेषणानि
 सुगमानि, नवरं सूत्रकृतधरा इत्यस्य प्राक्तनाङ्गधरणाविनाभूतत्वेऽपि तस्यातिशयेन धरणात्सूत्रकृतधरा इत्याद्युक्तमत एव विपाकश्रुतधरोक्ता-
 वपि एकादशाङ्गविद इत्युक्तं। अथवा विदेर्विचारणार्थत्वादेकादशाङ्गविचारकाः, नवपूर्वादिग्रहणं च तेषां साऽतिशयत्वेन प्राधान्यख्याप-
 नार्थयिति चतुर्दशापूर्वित्वे सत्यपि द्वादशाङ्गित्वं केषाञ्चिन्न स्याच्चतुर्दशपूर्वाणां द्वादशाङ्गस्यांशभूतत्वात्, अत आहृद्दुवालसंनिगोत्ति तथा
 द्वादशाङ्गित्वेऽपि न समस्तश्रुतधरत्वं, केषाञ्चित् स्यादित्यत आह—सम्मत्त गणिपिंडगधरा गणीनामर्थपरिच्छेदानां पिटकमिव पिटकं
 स्यान गणिपिटकं, अथवा पिटकमिव वाळुंजुकवाणिजक सर्वस्वाधारभाजनविशेष इव यत्तत्पिटकं गणिन इति आचार्यस्य पिटकं, मकीर्णक-
 श्रुतादेसश्रुतनिर्युत्तयादि युक्तं जिनप्रवचनं समस्तमन्तगमपर्यायोपेतं गणि पिटकं धारयन्ति ये ते, तथा। अत एव सब्वखल्लरसन्निवा-
 इणेत्ति सर्वे अक्षरसम्पिपातावर्णसंयोगा ज्ञेयतया विद्यन्ते येषां ते तथा। सब्वभासाणुगाभिर्णिोत्ति सर्वभाषा आर्यानार्यामरवाचः अनु-
 गच्छन्त्यनुकुर्वन्ति तद्भाषं भाषितत्वाच्च भाषयैव वा लब्धिर्विशेषात्तथाविधप्रत्ययजननात्। अथवा सर्वभाषाः संस्कृतप्राकृतमागधायाः
 अनुगमयन्ति व्याख्यायन्तीत्येवं शीलाये ते तथा। अजिणात्त असर्वज्ञाः सन्तो जिनसंकाशा जिन इवावितथं व्याकुर्वाणाः इति श्रीऔप-
 पातिकसूत्रवृत्तिवचनात् श्रीआचाराराङ्गादीनां धर्तारिः साधवः प्रकटमेव प्रोक्ताः, परं श्रावकानप्रोक्तास्तर्हि भो लुंपाककुम्भते ! कथमसत्यसम्भा-
 वनां कुल्ले? किञ्च श्रावकास्तु, “लद्धद्वागहियद्वात्यादि” सिद्धान्तप्रामाण्यात्, अर्थग्राहका एवोक्ता स्तवस्तीर्थङ्कराणा परिपालकाः श्रावकास्तु

त्रैनागमसमूहं नरि वाषयन्तीति विशेषार्थः ॥

इति भीमस्तन्यासदयाविमलभित्त्वुश्चिष्यपन्न्यासश्रीसौम्यामिमलजिद्विनयपन्न्याससङ्घिकिमल्लेनभिरचिवायां स्वोपमाऽऽगमपानन
वीर्मासा गुरुरवृषौ श्रीपद्मस्रकान्यार्थः ॥

सम्प्रोक्त प्रवरोत्तराध्ययनके सूत्रे सुचम्पापुरी,
वास्तव्यो वरपालिताह्वय वणिग् वा कोविद श्रावक ।
नाधीत कथितोऽत्र तेन शशिनां सिद्धान्तपाठश्च हि,
नान्येषा भ्रमणाननश्रुतमहत्सूत्रा गृहस्यास्त्विति ॥ १२ ॥

अथ द्वादशकाव्यव्याख्याम् । अत्र द्वादशेकान्ये पराशरानिरासायोपरमाह—यथा कथिच्छुम्पाकस्ती मार—ननूषराध्ययनसूत्रे
श्रावकस्य 'कोविद' इति विशेषणं योजितं, तर्हि सूत्रपठनकर्तरेण श्रावकः कोविदः कथं भवति ? इति लुम्पकमलिसङ्घाऽमपनोदाय प्रतिबचन
माह—सम्प्रोक्तं प्रवरोत्तराध्ययनके इति । प्रवरे श्लेषे उत्तराध्ययनके सूत्रे लक्षराध्ययननाम्नि सूत्रे सम्प्रोक्तं प्रकथितं जिनैरिति शेषः ।
यत्प्रोक्तं वेदेण सुचम्पापुरिवासिन्यः शोभनपम्पानगरी निवासीक इत्याह वरपालिताह्वयवणिक् श्रेष्ठ पालितनामा वणिक्, स हि
कोविदः ? कोविदं दल, वा पुनर्ये, श्रावकः श्रावकवर्णाराधक त्याग्नि । अत्र सूत्रे अभीतः इति न कथितः तत्राभीत इति सूत्रो न प्रोक्त
इत्यर्थः । तेनेति तत्र कारणेन, चकार पुनर्ये, सिद्धान्तानामागमानां पाठस्तु ज्ञपिनां साधुनामेवाभिरितः नान्येषाभिति । अन्येषां मूलो
परगुणसमन्वितागारव्यभिरिक्तानां सिद्धान्ताध्ययनं न प्रोक्तमिति । इत्यास्तु कीदृशाः ? भ्रमणस्याऽऽजनं ह्यत्वं भ्रमणाननं, तेन भ्रम-

गाननेन श्रुतानि महत्सूत्राणि बृहत्सुत्राणि यैस्ते, श्रमणाननश्रुतमहत्सुत्राः गृहस्था इति साधूनां मुखतः सिद्धान्तश्रवणकारा श्राद्ध इत्यर्थः, ईदृशाः श्रावका भवन्तीति शब्दार्थः ॥

विशेषार्थस्त्वयं—उत्तराध्ययनसूत्रे एकविंशतितमाध्ययने कोविद इति विशेषण पालितश्रावकस्य प्रयोजितं । तथा च तत्पाठः । गाथा—“चंपाए पालिए नाम सावए आसिवाणिए । महावीरस्स भगवओ सिस्सो सोओ महप्पणो ॥ १ ॥” तद्व्याख्या—चंपाए इति, चम्पायां नगर्यां, पालिए इति पालित इति नाम्ना श्रावको देशविरतिधारी, वाणिए इति वणिग् आसि आसीव । कीदृशः स वणिग् ? भगवओ इति भगवतो महावीरस्सेति महावीरस्य, महप्पणो इति महात्मनो महापुरषस्य, तीर्थङ्करस्य शिष्यः शिष्याधारकः सोउ इति स पुनः पालितो नाम श्राद्धः कीदृशो वर्त्तते तदाह । गाथा—निगंथे पावयणे सावए सेवि कोविदे । पोएण ववहरं ते पि हुंडं नगरमागए ॥ २ ॥ तद्व्याख्या—स पालितनामा श्रावको महात्मा, नैर्ग्रन्थे प्रावचने श्रीवीतरागस्य सिद्धान्ते, कोविदोऽभूदतिचतुरोऽभूदर्थत इति गम्यं । नोवेत्तहिं निगंथे पावयणे इति वचनेनसहैव विरोधापत्तिः, निर्ग्रन्थ सम्बन्धिप्रवचन प्रोक्तत्वात् । स पालितनामा श्राद्धः एकदा पोतेन यानपात्रेण व्यवहरन् प्रवहणेन वाणिज्यं कुर्वन् पिहुड नाम नगरमागतः । चम्पानगरीतः प्रबहणमाख्या व्यापारार्थं पिहुंडनगरं समायातः इति भावः ॥ २ ॥ इति श्रीउत्तराध्ययनसूत्रस्यैकविंशतितमाध्ययने ॥ निगंथे पावयणे इति सिद्धान्तवचनेन सिद्धान्तपठनपाठनाधिकारस्तु साधूनामेव । किंचात्र श्रावकस्य कोविद इति विशेषणं योजितं तद् अर्थधारणैव सिद्धान्ते प्रवीणः, न तु सूत्रपाठतः । कथम् ? इति चेदुच्यते—निश्चयं भगवतीसूत्रराजप्रश्रियादिसूत्रेषु श्रावकाः लच्छट्टागहियट्टा इत्यादि पाठप्रोक्तत्वात् । कुत्रापि लच्छसुत्ता गहियसुत्ता इति कथनाऽभावात् । अत्रापि श्रावकः कोविद इति प्रोक्तः, परमधीत इति न प्रोक्तः । कोविद इति शब्देन चतुरो दक्षः पण्डितः प्रोच्यते, अधीतशब्देन च पठनमुच्यते यथा श्लोकः । आत्रे वयसि नाधीतं द्वितीये नार्जितं धनम् । वृतीये न तपस्तप्तं,

यत्-ये आत्मकाः सूत्राणामर्षधारणयाऽपि सकलसूत्रस्यार्षवरीणारस्तेऽपि कोशिया नित्यवन्ते, आधुनिककालेऽपि केषुचन आजकाः सूत्रा
 ध्ययनमन्तरेणापि सूत्रस्वार्थेन वक्ष्यते दशाष्टुरा इत्यन्ते, ततो यो ह्यस्याकुरुस्तेऽस्मिन् एव कः सन्देशः समुत्पद्यते ? अपि स्वयं न सन्देशः
 कश्चिदिति । परं एकारकन्यायकोशादियथाशक्त्युक्तितानां ह्यप्यसिद्धि विभक्त्यर्थज्ञानादित्येकज्ञानस्यज्ञानादिकं ह्युक्तो भवति ?
 नहि व्याकरणशास्त्रवलेण क्वचिदसिद्धिद्विषयकपर्यवृत्तं भवति । तथा न्यायशास्त्रमन्तरेणापि तत्रज्ञानं नोत्पद्यते, कोशादिसाक्षमन्तरेण ह्यब्द-
 ज्ञानमपि न जायते इति । ततो व्याकरणशास्त्रादिसाक्षकान्तकान्तानां ह्यस्यकुरुमीनां कोपिदस्यवन्तं कियुष्यते चापीतस्यवेन कियुष्यते इति ज्ञानं ह्युक्तो
 भवति ? अपि तु नमन्तरी त्वयः । पुनरथ श्रुतसिद्धान्तकुर्याका ह्यस्यकुरुपासिका स्वपक्षमाविष्कुर्वन् समापयत्ये-ननु सूत्रं पठन् सम्पत्तन्
 प्रप्नोतीति श्रीउत्तराध्ययनसूत्रे मोक्षं, तर्हि पिथ्यारहसिपि सूत्रं पठेदिति सम्भाव्यते । यदा-भीरुत्तराध्ययनसूत्रेऽष्टाविंशतिविधमाध्ययन्ते सूत्रं
 पठन् सम्पत्तन्मयोसोमीतीति । तथा च तत्यादाः-नो सुवमरिज्ज्वतो, सुएण ओगाईओ सम्मर्षं । भयेण वारिरेण य, सो सुवत्सवि नायवो
 ॥ १ ॥ ” तद्व्याख्या-स सूत्रवर्षिर्वातव्यः य सूत्रेण आगतेन सम्पत्तन् अयत्तस्ते प्राप्तोति । कीदृशेन सूत्रेण ? अंशेण भाषाशास्त्रादिना,
 वा अथवा वारिरेण शोभेन अर्नमप्रविष्टेन वचसप्ययनादिना, सम्पत्तन् गोपित्ववाचकवद्व्यक्ते स सूत्रवर्षिर्वातः । इति श्रीउत्तराध्ययनसूत्रेऽ
 ष्टाविंशतिव्याध्ययनवचनान्त् । सूत्रं पठन् सम्पत्तन्मयोसोमीति, तर्हि व्याकरणं कथं न पठेदिति ह्यस्यकुरुस्तेरभियायः । भयोपर-यो ह्यस्याक
 एवदपि तत्र चिन्तनयागमाऽपरिज्ञान विभृमिर्षं, यतो भीरुत्तराध्ययनसूत्रस्यैतेन वाक्येनाऽपि न आजकाणामागपठन्तत्यायाति । अथ सूत्रे
 सूत्रवदनेन सम्पत्तन्मयोसोमीति चतुष्टयस्यसाधे तच्चि चतुष्टयस्यसाधेनैव गार्थं । यथा-चतुष्टयं अस्वरणनिर्देशः ‘श्रापो’ इति, लोकरूपसिद्धं, स हि सदैवजगत्-
 यवगाथे तद्वत्स्यैव सम्पत्तन्मयोसोमीति इति साधनेन सापूर्णां सदैवसम्पत्तन्मयोसोमीति साधनेन सापूर्णां सदैवसम्पत्तन्मयोसोमीति
 इति वचनं तु हरिलोऽपि परितरावसिद्ध केवस्को वा न वदति । किञ्च शास्त्राभावेनीयकर्मोदयवद्वतो यस्य साधो वदित्त्यायः प्रवर्षेते स

साधुः सूत्रं पठन् निःशङ्कितभावं कुर्यात् । तदनु निःशङ्कितसूत्ररुचिनामा सम्यक्तत्त्वमवागाहते, इति सम्यगर्थः । तथा यः साधुः गृहस्थानामन्य-
 तीर्थिनां मिथ्याच्छीनामिति यावत्सूत्रवाचनां ददाति तस्य तु साधोश्चतुर्मासप्रायश्चित्तमायाति । ततु चतुर्दशकाव्यव्याख्यायामग्रे बध्यते, तर्हि
 पठनं तु दूरं गतं । भो लुम्पक ! त्वया विचार्यं शुद्धश्रावकास्तु जैनागमं न पठन्ति वाचयन्ति श्रावकाणामागमेष्वामवाचननिषिद्धत्वात्,
 इति विशेषार्थः ॥ इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलजित्स्त्रिशिष्यपन्न्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयपन्न्याससमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोप-
 णाऽऽगमवाचनमीमांसाहृतौ श्रीद्वादशकाव्यार्थः ॥ १२ ॥

दत्तं तीर्थधैवैः समव्रतभृतां सत्यं वर सूत्रतः,
 देवानां च नृणां सुदर्शनयुजां सत्यं पुनश्चार्थतः ।

प्रश्रव्याकरणङ्गके प्रकथितं शुद्धे द्वितीये खलु,

द्वारे संवरसंज्ञके गणधरैर्भव्योपकाराद्य च ॥ १३ ॥

अथ त्रयोदशकाव्यव्याख्यामाह ॥ अत्र त्रयोदशे काव्ये प्रश्रव्याकरणसूत्रे साधूनामिव सूत्रतः सत्यं दत्तमन्येषामर्थत इति दर्शय-
 नाह-दत्तं तीर्थधैवैरिति । तीर्थधैवैस्तीर्थङ्करैः समव्रतभृतां सर्वेषा साधूनां वरं श्रेष्ठं सूत्रतः सत्यं दत्त समर्पितं, तत्कारणात् सूत्रपठने
 साधुरेवाधिकारी । चकारः पादपूरणे । देवानां नृणां च । कीदृशां ? सुदर्शनयुजांशोभनसम्यक्तत्त्वधारिणां पुनः अर्थतः सत्यं तीर्थकरदत्तं ।
 तत्कारणात् सम्यक्तत्त्वधत्तारो देवामनुब्रुव्याश्च आगमार्थस्य धर्त्तारः । ननु सूत्रपाठतः इत्युक्तवाक्यं कस्मिन् सूत्रे प्रोक्तमित्याह-प्रश्रव्याकरणा-
 ङ्गके इति । प्रश्रव्याकरणान्नि दशमाह । तत्रापि शुद्धे निर्धले खलु अवधारणे संवरसंज्ञके संवरनाम्नि द्वितीये द्वारे प्रकथितं । कैरित्याह-

गणपतौ हि वारुणं । यव्योपकारोपेति । भव्याः योषस्य गमनयोग्यास्तेषुपकारोपेते । चकारः पुनरर्थे, इति काव्यब्रह्मवार्ताः ॥
 नव विलासार्थं—श्रीमन्नभ्याकारणसूत्रे द्वितीये संवत्संज्ञके द्वारे तथापि द्वितीयाध्ययने भगवता श्रीमन्महाश्वीरेण सापुनां सूत्रपाठवः
 सत्यं स्मर्यते । ऐन्द्रनरेन्द्रमनुष्यादीनामर्थवः सत्यं दत्तं । तथा च तस्याः—“अणुहाय सखादी सा विद्याभिर्य देवपाठ करोति सखायये
 रणार्थं योषसुधीर्हि पाण्डुस्य विदितं महरिसीपय सहियं” तथैतत्पाठोक्त्यायां, यदुक्तं श्रीअथयदेवसुरियिस्वस्वातो यथा—अनघाब
 निर्वोणा मत्सकादिना, सा दिव्यानि च साभिष्यानि च देवताः कुर्वन्ति सत्यवचनरतानां । आह च—मियं सत्यं वाक्यं हरति हृदये कस्य
 न म्ने, मिरं सत्यां सोक्तः प्रविपदयिमायव्ययति च । सुराः सत्याद्याक्याहलमयिगतं नास्ति सुवने ॥ ? ॥ तमिति यस्मादेवं तस्यात्सत्य
 द्वितीयाध्यायं यगवच्छारुं वीर्यं कुरुमापितं । किनैः सुशृक्तं दक्षयिचं दक्षयकारं जनयवसम्पत्सत्याविभेदेन दक्षवैकाङ्किकादिप्रसिद्धं
 चतुर्दशपूर्वमि माधुणार्थं विदितं पूरुगत्वांश्रुक्विषा विदेयतया इतं महर्षीणां च समयेन सिद्धान्तेन पर्युक्तिं प्रदत्तं समययतिवा वा समा-
 धाराम्युगमा पतन्वरे “ महरिसिसपत्न्याश्रुक्विषति ” महर्षिभिः सम्पत्प्रतिज्ञासिद्धान्ताम्युगमाः समाधाराभ्युपगयो वेति । तथा
 ऐन्द्रमन्त्रैर्वीक्षितो जनामस्तुक्तोऽयं दुरकायंस्वत्साध्वो कर्माविर्यंस्व वक्ष्या अथवा ऐकंनरेन्द्राणा भास्त्रिमविमाषितोऽयं प्रयोजनं यत्न
 वपया । अथवा ऐकंन्रवीनां भास्त्रिा अर्वा वीषादयो विनवजमस्त्रेण येन वपया । तथा वैमानिकानां साधितं प्रतिपादितदुवर्तनेकथा
 जिनादिमिर्षपत्न्या । वैमानिकै र्वा साधितं इन्द्रवासेषित स्मर्यित वा वपयया । इति श्रीमन्नभ्याकारणसूत्राहृषिचवनात् वीर्येन्द्रे सापुनां
 सूक्तं सत्यं दत्तं । तथाऽयं वस्तु देवमनुष्याणां । तयो वीठरागाहवा सापुत्रिरेव सूक्तमप्येवव्यं, सूत्रे सुरस्यानां सूत्रमप्येवव्यमिति तु योक्तं ।
 ऐन्द्रनरेन्द्रादकस्तु सिद्धान्तार्थमाकर्ष्यं सत्यवचनं जानन्ति तेन हेतुना भाव्यदयाः सूत्रपाठं न पठन्ति । किञ्च वीर्येन्द्रेमसुरियं सहास्वापनाम-
 सरे “कस्त्रेण वा विस्त्रेण वा पुत्रेण वा” इति शिष्यो हृत्सुशुधीरशस्त्रस्या मन्वपराभागेन दद्या । तत् विषयमुपारेण मन्वपरा इत्यत्राशीवा

चतुर्थं किं करिष्यति ॥ १ ॥ इति कोविदस्तु व्याकरणन्यायकोशादि शास्त्रवेचरोऽपि भवन्ति । जैनागमे कोविद इति प्रोक्ते न कश्चिद्दोषः । सूत्रितवन्तस्तेन हेतुना साधव एव सूत्रपाठपठनेऽधिकारिणः, परं न तु श्राद्धादय इत्यादि । यदि श्राद्धानामागमवाचनपठननिषेधरूपान् एतादृशागमपाठान् अवगणय्य गृहस्थाः सूत्रपाठं पठन्ति तेषां तीर्थकराज्ञाभङ्गतीर्थङ्करादत्तदानादयो दोषा प्रादुर्भवन्ति । जिनैः सूत्रे श्रावकाणामागमवाचन निषिद्धत्वात्, गणधराणां त्रिपदी दत्तत्वाच्च । तीर्थकराज्ञोच्छ्राने च जीवानां ससारवृद्धिर्भवतीति । तत्कारणज्जिनाज्ञा परिपालकाः श्राद्धास्तु जैनागमं नहि पठन्ति वाचयन्ति च सूत्रेषु श्राद्धानामागमवाचननिषिद्धत्वादिति विस्तरार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलजित्पुत्रिशिष्यपन्न्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयपन्न्यासमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीमांसावृत्तौ श्रीत्रयोदशकाव्यार्थः ॥ १३ ॥

गृद्धानां विगैयैः शरीरकभृतां देया न सद्वाचना,
स्थानाङ्गैः गदितं कृतांतपठने लिप्सापि नेहा त्रये ।

श्राद्धानामिति जायते च ददता मोको भृतां वाचनां,

साधूनां सुनिशीथसूत्र उदितं मासां चतुर्णां तपः ॥ १४ ॥

अथ चतुर्दशकाव्यव्याख्यामाह—अत्र काव्ये विगयलोलुपानां प्राणिनां सूत्रवाचना न देया, तथा श्राद्धानां मनोरथत्रये सूत्राध्ययनं मनोरथोऽपि नास्ति । श्राद्धानामागमवाचनां ददतां साधूनां चतुर्माससत्कप्रायश्चित्तं भवतीति दर्शयन्माहः—गृद्धानां विगैयैरिति एतल्लक्षणानां प्राणिनां साधुभिः सूत्रवाचना न देया । किञ्चक्षणानामित्याह—विगैयैः घृतपक्वान्नतैलगुदधिदुग्धाभिवानाभिः जैनशासनप्रसिद्धाभिः

शब्दानां मन्त्रानां, शरीरकृष्टतां प्राणिनां विगयशुद्धानां साधूनामपि, सद्भावनेति सुप्रसम्बन्धिवाचना न देया । इति कस्मिन् घृषे प्रोक्तमि
 त्याह—स्यानात्रे इति स्यानात्रसूत्रे, सुवीर्यस्थाने गद्विधिमिति प्रोक्तं भिनैरिति शेषः । तथा भावकाणां मनोरथस्ये, कृतावपठने सि
 द्धान्तपठने छिप्तापि मनोरथोऽपि न जायत न भवति । केवास्मित्याह—भाञ्जानामिति भाषकाणामिति स्यात्सूत्रे भाञ्जानां त्रयो मनो-
 रथाः प्रोक्तास्तेषु सूत्रपठनं मनोरथोऽपि नेति भाषा । चकार पुनरपि । अत्र कृत्वान्वयव्येन सिद्धान्तः प्रोच्यते । यदुक्तमभिधानचिन्तामपि
 नाम्पाठ्यां श्रीमत्सूत्रसूरिभिर्यथा—“राट्सिद्धकुलेभ्योऽन्त आधोक्तिसययागमौ” इति तद्वृत्त्येकदेशे । यथा राट्सूत्रव्याह सिद्धान्तव्याह
 कृत्वन्वयाह परोऽन्तः राट्सूत्रः सिद्धान्तः कृत्वान्तः कृत्वाह इत्याभिधानचिन्तामपिस्थोपपन्नौ । तथा श्रीकोश्वतां यद्वसुधा यदस्यानामिति
 यावद्भाषनामिति सूत्रभाषना दवर्ता साधूनां चतुर्णां मासामिति चतुर्मासानां मासचतुष्टयस्येस्पर्यन्तः, तपः प्रोक्तं यदस्वर्गस्य वाचनां दवर्ता
 साधूनां मासचतुष्टयस्य प्रायश्चित्तं भवतीति भाषा । तत्प्रत्ययश्चित्तं कस्मिन्सूत्रे प्रोक्तमित्याह—सुनिशीपसूत्रे, श्रीमन् निधीयसूत्रे उदित
 प्रोक्तमिति काव्यशब्दार्थः ॥

अथ विद्येपर्यन्तः स्यानात्रसूत्रे सूत्रभाषनावासंयोग्याः प्रोक्ता । तथा च तत्साह—“तयोम वायणिञ्जा पञ्चवा ५ जहा
 अविशीप विगापदिवन्दे अविमो सिय पाहुटे” इति । तथा प्रोक्तेभ्योऽप्याहुर्षो श्रीमयदेवसूरिभिस्यत्तावो यथा—तयो इत्यादि
 सुप्रथः, नवरं न वाचनीयाः सूत्रं न पाठनीया अत एवार्थस्यभाषणीयाः सुत्रार्थवाहुर्द्वन्द्वनादिविनवरशिवं, तद्वाचने हि दोषाः । यत्
 तर्क—“इत्यत्र विनाज प्रत्या, अविशीपो लंभिमो च्छिष्टसुपर्णं माणञ्जेनासिद्धि, साप सारोपसे, गोमो ॥ १ ॥ गो सुहस्त पदाग
 सर्वो पलायस्य गृह्यते । दोसोऽस्य सम्पन्नं, न होर नचनिवाण दुर्लभं ॥ १ ॥ न्दियान दुत्सयेव, मन्तीत्यर्थ । विषयाशीयाकिञ्जा वेर
 कर्त्त इह एव कर्त्तव्ये । न कर्त्तव्यं अविषय शरिवा, सत्साणिजवो न शीषा इति ॥ १ ॥” तथा विद्विषयिचरुते इत्यादिरस्य—

गृह्योऽनुपधानकारीति भावः । इहापि दोष एव, यदाह—“अतवोनही होइ जोगो, नयफलए हि चिच्छयं फलं विज्जा अविफलंति विज्जलमगुणं साहण हीणा जहा विज्जत्ति ॥ १ ॥” अव्यवसितमनुपशान्तं प्राश्रुतमिव प्राश्रुतं नरकपालकौशलिक परमक्रोधो यस्य सो व्यवसितप्राश्रुतः उक्तं च—अप्येवि पारमार्णि, अवरहे वयंइ रवामियं तं च । बहुसो उदीरयन्तो, अविओसिय पाहुडो स खभुत्ति ॥ १ ॥” पारमार्णि परमक्रोधसमृद्धातं व्रजतीति भावः । एतस्य वाचने इह लोकतस्त्यागोऽस्य प्रेरणायां कलहनात्, प्रांतदेवताच्छलनाच्च परलोकतोऽपि त्यागः । तत्र श्रुतस्य निष्फलत्वादूर्ध्वक्षिप्त बीजवदित्याह च—दुविहो उ परिच्चाओ, इह चोयणकलह १ देवयाच्छलनं २ । परलोगंमि य अफलं, खिचंपि व उत्सरे वीयंति ॥ १ ॥” एतद्विपर्ययसूत्रं सुगमं । श्रुतदानस्यायोग्या उक्ता, तथैव चीक्तं वृत्तिगतगाथा वृतावपि । तथा च तत्पाठः “इह रथ विचावयअइ, अविणीनुलंभ तु किमुसुएणं । माणट्टो नासिहिं, खएव खावावसे गोओउ ॥७८॥” इतरथापि श्रुतप्रदानमन्तरे-शिष्यान् क्षते क्षारावसेको मामूदिति कृत्वा नासौ वाचनीयः । अपि च—“गो जुहस्स पढागा, संयं पलायस्स वडुइ । अवेगदोसोदएणं, समणं न होइ न नियणतुल्लं वा ॥ ७९ ॥ व्या०—इह गोपालको गवामग्रतो भूत्वा यदापताकां दर्शयति तदाशीघ्रतरं गच्छतीति श्रुतिः । ततो गीशूथस्य स्वयं प्रयातस्य, यथा पताकावेगं वर्द्धयति, तथा दुर्विनीतस्याऽपि श्रुतप्रदानमधिकतरं दुर्विनयं वर्द्धयति । यथा दोषाणां रोगानामुदये शमनमौषधं न दीयते । यतश्च निदानादुत्थितो व्याधिस्तुल्यतस्तु तत्सदृशमिव वस्तु रोगवृद्धिभयान्न दीयते, यद्वा दोषोदये दीयमानं शमनं न निदान तुल्यं भवति किन्तु मृत्युपजारारायभवति ततो न दातव्यं एवमस्यापि दुर्विनयदोषभारवर्चमानस्य श्रुतौ-षधमहितमिति कृत्वा न दातव्यं । “विणया ही आविज्जा, देइ फलं इह परे अ लोगंमि । न फलतविणयगहिआ, सस्साणियतो अहीणाइं ॥ ८० ॥ व्या०—विनयेनाधीजा विद्या इह परत्र लोके फलं ददाति जनपूजा नयत यशःप्रवादलाभदिकभैहिकं निःश्रेय-

सादिकं चाभुष्मिकफलं दौक्यन्तीति विनयहीनास्तु वा अधीता न फलन्ति अस्मन्तरेण धान्यानि न
 फलन्ति । “भवतो न होर जोगो, नय फलए इच्छियं फलं विज्जा । अनिफलति विचरुमणुणं, सारण हीणा जहा विज्जा ॥ ८? ॥
 व्या० अतपस्वपसा विहीनो योगः श्रुतस्योषेष्ठनादि व्यापारो न भवति, न च तपसा विना सुप्रमाणा विद्या श्रुतज्ञानरूपा ईप्सितं मनो-
 विषेते फलति, अपीत्यभ्युषये प्रत्युतचिपुल्लमणुगमनर्थं फलति, यथा साधनहीनाविद्या यस्याः प्रकृति प्रभृतिक्वायाः विद्याया तपवासाविको
 याः साधनोपचारः सा तमन्तरेण शृद्धमाणेति मायः । अय न्यवसितमाशुतं व्याचष्टे—अप्येष पारमार्णि, अचरादे षयइ त्वामिर्भं ते च ।
 बहुसो उदीरयतो भवि तु सियपाहुडो स त्वल ॥ ८२ ॥ व्या० अन्त्येपि पुरुषमापणादावपरापे पारमणि परमं क्रोचसमुद्धतं यो प्रमति,
 तथ सधितमपि यो बहुश्रु उदीरयति, स तत्त्वव्यवसितमाशुतचच्यते । अस्य वाचने दोषानार—“दुविहीत परिस्वार्तं, इइ चोयणकरुइ
 देवयाच्छकणं । परलोमि य अफल, खिप पिचकसरे बीर्यं ॥ १८३ ॥ दुर्विनिवादेरपात्रस्य वाचनादने द्विविप परित्यागः इइ पर-
 लोकरुदेदाङ्गनति, तत्रेइ परित्यागो नाम स यदि स्मरणादिना मेर्यते तदा कर्त्तई करोति, अपात्रवाचनेन च प्रमत्तं प्रान्तं देवताच्छस्मेत्,
 परमोके तु परित्यागस्तस्य श्रुतदानमफलं सुगति बोधिलामादिक पारत्रिकं फलम् न प्रापयति ऊपर इष च क्षेत्रे धीमश्रुतं यथा निष्कल
 मति । अय स्थानाद्गमूत्रे तत्रैव स्थाने त्रयः पुरुषाः सत्रवाचनायां योग्यास्त्रयाणां पुरुषाणां सूत्रवाचनादेत्यर्थं । तथा ष तत्पाठ । “विजो
 कल्पति वारषए ते नरा विणीए अविगएषदिव्येदे विमोसिय पाहुडे इति । एतत्पाठस्यभावात् सूत्रार्थो, यथा त्रिकाराणां साधूनां
 कर्त्तव्यं सूत्रवाचनादानं जहा इति तपया विणीए इति य साधुः विनीतो विनयवान् भवेत्, तस्य कर्त्तव्यं । तथा यः साधुः अविगए
 पदियन्ते इति घृणादि विठतिभिर्बिगैरशुद्धोऽत्र एव योगोपधानकरणे समर्थस्वस्य, तथा विजोसियपाहुड इति व्यवसितप्राशुत सुप-
 ज्ञानक्राय समाचान् मरि सूक्ष्मउतनपाठने योग्यं स सूत्रवाचनायां योग्यइत्यर्थः । एते त्रिकारा साधव सूत्रवाचनायां योग्या इति ।

अत्रापि विगयगृह्णानां वाचनाऽद्वेयेत्युक्तमिति । अथ श्रावका यदि सूत्रपठने योग्या भवेद्युस्तर्हि श्रावकाणां त्रिषु मनोरथेषु कथं सूत्रपठनमनोरथो
 न भवेदित्याह—श्रावकाणां मनोरथत्रयेऽप्यागमपठनमनोरथो नोक्तस्तथैव स्थानाङ्गसूत्रे तृतीयस्थानके श्रावकाणां त्रयो मनोरथाः साधूनां च
 त्रयो मनोरथाः पृथक् पृथक् विवक्षितास्तथा च तत्पाठः “तिर्हि ठाणेहिं समणे णिगंगेथे महानिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ, तं जहा—कयाणं
 अहं अप्प वा बहुं वा सुयं अहिज्जिस्सामि, कयाणं अहमेकल्लविहार पड्डिमं उवसंपज्जिताण विहरिस्सामि, कयाणं अहमवच्छिममारणंति य
 सलेहणा झूसणा झूसिए भत्तपाणपडियाइ क्खिए पाओवगए कालमणवकंखमाणे विहरिस्सामि, एवं समणसा सवयसा सकायसा पागडे
 माणे णिगंगेथे महाणिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ” तद्दृत्येकदेशो—यथा पूर्वोक्तस्थविरकल्पस्थितिप्रतिपन्नस्य विशिष्टनिर्जराकारणान्यान्यभिधाय
 माह—तिर्हीत्यादि सुगमं नवरम्महतीनिर्जरा कर्मक्षयलक्षणा यस्य स तथा महत्प्रशस्तमात्यन्तिकं वा षर्यवसान पर्यवः समाधिमरणतोऽपुन-
 र्मरणतो वा जीवे तस्य यस्य स । तथा अत्यन्तं शुभाशयत्वादिति एवं समणसन्ति एवमुक्तलक्षणं त्रयं स इति साधुमणसन्ति मनसा
 इस्वत्वं प्राकृतत्वादेव सवयसन्ति वचसा सकायसन्ति कार्यनेत्यर्थः, सकारागमः प्राकृतत्वादेव त्रिभिरपि कारणैरित्यर्थः । अथवा स मन-
 सेत्यादि प्रधारयम् तत्पर्यालोचयन् क्वचित् पागडे माणेत्ति पाठस्तत्र प्रकटयन् किञ्चित्पाठार्थः प्रोच्यते, तिर्हिं ठाणेहिं इति त्रिभिः
 स्थानकैः श्रमण निर्यथः, महानिज्जरे इति महती कर्मक्षपणा, महापज्जवसाणे इति महत्पर्यवसानं समाधिमरणमि त्यर्थः कुर्यादिति । यतः
 पुनर्मरणाऽभावात्, पुनर्मरणाऽभावो हि सिद्धिपदप्राप्ते एव स्यात्, अत एव महदन्तः इति महत्पर्यवसानं भवइ इति भवति कुर्यादित्यर्थः ।
 कयाणं अहमिति कदा अहं अप्पं वा बहुं वा सुयमिति अल्पं वा बहुं वा अहं श्रुतं, अहिज्जिस्सामि इति अधीष्ये इति चिन्तयन्
 साधुः कर्मणः महानिर्जरां करोतीति साधूनां प्रथमो मनोरथः ॥ १ ॥ तथा कयाण महमेकल्लविहार पड्डिमं पज्जित्ताणं विहरि-
 स्सामि इति कदा अहं द्रव्यभावात् एकलविहारिणः प्रतिमामङ्गीकृत्य विचरिष्यामि, तत्र द्रव्यत एककः अन्यसाधुसहायाऽभावात्, भावतस्तुः

रागद्वेषरहितैकात्म्यमहीकृत्य विषरिष्यामीति चिन्तयन् साधुर्महाकर्मनिर्जरां विदधातीति द्वितीयो मनोरथः ॥ २ ॥ तथा कयाणा
 महत्प्रपच्छिन्मसारणंति य संलेहणा श्रुसणा श्रुसिए मत्तपाणपडियाइ विक्षए पाओवगाए कालमणवकस्वमाणे विहरि-
 स्सामि इति भाएपभिममारणान्तिक्कसंसेस्वना सेवनामासेविये ? तथा यत्तपानयोनिपेक्खं पादपोपगमनमानानञ्चन विषाय कालमरण-
 यनिष्छन् विषरिष्यामीत्येवं मनसा पचसा कायेन सरितः प्रकटं चिन्तयन् साधुर्महाकर्मनिर्जरां विदधातीति तृतीयकम्मनोरथः
 ॥ ३ ॥ एते साधूनां श्रयो मनोरथाः प्रोक्ताः । अयं भावकाणां प्रयो मनोरथाः स्थानाश्रुये तृतीयस्थानके तत्रैव प्रोक्तास्वया च तत्याठ
 “विहिं गयेहिं समयोवासए महानिज्जरे महापञ्चवसाये मयइ, वं जहा—कयाणमहाकर्मं वा बहुअं वा परिमां परिचइस्सामि ? कयाणं
 अइं हुंठे मयिषा अगाराओ अण्णगारियं पवयिस्सामि ? कयाणं अपच्छिम्मपारयंति य संलेहणा श्रुसणा श्रुसिए मत्तपाणे विहरिस्सामि ?
 एवं समयसा सबवसा सकाय साजागरमाणे समयोवासए महाफिज्जरे महापञ्चवसाणे मयइ” तत्याठवृत्त्येकदेशो यथा—अमणस्य तथा अम्मनो-
 पासकस्सवपि मीपि निर्जेराकारणानीति दशैयमार इतिहीत्यादि क्खञ्चं, अनन्तरं कम्मनिर्जरोक्ता सा व पुहल्लपरिणामविशेषकस्येति,
 इत्थेत्थाठवृत्तेरस्यत्वात्किञ्चिच्छब्दायो यथा—“ विहिं गयेहिं समयो वासए ” इति विधिः स्थानकैः अमणोपासकः भावकः इति यावत्
 “महानिज्जरेमहापञ्चवसाये” इति महानिर्जरा पारंपर्यवसानस्वामी मयइति भवति, त जहा तथा “कयाणमहाकर्मं वा बहुअं वा परिमार
 चइस्सामिति” कया आरमस्यं बहुअं वा परिअं वनधान्यादिकर्मं त्यस्वामि, इति चिन्तयन् भावकः महाकर्मनिर्जरां विदधातीति भावकानां
 प्रथममनोरथः ? “कयाणं अइं हुंठे मयिषा आगाराओ अण्णगारियं पवइस्सामिति ? कदा अइं हुंठे द्रव्यमाभेदतस्वप्न द्रव्यतः केषहुं-
 धनेन मासवो रामद्वेषपलापनयनेन ताएहुं हुंठो भूत्वा आगाराओ आगारं यदुदइं तत्परिहाय अनगारिकं, न विपते अगार इइं यस्येति
 अनमारस्वदन्वात्वं प्राप्य प्रभविष्यामीति चिन्तयन् भक्त्या महाकर्मनिर्जरां करोतीति भावकाणां द्वितीयो मनोरथः ३ । तथैव भावकस्य

तृतीयमनोस्थस्तु साधुमनोरथवद्विज्ञेयो यथा “कयाणं अपच्छिममारणं तियसंलेहणा झसणा झसिए भत्तपाणपडिया इक्खिए पाओवगए कालमणवकंखमाणे विहरिस्सामि ?” तत्पाठार्थोऽपि सुगमं पूर्ववत् साधूनां तृतीयमनोरथवदर्थो विज्ञेय इत्यर्थः । इति स्थानान्तरसूत्रे तृतीय-
 स्थानकेऽपि साधूनां मनोरथत्रये, श्रुतपठनमनोरथो निगदितः, परं श्रावकाणां मनोरथत्रये सूत्रपठनमनोरथस्तीर्थङ्करैर्नोक्तस्तद्धेतुना योगो-
 क्तहृत्कचुभिः साधुभिरेव सूत्राणि संपठनीयानि इति सुस्थं । तथा, श्रीउत्तराध्ययनसूत्रे त्रयोदशाध्ययने ब्रह्मदत्तचित्रमुनिप्रश्नोत्तराधिकारेऽपि
 साधूनां सूत्रपठनं प्रोक्तं, तथा च तत्पाठ-गाथा । “ महत्थ रूवावयणप्यभूया, गाहाणुगीआनरसंघमज्जे । जभिक्खुणो सीलगुणोववेआ,
 इह ज्जयंते समणोम्हिजाओ ॥ १२ ॥ ” एतत्पाठवृत्तौ यदुक्तं श्रीतपगच्छीयमहोपाध्यायविमलहर्षगणि महोपाध्यायश्रीमुनिविमलगणि
 शिष्यो पाध्यायभीभावविजयगणिभिस्तत्पाठो यथा-ब्रह्मदत्तचित्रमुनिं प्राह-यदि तवाप्येवं विद्या सम्पदभूत्तदा कथं प्रव्रजित ? ”
 इत्याह-“ महत्थरूवा वयणप्यभूया गाहाणुगीआ नरसंघमज्जे । जं भिक्खुणो सीलगुणोववेआ इह ज्जयंते, समणोम्हि जाओ ॥ ”
 महार्थरूपा अनन्तद्रव्यपर्यायात्मकतया बह्वर्थस्वरूपा वचनेनाप्रभृता वचनप्रभृता स्वल्पाक्षरेत्यर्थः । कासौ गीयते इति गाथा सा
 वेदार्थाद्धर्माभिधायिनी सूत्रपद्धतिः अनुलोमं श्रोत्रानुकुलं गीता कथिता अनुगीता, अनेन श्रोत्रानुकुलैव देशनाकार्येति ख्यापितं
 भवति । केत्याह नरसङ्घमध्ये, न तु कोणके प्रविश्येति भावः । यां गाथां श्रुत्विति शेषः, भिक्षवो मुनयः शीलं चारित्रं गुणो
 ज्ञानं ताम्यांसुपपेता शीलगुणोपपेताः, इह जिन प्रवचने यतन्ते यत्नवन्तो भवन्ति, सोपस्कारत्वात्सूत्रस्य सामयापि श्रुता ततः
 श्रमणोस्म्यहं जातो न तु दुःखदग्धत्वादिति भावः, इति सूत्रत्रयार्थः ? २ इति श्रीउत्तराध्ययनसूत्रवृत्तिवचनात् साधुभिरेव सूत्रं पठनीय-
 मित्यागतं, तत्रापि कालग्रहणादियोगक्रियाकारकैर्नैविरिति गम्यं, तर्हि श्रावकाणां तु का कथा ? । तथा त्रिशीथसूत्रे तु यः साधुः
 दृहस्थस्यस्य वर्गस्य सूत्रं पाठयति तस्य साधोश्चतुर्मास प्रायश्चित्तमायानीति प्रोक्तं । तथा च त्रिशीथसूत्रपाठः “ से भिक्खुअण

चत्पिपं बागारत्पिभं वा बाएइ पायं वं वा साएअइ वत्स णं वाचयासिपमित्पादि ” एतत्साठ अर्थायो यथा से भिक्खु इति याः
 साधुः अणउत्पिये वेति अन्ययुक्तस्य परतीर्यिकस्य पिप्याद्येति यावत्, बागारत्पियं वेति गृहस्यस्य भाषकस्येति यावत्,
 वा पुनरर्थे, बाएइ इति पाषनां ददाति, धार्यं त वासाइअज इति पाषनां ददातीं साहाय्यं कुर्यात्, तत्सण तस्य साधोः
 पशमासिपमिति चतुर्मासिक प्रायश्चित्तं ल्यातीति निश्चीकृत्प्रत्येकोनविंशतिवमोदशके प्रोक्तं मिनेचरैरिति । अत्र केचिदागमकला
 विकला वासिच तुल्या छुम्माकाः प्रकल्पन्ति, अत्र गृहस्थास्तु अन्यतीर्यगता असेयाः न तु जैनधर्मिनो गृहस्थाः, तेषां तु सूत्रं पाठ्य-
 मिति । अत्र प्रविचरन्, यो छुम्माक ! एतवपि तप विचारणमकुञ्जकलायिरुसितं, यवोऽत्र पाठेऽन्ययुक्तिका गृहस्थाः प्रोक्ता भवेयुस्त्वर्हि
 अणउत्पियमिति पाठे सर्वे पिप्या छ्यः समागता एव, तत्र बागारत्पियमिति पाठः कथं पुनः प्रोक्तः ? तथा बाकारअयमस्ति,
 तदाकारअयस्य कोऽर्थो यावीति एवं सति तु वाकाद्ययस्य नैरर्थक्यापचि । तथा पुनरुक्तदोषापचिर्धैविव्यति । अत्र विरभियानं
 पुनरुक्तमिति कल्पानुशासनद्वयी भीदेषन्नद्वय, द्वये तु वाएइ पुनरुक्तादिदोषानाममान एषेत्येवं मुदा व्याकरणादिशालविकला
 छुम्माका इतो जानन्ति ? अपि तु न जानन्त्येकेत्यकं विस्तरेण । अत्र निश्चीकृत्त्रे मिथ्याच्छीनां गृहस्थानां च यः साधुर्नाचनो ददाति,
 तस्य चतुर्मासिक प्रायश्चित्तमित्युक्तं विनैरिति, तत्कारणात् मिनामा परिपालकाः भाषकास्तु नहि जैनगर्भं पठन्ति वाचयन्ति च, जैनगर्भे
 दि धावकाणाम्भागमवाचननिषिद्धत्वादिति विन्नेषार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्न्यासदयाचिपलजिन्मुच्चिष्यर्षन्यासश्रीसौमाम्यविमलजिद्विनेयपन्न्यासमुक्तियमलेन विरचितार्था स्वोपग्रागपवाचन
 धीर्गंतसत्त्वरी श्रीचतुर्दशकाव्यार्थः ॥ १४ ॥

सिद्धान्तोत्करपाठनेऽपि गृहिणां कामं यतीनां स्फुटं,
पायश्चित्तमुदीरितं तदपि यश्चोल्लङ्घ्यं संपाठयेत् ।
ओकःस्थान् स निजेन्द्रियायतनकोद्भूतोऽप्रकण्डूक्षये,

बालानां मुकुटः प्रघर्षति तनौ चण्डात्मगुप्तां खलु ॥ १५ ॥

अथ पञ्चदशकाव्यव्याख्यामाह । अत्र पञ्चदशे काव्ये सिद्धान्ते गृहस्थवर्गस्य सूत्रपाठने चतुर्मासप्रायश्चित्तं साधोर्भवति, तत्सूत्रपाठ-
नमागमानां पाठनेऽध्यापनेऽपि विस्मये यतीनां गृहस्थवर्गस्य सूत्रमध्यापयितुणामिति गम्यं, काममत्यन्तं स्फुटं प्रकटं प्रायश्चित्तं उदीरितं
प्रोक्तं तीर्थङ्करैरिति शेषः । तदपीति तत्सूत्रवचनमपि उल्लङ्घयेति समुल्लङ्घ्य अवगणयेति यावदोक्तसि गृहे तिष्ठतीति ओकःस्थाः तान्
यः साधुः सम्पाठयेत् सूत्रपाठं पाठयेत्, सूत्रपाठमवगणय्य गृहस्थवर्गस्य, सूत्रपाठपाठकः यः साधुरित्यर्थः, सहि कीदृश ? इत्याह—खलु
निश्चये स बालानां मुकुटः बालानां जडानां मुकुटो मुकुटतुल्यः मूर्खशेखर इत्यर्थः । तथा स साधुः किं कुरुते ? इत्याह—निजे स्वकीये इन्द्रि-
याणां चक्षुरादीनामायतनमिन्द्रियायतनं स्वार्थे कप्रत्ययः शरीरमिति यावत् तस्मिन् शरीरे उद्भूता समुद्भूता उग्रा कठोरा या कण्डूः
कङ्कनं कण्डूः कण्डूयनं खर्जूः कण्डूया इत्यभियान चिन्तामणि वचनात् “खरज” इति लोकप्रसिद्धं तस्याः क्षये विनाशने स्वतन्वद्भूतोऽग्र-
खर्जू क्षये इत्यर्थः । तनौ स्वशरीरे चण्डात्मगुप्तां प्रचण्डां आत्मगुप्तां कपिकच्छूं प्रकर्षेण घर्षति, हास्यवचनं चेद्, तत्रात्मगुप्ता कपिकच्छूः
“कौचफल” इति लोकप्रसिद्धं यदुत्तमभियानचिन्तामणौ चतुर्थकाण्डे—कपिकच्छूरात्मगुप्ता इति आत्मना गुप्ता आत्मगुप्ता स्पर्शाऽविपयत्वा-

दिति तद्वृत्तौ । तथाऽप्रकोशेऽपि, धनोपपि वर्गे आत्ययता ऋष्याऽप्यथा कण्ठरमाह्रपापणी ऋष्य प्रोक्ता शुकभिम्बिः कपिकच्छ्वम मर्कटी ॥ १ ॥ एतानि नवनामानि मर्कट्याः कर्वाच इति ख्यात्याः तद्वृत्त्येकदेशो यथा आत्मेति आत्मनो गुप्ता दुःस्पृशत्वादित्यभरकोशवृत्तौ, एतादृशः कः मूलो भवति ? यः स्वधरीरोद्भव कंठश्रमनाय कपिकच्छ्वं धर्पयि, कपिकच्छ्वस्तु प्रत्युत कण्ठरहिते धरीरे बहुलर्जुकारका, तव एतादृशः मूलो भवति ? या अनन्त संसारध्रमणोपान्तिर्कर्मणो विनाशनाथे विनाशनायाः लण्डनं कुर्यात्, जिनाशा लण्डनं तु प्रत्युतकर्मणो संसारस्य च वृद्धि र्हेतुः, उक्तम् । “आसायणमिच्छन्, आसायस्य वज्रणाथो सम्पद्य, इन्द्र दीर्घं च संसारम्” ॥ १ ॥ इति काम्यश्रव्यायः ॥

विशेषार्थस्त्वय-यथागमकलाधिकारः लुप्त्याककलायाः भावकाणामागमपाचनपठनं भवति, स हि मूलशेखरो मूलार्णो मूल्यो ज्ञेयः । कथमिति चेदुच्येत्सर्वेषु भेदनाशेषु भान्दानामागमपाचनपठननिश्चितत्वात् । निश्चीयसूत्रे तु गृहस्यवर्गस्य वाचनां ददतां साधूनां चतुर्मासिक प्रायश्चित्तमुक्तं, तर्हि एतादृशागमपाठानवगणय्य निमयात्मानं जिनाशा परियालकत्वोभयुते, स मूलशेखरः, सिद्धान्तपाठोत्पापने एव जिनाशा सम्भवेति । एतान्माह-यथा कथिन्मूलः स्वकीये धरीरे कण्ठयने जाते तत्कण्ठपशमनाय कपिकच्छ्वेषुष्टा, ततो बहुकण्ठनाथा, तत्पीडया पूत्कारं करोति, तदाकर्ण्य तत्समीपे लोकासीलितस्तैः पृष्टं, यो ! तव किं ज्ञातं तेनापि निजकृतमुक्तं, ततो लोका विशस्य प्रोचुः यो मूलै ! एतन्मया कदापि श्रुतं, यदात्मश्रमया धरीरकण्ठयन् विनाशितमिति, आत्ययता तु प्रत्युतबहुकण्ठयनकारणा इत्युक्त्वा तदुपचारेण कण्ठविनाशं विधाय लोकाः स्वस्वस्थानं ययुरिति । तत एवाहो भूत्वो भवति, यः पूर्वोपाजितपापकर्मणाद्यच्छेदनार्थं तीर्थहराशयाः लण्डनं कुर्यादिति । जिनागमकलाकलनकृशलाः पण्डितास्त्वेन न कुर्युरित्यर्थः । अत्र कथिवागमकलाकलायलुप्त्याकः लुप्त्याकमती प्राह-ननु स्वयमेव सूत्रं वाचयित्वा कोऽपि सूत्रपाठं पठेत्, तस्मिन् को दोषः ? इति । अयं तत्प्रतिषेधनं कैवककलाविलसितं, यत भीअनुयोगद्वारसूत्रे सूत्रं गृह्णाच नया समागतमिति प्रोक्तं, तथा च तत्पाठः । “अस्समे आबस्स एपि पदं सिक्खितं विव मितं परिमितं नामसमे घोससमे अहीण

क्वरं अवाइच्छक्वरं अक्वल्लिअं अमिलिअं अवच्चामेलिप पडिपण्ण पडिपण्ण पडिपण्णोसं कंठोद्विप्पमुक्कं गुरुवायणोवगयभित्थादि” । यदुक्तमेतत्पाठ
 बृहद्बृत्तौ श्रीहेमचन्द्रसूरिभिस्तत्पाठो यथा-तत्रादित आरभ्य पठनक्रियया यावदन्तं नीतं तच्छिक्षितमुच्यते, तदेवाविस्मरणश्चेतसि स्थितं
 स्थितत्वात् स्थितमप्रच्युतमित्यर्थः, परावर्तनं कुर्वतः परेण वा क्वचित् पृष्ठस्य यच्छीघ्रमागच्छति तज्जितं, विज्ञातश्लोकपदवर्णादिसंख्यमितं,
 परिसमन्तात्सर्वप्रकारैर्रितं परिरजितं परावर्तनं कुर्वतो यत्क्रेणोत्क्रमेण वा समागच्छतीत्यर्थः, नाम अभिधानं, तेन समं नामसमं इदमुक्तं
 भवति यथा स्वनाम कस्यचित्स्थितं जितं मितं परिरजितं भवति, तथैतदपीत्यर्थः-घोषा उदात्तादयः तैर्वाचनाचार्याभिहित घोषैः समं घोषसमं
 यथा गुरुणा अभिघोषास्तथा शिष्योपि यत्र शिक्षते तत्र घोषसममिति भावः । एकद्वयादिभिरक्षरैर्हीनं हीनाक्षरं, न तथा अनत्यक्षरं अवा-
 इच्छक्वरंति विपर्यस्त रत्नमाला गतरत्नानीव विद्धानि विपर्यस्तान्यक्षराणि यत्र तद्वयाविच्छाक्षरं न तथाऽव्याविच्छाक्षरं, अव्वाइच्छमिति
 कचित्पाठस्तत्रापि व्याविच्छाक्षरयोगाद्वाचिविद्वं न तथाऽव्याविद्वं, उपलक्षकलाद्याकुलभूभागे लांगलमिवस्खलति यत्तत्स्खलितं न तथाऽ-
 स्खलितं, अनेक शास्त्रसम्बन्धीनि सूत्राण्येकत्र मीलयित्वा यत्र पठति तदमीलितं असदृश धान्य मेलकवत्, अथवा परावर्तमानस्य यत्र यदा-
 दिविच्छेदो न प्रतीयते तन्मीलितं, न तथाऽमीलितमेकस्मिन्नेव शास्त्रेनान्यस्थाननिबद्धान्येकार्थानि सूत्राण्येकत्रस्थाने समानीयपठतो इत्यात्रे-
 डितं, अथवा आचाराङ्गादिसूत्रमध्येमतिचर्चितानि तत्सदृशानि सूत्राणि कृत्वा प्रक्षिपतो व्यत्यात्रेडितं, अस्थानविरक्तिकं वा व्यत्यात्रेडितं न
 तथाऽव्यत्यात्रेडितं । सूत्रतो विन्दुमात्रादिभिरनूतमर्थतस्त्वध्याहाराकाङ्क्षादिरहितं प्रतिपूर्णं, उदात्तादिघोषैरविकलं प्रतिपूर्णंघोषं, अत्राह-घोष
 सममिति शिष्याकालमधिकृत्योक्तं, प्रतिपूर्णं घोषन्तुं परावर्तनादिकालमधिकृत्येति विशेषः, कण्ठश्रौष्ठश्च कण्ठोष्ठमिति प्राण्यं गत्वात्समा-
 हारस्तेन चिप्रमुक्तं कण्ठोष्ठविप्रमुक्तं, बालमूकभाषितवद्यदव्यक्तं न भवतीत्यर्थः । गुरुप्रदत्तया वाचनया उपगतं मातृं गुरुवाचनोपगतं, न तु
 कर्णावादेकेन शिक्षितं न वा पुस्तकात् स्वयमेवाधीतमिति भावः । इति श्रीअनुयोगद्वारसूत्रप्रवृत्तिवचनात् गुरुवाचनया सूत्रं पठनीयमित्युक्तं ।

तथा निधीयस्मधेऽपि गुरुवाचनां विना य साधुः सूत्रपाठं पठति, तस्य प्रायश्चित्तशुक्तं तथा च तत्प्रायः । “आयुरिय चवञ्ज्वायार्णं अदिणं
 गिर आइभइ आचार्यं चासईज्वइ इत्यादि तत्साठस्रन्दायों—यथा यः साधुः आचार्योपाध्यायाभ्यामद्दर्शां गिरभिति वाणीं आइय इवि
 गृहीयत्, भयवा तस्य साहाय्यं कुर्याच्चस्य प्रायश्चित्तं स्मृति, इत्यत्र निधीयस्मधेऽपि स्वयमेव सूत्रपठने प्रायश्चित्तं प्रोक्तमिति । तथा भीन
 न्दीसूत्रपठनौ, श्रीभाषारामसूत्रवर्णनाधिकारेऽपि यदुक्तं फलयगिरिसूरिभिस्तथा च तत्प्रायः । “विचित्रार्थनियञ्चानि हि सूत्राणि भवन्ति अतः
 एव तेषां सम्यगर्थान्वयानो गुरुपदेनैवो भवति नान्यथा चार पूर्णिकृत । “दो सुयत्संयापणधीसं अजप्रयणाणि एयं आपारागा सरियस्स
 आपारस्स पमाणं मणिय अद्धारसपयसइस्सा पुणपइम सुयत्संपस्सं नवर्कमवेरसपस्स पमाणं विधिच अस्य निबद्धाणि य सुत्ताणि गुरुवए-
 सबसि अत्यो भागियवोपि” । इति नन्दीसूत्रभाष्येणैव गुरुपदेनैव एव सूत्रार्थो साधुभिर्ग्राह्यः, न तु स्वयमेवेत्युक्तं । साधूनामपि स्वयमेव
 सूत्रपठने निनाशाया मद्रापचि भवति, निनाशामूलोचनं “आणाए धम्मो” इति सिद्धान्ते प्रोक्तत्वात् इत्यादि । सिद्धान्तेषु भाष्यानामागम-
 वाचन निमित्तं, परं तादृक् सूत्रपाठान् कुमतिन कुमतिव्युद्ग्राहिवा प्राणिनो वा कथं मन्यन्ते ? अत एव भीत्यानाहसूत्रे तृतीयस्याने
 भिक्खवारा प्राणिनो दुप्पवित्थोस्या स्वीर्यइरैः प्रोक्तास्तथा च तत्प्रायः । “तवदुसण्णया पण्णया, तं जहा बुद्धे मूढे इग्गारिए ।” इत्येतत्प्राय-
 इतौ यदुक्तं श्रीबभयपेससुरिभिस्तथा इदानीं सम्यक्त्वस्याव्ययोग्यानां—सउ इत्यादि कण्ठयं किन्तु दुःखेन कुत्रेण संहाव्यन्ते महाव्यन्ते
 बोध्यन्त इति दुःसंहायास्तत्र दुष्टो द्विष्टस्त्वत्वं महापदं ना प्रति सचामद्वापनीयो द्वेषेणोपदेष्टा प्रतिपत्ते रेव मूढो गुण दोषानभिह्वं व्युद्ग्रा-
 रिण कुमवापकळीकळविपर्यास सोऽप्युपदेक्षं न प्रतिपयते, उक्तञ्च । “पुल्लं कुम्वारिया फेइ वाला पंडियमाणिणो जेच्छंति कारण सोउ
 दीपनाए जहा नरेपि ॥ ? ॥ एतेषां च स्वस्व्यं कस्यात्कयाकोशाचानसेयमिति । एतद्वृद्धशिगतगाया म्यास्या यथा—पूर्वव्युद्ग्राहिता-
 केषिभराः पण्डितमानिनो नेच्छन्ति कारणं किञ्चिद् भोतुं श्रीपत्रावो यथा नर इवि गाथार्थः । द्वीपजातो नरो यथा एको यणिकु वस्य

भार्याऽतीव दृष्टा तेन पोतव्यवहारे गन्तुं कामेन साऽप्रच्छिद्योक्तमहमपि सहागच्छामि, तेन सा सहनीता, सा च गुर्विणी, समुद्रमध्ये
 दिनं यानपात्रं, फलकं विलग्रा, अन्तरद्वीपे प्राप्ता तत्रैव प्रसूतादारकं, स वणिक् मृतः समुद्रे, सा च यौवनं प्राप्तं स्वपुत्रगेव सम्प्रलज्जना, तथा
 च स व्युद्ग्राहितः, यदुत, यदा मनुषमीक्षेयाः तदा नश्येः, ते मनुष्यरूपेण हि राक्षसा इति। अन्यदा दुर्वतिभग्नपोताः केचनवणिजस्समाग-
 गास्स तान् दृष्ट्वा नश्यति तैर्ज्ञातं, अयं व्युद्ग्राहितः केनापि कथमपि पृष्टस्तेन सर्वं प्रत्यपादितैरुक्तं त्यज महापापं बहूक्तोऽपि पूर्वं मात्राप्यु-
 द्ग्राहितत्वेन मानितं तद्वचनं। एवं यः कुप्रवचनव्युद्ग्राहितः, स्वं पण्डितमन्यो न मन्यते किमपीत्यर्थः। इति स्थानाद्भूसूत्रवचनात् कुमति
 व्युद्ग्राहिताः पुरुषा अपि दुर्बोध्यास्तर्हि कुमतिनां तु का कथेति?, तथैव कगुरुभ्रामितानां पुंसां सुगुरुवचनेषु विश्वासो न स्यात्, यतः
 “उन्मार्गे पातिताः पापैः सत्सु सन्मार्गदर्शेषु पश्यता भ्रामिता अन्या इव कुप्यन्ति देहिनः ॥१॥” तथाहि नालाकत्ये पुरे सुरसेननामा राजा
 बधिरपद्भ्युत्कृद्ग्रीवाविका सुकरा परमंथानां च दुष्करेति मत्वा स पटहवादनपूर्वमन्थानां पञ्चशतीं मेलयित्वा तेषामशनवसनादि यद्वि-
 लोचयते तत्रयच्छति, भूपमानितत्वेन पौरैरपि ते सर्वेऽप्यन्या भूपवत्सत्क्रियन्ते स्म। इतस्ततो गच्छतामस्माकं दुष्करमिति ध्यात्वा क्रमेण
 सयनैस्तरैकः पश्यन् पुमान् सेवकत्वेन रक्षितः। राजसेनपुराधीशो राजचन्द्रो राजा गताशाणां भोजनादिप्रत्यहं प्रत्येकं चैकं सुवर्णं दत्ते, अतः
 सर्वेऽपि भवन्तस्तेनाकारिताः सन्तीति तेन धूर्त्तेनान्यदा कूटलेखाचनपुरस्सरं वञ्चिताः द्विधाध्यन्थास्तेऽप्येनं पुरस्कृत्य तत्कर दत्तवित्ता
 राजसेनपुरं प्रत्यचकन्। अथारण्यं प्राप्तास्ते तेनोच्चिरे, इतो यशं विनामपथिभोजनादि न लभ्यते, तेन भवतां कृते यावेत्पापेयमानयामि
 तावद्भवन्तोऽस्मिन् सरले पथिव्रजन्तु, यदि च कोऽपि वक्ति भवन्तो मार्गभ्रष्टास्तदा स तस्करः प्रस्तरैर्भारणीय, इति शिक्षां दत्त्वा तत्र
 गिरेः प्रदक्षिणाहृत्या पर्यटवस्तान् कृत्वा च गते तस्मिन् धूर्त्ते तथैव भ्रमन्तस्ते यूयं मार्गभ्रष्टा इति केनापि पथिकेनोक्तास्ते चौरोऽयमिति तं
 पाषाणैर्घ्नन्ति स्म। एवमन्येनापि केनाप्यभिहितास्तं प्रस्तरैर्घ्नन्तस्ते क्षुत्पिपासा पीडिता मृत्वा नरकं ययुः। इति कगुरुभ्रामितानां न सगुद्-

स्वचसि विश्वास । इति पञ्चदशतन्त्रासोदाहरणं । इत्यादि शरको दृष्टान्ताः सन्ति, ते तु स्वयमेव चिद्वेद्या । अत्र तु ग्रन्थ गौरवभयात् प्रोक्ता,
 तेषु स्यान्नाहो द्वीयस्वाने तत्रैव विप्रकाराः प्राणिनः सुषोण्याः प्रोक्तास्तथया—“तथो सुसंख्याया पण्यया, तं जहा—अदुडे अमूरे अमु-
 मारि” एतदुद्देश्येभ्यो यथा—एतद्विपर्ययस्थान् सुसंख्यायस्याह । तन्नो इत्यादि स्फुटमिति उक्ताः मन्नापनार्हाः पुरुषा इति । तच्छ-
 व्यावर्षोऽपि सुगमं इत्यादि भाञ्जानामगमबाधन निषेपस्मृत्प्रपाठफेद्व्याकर्ष्य, तीर्थहस्ताज्ञा परिपाळका भावकास्तु नैनागमं नरि पठन्ति
 वाचयन्ति च, नैनागमेषु भाञ्जानामगमबाधननिषिद्धत्वादिति चिद्वेद्यार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्न्यासदयानिमलभिक्षुधिव्यपन्न्यासभीसौयाम्यपिमरुभिरिद्विनेपन्न्याससप्तकिविमसेन विरचित्तार्या स्वोपज्ञाऽऽयाम्बाचन-
 भीर्मासाहचौ भीषद्बद्धकाव्यार्थः ॥ १५ ॥

यो योगोद्बहून् विधाय शुणवान् साधुर्घृणा धारको-
 ऽस्वाध्यायं च विहाय सूत्रपठने प्राप्ता शुरोर्वाधना ।
 सूत्रार्थं प्रथमं तथाऽन्यदुदितं निर्युक्ति मिश्रं पुन,
 निश्शेषं च ततस्तृतीयमनघं तं पाठयेत्सद्गुरु ॥ १६ ॥

अत्र पौड्गलकाव्यव्यास्यपार । अत्र पौड्गलकाव्ये साधुना योगोद्बहून् विधाय अस्वाध्याय त्यक्त्या गुरून् सूत्रयाचना श्रान्ना, तथा
 त्रिषा अनुयोग पठेत् गुरुपि सूत्रपाठं पाठयेदिति दर्शयन् । यो योगोद्बहून् विहाय यः साधुः शुणवान्, ज्ञानदर्शनचारित्र्यादिगुण
 युक्तः, चकार पुनरर्थे, तथा घृणाधारकः घृणां कृपां कृपां दयामिति यावत्, परवीति धारकः, घृणाया धारकः घृणाधारकः, यत्पञ्चद्वयोनि

तन्मभिसम्बन्धत्वात् तच्छब्दोऽध्याहार्यः, तेन साधुना किं कार्यमित्याह—योगोद्धहनमित्यादि आगाढानागाढादियोगवहनं विहाय, कृत्वा, तथा अस्वाध्यायमिति “असञ्ज्ञाह” इति लोकप्रसिद्धं, तं विहाय त्यक्त्वा अस्वाध्याये सूत्रपाठनिषेधत्वात्, सूत्रपठने सूत्रपठनहेतवे गुरोः गुरुतः वाचना सूत्रवाचना साधुना ग्राह्याः, न तु स्वयमेव वाचना ग्राह्येति । अथ अनुयोगत्रिकमाह—सद्गुरुरिति सुगुरुः तं शिष्यं, कं पूर्वोक्तगुणं पाठयेत् सम्पाठयेदिति किं पाठयेदित्याह—प्रथमं पूर्वं सूत्रार्थं पाठयेत् अर्थाद्गुरुः शिष्याय यदा अर्थं ददाति तदा प्रथमतः शब्दार्थं मात्रमर्पयति, तच्छब्दार्थं पठनानन्तरं, पुनः निर्युक्तिमिश्रं, तथा अन्यत् इतरत् उदितं प्रोक्तं, चकारः पुनरर्थं ततस्तत्पठनानन्तरं निश्शेषं समस्तं कीदृशं ? अनघं निर्मलं पाठयेत् तृतीयवेलायां प्रसङ्गागत दृष्टान्तेषु नयप्रमुखं सर्वं पाठयेदित्यर्थः । इति काव्यशब्दार्थः ॥

विशेषार्थस्त्वयं ज्ञानदर्शनं चारित्रादि गुणयुक्तेन साधुना योगोद्वाहं कृत्वा अस्वाध्यायं विहाय गुरुतो वाचना ग्राह्याः । अत्र कश्चिद् निजकुमतपालनैककालसः लुम्पाकमती प्राह—नन्वस्वाध्यायं विहाय साधुभिः सूत्रं पठनीयमिति कस्मिन् सूत्रे प्रोक्तमिति । अत्र प्रतिवचनमाह—भो लुम्पाक ! यद्येवं तर्हि, अस्वाध्यायाक्षराणि दृश्यन्ते, यथा श्रीस्थानाङ्गसूत्रे चतुर्थस्थानके प्रतिपत्तिथि चतुष्टये स्वाध्यायाऽविवानं प्रोक्तं । तथा च तत्पाठः । “णो कृष्णं णिगंथाणं वा णिगंथीणं चडहिं महापाडिवएहिं सज्झायं करेत्ता, तं जहा—आसाढपाडिवए, इंदपाडिवए, कत्तियपाडिवए, सुगिस्सुपाडिवए, इति” तच्छब्दार्थो यथा—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा चतसृषु महाप्रतिपत्तिथिषु स्वाध्यायकरणं, तद्यथाऽऽषाढशुक्लपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपत्तिथौ, तथा इन्द्रमहोत्सवसत्कप्रतिपदिने, आश्विनपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपत्तिथिरित्यर्थः । तथा कार्तिकमासपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपदिने, तथा चैत्रमासपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपदिने, इत्येताः सर्वा अपि प्रतिपत्तिययः कृष्णपक्ष सम्बन्धिन्योऽवसेया इति । तथा यदुक्तेतत्पाठवृत्तौ श्रीअभयदेवसरिभिस्तत्पाठो यथा । नो कल्पेद्वैत्यादिकं कण्ठयं, केवलं महोत्सवानन्तरवृत्तित्वेनोत्सवानुवृत्त्या शेषमतिपद्विलक्षणतया अहाप्रतिपदस्तासु इह च देश विशेष रूढ्या “पाडिवए” इति निर्देशः, स्वाध्यायो नन्द्यादिसूत्र-

विषयो, वाचनादिरुद्रेषास्तु न निषिष्यते, आपाहस्य पूर्णिमास्या अन्तरा प्रतिपदाऽऽपाहमतिपदेवमन्यथापि, नवरमिन्द्रमहोत्सवयुद्धं पूर्ण-
मासीसुग्रीव्यैर्षोर्णमासीति । इह च यत्र विषये यतो दिवसान्तरामाराः प्रवर्तन्ते तत्र तद्विषयात् स्वाध्यायो न विधीयते मारासमाधिदिने
यावत्तत्र षोडशमासैव प्रतिपदस्तु सप्तानुष्ठानि सम्मन्त्रेण कर्तव्यं इति । उक्तञ्च—“आसादा इत्यमहो कथिय सुगिम्हए य वोष्वे ए ए मारापरा
तस्तु सर्वेसि मातृपादियएचि” ? अकार स्वाध्याये षामी दोषाः । “सुयनार्णसि अमपी सोगधिकं पयवच्छलनाय विद्या साहजके-
न्य मस्यया एव माहुणसुति । ? विद्यासाधनवेद्युष्य साधनेनेवेत्सर्वा । इतिगतागया, व्याख्यायवा आसादा इदमहो इत्यादि न्यास्या
आपारी आपाहपूर्णिमा इन्द्रमहोऽन्तुस्पर्णमासी, तस्य मन्वस्यावधारणार्थत्वात्, एते चत्वारो महन्तः सर्वादिस्त्रायिनो मरा उत्सवा मरा
मरा षोडश्या । एतेषां चतुर्णां महामहानो मध्ये यो महामहो, यस्मिन् केचो यतो दिवसान्तरस्य यावन्तं कालं प्रवर्तते तस्मिन् केचो ततो
दिवसान्तरस्य वावन्तं कालं न स्वाध्याय इवन्ति, इह च यद्यपि सर्वेऽपि महामहार्णमासीयन्ता एव प्रसिद्धास्तथापि सप्तानुष्ठानिसम्भ-
नेन प्रतिपदोपवस्यं वर्जनीयाः । अत एवाह सम्भवेसिमिति सर्वेऽपि महामहानां यावत्प्रतिपदोऽपि वर्जनीयाः अकारस्वाध्याये दोषा-
ना-सुअनाणामि अमसी इत्यादि व्याख्या, अस्वाध्यायिके पत्ने श्रुतज्ञानस्यामकिंभवति विरापना कृता भवति तद्विराधनायां यद्वान
विराधनाचारिमविरापना वा उदभाले मोक्षमाय, तथा सोकथिस्वर्कं महात्मनोऽस्वाध्यायिनि / काले पठनं, तथाहि—सौक्रिणा अपि ब्रह्मे
माधने च परिवेषणं देवतार्थनादि न इवन्ति, तथा प्रमतीभूतस्य मन्वदेवतया च्छलना स्यात् । तथा यत्र त्रियोत्वारम-रण रा. १५ ग
साधनैर्युष्यधैतया सिद्धयति तथा श्रुतज्ञानमपि । तस्मान्मैवं कार्षी, इति इतिगतागया व्याख्या । तथा स्यानाप्रे तत्रैव पुनः मोक्षं
वत्तातो यथा । “को ह्यप्यह निर्गमाय जिन्मपीज या चठरि संव्धारि संव्धारि करवए, तं मरा परमाए पच्छिमाए मन्वदे अन्तराते इति”
तच्छब्दार्थोपधानं कल्पते सापूर्ना साध्वीनां च तच्छब्द सन्व्यास्तुस्वाध्यायकरत्वं, तथावा प्रथमसन्वयायां सुषोऽवशात्पूर्वं द्विपच्छिन्नभित्वाचिदि,

तथा पश्चिमसन्ध्यायां सूर्यास्तमयसमये द्विघटिकं यावत्, तथा मध्यरात्रौ द्विघटिककालं यावत् । इत्येतासु सन्ध्यासु स्वाध्यायो न कार्यः । तथा चोक्तं निशीथभाष्यपीठादौ गाथा । काले ? विणए २ बहुमाणे ३ उवहाणे ४ तह य निन्हवणे ५ वंजण ६ अत्य ७ तदुभये ८ अट्टविहो नाणमायारो ॥ ? ॥ इति तत्र काले सूत्रपौरुष्यां सूत्रं पठनीयं गणनीयं वा अर्थपौरुष्यां त्वर्थः उत्कालिकश्रुतादिकं वेति, कालिकं श्रुतसु-त्तराध्ययनाऽऽचाराद्गादिकं, दिवारात्रौ च प्रथमचतुर्थपौरुष्योरेव । तयोत्कालिकं तु दशवैकालिकादिकं दृष्टिवादश्च सर्वासु पौरुषीषु पठनी-यमिति । तथा यदीह दिवसनिशाद्यन्तपौरुषीष्ये एवाऽस्वाध्यायोऽभावे पठ्यते तत्कालेन निवृत्तं कालिकं ॥ ? ॥ कालवैलवर्जं यत्पठ्यते तदुत्कालिकं २ कालिकोत्कालिकयोरुभयोरप्यनध्यायकालो लघुघटीकाद्वयप्रमाणः प्रत्यहोरात्रं च चतस्रः कालवैलाञ्च परिहार्याः । यदुक्तं निशीथसूत्रे एकोनविंशोद्देशके । तथा च तत्पाठः—“जे भिक्खु चउहि संज्जाहिं संज्जायं करेइ करंतं वा साइज्जइ, तं जहा पुवाए संज्जाए पच्छिमाए मज्झण्हे अबरत्तेत्ति” । तत्पाठार्थो यथा यो भिक्षुश्चतस्रु सन्ध्यासु स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा सारयेत् श्रेष्ठं ज्ञात्वोपेयेत्, अनुमोदयेद्देत्यर्थः । तद्यथा पूर्वस्यां, सन्ध्यायां, पश्चिमायां, मध्याह्ने अर्द्धरात्रे चेति । तथा निशीथचूर्णिसिद्धान्तेऽप्युक्तं “संज्जा चउत्ति अणु-दिए सूरिए मज्झण्हे अत्यमणे अर्हुरत्ते एआसु चउसु संज्जायं न करेत्ति इति” तच्छब्दार्थो यथा—सन्ध्याश्चतस्र इति, अनुदिचे सूर्ये मध्याह्ने, अस्तमिते, अर्द्धरात्रे, एतासु चतस्रु स्वाध्यायं न कुर्वन्ति इति । तथा निशीथसूत्रे पञ्चमोद्देशकेऽपि वसतिमाश्रत्य प्रोक्तं—तथाहि “जे वासइज्जइ, ” तच्छब्दार्थो यथा—ये स प्राश्रुतिकां शय्यामनुप्रविशति अनुप्रविशंतं वा सारयेदिति । अत्र भाष्यं तथाहि । पुव्वण्हे अवरण्हे सूरंमि अणुगएव अत्यमिए मज्झण्हे अवसहीसे से काले पडिक्कुट्टा ॥ ? ॥” तच्छब्दार्थो यथा—पूर्वाह्नेऽपराह्णे सूर्येऽनुदते चास्तमिते मध्याह्ने इति वसतिः शेषे काले प्रतिकुष्ठा निषिद्धेत्यर्थः । तथैतच्चूर्णिर्यथा—“जासुतःथ पोरिसि वेलाए पाहुडिआ किज्जइ सा वायाइमा छिण्णकाले निबाधाइमा पुव्वण्हे गाहा पुव्वण्हे जा अणुगए सूरिए अवरण्हे जा अत्यमिए सूरिए मज्झण्णे कालवेलाए अत्य पोरिसि उट्टिआणा ” तच्छ-

द्यार्यो यथा या सूत्रार्थपौरुषी वेत्तार्या प्रभृतिका क्रियते सा म्यायावता त्वस्य काङ्क्षिमासणौ इति सूत्रेण त्वस्य त्रिमा आवेष्टाः निष्कृत्काले
 निर्व्याचिन्वता पूर्वोक्ते गाया पूर्वाह्णे या अनुद्वते सूर्येऽपराह या अस्वमिति सूर्ये मय्याहे कास्वेलायां अर्थपौरुषी त्वत्थिताऽऽज्ञा इति अथ
 कृत्यसृष्टौ म्यास्मैः एतेषु कालेषु यस्यां मासृष्टिका क्रियते सा वसधिरनुज्ञाता सूत्रार्थन्यायाताऽभावात् श्रेये वद्वत्सूर्यादी काले यस्यां मासृ
 ष्टिका विधीयते सा प्रतिकृष्टा न कृत्यते तस्या वस्तु सूत्रार्थन्यायातसम्भवात्, मासृष्टिका छागलेपनाविरूपा । न्यवहारदृष्ट्यापि मोक्तं-
 “चतस्रु सप्तासु न क्षीरशुचि” वत्स्र सन्ध्या विज्ञो रात्री, तथया-प्रस्थिते सूर्ये, मर्द्धरात्रे, प्रभाते, च चतुर्यी सन्ध्या तु दिवसमध्यभागे,
 एषासु चतसृष्वपि निरन्तर स्वाध्यायो न क्रियते इति । श्रेयक्रियाणां प्रतिकेत्वनाविरूपायां तु न प्रविनियेषः । अत्राऽऽचरणया तु रात्री
 द्वे कालवेले, मध्यरात्रे रात्र्ये च सारतरजिनद्वत्सूरिकृते सन्देहदोलावली ग्रन्थेऽप्येद्युक्तं-तथा च वत् पाठः गाया । चत पोरथो द्विचसो
 विणमञ्जंते अदुभियदित्याओ एवं रयणीमञ्जंते अंतमिम ताओ चचारि ॥१॥ तत्पाठार्यो यथा-चतुः पौरुषिको विनस विनमर्ष्यावयोष द्वे
 घटिके एवं रजन्याः मध्ये अन्ते च ताभ्यतस्रः इति इदमैदंपर्यं भगमाभिप्रायेण सायमस्वमिते सूर्ये कालवेला आचरणानुसारेण तु सूर्यस्व-
 समयत्वं मासृ सन्ध्यानिर्णयन्तु सन्ध्यां ज्ञान्ति एव विदधि । एवं सिद्धन्त्वोक्तकालं सुत्त्वा, अकाले वर्षादिना पठनगुणनद्रायाश्चाभ्य
 ज्ञानाचारनिराचनादि दोषैः प्रायश्चित्तपकास्रस्वाध्यायकारित्त्वेन प्रपद्यत्वात् दुष्टवैवता न्छल्लनाविकं च तथा चोक्त निन्दीयभाष्ये गाया ।
 “पुशावरसंप्रायं, जो कुण्ड आण्णमारुणि(१) ॥१॥ लाएचि होइ गरिरा सक्कासुगुणगायनिचरति आवासगतअओगो भासासो वेष खिमाण
 ॥ २ ॥ कामं सुओबओगो ववोवराण अणुचरं भणित्थं पडित्तेरियमि काले तथा वि त्वसु कम्मदघाय ॥ ३ ॥ तच्छब्द्वार्यो यथा पूर्वापर-
 साध्यायां मय्याहे तथा च मर्द्धरात्रे चतसृषु सन्ध्यासु स्वाध्यायं यः करोति आत्मादीनि विराधितानि मन्वीति ज्ञेयं ॥ १ ॥ लोकेऽपि
 मषति गर्वा निन्देत्पर्यः सन्ध्यासु तु एतकाय निचरन्ति, आवश्यकोपयोगः आसासा एव खिन्नानामिति २ कामं भुवोपयोगस्वप सपपान

मनुचरं भणितं, प्रतिषेधिते काले तथाऽपि खलु कर्मवन्धाय भवति ३ इत्यादि। तथा लोकेऽपि कश्चिद्वेलायां सन्ध्याग्रन्दनवैश्वेवतर्पणं होमा-
दिभिः प्रातः शान्तिर्कर्मवोक्तं । यतः द्विजानां प्रतिदिनं निष्ठभिः सन्ध्याभिश्चतुर्विंशत्यधिकं क्रियते । नौ गायत्रीमन्त्रं प्रत्यहं पूर्णीकार्यः
इत्युक्तं परं न तु स्वाध्यायकरणं गौक्तं, तस्य परमतत्वात्परुचेन दुष्ट्वेलायां सर्वत्र सूत्रादि पठनगणनमतिनिषिद्धत्वादिति । यदुक्तं लौकिकैरपि
चत्वारिखलु कर्मणि, सन्ध्याकाले विवर्णयेत् । आहारं मैथुनं निद्रां, स्वाध्यायं च विशेषतः ॥ १ ॥ आहाराज्जायते व्याधिः, द्रुग्भयं
मैथुनात् । निद्रातो धननाशश्च, स्वाध्यायान्मरणं भवेत् । २ ॥ ततः सन्ध्यासु साध्यापे लोकेऽपि निद्रा भवति, अशौ एते सायवः सर्वज्ञ
पुत्रत्वमात्मनि ख्यापयन्तोऽप्येतावदपि स्वाध्यायकालं न जानन्तीति लोकेऽपि गर्हा स्यात् । तथा सन्ध्यासु सूत्रपठनादि स्वाध्यायव्यग्रत्वे
दुष्टशोरवश्यकार्ये प्रतिक्रमणादौ शुद्धश्राद्धस्य त्रिकालदेवतन्दनमूजाऽऽवश्यकादवनुपगौगित्वं स्यात्, यथोक्तकालक्रिया भ्रष्टत्वं स्याच्च तत्स्वा-
ध्यायाऽकरणे तु तत्राऽऽवश्यकाऽर्चनादावुपयुक्तत्वं, तथा निरन्तरस्वाध्यायस्खिन्नानां विश्रामस्तदा स्यात् विशेषकारणैस्तु कालव्यत्ययेऽपि न
दोषः, तथा निशीथादावनुज्ञातत्वादिति । अत्र शङ्का कुर्वन् शिष्यः प्राह-ननु यथा शुभध्यानं सर्वकालमपि मोक्षहेतुत्वेनोक्तं, तथा किं न
श्रुतज्ञानमपि तस्यापि मोक्षहेतुत्वात् मोक्षहेतोश्च कः कालः कश्चाकालः ? इति । गुरुत्र प्रविवचनमाह-सत्यं, परं शुभध्यानं सर्वधर्मक्रिया-
दुर्गं मानसिकं च, नहि तेन कश्चिद्धर्मक्रिया बाध्यते, किन्तु प्रत्युतसर्वाऽपि पोष्यते, तेन तस्य शुभध्यानस्य सार्वकालिकत्वं युज्यते, श्रुत-
ज्ञानं तु पठनगणनादिसाध्यं द्विसन्ध्यावश्यकादिवन्वियतकाल एवोचितं, तस्यैव च सर्वकालं प्राठाद्यभ्यासेऽन्योन्यपुण्यक्रिया ब्राह्मण एव
स्यात्, न च तथा श्रुतपठनकाले युक्तमन्योन्यबाध्यैव तासां सन्ध्यानामुक्तत्वादिति । तथा चोक्तं श्रीओघनिर्मुक्तौ श्रीभद्रबाहुस्वामिप्रदि-
स्तथा च तत्पाठः । गाथा, जोगो जोगो जिणसासर्णमि दुक्त्वस्वया पडंजतो । अन्नुन्नमबाहाए असवतो होइ नायवो ॥ १ ॥ तच्छ-
न्दार्योऽन्ययोप्येयः योगः जिन्नासने दुःखक्षयात्प्रत्युज्जन्, अन्योन्यमबाधया असपत्नः भवति कार्यं ? इति । न च मोक्षहेतुत्वे कालविभा-

गस्यायुक्तत्वमिति । वयैवाऽऽहारविशारादीनां साधोर्मोसहेतुत्वेऽपि कालविभागस्य मोक्तत्वात् । यदागमा “वर्द्धाए पोरसीए मचपाणग
 वेसए” इति तदर्थो-यथा वृत्तीयार्था पौरुष्यां मक्तपाने गवेपयेत् साधुरिति । तथा अकाले चरसि म्मिस्व, काले न परिलेहसि । अप्यार्ण
 च किन्नामेसि, संनिकेसं च गरिहसि ॥ १ ॥ तद्व्याख्या-अकाले चरसि भिक्षु कालं न प्रविलेखसि, आत्मानं च क्लामयसि सन्निवेसं
 च गरसि ? । तथा निम्नीयवृणावप्युक्तं-यथा “विशारो वडुपचे न वासासु अहवा विपसन्नोवि वड्वाए न ससासु”
 इति । वडुपचायो-यथा विशारः ऋतुबन्धेन वर्षासु अथवा दिवा न रात्रौ, अथवा दिवसतोऽपि वृत्तीयार्था न शेषासु, इति निम्नीयवृणा ।
 तथा सोऽऽप्युक्तं श्लोक । याम्मध्ये न भोक्तव्यं, याम्पुनं न रुडुयेत् । याम्मध्ये रसोत्पयिर्गुम्माधूर्ध्वं वससयः ॥ १ ॥ ग्रीष्मेऽप्येवन्तिकान्
 मासान्गौ भिक्षुविषकमेद् दद्यादै सर्वनीवानां वर्षासंकेत्तत्र संवसेत् २, दानादिक्कमपि काले विनेषकलं, यतः गाया, “परसंत गिलाणेसु
 अगमगाहीसु वार य कयसोए । चत्तरपारणार्गमिअ दिणं सुवडुफळं होए ॥ १ ॥ तद्व्याख्या एवभ्रान्तगळानेषु आगमप्रार्थितु, तथा च
 कुवळोचै, चत्तरपारणकं च दर्पं सुवडुफळं मयति ॥ १ ॥ काले दिग्गस पहेणयस्स, अम्यो न वीरए कालं । तस्सेअ अय कयजायियस्स
 गिण्वं तथा नत्थि ॥ २ ॥ तद्व्याख्या-काले वषस्य पथ्यदनसेति यापवर्ष्यं न वीर्ये कर्तुं मूल्यं कर्तुं न वस्यते इत्यर्थः । तस्य अकाल-
 मणाकितस्य अनवसरवस्येत्यर्था, ब्राह्मवया नासि २, कस्सुल्लमपाणिणएणि अबसर दिग्गेण सुच्छिर्भमिअइ पच्छासुआणसुवुरि घरसव
 दिग्गेण किं तेण ॥ ३ ॥ तद्व्याख्या-कस्सिसुस्यस्सिर्धं मणि मार यथाकस्सुल्लरुपानीयेनापि अबसरत्वेन मूर्च्छितं माणिनं नीवयमि
 यथायीभ्यः पुरयग्घ ६ सु-इरि यदवत्तदेन किं तेन ? ॥ ३ ॥ तथा कृपियाणिरयसेवादिक्कमपि काले एव कृतं वडुफळं नत्वन्थवा ।
 तथा याक्-“कालाम कीरमाणं कित्तिक्कम्भ वडुकल जरा भण्णिअं इअसवच्चियकिरिया निअ निअ कालमि कायया ॥ १ ॥” तद्व्याख्या
 कालं क्रियया । क्वपिर्क-पडुफळं यथा मणिदं, इति सर्वेव क्रिया निअनिअकाले च कर्तव्या ॥ १ ॥ ततः कारणत्वं भ्रुवपाठादिकडुक्ककाले

एव कार्यं, दर्पादिना व्यत्ययकरणे तु सागरचन्द्राचार्यवन्महतीं लज्जामप्नोति । सागरचन्द्राचार्योदाहरणं ॥ तथाहि—मालवदशभूमभूषणरू-
 पाया भुज्जयिनीनगर्यां श्रीकालिकाचार्याः सदोद्यतविहारिणोऽभवन् । तेषां प्रार्थस्थाः शिष्यास्तु सर्वे पार्थस्थतां दधुः साध्वाचारेऽप्य-
 नुयोगाः, तान् सूरयो नित्यं शिक्षयामासुः, परं ते तु शुनोलाङ्गुलवत् वक्रतां न त्यजुः, ततस्ते खिन्नाः सूरयो दध्युः, एतेषां सारणादिभिः
 मे स्वाध्यायोऽवसीदति, कश्चिदप्येषां मद्भाक्क्यैः गुणो न जायते, अत्र वृद्धवाक्यानुसारेण यथा श्रुतं सम्बन्धो लिल्यते । तद्यथा—एकदा
 श्रीमन्धरजिना इन्द्रेण पृष्ठाः स्वामिन् ! भरतक्षेत्रेऽधुना कोऽपि तादृशः विद्वान् वर्त्तते, यः पृष्ठः युष्माभिः प्रोक्तं निगोदस्वरूपं वर्णयति,
 “यथाः—असंखिज्जायगोला असंखनिगोअओहवइ गोलो । इक्किंमि निगोए, अणंतजीवा सुणेयवा ॥ ? ॥ इत्यादि । प्रभुः प्राह हे इन्द्र !
 आर्याः कालिकसूरयोऽधुना मदुक्तानुसारेण श्रुतपाठवलेन तथैव कथयन्ति । तत इन्द्रः जरा जर्जरिताङ्गविधाय शनैशनैः पुरो पुरो व्रजन् यष्टि-
 काऽधारं कृत्वा गुरुपार्थगमिष्याय, अयस्कारभङ्गामिव भ्वासोच्छ्वासान् वहन्, गुरुं नत्वा पप्रच्छ, स्वामिन् ! अहं वृद्धो जरा मग्नः जातः,
 इदानीं कियत्परिमाणं ममायुः शेषं विद्यते ? मत्कररेखां शास्त्रानुसारेणाऽवलोक्य प्रसीद, पुत्रकलत्रादिभिः दूरोत्सारितोऽहं एकाकि कष्टेन
 दिनानतिवाहयामि, यूयं पटुजीवनिकायदयापरा मामनुग्रहं कुर्वन्तु, इति दीनवाक्यानि श्रुत्वा गुरवः करावलीकनं कुर्वन्तः किञ्चित्तस्य चेष्टा
 यथार्थं भाषणादिभिः, तथा किञ्चिद्दत्तश्रुतोपयोगेन च आद्यकल्पपाथिपं विज्ञाय मौनत्वं दधुः । स प्राह स्वामिन्नहं जरापीडितोऽस्मि बहु-
 वेलां स्यातुं न शक्तः, अतः शीघ्रं वाचं प्रयच्छ, अयोत्तरकालं कियन् मितं जीवितं मेऽस्ति पञ्चवर्षाणि यावत् किं वा न्यूनं आधिक्यं वा ?
 गुरुराह—अधिकतरं । सः स्माह किं दशवर्षाणि यावत् ? गुरुः प्राह एतेभ्योऽपि महदधिकतरं । सः स्माह—किं तर्हि विंशति वर्षाणि वा
 त्रिंशद्वर्षाणि चत्वारिंशद्वर्षाणि स्वामिन् ब्रूहि सत्यं ?, गुरुः प्राह किं पुनः पुनः पुनः पृच्छयते, युष्मदीयमायुः अङ्कगणनाद्यतिरिक्तं, अपरिमित-
 मस्ति, मुनिमुव्रतस्वामिशासने इन्द्रत्वं लब्धं वर्त्तमानचतुर्विंशतिकांतिमचतुर्जिनानां पञ्चकल्याणकोत्सवः त्वया विहितोऽस्ति, आगामिचतु-

विश्वविद्यानां विनानां कतिपयानां पन्दनार्चनां करिव्यसि, अतः किञ्चिन्न्यूनद्विसागरोपममिव आयुर्निषते । इति श्रुत्वा हृष्ट निगोदा-
 दिस्वरूपमापृच्छ प गतसन्देहः श्रीसीमं परमणीतमसंतां तस्मिन्नेष माह—स्वामिन्स्सहस्रं कार्यं समादिश, गुरुराह—परंभवानां सङ्गानां
 निर्विघ्नतां विधेहि । तत्र स स्वर्षीया दिग्बन्धनो ह्यष्टाभयं द्वारमन्यत्र विद्यायां संस्थाप्य ह्युत स्व र्ययी, इत्यथ गुरुश्चिञ्च्य विज्ञाने
 पुरपथ्ये मया अयमनु, ते समयुः, एवं प्राहुश्च स्वामिन् । किं द्वारं कथमन्यत्र परावर्षितं, यूपमपि विद्याभयं त्ववीक्षणं स्पृशयुक्तस्वर्हि अस्मा
 एतां को दोषा । गुरुमाह सर्वं यथास्वितं ह्येषान्त् पिन्त्राममनादिक । तत्र ते मोक्षुः अस्माकमपीन्द्रवर्षनं दर्शय । गुरुः स्माह—नरि देवेन्द्रो
 मद्रथनानुगा, किन्तु स्वेच्छया समगतो गतथ, अत्रार्थे कदाप्ररो युप्याकं नोषितः, तवस्ते विनेयाः गतविनया आशाराविकं न कुर्वन्ति,
 तत्र गुरुरा वद्विद्याः निश्चायदाने वान्तुस्तान्द्रुत्वा कथ्यातरभाष्य परमार्थे निकेय नगर्यां निर्ययु, विहन्तः स्वये स्वर्णभूमी ययुः, तत्र
 स्वर्णीयमसिम्पपीमतः सागरचन्द्रसूरोः पार्थं समेस्य ईयापिचिक्कीं प्रतिक्रम्य पृथ्वीं प्रमार्थ्यं स्थिताः । सागरोऽष्टदूर्वीं तान् नोपासकस्यत्,
 नाम्युपस्थौ न धानसीत् वानिचि अपृच्छत्, हे हृत्सुने ! कस्मात्स्थानादत्र त्वयागमः ? अबन्त्या, इति गाम्भिर्यान्मोक्षयोऽम्प्ययुः, माहु-
 प्त, तत्र हुरीन् शानपूर्वकमस्वक्रिया वत्तरान् वीस्य स वृष्यौ, नूनमय कोऽपि हृत्सुनिरस्ति शुद्धिमान्, इति विचार्य सोऽश्रियान्
 वाचनार्थं प्रपृच्छत् प्रतादपर्याप्तमिनि स्माह—हे हृत् ! मया व्याख्यापयार्थं त्वं भुवत्कन्त्यमसु धृशु, हुरिम मौने दृषी । अय स स्वप्रज्ञा कीञ्चरी
 दर्शनार्थं बहुमृत्सपीमिः प्राज्ञमाऽनुयोगं तताने व्याख्यारसाद्य अकालवेलां अस्वाध्यायकालमपि ना बाञ्छीदरो अज्ञानं महारिरुये । इत्यथ
 ते शिष्याः मातरुत्थिवा निरगुस्मपत्यन्तः मुञ्चमाहुषा जडिरे, सम्भ्रान्तस्वान्ताः कथ्यातरभाष्यायनसवि स्वामिने इति पप्रच्छ, अस्मा
 न्यिद्युन्म्य हुरताः क्व गवा ? इति । तत्र सोऽपि सकोपमेव स्माह—धीमत्सूरिभिः पुञ्जा अपि यूयं सदाचारे न प्रवर्षत्स्ये, तदा युप्यास्त्वे प्रमा-
 दकन्ते शिष्यैर्दुरोकाऽर्थसिद्धिर्भवेत् ? तवस्ते कञ्चिवाः प्रोक्षुस्तमस्माकं मस्य श्रुति, तेः पातितानि ऽऽप्तानाऽऽसायवयमात्मान सनाथं कुम्भे,

अस्माभिर्यदिशं चक्रे, तादृशं फलमासादि, इति निर्वन्ध पूर्व तैः पृष्टः शय्यातरोऽपि तान् जगौ गुरोर्विहारदिशां । ततस्ते सर्वेऽप्यचलन् क्रमेण
 गुरुन् गवेषयन्तः सागरंचन्द्रान्तिकं समाजगुः । तं सागरचन्द्रस्वरिमिति; पृच्छुः, आर्याः श्यामाहाः पूज्याः क्व सन्ति ? स आह तेऽतु मत्पिता-
 महाः अत्र तुःनायाताः किन्तुज्जयिन्याः, नोवेचि कथन एकोयतिष्ठः समुपागतोऽस्ति, यूयंपश्यन्तु, अत्र स्थले वर्त्तते । ततस्ते शिष्याः गुरुन्
 दृष्ट्वा दीनवदनाः स्वापराधमयामासुर्भुयोभूयः ततः सागरचन्द्रस्वरिभ्रपयान्यङ्मुखो दध्यौ, अहोऽस्यग्रे मया पाण्डित्यं कृतं, तर्भाहै सूर्यकान्त्यग्रे
 खद्योतज्योत्स्ना, सहशं मया दर्शितं, सात्रेचन्दनमालिकेत्यादि ज्ञेयं । ततः सोभ्युत्थाय विनयेन क्षामणं कृत्वा तत्यादयोन्यस्तमस्तकः इत्याह
 शुष्माकं, विश्वपूज्यानां यदज्ञानवन्नाह् मयाऽऽशतना कृता, तस्याः मिथ्यादुष्कृतमस्तु मेः ॥१॥ ततः आचार्यास्तस्य प्रतिबोधाय नदीवालुका
 भृतं पल्लुक्रमानाययन् चालणीकां च ततो गुरवस्ताः वालुकाश्चालणीकायां, संस्थाय, हस्त क्रियायाः सूक्ष्मसिकताकणानथोपातयन्, चाल-
 णीकामध्ये बादराः कर्कराः शेषास्तान् दूरं संस्थाप्य पुनः सिकता कणान् कापि स्थानेऽखिलान् शिप्त्वा पुनस्तान् रेणुनुष्टृत्य द्वितीयस्थलेन्य
 स्तास्ततोऽपि तृतीये चैवं स्थाने क्षिपन् क्षिपन् समुधृताः सिकताः स्तोकरा जसिरे, एव रेणुज्ञात प्रदर्शयन्तं जगुः वत्स नद्यां यथा
 भ्रूयस्यो वालुकाः सन्ति, एवं जिनेन्द्रेषु सम्पूर्णं ज्ञानं पल्लकेन सरितः स्तोकवालुकाः यथोपात्ताः तथा गणथैः स्तोकां जिनेन्द्रादाददे, श्रुतं
 स्थाने स्थाने निक्षिप्येत्क्षिप्त्वाः क्षित्यादिसंगते क्षीयमाणाः यथा स्तोकपल्लकवालुकाः अभूवन् तथा श्रुतं गणभृतामप्यागतमनुमानात्कालादि
 दोषतः अल्पअल्पतरुच्छिषु शिष्येषु विस्मृत्यादेः क्षीयमाणमल्पमेवाधुना वर्त्तते । चालणीकज्ञानं योजना तु इत्थं कार्या, सूक्ष्मज्ञानं सर्वं
 विनष्टमधुना नादरज्ञानं, ततो हे वत्स धीमदीन कार्यः । तथा हे वत्स ! श्रुतं त्वया सम्यग्रीत्या पठितं, परं ज्ञानस्याधाचार स्वव्या सम्यग्
 न निर्णीतः, यस्मादकाले स्वाध्यायं तनोषि, इत्यादि शिक्षां श्रीगुल्लुखात् शुक्लामिध्यादुष्कृतं दत्त्वा श्रीगुरुं ननाम, विस्तारेण वैयाहृत्यं विद-
 धत् । काव्यं । चिद्वत्सभायां श्रमणान्वितायां, द्वीयां च गह्वरी बहुया लभेतसः । यत्कालमुल्लुङ्घ्य पठेत् श्रुतादीन् श्रीसागराचार्य इवात्मदर्पति ॥ १ ॥

इति सामारम्भोदारण्यमाह्वयार्थं ज्यैरपि साधुभिरकाले स्वाध्यायकरण निश्चित्वात् । तथा विचाररत्ना-
 कल्पन्येऽपि यदुक्तमस्वाध्याये सर्वथा स्वाध्यायो न कर्षव्य इत्यभिप्रायो क्लिश्यते । यथा, “राया इव विस्वगरो जगन्वया साधुधोपण सुषं
 मेच्छाय असम्भ्रातो रण घणहं ष नाणादी । अत्र राणा इव तीर्थकरो, ज्ञानपदा इव साधवः, धोषत्वमिव जिनाशा, म्लेच्छा इवास्वा
 ध्यायो, रत्नयनानीव ज्ञानादीनि, तत्र ये सावधो जानपदस्थानीया राजस्थानीयस्य तीर्थकरस्याशां नामूपालयन्ति, ते प्रान्त देवतया छन्द्य
 न्ते, प्रायश्चित्त दण्डेन इव दण्ड्ये, इति भी व्यवहारमाल्बद्धत्वात् पण्डोदेषके । तथा षत्वयु सन्ध्यास्वपि न कर्षव्यः । यथोक्तं व्यवहारसाय्ये
 गाथा । चतसंश्चाष्टु न कीरः पादिवयसु वदेव षवर्धुपि । जो जत्य पूजती व सवर्हि सुगिण्वो नियमा ॥ ५ ॥ एतद्वृत्तचरियंवा-वतस-
 सन्ध्या, स्त्रिस्रो रात्री तथया मस्थिते सूर्ये अर्द्धरात्रे प्रभाते ष षटुपीदिवसस्य मध्यभागे, एतासु षत्वयुष्वपि सन्ध्यासु स्वाध्यायो न क्रियते,
 नेत्रक्रियाणां तु मविलेखनदीर्घा न मतिपेपः, स्वाध्यायकरणे चाज्ञापान्दयो दोषा, इति व्यवहारसूत्रावापि अकाले स्वाध्यायकरणं
 निषिद्धपरिश्रिति । तथा स्थानाप्रसूत्रे दक्षमे स्थानकेऽपि दक्षयात्वाकाशसत्काऽस्वाध्याया दक्षया पुनरौघारिकक्षरीरसत्कऽस्वाध्यायाः
 मोक्षास्तथा ष तत्यादा । दसभिरे अंतलिस्त्रिय असञ्छायए पण्ये, ते जहा उक्तवाए, दिसिदागे, गज्विय, विन्दुप, निम्बाए, सुषए,
 त्ररफाम्बिए, पूम्बिए, मरिया रकुम्ब्याए, दसभिरे भोरालिए अस झायए पण्ये, ते जहा, अद्विं से सीणिए, जसुरसामंते, मसानसामंते,
 वंदाबराए, सुरोबराए, पण्ये, रायबुगगे, तबस्तपस्त अंतो ओरालिए सरीरे” । एतत्याठवृत्तौ यदुक्तं भीषमपदेवक्षरिभिस्वत्याठी यथा-
 दसत्रिंशेऽध्यादिना सुत्रेणार तत्र अंतलिस्त्रियेति अन्तरिक्षभाकाशं तत्र मवमांठरिसक स्वाध्यायो वाचनादि पञ्चविधो यथा सम्भवं यस्मिन्-
 स्ति तत् स्वाध्यायिकं, वदभावोऽस्वाध्यायिकं तत्रोक्ताकाशना तस्याः पात्र उक्तापात्रस्वभा दिशोदिशि वा दातो दिन्दार, इदमुक्तं भवति-एक
 वरदिस्त्रियमे महानगरप्रदीपनकथिय य दयोतो वृत्तत्रयिष्ठितो जगन्वत्सवर्षो, स दिन्दार इति । गर्जितं जीवृत्तनिर्दिपुचरिश्चिर्वाता,

साध्रे निरध्रे वा गगने व्यन्तरकृतो महागर्जितध्वनिः, जूयएत्ति सान्ध्याप्रभा चन्द्रप्रभा च यत् युगपत् भवस्तद् जूयगोत्ति भणितं, सन्ध्या
 प्रभा चन्द्रप्रभयोर्मिश्रत्वमिति भावः । तत्र चन्द्रप्रभादृता सन्ध्याऽपगच्छन्ति न ज्ञायते, शुक्लपक्षप्रतिपदादिषु दिनेषु सन्ध्या च्छेदे वा ज्ञायमाने
 कालवेला न जानन्त्यत स्त्रीणि दिनानि प्रादोषिकं कालं न गृह्णन्ति, ततः कालिकस्यास्वाध्यायः स्यादिति उल्कादीनां चेदं स्वरूपं ।
 दिसि दाहोच्छिन्न मूलो उक्कस्स रेहा पयास जुत्ता वा संज्झा छेयावरणो उजूअ ओसुक्किदिणत्तिणत्ति ॥ १ ॥ जक्खालित्तंति यक्षा दीस-
 माकाशे भवति एतेषु स्वाध्यायं कुर्वतां क्षुद्रदेवताच्छलनाङ्करोति, धूमिका मिहिका भेदो वर्णतो धूमिका धूम्राकारा धूमेत्यर्थः । मिहिका
 प्रतीता एतच्च इयमपि कार्तिकादिषु गर्भमासेषु भवति, तच्च पतनानन्तरमेव सूक्ष्मत्वात्सर्वमपकायभाषितं करोतीति रयउग्घाएत्ति विश्रसा-
 परिणामतः समन्ताद्रेणु पतनं रज उध्वीतो भण्यते, अस्वाध्यायाधिकारादेवेदमाह । दस्सविहे ओरालिए इत्यादि औदारिकस्य मनुष्यति-
 र्यक् शरीरस्येदमौदारिकामस्वाध्यायिकं । तत्राऽस्थिमांसशोणितानि प्रतीतानि, तत्र च पञ्चन्द्रियतिरश्चामस्वाध्यायिकं द्रव्यतोऽस्थिमांसशो-
 णितानि ग्रन्थान्तरे चर्माप्यधीयते यदाह । सोणियमसं चम्म अड्डीविय हँति चचारित्ति । क्षेत्रतः षष्टिहस्ताभ्यन्तरे, कालतः सम्भवकाला-
 धावत् तृतीयापौरुषी, मार्जारादिभिर्मूषकादिव्यापदने अहो रात्र चेत्ति, भावतः सूत्रं नन्यादिकं नाध्येतव्यमिति । मनुष्यसम्बन्धयत्येवमेव,
 नवरं क्षेत्रतो हस्तशतमध्ये कालतोऽहोरात्रं यावदात्तवन्दिनत्रयं, स्त्रीजन्मनि दिनाष्टकं, पुरुषजन्मनि दिनसप्तकं, अस्थीनि तु जीवविमोक्ष-
 दिनादारभ्यः हस्तशताभ्यन्तरस्थितानि द्वादशवर्षाणि यावदस्वाध्याययिकं भवति, चिताग्निना दग्धान्युदकवाहेन वा व्यूढान्यस्वाध्यायिकं
 न भवति, भूमिनिखातान्यस्वाध्याययिकमिति । तथा अशुचीन्यमेध्यानि मूत्रपुरीषादीनि तेषां सामन्तं समीपं अशुचित्तामन्तमस्वाध्याययिकं भ-
 वति, उक्तञ्च कालग्रहणमाश्रित्य—“सोणियसुत्तपुरीसे, घाणा लोयं परिहरेज्जत्ति” । अग्नानसामन्तं शवस्थानसमीपञ्चन्द्रस्य चन्द्रविमानस्यो-
 परागो राहुविमानतैजसो परं जनं चन्द्रोपरागो ग्रहणमित्यर्थः ! एवं सूरोपरागोपि इह चेदङ्कालमानं यदि चन्द्रः सूर्यो वा ग्रहणे सति स

ग्रहोऽन्यथा वा निष्कान्ति, तदा ब्रह्मणकालं तद्रामिशेषेण तदशोरापञ्च वर्णयन्ति । आह च-चन्द्रिस्सूस्वरागे निग्धाए गुंनिप अशोरपति ।
 आचरित्वन्नु यदि तत्रैव राशौ दिने वा ह्यस्तवदा चन्द्रग्रहणे तस्या एव राशेः श्रेयं परिहरन्ति, सूर्यग्रहणे तु तद्दिनशेषे परिहृत्यानन्तरं राशि-
 मपि परिहरन्तीति । आह च भास्वं दिण्मुक्तोसोषिय दिवसो वरार्थेति । चन्द्रसूर्योपरागयोर्बौवारिकत्वं, तद्विमानं पृथिवीकायिकायेष्वया
 वसेयमान्तरिक्षकत्वं तु सदपि न विगच्छिष्यान्त्वरिसस्वेनोक्तेभ्य आकस्मिकेभ्य चन्द्रादिविषयमन्त्रादि विमानानां द्वाभ्यतन्त्रेण विकसणत्वान-
 दिति पढ्येतेति पतने मरुत्वं राजाऽमात्यसेनापतिग्राम योगिक्रदीनां, तत्र यदा दक्षिणः कालगतो भवति रानासान्यो यापण भवति, तदा
 सम्ये निर्भंशे वा स्वाध्याय वर्णयन्ति, निर्भयप्रवणानन्तरमप्यहोरात्रे वर्णयन्तीति । ग्रामग्रहचरेऽपि कारनियुक्ते बहुस्वप्ने वा अद्यतारे वा
 दुर्गमन्तरे वा सप्तशृङ्गान्त्वरे सुतेऽहोरात्रे सुतेऽहोरात्रे वर्णयन्तीति, सुते वा पवन्ति, निर्दुःसा एव इति गर्हां लोकोमाकार्थीति । आह च
 “म्वररपमप बहुपन्तिस्वएव सचयत्वं नर्यमि निरुमन्वधियपरहा न पद्वति सणीयं वा विति ॥१॥ तथा रायपुग्गोहेत्ति राशौ सङ्क्राम
 चपणसणत्वान्तेनापति ग्रामयोगिक महचयुक्त्वं श्रीपुस्तुचन्यस्वाध्यायिकं, एवं पांशु पिष्टादियज्जनान्यपि, यत् एते प्रायो व्यन्तर बहुला-
 स्तेषु प्रमत्तं देवताच्छस्येभिर्दुःसा एव इत्युद्गारो वाऽपीतिकं वा भवेदित्यसौ यद्विग्रहाधिकं यद्विग्रहाल यस्मिन् क्षेत्रे स्वाध्यायं परिहरन्तीति ।
 चक्रम्-“तेषां हिन मोदय मयारे य धुंसि त्रियच्छुद्धे य लोहद्वार मंरुणे वा गुञ्जाम चङ्गार अदियचति ॥ १ ॥” तवोपाभयस्य वसते
 रन्त्येभ्ये वर्चमानमौदारिकं मनुष्यादिकसत्त्वं शरीरकं यदुन्निर्भं भवति, तथा इत्यन्तवाभ्यन्तरेऽस्वाध्यायिकं भवति, अवाऽनुन्निरं तथापि
 ह्यत्सितत्वत्वाध्यायित्वात् इत्यन्तं वर्णये, परिष्ठापिते तु तत्र तत्स्थानं शुद्धमन्वतीति पञ्चेन्द्रियशरीरमस्वाध्यायिकं भिन्नन्तरस्युक्तमिति ।
 तथा इधिवगतगत्या इत्यादिपि पदुक्तं तद्यथा-“दिसिदाहश्चिञ्चमूको जयसरोरा पयास दुवावासंज्ञा च्चेवापरजो चस्तुद्धे नमिष दिवातिभि
 ॥ ६ ॥ न्यास्या सिषि पूर्वादिवापौ चिञ्चमूलोदार कञ्चकनं त्रिव्याहः, चिञ्चकं भवति अन्यतरस्यां द्विषि महान्तर प्रतीपत्परि प्रका-

शोऽथस्तादन्धकार इति दिग्दाहः उल्काधिष्ठिताः सरेखाः प्रकाशयुक्ता वा तारकस्यैव पातकः शूपको नाम शुक्लपक्षे त्रीणि दिनानि याव-
 द्वितीयस्यां तृतीयस्यां चतुर्थी चेत्यर्थः । सन्ध्याविभागः सः आत्रियते येन स सन्ध्याच्छेदावरणशब्दः । इयमत्र भावना
 शुक्लपक्षे द्वितीया तृतीया चतुर्थी रूपेषु त्रिषु सन्ध्यागतेश्चन्द्र इति कृत्वा सान्ध्या न विभाव्यते ततस्तानि शुक्लपक्षे त्रीणि दिनानि यावच्चन्द्र
 सन्ध्याच्छेदावरण स शूपकप्रतीतेषु दिवसेषु प्रादोषिकं कालं न गृह्णन्तीति, प्रादोषिकीं सूत्रपोषीं न कुर्वन्तीति । सन्ध्याच्छेदाविभागेन
 कालवेला परिज्ञानाभावादिति । “चंदिमसूखरागे निग्धाए मुंजिए अहोरत्तं” व्याख्या चन्द्रस्य चन्द्रविमानस्य सूर्यस्य सूर्यविमानस्य उप-
 रागो राहुविमानतेजस्को परं जनं चन्द्रोपरागो ग्रहणमित्यर्थः । एवं सूर्योपरागोऽपि ततश्चन्द्रोपरागे सूर्योपरागे च तद्दिनापगमे इति वाक्य-
 शेषः । तथा साध्रे निरत्रे वा नभसि व्यन्तरकृतो महागर्जितशब्दोऽपि निर्घातः गर्जितस्यैव विकारो गुञ्जावद्विकारो मण्डुजमानो महाध्वनि
 गुञ्जितं तस्मिन्निघर्षति गुञ्जिते च प्रत्येकमहोरात्रं यावत्स्वाध्यायपरिहारोऽयं चात्र विशेषो यस्य वेलायां निर्घातो गुञ्जितं चार्थिकृते दिने भवेत्
 द्वितीयेपिदिने यावत्सैव वेला प्राप्ता भवति तावदस्वाध्याय एव, इति गाथा पूर्वार्थः । आइणंणि सुक्कोसो सो विय दिवसोवराई वा
 गाथाद्धं व्याख्या—गाथोचरार्द्धमाचीर्णमिदं चन्द्रो रात्रौ गृहीतोऽथ रात्रावेवमुक्तस्ततस्तस्या एव रात्रेः शेषं वर्जनीयं यस्मादागामिसूर्योदये
 समाप्तिरहोरात्रस्य जाता, सूर्योऽपि यदि दिवा गृहीतो दिविचनमुक्तस्ततस्तस्यैव दिवसस्य शेषं रात्रितश्च वर्जनीयेति । “महपरपगए बहुप-
 विंए य सत्तरडंतरमयम्मिनिदुक्खत्ति य गरहाय षंठंति सणीअगं वावि ॥ ७ ॥ व्याख्या महत्तरके ग्रामप्रधाने प्राकृते ग्रामाधिकारनियुक्ते
 बहुपाक्षिके बहुस्वजने, चकारात् शय्यातरेऽन्यस्मिन्वा प्राकृते मानुषे वसत्यपेक्षया समगृहाभ्यन्तरे मृते, तद्विवसमेकमहोरात्रमस्वाध्यायः, किं
 कारणमत आह—निदुःखा अमी, इत्यमीत्या गही सम्भवात्, ततो न पठन्ति, वाऽथवा यदि पठन्ति तद शनकैस्तथा पठन्ति, यथा न कोऽपि
 शृणोतीति, महिलारुदितशब्दोऽपि यावत् श्रूयते तावन्न पठन्ति, “सेणाह्वि भोइअ मयहरे अपुंछिमल्लहुंछेयलोह्वाइ भंडणेय गुज्जग उड्ढा-

इदमिदं ॥ ८ ॥” न्यास्या सेनाधिपत्योः, तथा भूमिकयोः मरुतयोः, तथा प्रसिद्धपापयोः पुण्ड्रयोः, तथा विश्वयोरेव शिबो पर
 स्पर म्युद्घाते विपत्तौऽथवा मरुतयोः पर्वमाने लोष्टादिभिर्मण्डये कल्पे देशनिशेषसिद्धे रत्नाः पर्वणि वा यावदेतदुपपन्नयो न यपति, तावत्स्या
 स्यायो न कर्षस्य । किं कारणमिति चेदुच्यते—गुणका बान्धवरास्त्रात् कौतुकेन समागच्छन्ति, ते च्छलयेयुः तद्ग्राह्य भवेत्, भूयसां च
 लोहानाम मीषिकं वयमेव भीषाजर्षाभे कायव्याजं प्राप्स्यामः, एते च भयणका निर्दुःस्ता सुरर्षं पठन्तीति गार्थार्थः । सर्वत्र प्राङ्गतादा-
 निर्देशः इति ह्यपिगतगात्वा, इवावभाष्यस्वाध्यायो न कर्तव्य इत्युच्यते । वयैव चोक्तमन्यत्रापि श्लोकाः । अस्वाध्यायसंगेः, गार्थाय
 इत्येव सदा । यत् त्रिधा फलत्वेन, ययोक्तसमये कृता ॥ ? ॥ अथाऽऽज्जहार समयस्तु भनेकत्रिया सन्ति, यस्मै किञ्चिद्वक्तव्यं यथा
 यदाऽऽज्ञात्तु सुस्मरन्तो यावत्पठति, वाचदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“सुदुमरलो जाव पठइ ताच असञ्चार्यति” तथा धुंअरीपवनसम्भेऽपि
 यावत्पठित्वावाचदस्वाध्यायकालः नवरं धुंअरिपातसमये मुनिः सहोषिठांगोपाद्गोऽपरके तिष्ठति । यदागमः—“धुमियादि जावपठइति तावदस-
 ञ्चार्यति” तथा सच्चिकाऽऽप्परम्भो यावत्पठति तामदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“सच्चिच अरन्धयरन्ध्रम्भो जाव पठइति तावदसञ्चार्यति” ।
 तथाऽकाले वर्षाच्छु विनैसैर्यः, विगुञ्जावाकाले मरुतेकं यावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“अकाले विष्णुपरमेकं असञ्चार्यति । ”
 प्रत्यान्वरे सु मरुतस्यमपि मोक्षमिति । तथा अकालमेवगर्जने मरुत्यं वाचदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“अकाले मरुतिं पारदुमसञ्चार्य
 इति । ” तथा सत्कपाते तन्निहत्यन्तरेकमरुं यावदस्वाध्यायकालः सत्कालः नाम अग्निः तारकसूर्यं लोकं प्रसिद्धं स्यात्तया
 “ तच्छपते परमेसमसञ्चार्यति ” तथा ‘ यच्छुद्ध ’ इति शब्दे वात्माने मरुतकं वाचदस्वाध्यायकालः—‘ स्यात्तयाः “ कश्चिद् सचे
 अद्वयत् परमेसमसञ्चार्यति—तथा भूमिकस्ये चादेऽपि मरुतकं वाचदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“भूमिकं चे वि पारदुमसञ्चार्यति, ”
 तथा आग्निनश्चमसञ्चार्यती त्विने मत्तमसञ्चार्यत्वात् आरभ्य प्रविश्ये वाचदस्वाध्यायकालः, यदागमः “ आसो

पडिवया, बारसदिण असज्झाईति । ” तथा एवं चैत्रशुक्लदशमीदिने मध्यान्हतः प्रारभ्य कृष्णप्रतिपदं यावदस्वाध्यायकालो, द्वितीयायां तु समुचितः यदागमः “एवं चिचमासे वि सुकर्मचमी पहर दुगं जाव पडिवया वारसदिनं असज्झाईति” तथा द्वयोर्भेदिनीताथयोः कञ्चहो यावद्वर्तते तावदस्वाध्यायकालः यदागमः—“ दुण्हं रायाणं कलहो जाव वट्टइ ताव असज्झाइ सुत्तवायणा न हुंति ” अथवा नृपसेनापत्यादीनां परस्परं सङ्ग्रामेऽस्वाध्याय इति । तथा म्लेच्छादिभयेन पुरं यावत्संनिरुद्धं तिष्ठति तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः मिच्छाई भये नगरे संनिरुद्धे चिट्ठइ ताव असाज्झाईति । ” तथा नृपे कालगते यावदन्यो राजा राज्येनाभिधिको भवति तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“रायादेवत्तं गओ जाव अब्बो न हवइ ताव असज्झाईति । ” तथा यत्राऽऽलयाभ्यर्णे स्त्रीपुरुषयोर्गुह्यकलहो यावद्वर्तते तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“जत्य आलयासन्ने इत्थिपुरिसे पंति गुञ्जं करिति कलहो जाव वट्टइ ताव असज्झाईति । ” तथा, फाल्गुने मासे रजः पर्वणि धूलीकीला यावन्नोपशाम्यति तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“फागुणे धूलीकीला जाव वट्टइ ताव असज्झाईति । ” तथा नगरे प्रधानपुरुषे मृते एकाहोरात्रं यावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“नयरे पहाणपुरिसे मुएसमाने अहोरत्तभेगं असज्झाईति ” तथोपाश्रयतः सप्तगृहमध्ये कोऽपि सिद्धनरो मृतस्तदा एकाऽहोत्रं यावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“आलयासन्ने सत्तयसमज्जे पसिञ्जनरमुएसमाने अहोरत्तभेकं असज्झाईति” तथा कस्मिंश्चिदनाथे अन्यस्मिन्वरे हस्तशताभ्यन्तरे कालगते तत्कलेवरं यावत्तिष्ठति, तावदस्वाध्यायकालस्तत्कलेवरोत्पादिते तु शुद्ध्यति स्वाध्यायः यदागमः—“अण्णह पुरिसे मुए जाव चिट्ठइ ताव असज्झाईति” तथा स्त्रीणां रोदनशब्दो यावदाकर्ण्यते तावत्सूत्रपाठं न पठन्ति, तथा तिरश्चिमुते तत्कलेवरं यावत्तिष्ठति तावदस्वाध्यायकालः, यदुक्तं—“तिरिये मुए जाव चिट्ठइ ताव असज्झाईति” तथा तिर्यक्पञ्चेन्द्रियाणां मत्स्यादीनां न तु विकलाक्षाणां रुधिरे मांसे हट्टे य क्षेत्रतः पट्टि हस्ताभ्यन्तरे पतिते तत्समुत्पादितानन्तरं प्रहरत्रिकं यावदस्वाध्यायकालः, यच्चोक्तं—“तिरियाणं रुहिरे पडिए उच्चरिए वि तिन्निएपर असज्झाईति” तथा तिरियाणं अवयवं वा रुहिरं

अराउ वा ह्य सतिमग्ने वा अंतरे प्रणो न मनइ तयो असम्मानो बरमेर्ल आसुयासन्ने” तथा वेपसु षडि इत्येत्यन्वये अष्टके पवित्रे इति
 तद्वत्कर्मभिममपाप्यसि, तथा तस्मिन्मुक्तिं स्वाध्याय कर्त्तव्यं, यदित्यव्यक्तं एतद्विदुं तथा माइप्रयं यापइत्याययकाइ, इदुक्ते
 “अंठए इटए नि विधिपर असम्मानि” तथा यदित्यव्यक्तं अथिं कलविदुषीं भूमिलपुस्वस्मिन् षडिसेस्यः परको बरिनीया कलयाग्री प्रोपे
 कस्यते, याक्नाथे यत्सिक्कापत्तौ स्मृतस्वास्वयोऽप्यव्यक्तं वा मुनी पक्विकेऽस्त्रायापकाकसमा गवलीना याक्नप्रादुल्लंभे प्रापुएप्रा-
 ध्यायकाः, कापी पवितेऽपि सति तदनन्तरं महारथं याक्नस्वायायकाः यदुक्तं—“गोपीपट्टर दि विधिपदा असम्मान इति” तथा
 यानारिदिभिर्मृषिकादिन्यापादने अहोरारं च सुत्रं नन्यादिं ताप्येवकं, यदुक्तं—“पिसात्री हसगानं विषादिकन्वबसपानां विनीतिः गोपी
 गने अहपरं भाव असम्मानि” तथैव मनुष्यसम्मानि प्रातम्यं, तत्रं वेद्यः इवसारसुपने पदुल्लयानयेषु प्रष्टु पर्यसिप्रासादिसु
 प्रारथं याक्नस्वाध्यायकाः, परं यदुपाधवस्तोऽस्त्वराथे प्रार्थः परिवरवि तथा दूकपति, यदुक्तं—“दुसुसुहारे पविष इवसिदि वि विधि
 पर असम्मानः ।” तथा एवं मनुस्व हरिरे अत्रवे वा नभं दुल ह्य सन्भने अस्त्रसु हसुपि ।” तथा श्रीगं मुने प्रापे कूटससु
 द्विनत्रं याक्नस्वाध्यायकाः, प्रदरादिरोगेव्ये त्वमिहोऽपि प वाक्वदिवसान् वायदित्यं । यदुक्तं—“इत्थीये मासे मासे इत्थीका
 सधरे पदन्ति को जाणइ तयो विचदिना असम्मानि, भारोग कारणे विचदिनात्वरविशीरं पूर्वणि भाव वाप दुदानसदिः, मय
 असम्मानि, तथैव दुवाकसदिनपञ्चानो असम्मान एतावपि, एतावपिं करेपिकावसत्तं, कोयत्स इवसुत्तनु विणेविये तयो कल्पयिषु”
 तथा यदि गर्भन्त्याः ससरस्ये पुत्रोभावस्यदा स्मृदिनानि शापवस्थाध्यायकाः यदुक्तं—युस्ती यदुई सप्रपरस्ये बरडुपु
 जर्गति तयो सवदिन असम्मानो वा म्भे म्भो व अए तयो असम्मानि ” तथा यदि पुत्री प्राया इदुस्कनिपुमनं स्वाऽऽ
 तस्यां कलापत्तौ दिनामि वायस्वाध्यायकाः, नकने दिते कस्यते, यदुक्तं—“ एवं वायापुस्ती पुत्री न भति वजो म्भट्पि पा भसु

ज्माइ जइमझे मगो न भवइ । तथा हस्तशताभ्यन्तरे दारकादीनां दन्तः पतितो यत्र तत्रान्वेष्यो यदि दृश्यते तदापरिष्ठाप्यो यदि न
 दृष्टस्तदा “दंत ओहडावणिअं करेमि काउस्सगं” एकलोकोद्योतकरकायोत्सर्गो विधेयस्तदनुस्वाध्यायः शुद्धयति, यदुक्तं—“अहंतो दाढा
 वा पहिया पयत्तणं पत्तोइया न लद्धा, तओ दंता उडावणिअं काउस्सगं एग लीगस्स कायव्वं, तओ पच्छा सज्जायकरणं कणइत्ति ।”
 तथा दन्तं मुत्तवा शेषेष्वङ्गोपाङ्गादि सबन्धिष्वस्थिषु हस्तशताभ्यन्तरे पतितेषु द्वादशवर्षाणि न कल्पते, यदुक्तं—“माणुस्स हाडे बारसंसवस्स-
 राणि असज्जाइत्ति ।” अत्र प्रवचनसारोच्चारणवृत्तौ त्वेवं तद्यथा—दन्तं मुत्तवा शेषाङ्गोपाङ्गादि सम्बन्धिष्वस्थिषु हस्तशताभ्यन्तरे पतितेषु
 द्वादशवर्षाणि न कल्पते स्वाध्यायः, अथ तान्यस्थीन्यग्निना दग्धानि तदा हस्तशताभ्यन्तरस्थितेष्वपि तेषु च क्रियते स्वाध्यायस्य वाचनादेः
 परिहारः, अनुप्रेक्षा न कदाचनापि प्रतिषिद्ध्यते इति । अत्र द्वादशवर्षीयकालोऽस्वाध्यायः प्रोक्तः तत्परमार्थस्तु बहु श्रुतगम्यः, तथा आद्रा-
 नक्षत्रादारभ्य स्वातिनक्षत्रं यावद्विद्वृर्जनयोर्मेघवर्षणादीनामस्वाध्यायकालो न भवति । यदुक्तं—अद्दाइ दंस नक्खत्त आइ च गए गज्जए
 विज्जुए सज्जायं च न ओवहणात्ति जाव साइ नक्खत्ते तावतारग अइंसणे वि सज्जायं कायव्वमिति । तथाऽऽकाशे गन्धर्वं नगरे कृते तच्छ-
 मनानन्तरमेकमहरं यावदस्वाध्यायकालः । यदुक्तं—“आकासे गंधनगरे कए समणे जाव भवइ ताव पच्छावि पहरेमेगं असज्जाइत्ति” तथा
 दिग्दाहोऽपि यावद्भवति तावदस्वाध्यायकालः, चचोक्तं—“दिसि दाहो जाव भवइ ताव असज्जाइत्ति” अकाले मेघवर्षणे तन्मेघास्त्रिधा
 बुद्बुदः यस्मिन् वर्षति मेघे बद्बुदा भवन्ति तद्बुद्बुदमेघः, तथा बुद्बुदवर्जितो मेघः यन्मेघे वर्षति बुद्बुदा न पतन्ति तन्मेघ नाम तद्वर्ज-
 कयिति, तथा स्पर्शको मेघः यन्मेघे सूक्ष्मसूक्ष्म जलकणा यत्र पतन्ति तत्स्पर्शको मेघः फुसया इति प्रसिद्धं । यदुक्तं—प्रवचनसारोच्चारणवृत्तौ
 श्रीसिद्धसेनसूरिभिस्तत्पाठो तथा तानेवाह । बुबुयंति अत्र वर्षति अत्र वर्षति अत्र वर्षति अत्र वर्षति अत्र वर्षति अत्र वर्षति अत्र वर्षति अत्र वर्षति
 राव बुद्बुदमित्युच्यते, तद्वर्जं तैर्बुद्बुदवर्जितं द्वितीयं वर्षं तृतीयं वर्षं फुसिए यत्ति जलस्पर्शकानि पतन्त्यः तत्र बुद्बुदे वर्षे निपतति

पापापृकार्त्तं, मने तु व्याचसते त्रयाणां दिनानां परतस्त्वर्द्धं, पञ्चानां दिनानां सर्वेषामपि, अन्यत्र तु किञ्चिद्भेदस्तथा “ रसुनिमासे
 सप्त्युभरतिसे महोरपरर्द्धपि परिसर जावतान असन्धादिति, तथा कुसिपेण सषष्णं अहोरणं चरि जाव परिसर ताव असन्धादिति”
 तथा शुभमेऽपि प्रतिपद्यिषी द्वितीयायां तृतीयायां च त्रिषी पयमयमपहरे साधुना कालिक भृतस्य स्वाध्यायो न कर्तव्यः, यदुक्तं—“शुभ-
 मा शुभस्त पस्तस पद्विद्यं विद्यं वा तर्हं वा चारितस्त पदमपहरे कस्मिन्स सुभस्त सन्धाओ न कथयो इति” तथा आपातपतुर्मासी
 प्रतिमगानन्तरं प्रतिपदिने द्विमहराणि यावत्सपत्द्वयदिने यावदस्वाध्यायकालः । सम्प्रतिकाले तु सार्द्धद्वितयदिने यावत्स्वायसे तत्र
 आपातपतुर्मासी मत्याहकालो गणनीय, प्रतिपदिने रात्रिकाल यावदस्वाध्यायकालो द्वितीयायां तृषित स्ववाचरजापि प्रमाणमेव
 आचरन्त्या अपि शिनाहया समानत्वादिति, एवं कालिकचतुर्थास्यां च कालस्त्रुनचतुर्थास्यापि हेयमिति, तथा पात्रिकप्रतिक्रमजानन्तरं
 गमिवापयस्वाध्यायकालः । यदुक्तं—“पन्त्रिंशय पद्विस्त्रुनानन्तरं असन्धादिति” तथा पन्त्रिंशये द्वादशमहरान् यावदुक्तोऽस्वाध्यायकाल
 न्यथास्तपहरान् यावत्पदुक्तं—“पंदराणेन जर्भेण दो वचारि पहराओ उक्तोतेन दुवाकस पहराओ असन्धाओ इति” तथा सर्वत्राने
 न्यथाओ द्वादशमहरान् यावदुक्तस्तु पोषकमहरान् यावदस्वाध्यायकाल यदुक्तं—“शुभाने जर्भेण अदुषचारिपरा उक्तोतेन सोलपार
 मयन्धाओ इति”, तथा मरचनसरोऽपि यदुक्तं श्रीनिषिपन्त्रमूरिभिस्तथा गावा । उक्तोतेन दुवाकस पंदो जर्भेण पोरसी अह
 शूरो ताम्र वास पोपसि उक्तोस दो अहा ॥ १ ॥ संगर निशुद्र एवं दूर्य केन इति जरीरजा आर्यं नदिजह्मोतो विषदियतो य
 पौष ॥ २ ॥ एतदृशो यदुक्तं श्रीसिन्धेतेनमूरिभिस्तवारि सम्प्रतिजपन्त्यत उक्तं तत्रान्द्रोपरागे सूर्योपरागे वासिष्ठस्य स्वाध्यायविपत्तका
 म्यानपार-उक्तोतेनेत्यादि गावा इयं पन्त्रिंशत्तर्षो द्वादशपौषी इति जपन्त्यतस्वही, कश्चिद्विषेदुष्पतेऽप्यन्त्र पन्त्रमारानुजोऽप्यहीत-
 स्तत्रकम्बः पौषीराणेः इति, पवन आगायिनो विरक्तस्य एस्वही, द्वादशुनरेषं प्रजालकाले पन्त्र्यासम्ब एवास्तुभृगवस्तत्रकम्बः पौष-

षीदिवसस्य हन्ति, चतस्र आगामिन्यारात्रेश्चतस्रो द्वितीयस्य दिवसस्य, अथवा उत्पातिकाग्रहणेन सर्वरात्रिकं ग्रहणं जातं समग्र एव निमग्न-
 स्ततः संपिप् रात्रेश्चतस्रः पौरुषीरन्यथाहोरात्रं, अथवा अन्नभयादिशेषपरिज्ञानाभावाच्च जीतं कस्यां वेलायां ग्रहणं प्रभातेवसग्रहो निमज्जन्
 दृष्टः, ततः समग्रारात्रिः परिहृत, अन्यथाहोरात्रमति द्वादश, तथा सूर्यो जघन्येन द्वादशपौरुषी हन्ति उत्कर्षतो द्वावष्टौ षोडशपौरुषीइत्यर्थः।
 कथमिति चेदुच्यते—सूर्यसग्रह एवास्तमुपयातस्ततश्चतस्र पौरुषी रात्रे हन्ति चतस्र आगामिनो दिवसस्य चतस्रस्ततः पररात्रेरेवं सूर्य उद्धच्छन्
 राहुणा गृहीत सकलं दिवसमुत्पातवशात्सग्रहं स्थित्वा सग्रह एवास्तमुपगतस्ततश्चतस्रः पौरुषी दिवसस्य हन्ति चतस्र आगामिन्यारात्रेस्त-
 तश्चतस्रः परदिवसस्य ततोऽपि चतस्रः पररात्रेः एवं षोडश पौरुषीहन्ति सग्रह एवास्तमितः, तथा चोक्तं—“एवं जगाहति पुष्टे घृष्टे दृष्टव-
 मिति, स्रुर्द्वै जेणहोतहोरत्तात्ति” सूर्यादयो येनाहोरात्रीयत सूर्यादिवाहोरात्रस्ततो दिनमुक्त सूर्ये स एव दिवसः सैवरात्रिरस्वाध्यायिक-
 तथा परिहियते, चन्द्रे तु तस्यामेव रात्रौ मुक्ते यावदपरश्चन्द्रो नोदेति तावदस्वाध्याय इति, सैवरात्रिरपरं च दिनमित्येवमहोरात्रं स स्वाध्याये
 तु पुनराहुर्वर्णमिदं चन्द्रो रात्रौ गृहीतो रात्रा चैवमुक्तस्तस्या एव रात्रेः शेष वर्जनीयं यस्मादागामि सूर्ये दिने समाप्ति रहोरात्रस्य ततो
 सूर्योऽपि यदि दिवा गृहीतो दिवैवमुक्तस्तस्यैव दिवसस्य शेषरात्रिश्च वर्जनीयेति, गतं सदैवमस्वाध्यायिकं इति प्रवचनसारोद्धारश्चतौ
 इत्यादि सिद्धान्तेष्वस्वाध्यायकाले सर्वथा स्वाध्यायो न कर्तव्यः, इत्युक्तमतः परमस्वाध्यायसमयास्त्वेक विधाः सन्ति, तत्स्वरूपं विशेषे-
 षार्थिभिरावश्यकसूत्रवृद्ध्यति गताऽवश्यकनियुक्तिचतौ प्रतिक्रमणाध्ययने—“असज्जायं सज्जाए न सज्जाय” भेतत्पदोपरि नियुक्तिदृष्टि-
 स्तथा प्रवचनसारोद्दारे अष्टपृथयधिक द्विशततम द्वारतोऽवसेयमत्र तु ग्रन्थ गौरवभयात्सर्वेऽप्यस्वाध्यायकालानोक्ता इति, तथैव सम्प्रदायानु-
 सारेण सिद्धान्तानुसारेण च सम्यगस्वाध्यायस्वरूपमवगम्य पठनीयमिति—अत्रागमकलाविकलो छम्पाकमती प्राह ननु यद्येवमस्वाध्यायकाले
 स्वाध्यायो न कर्तव्य इत्युक्तं, तर्हि प्रतिक्रमणादिक्रियाऽपि श्रीआवश्यकसूत्रगतैव, श्रीआवश्यकसूत्रं तु साधुश्रावकैश्च निस्तरं पठ्यते, उभ-

सकाशमन्वस्यं प्रतिप्रमणाकरणार्हत्वादिति, कदाऽऽवश्यकंकरणे साधुयाचनामस्वाप्त्याये कथं न दोषः ? तथा चैवापिन चतुर्थास्यादि
 गवचतुर्दस्यापि पाक्षिकसूत्रादिकं साधुभिः प्रोच्यते, तवस्तत्र कथं न दोष ? इति । अथोच्यते भो छम्पाक ! एतदपि तव वचनमकुञ्चक-
 कलाविरुसितं, अतः आवश्यकं तु साधुभिः भान्देभावस्यं करणीयत्वात् तदाऽऽवश्यककरणे न दोषः यद्योक्तमनुयोगद्वारसूत्रे-गाया “सम-
 गेण सावपण बाऽवस्त कायन्वं हवद् बन्नाथतो अहिनिसिस्त य तन्ना आवस्तय नाम ॥ २ ॥” एतद्गायावृत्तिपादस्तु सप्तपदास्यं व्या-
 स्यायां प्रोक्तः पुनरत्र नोच्यते, तेन हेतुनाऽस्वाध्यायफालेऽप्यापश्यकरणं शुद्धयति, तथैव पाक्षिकसूत्रादिक्रमपि आनश्यकमध्ये साधुभि-
 रवस्यं पठनीयत्वादित्यस्वाध्यायफालेऽपि न दोषः अवस्यकरणशीयत्वादिति, अत एव श्रीव्यवहारसूत्रवृत्तिमश्लेषु प्रोक्तं, प्रतिसेसनादीनां तु
 न प्रतिषेध इत्यादि स्वयमेव विषयः । अथाकाले वाचनादिनादिक्रि साधुरहस्यमाप्नोति, अथार्थे साधोस्वधारणं केदं तथापि एकः साधु-
 प्रादोपिकं कालस्रहणानन्तरं कालिकश्रुतमपीवातानामपि तद्वैकामजानान् परावर्षयेते, तव सम्पन्नमिदं वेषतया चिन्तितं दोषयास्यदं माधुनि-
 म्यापष्टि देवता उक्तमस्य ततो मयितकारिका रूपेण यद्विद्युत्तमेव पटं मस्तके निपायः तस्यैव साधुरन्विके गवाऽऽगतानि कुर्वती यदितं उच्यते,
 इति यावता उच्येन पुन पुनः पोपयन्वी परिभ्रमति, ततोऽप्युद्वेगिनेन साधुना स्वाध्यायव्याघातकर्त्रीति मणिता, अतोः भवन्त्यस्वत-
 विरूपदेवा, ततो यद्विद्युत्कारिकयाप्यपाधि, अतो तथापि स्वाध्यायकेवा, ततो विस्मयः साधुस्वपुक्तो भिष्यादुक्तं ददाति, विरिदच्छलानि
 मन्त्यतः पुनरच्येनं माकारिस्तत्त्वमित्यादि साधुर्वेषतयाऽनुज्ञासिद्धः, इति मुत्वाकाले पुन स्वाध्यायो विषेयः, यतः यस्मात्कारणात् क्रिया-
 यपोक्तसमये विरिदाः अनस्यं फलति, इत्यस्वाध्यायकाल विचारा ज्ञेयाः । अथ प्रकृतसुप्रयते-पूर्व काव्योच्यते-पुनः साधुयोगिक प्रोक्तं
 तदारण्यस्य पूर्वं सूत्रार्थं पाठयेद्वितीयः निर्युक्तिमिथं पाठयेद्वितीयं निःशेषं पाठयेदित्यादि । नन्वनुयोग इति कः अर्थार्थस्तथा केन पठनीय ?
 इति चेदुच्यते-यद्युक्तमनुपागद्वारसूत्रवृत्तौ श्रीदेमभः प्रधुरिभिस्वयवा धनुयोगोस्ति अथमत्र माभार्थोऽनुयोगस्य प्रकान्तत्वाद्दुक्तम्यत्वात्

प्रतिबद्धाया अस्या गायया इहावसरः, तद्यथा—“निक्रवे गृह्णति विहिपवितीय केण वा कम्म तद्धार भेय लक्खण तदरिह परिसाय
 सुत्तयो,” अस्या विनियानुग्रहार्थं व्याख्या, इहानुयोगस्य निक्षेपो त्रामस्थापनादिको वक्तव्य, तथानुयोगस्यैकार्थिकानि वक्तव्यानि, यदाह
 “अणुओगो य नियोगो भासायवत्तियं चैव पूते अणुओगस्स य नासा एगद्धिया पंच २।” तथानुयोगस्य निरुक्तं वक्तव्यं तद्यथा—
 स्वाभियायकसूत्रेण सहार्थस्य अनुगीयते, अनुकूला वा योगोऽस्येदमभिधेयमित्येवंसंयोज्य शिष्येभ्यः प्रतिपादनमनुयोगः सूत्रार्थकथनमित्यर्थः।
 अथवा एकस्यापि सूत्रस्यानन्तोऽर्थ इत्यर्थो महान् सूत्रं तत्र तद्व्याख्याना सूत्रेण सहार्थस्य योगोऽनुयोगस्तदुक्तं ॥ निययाणुकूलो जोगो
 सुत्तस्सत्थेण जोगे अणुओगोसूत्तं च अणुं तेन जागत्यस्स अणुओगो । तथानुयोगस्य विधिर्वक्तव्यो—यथा प्रथमं सूत्रार्थ एव शिष्यस्यक-
 थनीयः, द्वितीयवारायां सोऽपि नियुत्तर्यर्थं कथनप्रश्नस्वृतीयवारायां तु प्रसङ्गानुप्रसङ्गागतः सर्वोप्यर्थो वाच्यस्तदुक्तं—“ सुतत्थो इवल्ल
 पढमो बीओ निज्जुत्ति मीसओ भणितो तइओय निरवसेसो एसविही हेइ अणुओगो ” इत्याद्यन्योऽपि अत्र विधिर्वाच्योदिङ्मात्रत्वाद्-
 स्येति ४ । तथानुयोगस्य प्रवृत्तिर्यथा भवति तथा वाच्यं, तत्रोद्यमी स्वरिख्द्यमिनः शिष्याः, उद्यमी स्वरिख्द्यमिनः शिष्याः, अनुद्यमी स्वरि-
 ख्द्यमिनः शिष्याः, अनुद्यमी स्वरिख्द्यमिनः शिष्या इति चतुर्भङ्गी, अत्र प्रथमभङ्गे अनुयोगस्य प्रवृत्तिर्भवति चतुर्थे तु न भवति द्वितीय-
 स्वृतीययोस्तु काचित्कथञ्चिद्भवत्यपि ४ । तथानुयोगः केन कर्तव्य ? इति तद्योगःकर्ताभिधानीयो यदाह—“देसकुलजाइरूवी संघयणी
 थिइओ अणासंसो अक्कित्थणो अमाइ थिरपरिवाडी गहिय वक्को ” थिरपरिवाडित्ति अविस्मृतसूत्रः, “ जियपरिसो जियनिहो
 मज्जत्थो देसकाल भावन्नु आहारहेउ उवणया नयनिज्जणो गाहणा कुसलो ॥ १ ॥ ससमय परसमय विउ गंभीरोदित्तिं सिवो सोमो
 गुणसयकलिओज्जो पवयणसारं परिकहेइं ॥ २ ॥ सिवोत्ति मन्वादि साम्भर्यादुपशमितोपद्रवः, युक्त उचितप्रवचनसारं परिकगर्थित्तु
 ॥ ६ ॥ तथा अयमनुयोगस्य शास्त्रिस्यवधुतेन गुरुणा कर्तव्य इत्यपि वाच्य ॥ ७ ॥ तथा तद्धारिति तस्यानुयोगस्य द्वाराण्युपक्रमादीन्य

तत्र वस्यमाणस्वस्वाभि राज्यानि ॥ ८ ॥ तथा मेदधि तेषामेव द्वाराणापानुपूर्वी नाम प्रमाणादिकोऽप्यैव वस्यमाणस्वरूपो भेदो वक्तव्यः ॥ ९ ॥ तत्रायमेगस्य स्रस्रग शब्दं, यदाह—“ सधियाय पदं केन पपत्यो पयनिगरो चालुणाय प्रसिन्दीय छविर्दं निन्दिकस्सगं ” प्रमे इत्थे सधि पसिद्धिसि चालुणाय सत्यां प्रसिद्धिः समाधानं, विद्धिसि जानीहि, व्याख्येयसूत्रस्य च अखियमुवधायअणाय-मित्यादि द्वाभिसदोपरीतिसादिकं सस्रसं वक्तव्ये ॥ १० ॥ तथा तस्यैवानुपेयस्य योम्या परिभुक्कष्या, सा च सामान्यवक्षिषा यवति, तपया नार्णति वा अनार्णवियाप्यह इवियद्धिया नेव विविहाय दोर् परिसा वीसे नाणक्यो वोत्ये ॥ १ ॥ गुण्वोसावितेसणू अणभि-गारियाय कस्तुरस्यसु सा लसु जाणमपरिसा गुणवधिष्ठा अगुणक्या । सीरमिन रायसा चे पुंति गुणसमिन्ध दोसे विपक्कड्डिवा ते य सवापीपुरिसधि । इति ज्ञायकपरिपत्त् । चे इति पगा सुब्ब विगसावगसीह इकुडगभूया रयजमिन असंठरिया सुहसपका गुणसमिन्ध । सावगसुब्बः संभ्र सभ्बाव्हे, तवो सुमसिह इकुट्टावा सपुसुगत्यपत्यं तइमुका अत्सन्धंभुत्ससाम्यात् तत्सहवीतेत्यर्थः । सहजाल्लमिया-सत्क्या सुहसण्णपि सुत्सज्जापनीया, वा लसु अभानिवा इमुअहिं नयससमप गरियसारा अक्किसेकरा लसु यइरं एण्णोडिसुब्बं च प्ढोण्णसुब्बं वअमिन्दीरक इव विमुब्बया सत्त्वजासिकपरिपत्ति वत्सस्येण । इवानीं दुर्विदण्णपरिपत्तिसुब्बे “नयकक्कड्डिनिम्मानो नयह-प्य परिपत्तस दोसेन व्रच्छिज्जापय पुण्णो पुंईगासिद्धमवियदुहो । किञ्चिम्सतगारी पक्कवनादीय दुरियगारिय तवइहवत्त एसा भणिया विविरायापरिसा । अभायपरिपत्तयमनुयोगार्दं वहीयत्तयोत्थेति ॥ ११ ॥ एवत्सकंमवियपय ततः दुर्भावो वक्तव्यः ॥ १२ ॥ इति सेववो व्याख्येयं गाथा विह्वरारकिना तु कत्तयपीठिकानेवणीया इत्तनुयोगज्जापुत्तौ । तथैव भीनन्दिबुत्तेऽपि प्रोक्तं, तथवा मात्ता । सुवत्तो लसु पण्णो बीओ निम्मुण्णि मीसिओ मण्णो वइओ य निरत्तेसो एस विरि होर अपुओगो ॥ १ ॥ एवहात्ताहवो यदुक्तं भीककयगि-रिसूरिमिल्लताओ यवा संपत्तिम्मास्यानपयिस्सुत्ताह सुवत्तो इत्थाधि मन्वानुनोगसुचार्यः प्रविपादनत्त लसु हाब्ब पयकारार्थः स चान-

धारणे ततोयमर्थः गुरुणा प्रथमोऽनुयोगः सूत्रार्थाभिधानलक्षण एव कर्तव्यः, माभूत्प्राथमिकविनयानां मतिमोहो, द्वितीयोऽनुयोगः सूत्र-
 स्वशिक्षनियुक्तिमिश्रितो भणितस्तीर्थकरणधरैः, सूत्रस्पर्शिकनियुक्ति मिश्रितं द्वितीयमनुयोगं गुरुर्विदध्यादित्याख्यातं तीर्थङ्करगणधरैरिति
 भावः । तृतीयश्चानुयोगो निरविशेषः प्रसक्तानुप्रसक्त प्रतिपादनलक्षणः, इत्येष, उक्तलक्षणो विधिर्भवत्यनुयोगे व्याख्यायामाह । परिनिष्ठा
 सप्तमे इत्युक्तं । त्रयश्चानुयोग प्रकारास्तदेतत्कथं? उच्यते त्रयाणामनुयोगानामन्यतमेन केनचित्प्रकारेण भूयो २ भाव्यामानेन सप्तवारा श्रवणं
 कार्याः ततो न कश्चिदोषः, अथवा किञ्चिन्मन्दमतिविनयमधिकृत्य तदुक्तं द्रष्टव्यं न पुनरेष एव सर्वत्र श्रवणविधिनियमः, उच्छटितज्ञविने-
 यानां सकृच्छ्रवणत एवशेषग्रहणदर्शनादिति कृतं प्रसङ्गेन, इति नन्दिसूत्रवृत्तौ । अत्रानुयोगत्रिके, तद्वयो निरचसेसो इति वाक्ये भाष्यदी-
 काचूर्णी प्रमुखाः समागता एव तत्कारणात्सूत्रेषु जिनैः पञ्चाङ्गी मन्तव्यता दर्शिता । तथानुयोगग्रहणविधिः गुणवतां साधूनां दर्शितो न तु
 श्रावकाणां, यदि साधवोऽपि योगवहनकर्तार एव सूत्रपठनपाठनेऽधिकारिणस्तदा श्रावकाणां तु काकथेति साधुभिरपि योगवहनं कृत्वैव
 सूत्रं पठनीयं वाचनीयं च नस्तन्यथा तत्कारणात् तीर्थङ्कराणापरिपालकाः श्रावकास्तु जैनागमं नहि वाचयन्तिपठन्ति च जैनागमेषु हि श्राव-
 काणामागमवाचन निषिद्धत्वादिति विशेषार्थः

इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलजित्पुत्रिशिष्यपन्न्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयपन्न्याससमुक्तिविमलेन विरचितायां त्रयोपज्ञाऽऽगमवा-
 चनमीमांसावृत्तौ श्रीषोडशकाव्यार्थः ॥

इत्येवं कथितं वरे सुभगवत्याचेऽनुयोगत्रिकं,
 तदग्राह्यं व्रतिभिः परं न गृहिणां सूत्रोक्तपाठग्रहः ।

श्लोकस्तेन सुसुत्रकं सुगृह्णिभिर्नो वाचनीयं कवे-

त्यासाक्षा परिपालका सवनिनो ये ते सवाराधकाः ॥ १७ ॥

अथ स्मरदक्षायन्यास्यामार । अथ कान्धेषूर्षोक्तमनुयोगधिकं कस्मिन्सूत्रे श्लोकमिति सूत्रसम्मतिं दक्षयमार-इत्येवं कथितमि-
त्यादि इत्येवमुना प्रकारेण अनुयोगाधिकमिति सूत्रार्थनिर्मुक्तिमिभिनित्येषस्मार्गमनुयोगानां त्रिकं त्रयमित्यनुयोगत्रिकं कश्चिद् श्लोकं
चिनेरिति श्लेषः । क श्लोकमित्यार-सुभगवत्याद्ये श्लोकमनगनवीसुसम्प्ले नैनसिद्धान्ते श्लोकं । अत्र जावित्वायेक्यपनं, अत्रादिशब्दात्
नदीसुत्रानुयोगद्वारासुत्रार्थदिव्यपीति श्लेष तत्कौप्रौद्यमित्यार तदुप्राद्यंश्वितिभिरिति तदनुयोगत्रिकं त्रयिभिः साधुभिः योगिवाक्यकंपृ-
षित्ति गम्ये प्रायं प्रारणीयं न त्वन्यैः साधुभिरिति परं सुत्रोक्तपाठग्रहः सूत्रेण वक्तुं श्लोकं यो पाठः सुत्रपाठस्यस्य ग्रहो ग्रह्ये सुत्रिणां
शरस्यानां न नरि श्लोकं त्रिनैरिति श्लेषः । कुत्रापि शरस्यैः सुत्रपाठः पठ्यः प्राक् इति न श्लोकं इत्यर्थः । श्लोकानां त्वर्थं एवेति, तेनेति
तत्कारणेन सुसुत्रकं चिनोकागमं कवेति कदाचिदपि सुश्रुतिभिः श्लोकमशरस्यैः निनाशापरिपालकैरित्यर्थः, नो वाचनीयं नरि वाचनीयं
इत्यासाक्षा परिपालकाः इत्यनुना प्रकारेण अज्ञानां तीर्थद्वारासाक्षाः परिपालकाः ये सवर्नं शरस्यैः ते सवनिनः शरस्यस्यै शरस्याः
सदा निरन्तरं आरापकाः विक्षेपा इति तीर्थद्वाराणां, विरापकास्तु शरस्या विरापका श्रेया । इति द्वाभ्यशब्दार्थः ॥

श्रितेशार्थस्त्वर्थं, पूर्वोक्तमनुयोगत्रिकं मतवतीसूत्रे पञ्चसिद्धविक्रमे श्लोके त्वीयोरेवश्लोकेऽपि श्लोकं, तथा च तत्याठ-गार्था । सुर्वत्सो
तस्तु परसो, शीघ्रो निम्नश्रुतिभिसिक्तो श्रुतिशो । तद्वजो निरस्तेषो, एत विरि शोए श्रुत्ययोगो ॥ १ ॥ तदुश्रुती यदुक्तमनं यदेवं श्रुतिभि-
स्त्वयथा-“वाचं श्रुत्वो गत्वा । एतार्थसाम्यविश्रावन्तरः सुश्रावोऽनुवोच इति गम्यते, संख्य शब्दस्तेषुकारार्थं, स वाचनारण इत्येवदुक्तं

भवति-गुरुणा सूत्रार्थमात्राभिधानलक्षण प्रथमोऽनुयोगः कार्यः माभूत्यायमिकविनेयानां मतिमोह इति द्वितीयोऽनुयोगः सूत्रस्यैविकनिश्चि-
 मिश्रः कार्यं, इत्येवम्भूतो भणितो जिनादिभिः, तृतीयश्च तृतीयः पुनरनुयोगो निरवशेषो निरवशेषस्य प्रसक्तानुप्रसक्तस्याधस्य कयनादेशोऽ-
 नन्तरोक्तः प्रकारत्रयलक्षणो भवति। स्याद्विधिविधानमनुयोगे सूत्रस्थार्थे नानुरूपतया योजनलक्षणे विषय भूत इति गार्थार्थः। इति भगवती-
 सूत्रवृत्तौ तदनुयोगिकं योगकतृणां साधूनां देयं, सूत्रपठने वाचने च योगवाहिसाधूनामधिकारित्वादिति। अत्र सिद्धान्तकलाकलापलुम्पाकः
 लुम्पाकमती प्राह-ननु योगविधिना साधूनां श्रुतपठनं प्रोक्तं, तर्हि महत्फालोच्छ्वनं स्यात्, धनानगारस्तु अल्पकालेनैवैकादशाङ्गाध्ययनं च-
 कार, तथैव स्थविरसाधवोऽपि धन्यपिनामानं योगोद्ग्रहणमन्तरेण श्रुतोक्तविध्यपेक्षया प्रकारान्तरविधिना वा एकादशाङ्गीसध्यापितवन्तः, यदुक्तं
 श्रीअनुत्तरोपपातिकदशाङ्गसूत्रे, तद्यथा-“तएणं धण्णअणगारेः समणस्स भगवओ महावीरस्स तहाख्वाणं धेराणं अतिए सामाईआमाइआई
 इकारस अंगाई अहिञ्जत्ति २ संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे.माणे विहरत्ति, ” इत्यादि यावत्, मासिआए संलेहणाए नवमासपरिआओ
 जावकालमासे कालं किञ्चा उहुं चंदिम जाव नवगेविञ्जविमाणपत्थहे, उहुं दूरं वीतीवत्तिचा सव्वट्टसिद्धे महाविमाणे देवताए उववण्णेत्ति,”
 अनुत्तरोपपातिकसूत्रे, अत्र नवमासपर्यायोऽपि धनपरिकेकादशाङ्गधरः कथितः, स च श्रुतव्यवहारानुगतयोगानुष्ठानवान् न सम्भवति,
 तावताकालेन योगानुष्ठानासम्भवात्, तथा “ तिवरिस परिआगस्स समणस्स निर्णथस्स कप्पति आयारप्पकप्पनाममञ्जयणमुद्धिसि-
 त्तए ” इत्यादि पर्यायप्राप्तेरयसम्भवात्, तेन यथाऽत्र पर्यायप्राप्त्यभावेऽपि तदध्ययनं, तथा योगाद्यभावेति, परं सविधिः न तु श्रुत-
 व्यवहारिणा अनुष्ठेय इति तात्पर्यः, तेन योगवहनं कुरैव साधुभिः श्रुतपाठः कार्यः इति पाठस्तु कल्पनामात्रः सम्भाव्यते इति। तयोप-
 धानरूपाश्रुतोपचारक्रिया सर्वेषां नियता, किं वा नेति लुम्पाकमतेरभिप्रायः। अथात्र प्रतिवचनं हे सिद्धान्तपरमार्थाङ्ग लुम्पाकमते ! शृणु,
 श्रीजिनेश्वरैः सिद्धान्ते पञ्चव्यवहाराः प्रोक्ताः सन्ति, यदा यो व्यवहार प्रवर्तते तदा तेन व्यवहारेण प्रवर्तितव्यमन्यथा जिनाङ्गाभङ्गः स्यात्,

1. शाब्द-दि । गान्तरारिपक्षेपां तुलना युना न कार्यं, अयुना तु भीतम्यवहार एव ह्युक्तोऽरिश्च, श्रुतेभ्यस्त्वादीनामभावाच्चेति
 तथामम्यवहारोऽपि शुभ-यवहारिगो न युक्तं तदपेक्षार्यां च दोषमार-यया आगतम्यवहारिणा श्रुतमभ्यापितं तथा तदागाम्यवहारोऽपि
 श्रुतम्यवहारी न स्यात्, मन्यथा तदपेक्षार्यां सम्पूर्णविजयाचार्यस्थिर्य मति वेवसायरे क्तुर्मासम्बुपदिक्ते, यथा आगतम्यवहारिणा
 भीसम्बुधिजयस्वामिनां कोशसाधरे षट्पूर्णासकं भीस्पृक्षभ्यस्योपदिष्टं तथा श्रुतम्यवहारिणाऽप्युपेक्षम्यमापयेतेत्यर्थः, तत्र सर्वेषामप्यसम्भव-
 भिति । तथा भीनेयिनामस्वामिनां मनस्युक्त्याळं प्रति वीक्षात्रिस एव एच्छरिहारमविवक्ष्यमाणानां सायं निरीक्ष्य दद्या । तथोपधानरूपा
 सूत्रोपचारक्रिया सर्वेषां निष्ठा किं वा ने त्युपरमार-सूत्रोपचारक्रिया उपपानरूपा श्रुतम्यवहारिणां आगत्यादिच्छवहार एवकमन्ये द्वितीया
 म्यवहारस्याभिवानाभेद वीर्यद्वैतः कथिवा विनेत्रैस्त्वविद्या, आगतम्यवहारिणात्मविमल-वर्षीय केवकदानपदुर्द्वयदक्षानवसूत्रसालेऽष्टपदान-
 क्रिया कर्षयेत्से न नियमः, किञ्चित्कन्यर्षित्त्वं तुस्यमित्तेनं श्नीत्व नरत्वपि, यतः आगतम्यवहारिणः श्रेयस्ववहारोऽप्येतत्वा बलकम्पः, यदा-
 नमः-“आगतम्यवहारिणा समजा विमोचति” स्वामिनाम्बूने यस्मात्कालम्यवहारी श्रुतनिरपेक्षः, श्रुतस्वाचारान्त्रित्तेनिर्मवापेणा तददुष्टत्व प्रवि-
 र्भव एव तथा कश्चित् साध्यादिकल्पनं नरमाश्रित्य उपपानं विनेवाऽप्यपेक्षे, यथा कल्पनानामजाराभिति । अगतम्यवहारिणः स्वस्य
 त्स्वै रबोर्कं भीसकस्तद्वचो देवसुन्दरसूरिश्चिन्म साधुलक्षरिणिः तत्तासो यथा-“ आगतम्यवहारिणस्तत्पदपिपाः, तद्वया-केव-
 चिन्वो, वत-वर्षीयशामिनोऽवचिद्वानिनवतुर्द्वयपूर्विणो दक्षपूर्विणो नवपूर्विणव । अत्रकदाकेवलीयाप्यवे-तदावस्ववेनापविषं दक्षवे,
 तदयस्ये यमापर्वीयशानिका, यस्याप्यमायेऽवचिद्वानिका, तदयस्यो वदुर्द्वयपूर्विणः, तददुपसम्भवे दक्षपूर्विणः, यस्याप्यमातास्यने नव
 पूर्विण, यदि श्रुतम्यवहारिणयाऽऽप्तसूत्रमभ्युक्त्विदेकैर्यं पूर्विण एकादशाशुपरिणो निधीकन्तम्यवहारस्तदाशुतस्यं यथाकल्पनाप्येव
 श्रुतम्यवहारिणया श्रुतम्यवहारोऽप्यमायेऽवचिद्वानिकाऽवचिद्वानिनामकन्यपूर्वीत्यामासेव । यदुर्क-“ आगतम्यवहारिणोऽपि विधिद्विद्विषि ॥ अगात्र

कश्चित्-किमष्टमपूर्वान्तेभेव श्रुतं, नवमपूर्वादीनां न श्रुतत्वं उच्यते ? आगम्यन्ते परिच्छिद्यन्तेऽतीन्द्रियाः पदार्था येन स आगम,
 इति व्युत्पत्तेर्नवमपूर्वादीनां श्रुत्याविशेषेपि केवलज्ञानादि वदन्तीन्द्रियार्थेषु विशिष्टज्ञानहेतुत्वेन सातिशयत्वादागमत्वेनैव व्यपदेशः,
 शेषश्रुतस्य तु नातीन्द्रियार्थेषु तथाविधोऽवबोधस्ततोऽस्मिन् “ श्रुतव्यवहारः ” इति जीतकल्पवृत्तौ, तथैव जैनसिद्धान्ते पञ्चव्यवहाराः
 प्रोक्तास्तथाहि । आगमव्यवहारः १ श्रुतव्यवहारः २ आज्ञाव्यवहारः ३ धारणाव्यवहारः ४ जीनव्यवहारः ५ । एते पञ्चव्यवहा-
 रास्तीर्थङ्करैः प्रोक्ताः यदुक्तं प्रयचनसारोच्कारे षड्विंशत्युत्तरशततमद्वारे तत्पाठो यथा-गाथा । आगम १ सुय २ आणा ३ धारणा
 य ४ जीए ५ एय पंचववहारा केवल १ मणो २ हि ३ चउदस ४ दस ५ नवपुबाइ ६ पढमोत्य ? । तद्वृत्तिर्यथा-व्यवह्रियन्ते
 जीवादयोऽनेनेति व्यवहारः, अथवा व्यवहरणं व्यवहारो, सुषुप्तुप्रवृत्तिनिवृत्तिरूपः, तत्कारणत्वाज्ञानविशेषा अपि व्यवहारः स पञ्चप्रकारः,
 तद्यथा आगम्यन्ते परिच्छिद्यन्ते पदार्था अनेनेति आगमः १, श्रवणं श्रूयत इति वा श्रुतं २, आज्ञायते आदिश्यत इत्याज्ञा ३, धारणं धारणा
 ४ जीतं ५, तत्र प्रथम आगमव्यवहारः षड्विधः, केते इत्याह-केवलज्ञानमणोहिति पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्मनःपर्यायज्ञानं अव-
 धिज्ञानं चउदसदसनवपुबा इति, पूर्वशब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते, चतुर्दशपूर्वाणि दशपूर्वाणि च एषः सर्वोप्यागमव्यवहार उच्यत इति, इह
 च यदि केवली प्राप्यते तदा तस्यैवालोचनादीयते, तदभावे मनःपर्यायज्ञानिनस्त्वस्याप्यभावेऽवधिज्ञानिन इत्यादि यथाक्रमं वाच्यं, तत्र केव-
 ल्यादिरागमव्यवहारी स्वयमपि तावत्सर्वं जानात्येव । ततोऽतिचारजातशेषस्य स्वयमपि प्रकटीकृत्य प्रायश्चित्त ददात्यन्यथा चेत्याशङ्क्य
 प्रासङ्गिकं तदेवाह-“कहे हि सव्वं जो पुच्छोणमाणो वि गूहइ न तस्स देति पच्छिंत्तं व्वित अन्नत्थ सोह्य ६२ न संभइ जो दोस सप्पा-
 वानयमायउ पच्चरकी सोहए तेउ माइणोउ न साहए ६३ । कथय सर्वं दोषजातमिति आगमववहारिणा प्रोक्तोऽयं शिष्यो जानानोऽपि
 स्वदोषान्मायावितया गूहति गोपयति न तस्मै मायाविने प्रायश्चित्त ददति आगमव्यवहारिणः”, किन्तु हुवतेऽन्यत्रान्यस्य समीपे गत्वा बोधय

शुचिं पुराणम्, यस्तु सम्भाषण एव दोषान् कांश्चिन्न स्मरति न पुनर्भाषयति पुनरस्य वाञ्छा दोषान्प्रत्यक्षी प्रत्यक्षान्नी आगमव्यवहारीत्यर्थः
 सोऽहंपत्तिं कथयति, मायाविन्नं न कथयतीति एतदुक्तमप्यति, आगमव्यवहारी यदि केवलज्ञानादि वस्तेनैवज्ज्ञानाति, येषां मणितः
 सन् शुद्धमात्रतास्तस्यैवविपत्त्येते, इति तथा स्मारयति यथाऽऽह—ऽलोचनीयं विस्मृतं, ततस्त्वयाऽऽलोचयति, यदि पुनरेतद्वग-
 च्छति, येषां मणिगोक्षीपि सन्मायाविवया न सम्यक्प्रतिपत्स्यन्ते इति, तदा त्वमप्रतिपत्सयानं नैव स्मारयति निःफलत्वात्, अमूलमो
 रि भाषणवागव्यवहारी, अथ एव द्वायामव्यालोचनायां यथाऽऽहोचकः सम्यगाहोचो ज्ञातस्त्वै प्रायश्चित्तं प्रयच्छति, अथ न प्रत्याहृत्त-
 स्त्वो न प्रायश्चित्तं प्रयच्छति, अप्यन प्रत्याहृत्तस्त्वो न प्रयच्छतीति, न तु चतुर्दशपूर्वपरां कथयत्यस्य ज्ञानित्वं, तस्य सुवृत्तज्ञानत्वेन परो
 ज्ञानभावित्वादुच्यते—चतुर्दशादि पूर्वकस्य सद्वृत्त्यस्यापि ज्ञानस्य प्रत्यक्षदृश्यत्वात्परा हि येन यथा योऽतिपाराः ह्युवस्ततया सर्वमेव ज्ञान-
 नीति । अथ यदि आगमव्यवहारीणं सर्वमायश्चित्तं परिद्वानं ततः कस्मात्तस्य पुराण आलोच्यते, किन्तु तस्य समीपहृत्तस्य सकृद्व्यवहारादे
 नै मरत्वो ज्ञानैवस्य होषिं प्रयच्छन्ते स्तुतिं आलोच्यते बहुशुणं सम्भवेत् सम्यगापना मयति । तथा ज्ञानोचनाचार्येण स आलोचक
 मोत्सङ्गते, यथा वत्स त्वं धन्यस्त्वं मातुं यदेवं ज्ञानं शिवार्कतया स्वररस्थानि प्रकटयसि महाबुद्धसेवतु, एवं स मोत्सङ्गित सत्त-
 र्द्धमानपरिणामः सम्यग् निश्चल्यो भूत्वा यथावस्थितमालोचयति, होषिं सम्यक्प्रतिपद्यते ततः पर्यन्ते आरापनास्तोत्रकालेनैव मोम-
 मयमिति । अथ सुवच्यवहारमाह—“आयारफण्याः सेसं सन्नं सुय विणिज्जि ॥ २ ॥ आयारफणसो निधीयस्वदादिकं कल्पव्यवहारत्वा
 सुवत्ताविशेषेऽप्यवीन्द्रियायैव विभित्तानं सातिशयत्वात्केवलादिवदागमत्वेनैव व्यपदेश, एते च सुवच्यवहारिणः स्फुटतरोपलब्धिनिमित्तं
 प्रीन्यारानालोचनामालोचयन्ति ते केकं द्वी वायाराबालोचिन्नेन सम्यगालोचिवमसम्यगिति, श्रेयं नावगच्छतीति कस्मालोचिवमसम्य-
 मिति, जेषं नावगच्छतीति कस्मालोचयन्तीति चेदुच्यते—यवमेवायां निद्रायमाण एव सुगोति, तवो ह्ये निद्रा प्रसादं नवबानरमिति न

क्लियुश्रौषमतो भूयोऽप्यालोचय, द्वितीयवारमालोचिते भणति न सुष्ठु मयाऽधुनावधारितमनुपयोगभावादतः पुनरप्यालाचय, एव ऋषिपि
 वारेषु यदि सहस्रं, तर्हि ज्ञातव्यमेष परिणामतोऽकुटिल, इति एवं च सति तस्यापि प्रत्यय उपजायते यथाहं विसदृशभणनेन मायावीं लक्षित
 इति ततो माया निष्पन्नं प्रायश्चित्तं पूर्वं दातव्यं, तदनन्तरमपराधनिमित्तमिति; अथ आम्नाव्यवहारमाह—“देसंतरद्वियाणं गृहपयालोअणा आण
 ६४” । देवान्तरस्थितयो गीतार्थयो गूढपदैरालोचना निजातिचारनिवेदनमाम्नाव्यवहारः एतदुक्तं भवति—यद्वा द्वावप्यचार्यावासेवितौ तत्रार्थ
 तथाऽतिगीतार्थौ क्षीणजङ्घबलौ विहारक्रमानुरोधतो दुरतरदेशान्तरावस्थिता मथाववत एव परस्परस्य संमीपे मन्तुमसमर्थभूतां तदान्यतर-
 प्रायश्चित्ते समापतिते सति तथाविधयोग्यगीतार्थ, शिष्याभावे सति धारणाकुशलमगीतार्थमपि शिष्यं समयभाषाया गूढार्थान्यविचारऽऽसे-
 वनपदानि कथयित्वा प्रेषयति, तेन च गत्वा गूढपदेषु कथितेषु सं आचार्यो द्रव्यक्षेत्रकालभावंसंहननधृतिबलादिकं परिभाव्य स्वयं वा तत्र
 गमनं करोति शिष्यं वा तथाविधयोग्यं गीतार्थं प्रज्ञाप्य प्रेषयति, तदभावे तस्यैवाप्राथितस्य गूढार्थमितिचारशुद्धिं कथयतीति । अथ धारणा
 व्यवहारमाह ५ गीयत्येणं दिन्नं सुद्धिं अववहारिज्जण तह चैव दित्तम्मधारणा तह उद्धिय पवधरण रूवा वा ४-६५ । इह गीतार्थे न संवि-
 ज्ञेनाचार्येण कस्यपि शिष्यस्यपि शिष्यस्य क्वचिदपराधे द्रव्यक्षेत्रकालभाव पुरुषान् प्रतिसेवनाश्चावलोक्य या शुद्धिः प्रदत्ता, तां शुद्धि-
 तथैवावधार्य सोऽपि शिष्यो यदा न्यत्रापि तादृश एवापराधे तेष्वेव द्रव्यादिषु तथैव प्रायश्चित्तं ददाति, तदाऽसौ धारणानाम चतुर्थो व्यव-
 हारः, उद्धृतपगरणरूपाऽवधारणा । इदमुक्तं भवतिः—वैयावृत्त्यकरणदिना कश्चिद्द्रव्यक्षेत्रकालभावात्साधुरथाप्यशेषाच्छन्दश्रुतयोग्यो न भवति,
 तेतस्तस्यानुग्रहं कृत्वा यदि गुरुभिरुद्धृतान्येव कानिचित् प्रायश्चित्तपदानि कथयति, तदा तस्य तेषां पदानां धारणं धारणाभिधीयत इति ।
 अथ जीतव्यवहारमाहः—“ द्वाह विंति जणं, संस्येणाईण दाणिमा सज्जु, पायच्छित्तं जीयं, रुढवाजं जर्हि गच्छो ” ॥ ६६ ॥ येष्वपरा-
 धेषु पूर्वमहर्षयो बहुना तपः प्रकारेण शुद्धिं कृतवन्तस्तेष्वपराधेषु साम्प्रत द्रव्यक्षेत्रकालभावान् विचिन्त्य संहनन धृति बलादीनां च हानि-

मासाय समुचितेन केनचित्पराः प्रकारेण या गीतार्याः श्रुतिं निर्दिशन्ति तत्सम्यपरिभाषया नीतमुच्यते, अथवा यत्याश्रितं यस्याचार्यस्य
 गच्छेत्प्रतिरिक्तं कारणता प्रवर्धितमस्यैव बहुभिरुक्तं तच्चष्टं जीवमुच्यते। तथैवेतेषां पञ्चानां व्यवहारामान्यतरेणापि व्यवहारेण
 युक्त एव भाषयित्वा प्रदाने गीतार्योपस्थितिरिति, सत्त्वजीवार्थो नैकादिदोष सम्भवादुक्तं च—“अमीत नशियाणा, सोरि परपस्त देह
 वृण रि र्वतो। अर्षान् आलोयगं, च पादेइ संसारे इति १२६ ॥” इति प्रवचनसारोक्तारहणौ। अतः परं व्यवहार पञ्चकविज्ञेयार्थिभिः
 धीनीवच्छ्रवणविज्ञेयत्वात्। इति व्यवहारपञ्चकस्वप्नवगम्य नवमासपर्यायोऽपि अन्यर्षिः एकादशाक्षर क्वं जातः? इति श्रुत्वा न श्रुय्या,
 तस्यागम्यवहारित्वात्, आगम्यवहारितस्तु दोषव्यवहारतो बलवन्त इति। अतः कारणत् शुद्धसाधुधिरपि योगोद्भवनं विधायैव श्रुत्वा पठनीयं
 न तन्त्येति। अथ साधूनामपि योगादिवयोनुष्ठान परिसमाप्तवत्त्वं नन्यादिर्महोत्सव कर्तव्य एवः न च किम्बिं निरन्वानामुत्सव करणमित्वादि
 श्रुत्वा कार्यं, निनन्वासनोभतिकरत्वात् सुसिद्धान्तोक्तत्वात्। यदुक्तं व्यवहारमाप्यहणौ प्रथमोदेषके तयारि-रत्युक्तः प्रतिया प्रविष्टिचिचिचि-
 दानौ समाश्रित्तिप्रियाहः “वीरिय तज्जामगतो यदरिसर्गं सादु सभियप्यादे दृष्टिय मोक्ष्य असवीसायग संघो च सङ्करा॥” वीरियायां समाप्त्यायां
 प्रतियायामुद्भावत्वेन अमन्युद्भवामिहाचरास्तेषां नियोगो व्यापारो यत्र स तदुच्चैकनियोगोत्रायस्तत्र दर्शनमात्मप्रकटनं करोति, ततः साधु-
 संघं संग्रहं सम्पद्यति श्रावकं वा अप्यादेति संवेद्यति, ततो दंदस्य राज्ञा निवेदनं स सत्कारं करोति, तदभावे मोक्षिस्तस्याप्यभावे
 भावक रगतस्याप्यभावे साधुसाधुसाधुवर्गं, इयमत्र यावना-प्रतियायां समाप्त्यायां यस्मिन्नामे मत्यासजे बहवो भिक्षाचराः साधुव्य समान
 ष्टन्ति, तत्रागत्यात्मान दर्शयति, दर्शयन् य साधुभाषकं पश्यति तस्य संवेद्यति कथयति, यथा समापिता मया प्रतिया, ततोऽहमामत इति,
 तत्राचार्या राज्ञो निवेदयन्ति, यथा अहंको महातपस्वीसमाह्वय कर्मा संवत्सदविमर्शासत्कारेण मच्छे प्रवेचनीय इति, ततः स राज्ञा
 तस्य सत्कारं कारयित्वा तदभावेऽपि श्रुत्वा तस्य नगरस्य वा नायकस्त्वभावे सत्त्वभाषकमस्त्वभावे साधुसाधुवर्गमप्युचितकसत्तो

यथाशक्तिसत्कारं करोति, सत्कारो नाम तस्योपरि चन्द्रोदयधारणं नान्दी तूर्यास्फालनं सुगन्धवासक्षेपणमित्यादि एवं रूपेण सत्कारेण
 गच्छेत्प्रवेशयेत्, सत्कारप्रवेशनायासिसे गुणाः—“ उज्जावणा पवयणे सञ्जा जणणं तहेव बहुमाणो । उहावणा कुनित्थे जीअं तह तित्थवुद्धीय ॥
 प्रवेशसंकारेण प्रवने प्रवचनस्योद्भाजनं प्राबल्येन प्रकाशनं भवति, तथा श्रावकश्राविकाणां अन्येषां च बहुमानमुपजायते शासनस्योपरि, यथा अहो ! महाप्रतापिपारसेम्बर
 महती शासनस्य प्रभावना भवति, तथा श्रावकश्राविकाणां अन्येषां च बहुमानमुपजायते शासनस्योपरि, यथा अहो ! महाप्रतापिपारसेम्बर
 शासनं, यत्रेदशा महातपस्विन इति, तथा कुतीर्थी, जातावेकवचनं, कुतीर्थानामपभ्राजना हीलना, तत्रेदशां महासत्वानां तपस्विनामभानात्,
 तथा जीतमेतत् कल्प एव यथा समाप्तप्रतिमानुष्ठानः सत्करणीय इति, तथा तीर्थवृद्धिश्च, संसाराद्विरज्यते विरक्ताश्च परित्यक्तसङ्गाः प्रवज्यां
 प्रति पद्यन्ते, ततो भवति तीर्थप्रवृद्धिरिति । इति श्रीव्यवहारभाष्यवृत्तौ प्रथमोद्देशके । अत्रागमकलाकलापकलनाऽकुशलः कुम्पाकपती
 नङ्कां कुर्वन्नाहः—नन्वत्र साधूनां योगादितपोऽनुष्ठानसमाप्तावश्यं नन्द्यादिर्महोत्सवः कर्तव्य इत्यत्र नन्द्यादिमहोत्सवः इति कस्तात्पर्यार्थः
 इति चेदुच्यतेऽत्रोत्तरं यदा साधूनां योगादितपोऽनुष्ठानक्रिया समाप्तिर्भवति तदा गुरुभिस्तत्पदधारकैः साधुभिर्वा योगकर्तृणामनगराणां
 नन्दिक्रियापुरःसरंगणपदपण्डितपदादिपदं दातव्यं, तदनुक्रमस्त्वयं प्रथममावश्यकदशैकालिकोचराध्ययनाचाराङ्गसूत्रमहानिशीथोपाङ्गसूत्र-
 कृताङ्गस्थानाङ्गसमायाङ्गादिसूत्राणां योगोद्देशं साधूनां गुरुभिः कारयितव्यं, तदनन्तरं भगवतीसूत्रस्य योगः कारयितव्यः, तद्योगस्य
 पाश्चात्यभागे योगकर्तुः साधोर्गणपदं गुरुभिर्दातव्यं, यदि शिष्यः पण्डितपदयोग्यो भवेत्, तदा गणपदं दत्त्वा तत्कालं पण्डितपदमपि
 देयं, परं गणपदमदत्त्वा पण्डितपदं न देयं, तस्य गणपदं विनाऽभावित्वादिति, पण्डितपदस्यापरपर्यायो पन्यासपदमिति । नन्वत्र कीदृशः
 शिष्यः पण्डितपदयोग्य इति चेदुच्यते—श्रीहीरविजयसूरिभिः कीदृशस्य साधोः पण्डितपदं देयमिति विषयकः पट्टोलिखितस्तद्यथा—“ संवत्
 १६४७ वर्षे मागशीर्षे सिंते ११ दिने स्वम्भतीर्थे श्रीहीरविजयसूरिभिर्विबुधपदयोग्यताविषयकः पट्टः प्रादुष्क्रियते ॥ १ ॥ हैमव्याकहणपाद

१२ मणीमणानी, अथवा सारस्वतव्याकरणमणीमणानी, तथा कल्याणमन्दिरयत्कामरनिनिश्रवकसार्थे १, बाग्यद्राक्षार, वृषरत्नाकर, अथवा
 कन्दोनुष्ठान, कल्पकस्यञ्जा, शोभनस्तुति मद्युतिसार्थित्य मणीमणानी २, तथा पिण्डविद्युक्ति, भाष्य, सप्रहणी, कर्मप्रन्य, वेदविचार,
 वयवस्य, धीमविचार, पदावस्यक, दशवैकालिक, भावस्यक चर्चरी २ आयास्य नीरं सामाचारी मयुसनिचारप्रन्य अर्थं यक्ती मणी मणानी
 ३, आरम्यसिद्धि तथा नारचन्द्राविष्योत्पिप्रन्य मणी मणानी ४ तथा चतुष्ठी आचाराङ्ग सुयगर्वांगवणाङ्गसमवायाङ्गमूत्र इत्यर्थः अथवा
 अन्त्यपञ्चमी सिद्धान्त मणी मणानी ५, तथा विचारप्रन्यस्रस्रमधी फण्डगणिसिद्धि ५ तथाविध कारणनिना पण सामान्य अप्रेसरी साधु
 ठाणा २ तथा ठाणा ३ पटली योग्यता प्राप्त थाय तेनारे पंन्यासपदनी विनधी करवी अन्यथा नदि ७ " इति श्रीहीरविनयस्युरिधिचिंशुब-
 पदयोग्यवार्थिस्यङ्ग पदो धीर्णपत्रादथापि क्लिप्तः । एतेषां सधाना मध्ये पठनपाठनादियोग्यतां प्राप्तं साधु पण्डितवपययोग्यो
 मन्थि न्तन्या साधुरिति, आधुनिककाले त्वावस्यकक्रियातेन्यथारक्षा न्याकरणञ्चादिपठन रथिता अपि केचन पन्यासपदपारका
 मन्थि, वशु हास्यासपदमेति । तथैव गणितदानन्तरं पण्डितपदं पन्यासपदानन्तरं वाचकपदसुधाध्यायपदानन्तरमाचार्यदं योग्यस्य देयमि
 स्वाधुक्रमेण एतानि वस्त्रपारकैर्योग्यस्य साधो वृत्तिस्यानि, तथैव हीरविनयस्युरि मद्युलेरपि वदनुक्रमेणैव पदानि सुधीतानि । यदुक्त
 हीरसौभाग्यशाल्ये पद्युमो पण्डितवदवचिमस्त्राणिमिस्त्रपया—काल्यं अथ नारदनाम्नि पचने, तुलगाभ्योमरसेन्दु वत्सरे । इयथाङ्गमिनात्म्ये
 मिरैरिच वम्मो विमोः सरोदरे " पदयाप्यत पण्डिताह्वयं गणिना तेन यतिसितीश्रितुः अथिपूय्युयं सुवभिया पदमन्त्रेय किमावया
 सना ७४ इति नडुछाद् नगरं सत्रव १६०७ वर्षे हीररुगणोः पण्डित पदस्यापना " इति वत्सोयङ्गवो तथा वत्रैव स्थले पुनः मार्तं
 काल्य मय " नारदुयंनुपरोरिच संख्यां विमनेरैः दुर वपसाः सितयंरमीदिने इत्सञ्चैलाभ्रसाप्रवत्सरे ७५ छहदेव समेत्य शोभिते पर-
 कापारल्यपानीदुष्टेवुना मल्लव ध्वजसार्थमन्दिरे पदमस्याऽजनि सायकाह्वय ॥ ७६ ॥ तद्वृत्तियंथा विष्णुमार्कविनीद्रादष्टाधिकशोडशव्रते

१६०८ वर्षे कस्मिन् वासरे तपसो माघमासस्य माघस्तथा इति हेम्यां सितया उज्वलायाः पञ्चम्या दिने संवत् १६०८ वर्षे पण्डित
 शीरहर्षगणेशचक्रपदस्थापना इति तद्वृत्तौ ” तत्समये राजबिमलजिद्धर्मसागरपण्डितावपि वाचकेश्वरौ विजयदानसूरिः कृतवान् । तथा
 तत्रैव षष्ठसर्गे पुनः प्रोक्तं काव्यं “ गगनात्परसेन्दु हायने विशदे पौषजपञ्चमीदिने धृतशीतरुचीरुचिच्छलोज्ज्वलवत्त्वे किञ्चुतत्पदोत्सवे
 १०८ व्रतिवारिधिनेमिवासवः स्वपदे स्थापितवान् स वाचकम्, इव पञ्चमकं गणाधिपं सुगराजध्वजतीर्थनायकः १०९ युग्मम्, तद्वृ-
 त्तिदेशो यथा संवत् १६१० वर्षे पौषमासे शुक्लपञ्चमीवासरे श्रीहीरहर्षवाचकस्य सूरिपदस्थापना इति ” । तथा स्वोपज्ञपट्टावली वृत्तावपि
 यदुक्तं श्रीधर्मसागरोपाध्यायैस्तत्पाठो यथा—“ अहवर्णेति श्रीविजयदानसूरिपट्टेऽष्टपञ्चाशत्तमाः श्रीहीरविजयसूरयः किं विशिष्टाः सम्प्रति
 तपागच्छे आदित्य सदृशास्तदुद्योतकत्वात् तेषां विक्रमतः त्र्यशीत्यधिकपञ्चदशसप्त वर्षे १५८३ मार्गशीर्षे भृकुन्वमी दिने मल्लहादनपुर वा-
 स्तव्य ऊर्केशज्ञातीय सा० कुराभार्यानाथी ग्रहे जन्म, षण्णवत्यधिके १५९६ कार्तिके बहुल द्वितीयायां पचननगरे दीक्षा, सप्तधिके षो-
 ढशतवर्षे १६०७ नारदपुर्यां श्रीऋषभदेवप्रासादे पण्डितपद, अष्टाधिके १६०८ माघशुक्लपञ्चमी ५ दिने नारदपुर्यां श्रीवरकाणकपार्श्व-
 नायसनाये श्रीनेमिनाथप्रासादे वाचकपदं, दशाधिके १६१० शीरोहीनगरे सूरिपदमिति पट्टावलीवृत्तौ । तथैव श्रीरत्नशेखरसूरिभिरपि
 क्रमेणैव गणपदादिपदानि ग्रहीतानि । तथा तत्पट्टहरलक्ष्मीसागरसूरिभिरपि यदुक्तं पट्टावलीवृत्तौ तद्यथा बावणगोत्ति श्रीसुनिष्ठसूरपट्टे
 द्विपञ्चाशत्तमः ५२ श्रीरत्नशेखरसूरिस्तस्य विक्रमात् सप्तपञ्चाशदधिके च चतुर्दशशत १४५७ वर्षे क्वचिच्च द्विपञ्चाशदधिके १४५२ जन्म,
 त्रिपष्टधिके १४६३ व्रतं, त्र्यशीत्यधिके १४८३ पण्डितपदं, त्रिनवत्यधिके १४९३ वाचकपदं, द्वादशशत १५०२ वर्षे सूरिपदं, स-
 प्तदशाधिके १५१७ पौषवदिपष्टी ६ दिने स्वर्गः स्तम्भतीर्थं बाम्बीनाम्ना भट्टेन बालसरस्वतीति नामदत्तं, तत्कृता ग्रन्थाः श्राद्धप्रतिक्रम-
 णपृत्तिः १, श्राद्धविधि सूत्रपृत्तिः २, आचारप्रदीपश्चेति । तदानीं च लुक्काल्य लेखकाद्विक्रमादष्टाधिकपञ्चदशशत १५०८ वर्षे जिन

मणिमोत्थापनपरच्छास्त्रमहात्म्ये, धन्वने वेपथ्यास्तु विष्णुमातृ त्रयस्त्रिंशदधिकं पञ्चदशशत १५१३ वर्षे जाताः, तत्र प्रथमो वेपथ्यारी ऋ०
भाजास्योऽमूर्धिति । वेवण्णोत्ति व्याख्या भीरलक्षेत्रे सुरिपट्टे विपञ्चाशचमः श्रीलक्ष्मीसागरसुरिस्वस्य निष्माश्वतुःपट्टवधिके षष्ठ्यर्द-
शशत १४९४ वर्षे माद्रबावदिद्वितीया २ दिने जन्म सप्तत्यधिके वीक्षा, पण्णावत्यधिके पन्यासपदं, एकाधिके पञ्चदशशत १५०१ वर्षे
वाचकपदं, अष्टाधिके १५०८ सुरिपदं, सप्तदश्याधिके १५१७ वर्षे गच्छनायकपदं, एकादश्याचार्यपदानि दद्यानि इति पद्यावलीशची । इ
त्वादि प्रन्वत्सुसारेण पूर्वोक्तानाऽनुक्रमेणैव पदानि दातव्यानि । तथा गणितदानन्तरं पन्यासपदं वेपं तदनन्तरवाचकपदं तदनुआचार्यपदं
वाचकपदमन्तरेणाचार्यपदमपि न वेपं । यदुक्तं विनयमश्वस्विकाम्ये सप्तमसर्गे संनत् १६३८ वर्षे फाल्गुनशुक्ल सप्तमी दिने सोमनारे विनय
सेन सुरेराचार्यपदं भीरविजयसुरिभिर्भेषमित्यधिकारे तथया काव्ये अथ जगद्भोषिययोषि चन्द्रमाः स्यान जयानो जयसिंह पण्डितः ।
भीमासुपाध्यायपदे स्वमूर्धिसन्त्यपायिसूरीन्द्र पदे च सुरिमि ७० एतद्वृषिपर्यया अयास्मिन्महूर्त्ते जयसिंह पण्डितः किं० जगद्भोषिययोषी
विषोद्भोषसक्त्रे चन्द्रमाः पुनः जयानो स्यानं भीमपाध्यायपदे न्ययापि पूर्वमिति गम्यम् च पुनः तदनुवत्कालमेव तैः सुरिभिः श्रीहीरदि-
अवाचार्यं सूरीन्द्रपदे न्ययापि स्थापितः किञ्चत् स्वमूर्धिसि प्रतिविम्बमेव कुतमिति भावार्थः । इति काव्यकलापक व्याख्या ७० इति विनय-
मश्वस्विक काव्यशची । अत्रापि एकस्मिन्नेव दिनेते वाचकपदमाचार्यपदं च दत्तं परं प्रथमसुपाध्यायपदं दत्त्वा तदनुआचार्यपदं दत्त्वा तत्कारणा-
दुपाध्यायमन्तरेण नहि देयमाचार्यपदमिति तथैव आश्रयिषिषुचौ पञ्चदश गवा व्याख्यायामपि यदुक्तं भीरलक्षेत्रे सुरिमिस्वस्यया तथा
पदस्थापना मणिवाचनाचार्यवाचकाचार्यादिष्वयमितिष्ठानं दीक्षितस्वपुत्रादीनामन्येषां वापवार्हाण्या आसनोक्त्यादिनिमित्तमोढोत्सवैर्विवात्म्यं,
अप्यते हि प्रकमारंभं समप्रसरणे श्लोकेन मज्जरपदस्थापनाकारणं मन्त्रियस्तुपालेनाप्येकविंशतिसूरीणां पदस्थापना कारिता, इति आश्रयिषि-
शची । अत्रापि मणिस्वदादिपदानास्तुक्कनः श्लोकस्तत्कारणात् शब्दसाधुभिस्त्वदनुक्रमेणैव मणिपदादिपदानि ब्राह्मणि तत्कालो मोक्षज्ञानीवस्व-

त्कमोच्छिद्भे महादोषश्चाचार्यक्रमभ्रंशपत्तेराचार्यक्रमभ्रंशे च जिनाज्ञाभ्रदोषो लगति आचार्योचरणया अपि जिनाज्ञासमानत्वात् सिद्धान्त-
 मूलत्वाच्च तथाऽऽधुनिककाले ये निजमात्मानमहंकारतः पण्डितमन्यमानाः केचनसाधवो योगवहन गणिपदादि पदमन्तरेणाऽऽचार्यपदं
 गृह्णन्ति तेहि मण्डूकच्छ्रुतन्यायं स्वीकुर्वते, यथा मण्डूकः भूमौ विचरन् मध्यस्थभूमिभागं विमुच्य समुत्प्लुत्य अग्रे पतति, तन्मण्डूक-
 प्लुतन्यायः प्रोच्यते, तद्वद्व्याकरणशास्त्रेऽपि सूत्रक्रमेण पूर्वसूत्रादुत्तरसूत्रे यत्पदमानीयते, तदनुवर्त्तनं पूर्वोचरयोः सूत्रयोर्मध्यस्थः सूत्राणि
 समुच्छिद्भ्य यत्पदमानेतव्यं तत्पदं मण्डूकच्छ्रुतिन्यायेन विज्ञेयं, तद्वद् ये साधवो योगवहन गणिपदादिपदमन्तरेणैवोपाध्यायपदाऽ-
 ऽचार्यपदादिपदं रभसा मण्डूकवत्समुत्प्लुत्य गृह्णन्ति, तेषां पदान्यपि सज्जनानां हास्यजनकानि ज्ञेयानीति । तथा ये साधवः योगो-
 द्भवमन्तरेणानुक्रमरहिता गणिपदादिपदानि गृह्णन्ति तदयुक्तं, तेषां पदान्यपि शुद्धसाधूनामप्रमाणभूतानि ज्ञेयानि, जिनाज्ञाविराधकत्वा-
 दिति । गणिपदादिपदानुक्रमस्तत्क्रमेणैव देयं नान्यथेत्युक्तं । अथ गणिपदादिपदान्यपि योग्यस्य साधोः कीदृशैः साधुभिर्दातव्यानि ?
 इत्युच्यते आवश्यकदशवैकालिकोत्तराध्ययनादिनन्दि सूत्रानुयोगद्वारसूत्रयोगाः येन साधुना कृता भवेयुस्तेन साधुना चारित्रेच्छाल्लघुदीक्षा
 दातव्या नत्वन्येन नन्धनुयोगद्वारसूत्रमन्तरेण नन्दिक्रिया कारावणेऽनधिकारित्वादिति । तथा बृहद्दीक्षा गणिपदं च योग्यस्य पण्डितपद-
 धारिणा साधुना देयं नत्वन्येन, बृहद्दीक्षा गणिपदसमर्पणे पण्डितपदयुक्तः साधुरेवाधिकारी नत्वन्यः गणिपदधारित्वात् । तथा पण्डि-
 तपदमपि पण्डितपदधारिणा योग्यस्य देयं नत्वन्येन, तथा वाचकपदाचार्यपददानेऽधिकारी तु आचार्यपदधरः साधुरेव नान्यसाधुरिति,
 आधुनिककाले आचार्यपदधारकसाधुमन्तरेण दृष्टिरागिणो निजपक्षसाधवः साध्व्यः श्रावकाः, श्राविकाश्चदृष्टिरागतो यस्य कस्यचित्सा
 धोराचार्यपदं समर्पयन्ति तदप्रमाणं, तत्पदं शुद्धसाधुभिः सुश्रावकैश्च न प्रमाणं कार्यमिति, नहि वाचकपदमाचार्यपदमाचार्यपदधारिसा-
 धुमन्तरेण कैश्चिदन्यैः कस्यचिद्दत्तं शक्यत इति, न सु चतुर्विध सङ्घो यथाचार्यपदं प्रयच्छति तस्मिन् को दोष ? इति चेदुच्यते—चतुर्विध-

सङ्गमयेऽपि, आचार्यपदधारि साधुरेव योग्याः, नन्वन्यः इत्युक्तं चिस्वरेण, अतः परं विधेयाधिकारस्तु, परस्परयोगमविधिमाहृत्स्वन्वेभ्योऽ-
 वसेव इति । अथ दक्षमियोगवर्धने तद्गुरुवानं च कर्मव्यमित्यर्थे, दृष्टान्तानाह—अथ योगवहनपुमाने वाऽऽवाक्कवमोऽभिज्ञेऽगोपराध्वज-
 नूत्रस्य पदुर्वाऽर्धस्वेयास्याध्ययनाभ्येत्मासदुसंकेपकी दृष्टान्तस्ववारि—स्योक्तः । योगक्रिया विना साधुः, सूत्रं पठेन्न पठयेत् । दुष्कर्माणि
 विलीयन्ते, नन्देयी वरदा सदा ॥ १ ॥ अप्राये सम्बन्धभायं, पाटलीपुरे श्री बाल्यवौ ध्वजहरिणावभूतात्मन्यदा सुस्तयीये कर्मोपवेर्ध
 यशुस्रुतः यथा । धर्मो माराम्गसम्प्रभाजां, धर्मो जनन्नुदस्मिवा स्त्रिजाणि । धर्मं पिता चिन्तितपुरिवाबो, धर्मं मुहूर्द्धचित्तनित्यदर्शः ॥ १ ॥
 पत्नी भ्रमस्तीसुतः सविनयो भ्रातृशृणालुक्कृत्वा, स्त्रिण्यो कन्धुजन सत्ताऽतिचहुरो नित्यं प्रसन्नः प्रष्टुः ॥ निर्लोभोऽनुवरः स्वच्छदनि
 मायोपयोग्यं पत्नं, पुण्यानासद्वयेन सन्तनभिर्दं कस्यापि सम्पद्यते ॥ १ ॥ रम्यं रम्यं कुरणपदुवाऽऽरोत्यमायुर्विष्वाळं, कल्ता स्याऽवनितरतवः
 सन्तो यकिस्मन्तः । क्स्वन्दोर्बोतल परिद्वलं यत्रः शीरशुभ्रं, सौयात्यभीरिति फलमहो धर्महसस्य सर्वम् ॥ २ ॥ इत्यादि कर्मवेदान्ता-
 कर्म्यं पारिप्रम्धीयम्भुः, तत्रैको भ्राता क्षयोपश्रमस्रष्टाऽऽशुवो वातः, गुरुभियोग्यं विज्ञाय सूरिपथे स्वापितः सपञ्चकवीयतिपविः सर्वेषां
 वापनो ददाति, संशये सति वे सापय दुनः पुनः पुनः मम कुर्वन्ति, रात्रापि प्रथिलापकात्रं न स्मरे, ततः ज्ञानावरणीय कर्मोदवासेव चित्त-
 वति किम्मां शस्त्रपारगं, यतोऽर्धं क्षणमपि रति न प्राप्नोति, पन्वो मे भ्राता निश्चितस्तिष्ठति, यतः यदुक्तं केनचित् स्वमिष प्रसि—“सूक्तं
 रि सत्से म्मापि वचितं यस्मिन् पयहो शुजा, निश्चिन्तो ? शुकुकोजनो ? ऽज्यमना ३ तर्कं दिवासायकः ४ । कार्यकावर्ध विषात्पाम्ब-
 पिरो ५ मानापमाने सत्रः ६, प्रायेणस्यबर्जितो ७ ह्यष्टु ८ मूलां सुलं जीवति ॥ १ ॥ परं नैव चिन्तयति, ‘नानाशास्त्रव्यापिणाद्यु-
 रतोः भोगोत्सव इर्मेवां, वेपां वान्ति दिनानि पण्डितजनम्यायामस्त्रिजासनां । वेपां जन्म च जीवितं च सफलं तेरेव सूर्येपिता, वेपीः किं
 पण्डितैकपरिर्वैर्भूमासूक्तैर्नरे ॥ १ ॥ एव पण्डितशुभान् सुलंशुजांभासवोऽपि चिन्तयन् अतोऽर्धं केव अहमीति मायकप्रसवे ।

अन्यदा मुनयो विहारमूमावाहाग्रहणादिकार्येषु गतास्ततः स्मरिश्चिन्तयति, अहो! बहुभादवसर्गयोऽद्य वकाशो लब्धः, इतो निर्गत्य स्वप्सितं, साधयामीति विचिन्त्य स्मरिर्वसतितो वरिगतः, एकाकी नगराकिर्गच्छन् कौमुदीमहोत्सवे एकं स्तम्भं ददर्श । कथंभूतं ? जनैर्गीयमानं, नानाविधभूषणैर्भूषितं, महोत्सवे समाप्ते पुनस्तत्स्थम्भं काकादिभिर्निषेवितं ददर्श, ततः स्मरिरचिन्तयत्, असौ स्तम्भो यदाजनैः पूजितः परिदृष्ट्वा आसीत् तदात्वत्यन्वशोभाश्रुहमासीत्, इदानीं तु कामपि शोभां न लभते नूनं परिच्छदसमन्वितस्यैव शोभां भवेत् नान्यथा, तर्हि धिगां परिकरतः जिनधर्मतश्च परिभ्रष्ट स्वैरं विहर्षुमिच्छामीत्यादि विचिन्त्य पुनः स्ववसर्तो समागतः स्वमनसैवालोचनां जग्राह, परं दुश्चिन्तितेन ज्ञानावर्णायकर्मबद्धं तदवस्थितमेव बभूव, पुनः निर्मलं चारित्रं परिपाल्य स्वायुः पर्यन्ते ज्ञानातिचारमनालोच्याऽनशननेन मृत्वा सौधर्मस्वर्गे गतः, ततश्चाभीरसुतो जातः, क्रमाचस्थाः सुता जाता साऽत्यन्तरूपलावण्या बभूव, अन्यदाऽनेक आभीराः दृष्टभाजनैः शकटानि भृत्वा विक्रेतुं ग्रामान्तरं प्रतिस्थिरे, तदाऽसौप्याभीरः शकटं भृत्वा स्वपुत्रिकां खेटकत्वेन संस्थाप्य तैः सार्द्धं चलितः, इतथान्ये शाकटिकाः कन्यां वीक्ष्य व्यामोहिताः, व्यग्रमानसा उन्मार्गे शकटानि बाहयामासुः, भग्नानि शकटानि कियन्मात्राणि रूपप्रसक्तानमेतत् यत्परमार्थम् । “रुवेसुजोगिद्धि सुवेइ तिव्वं, अकाल्लिअं पावइ से विणासं । रागाउरे से जह वा पर्यगे, आलोअलोले सगुवेइ मच्चुं ॥ ? ॥ तदर्थो यथा रूपेषु यः गृह्णति तीव्रं अकालिकं प्राप्नोति सः विनाशम् रागादुरः सः अथवा पतङ्गः आळोकलोलः सस्रुपेति मृत्पुमिति गार्थः । तत्स्वरूपं दृष्ट्वा तज्जनकः चिन्तयामास थिक् संसारस्वरूपं, जीवा असारे मलमूत्रपुरीषपाने त्रीशरीरे स्वहितसाधननिरेषाः कामिनो मुह्यन्ति इत्ययुज्यादिभावनयोत्पन्नवैराग्यस्ततः दृतादि विक्रीय निजग्रामे समागत्य स्वां दुहितरसुद्वाह्य, सद्गुरुरपादमूले दीक्षासुपाददौ । क्रमेणावश्यकादियोगोद्धहनं विधाय, उत्तराध्ययनयोगं वहत्वा तेनाऽध्ययनत्रयं पठितं, पूर्वोपाजितकर्मादितत्त्वेन महत्वा प्रयासेनापि असंखयाध्ययनस्य क्षरमात्रमपि नायाति, ततो गुरुत्पप्रच्छ एतन्नायाति, गुरुणा भणितं हे मुने! त्वमाऽ-

ऽपाम्स्वपः कुर्वन् "यावत्प्रमासुष" इति राम्येपनिब्रह्मर्षे यद् सद्बुधोपशय, तेनोक्तमन्यत्प्राढैः मुढं स्यारं घोषयति तदपि मुखेनायाति अस्म-
 द्दुर्गोबारितत्वाद्योक्तं रसन्ति स्म, स तु क्षमां विनष्टि प्रसुप्त स्वप्नेव निन्दति अरे भीव पाकपमातुषेति सर्वं सिद्धान्तसार तदेव पठतस्वस्य
 लोभैर्मसिद्धसनाम इषं, आत्मनिन्दो विवधानस्याऽऽधास्त्वुर्वतः दास्यप्रवर्षाणि व्यतीतानि, तवस्त्वयद् घोषयन् शुभध्यानेन क्षपकभेष्या-
 रः सकलकोटालोकमहाशक्तपचलं केवलज्ञानमवाप, ततो वैशैः केवल्यपरिणा शक्रे। ततो भूमौ चिरकाळं विहित्य मूरिखो मन्वान् प्रतिबोध्य
 मास्तुसंकेतकी जनन्तवतुल्यमयं शान्तं स्वान्मसाप। इत्वं मास्तुसः साधुर्मांभना सिस्तपावकः केवलज्ञानमसाप प्रप्ये शान्तं पदय ॥ १ ॥
 योगबहुमाने मास्तुसंकेतसिद्धान्तस्वत्समाकर्ष्यं शुद्धसाधुभिर्योगोद्धारने बहुमानः कार्यः, नत्वऽप्यात्र इति। तथा योगोद्धारनस्विकरीकरण-
 पंहुद्धारणमार यथा श्लोकाः। अस्मिन्निवृत्ततो एत्याचार्यं भीषो घुरोषकाः योगधारित्वमिष्यात्वां क्रियास्वयिप्रमावतनोत् ॥ १ ॥ स्पष्टः नवरं
 त्यानघ्नये सप्तमस्वानेके तपका- "समजस्त मगतवो मरावीरस्त तित्वं सिसचपदयनित्यता पच्यथा, तेषां बहुरया भीषपसिपया क्व-
 यिया सादुच्छेद्यया दोकिरिया तेरासीया यवदिया" इत्येतत्वावृषिर्षया-भिनामिहितं वस्त्वन्वया शकपन् प्रपचनयाज्ञो भवति, यथा निन्दया
 इति। तद्वक्तव्यतां सुप्रभयेभार "समणेस्यादि कष्टयन्नवरं प्रपचनयागर्मनिन्दुषतेऽपकपस्यन्वया प्रस्यन्वीति यवचन मित्त्रया शक्ताः भिने,
 तत्र बहुरयपि एकेन सम्मेन क्रियाप्यासितस्मेन वस्तुनोऽनुत्पयेः प्रयुवसमर्षयोत्पयेर्षुऽ सम्येऽु रताः सक्रा बहुरता, दीर्घकाकद्रव्यप्रसृति-
 प्ररुपिण इत्यर्थः। तथा भीषाः मयेत्त एव येषांते नीचमवेवास्व एव भीषमयेद्विका, अथवा भीषमयेद्वीषा प्रस्युपगमतो विपते येषांते कथा
 परमप्रवेदोभीषाप्ररुपिण इति इदयं १। तथाऽप्यकपसुटं वस्तु अस्त्युपगमतो विपये येषांते अव्यक्तिकाः, संपतापचनये सन्दिग्धसुख इति
 याचना १। तथा ससुच्छेदः प्रदुल्लन्तरं सत्सत्त्वन मर्षेण च्छेदः सद्बुच्छेदो विनाशः ससुच्छेदं सुख इति साद्बुच्छेदिकाः, क्षणिकपिकायास्यक-
 पका इत्यर्थः ४। तथा इ क्रिये सद्बुदिते, क्रिये तवपीच्ये तेषुभिर्नो वा हेक्रिया. काकायेतेन क्रिया इत्यानयाकाकविक इत्यर्थः ६। तथा अस्मिन्

जीवनोजीवमेदास्त्रयोरशयः समाहृताः त्रिराशिस्तत्प्रयोजनं येषां ते त्रैराशिकाः, राशित्रयाख्यापका इत्यर्थः ६ । तथा स्पृष्टधीनेन कर्म न
 स्कन्धबन्धवद्धर्मबद्धं तदेषामस्तीत्यवच्छिकाः, स्पृष्टकर्म विपाकप्ररूपका इति हृदयम् ७, इति स्थानाङ्गसूत्रवृत्तौ । अथ धर्म उक्तप्ररूपणादि-
 कृत्स्न श्रुतधर्मस्तत्प्रधानाः प्रणायकत्वेनाचार्या धर्माचार्यास्तन्मतोपदेष्टार इत्यर्थस्तानाह यद्योक्तं स्थानाङ्गसूत्रे तत्रैव स्थले तद्यथा—“एषसिं
 सत्सर्गं पवयणनिष्ठागणं सत्तद्यम्मायरिया होत्या, तं जहा—जमाली १ तीसगुत्ते २ आसाढे ३ आसमिसे ४ गंगो ५ छल्लुए ६ गोष्ठामाहिले
 ७ त्यादिना ” अमी सप्तनिन्द्वाः स्थानाङ्गसूत्रे सूचामात्रेण सूचितास्त्वच्छिस्तारस्तु तद्वृष्टपितोऽवसेयः । तथा अन्यत्रापि प्रोक्तं—अथ के ते
 जमालि प्रभृतय ? इति तद्वक्तव्यता लिल्यते—तद्यथा “बहुरयजमालिपभवा १ जीवपएसाय तीसगुत्ताओ २ अवचासाढाओ ३ सामुच्छेआ
 सविचाओ ४ ॥ १ ॥ गंगाओ दो किरिआ ५ छलुआ तेरासिआण उपची ६ । येरायगोठ्ठमाहिलेणुठ्ठमबद्धं परवन्ति ७ ॥ २ ॥ अनयोरर्थः
 बहुभिः सबधैर्वस्तु निष्पद्यते, नत्वेकसमयेनेति मन्वाना बहुता जमालिप्रभवा जमालेरुत्पन्नाः १, प्रदेशोऽन्त्यप्रदेशः स एव जीवो येषां ते
 प्रदेशजीवाः, प्राकृतत्वाच्च व्यत्यये जीवप्रदेशास्ते विष्यगुप्तादुद्भूताः २, अव्यक्ताः संयतादिज्ञाने सन्देहवादिन आपाढाचार्या ज्ञाताः ३,
 सामुच्छेदा इत्यादानन्तरमेव बरतु समुच्छेदवादिनोऽश्वभित्राज्जाताः ४ क्रियाद्वय एकत्र समये क्रियाद्वयानुभववादिनो गङ्गाचार्याज्जाताः
 ५, त्रैराशिकानां जीवाजीवनोजीवरूपराशित्रयवादिनां छलुअति वैशेषिकाभिमतपट्टपदार्थ निरूपकत्वादुद्धृक्गोत्रत्वाच्च षड्बुद्धको रोहगुप्तः
 तस्मादुत्पत्तिः ६ स्यविरात्र गोष्ठामाहिलाः स्पृष्टं कञ्चुकवत् अवद्धं चासम्बद्धं न तु क्षीरनीरवदन्योन्यानुगतमात्मप्रदेशैः समं कर्मेति
 प्ररूपयन्ति अनेन च गोष्ठामाहिलादेवाऽवच्छिकानामुत्पत्तिरिति सूचितमिति गाथा द्दयास्ररार्थः २ भावार्थस्त्वनयोः गाययोः सम्प्रदायादव-
 सेयो, विशेषाधिकारस्तु श्रीउत्तराध्ययनसूत्रवृष्टि प्रमुखतोऽवसेयः । एते सप्तापि निह्त्वाः सूचनमात्रेणोक्ताः तन्मध्ये तृतीयनिह्वस्तु योगक्रिया
 वहनानन्तरं मिथ्यात्वोदयेन समुत्पन्नः । इत्थं अनेकस्थानेषु साधूपधानतपो वर्णितं दृश्यते, अहो ! तदपलपनं यः करोति तस्य धार्ष्ट्यमना-

इत्यस्य प्रकृत्या च ग्रहपिच्छं भास्वते, तथा तु यम्यकनादिचरित्रं व्ययं प्राप्नोति, एते सूचिचमपि कषेदं श्लोकोक्तं भास्वते सम्प्रदायार्णवो ह्येवे
 श्वेताम्बिका नाम्नां पूर्वा पौष्ठास संज्ञके बने सगच्छा आर्याशास्त्रदूरयाः समभासास्तुः, तेषामागमपठितो बहवः शिल्प्याः, श्यांगालयोगदाने
 प्रविष्टाः त्रिमास्ताव बभूवुः, तथापि कर्मोदयाश्चैव दिने रात्रौ हृदयशुभेन कालं कृत्वा सौचमैवेवंलोकं नखिनीयुत्स्य विमाने वेत्स्येनो-
 स्यन्तः, न च विज्ञाता केनापि गच्छमये वरुणोऽथविज्ञानोपयोगात् वान् संपत्तान् आगाहयोगान्तः प्रपञ्चान् विज्ञाय साध्यनुकम्पया संभा-
 गस्य त्वेष शरीरमपिष्ठयोत्पाप्य मोक्षास्ते साधनो, योगयोगपरनकर्णारिः प्रविताः वैरागिफलं शुद्धीव, तेषैव बचः साधुभिः कृतं, तेषैव
 श्रुतस्योरेव चतुर्दशानुशास क्वक्ष्णः कृत्वा एव दिव्यममावपस्तेन देकेन तेषां साधूनां कारुण्यशिविधिं रक्षयन्वा श्रीप्रसेव निस्वारिका यो
 मास्तवस्तेन तच्छरीरं शुक्ला दिवं गच्छन्वा मोक्षं, यो साक्षाः ! मयश्चिः पूर्वैर्यथापरावः क्षमणीयः, यत्संयतेन संघर्षेया आत्स्येनो बन्ध-
 नदिकारिवाभारिणिणो यूये, अरं प्रसुफदिने कालं कृत्वा विभक्तो युष्मद्युक्त्वाऽप्यागतो, निस्वारितांश्च यवतां योगाः, इत्यांयुक्त्वा क्षम-
 कित्तास्यत्सर्नं गवः, ववस्ते साप्यस्तद्वसु. परिष्ठाप्य पित्तफल्स्वरो अग्निरुतोऽप्यगरो धनुःकालं प्रन्दिर्तः, तदित्थं कर्मैवमपि यद्वाः! को नोभाति
 श्लोऽपि संप्ता कोऽप्यसंयतो देवाः! इति वरुणोऽप्यन्तमेव श्रेयोऽप्यथा त्संयतवन्दनं यथासाध्यं स्यात्, इत्थं तथापि च युंक्तमोदयाचे शिल्पा-
 परिश्रवणतयः साधनोऽप्यकनाद्यं प्रतिपद्याः, परस्परं न वन्दते, तथा स्वधिरैस्तेऽग्निरिणोः, यदि परस्मिन् सर्वेव यवतां सन्देहस्वर्णि केनांशान्
 बीजेन मोक्षं देवोद्विषिणि तथापि यवतां कथं नं सन्देहः, किं स देवो वाऽयोवो वेदि, अथाऽप्यकनादी प्राह-तेन स्वयमेव कश्चित्पारं देवस्त्वथा
 देवकथं च मत्पत्य एव ह्यं न तत्र सन्देहः, अथ सिद्धन्तवादी प्राह-एतत् यथेवं तदिद्ये एवं कथयन्ति कथं सायवाः, तथा साधुर्कथं प्रत्येकं एव
 इत्यथै, तेषु कः साधुस्तसन्देहो! केन परस्परं यूयं न वन्दथं, न च साधुवचनान्देव वाक्यं सत्यमिति युष्वापि र्वन्तु वाक्थं, यदेववाक्थं तु क्रीडा-
 यकम्प्यथापि साम्प्रम्ये, न तु साधुवचनं, क्वसत्यवचनविरलताचेवाभिवि । किञ्च यदि मत्पथेवमपि यदित्तु यवतां यद्वा, तदि परोयेषु भीषा-

दिष्टु सुतरामसौ प्राप्नोति, तथा च यति रूपे प्राणिनि साधुत्वं भवेत्त वेति सन्दिग्धमेव प्रतिमायां तु जिनत्वं नास्ति निश्चयतः, ततः, किमिति
 सावन्धा साधुरूपे च किमिति वन्दनप्रतिषेधः ? । तदा सवादी स्माह—अस्यत देवाधिष्ठितयतिरूपे वन्द्यमाने तद्रताऽसंयमरूपपापानुमतिः स्या-
 न्नत्वसौ प्रतिमायामिति, अत्रोच्यते यद्येवं तर्हि ननु देवताधिष्ठितप्रतिमायामप्यनुमतिलक्षणो दोषो भवेदेवेति । अथाऽव्यक्तवादी स्माह—नायं
 प्रतिमायां दोषः, विशुद्धाऽयवसायस्य जिनबुद्ध्या नमस्यतः । अथ सिद्धान्तवादी प्राह—यद्येवं ततो यतिबुद्ध्या यतिरूपं विशुद्धस्य नम-
 स्यतः को दोषो, येन भवन्तः परस्परं न वन्दध्वं ? अत्राहाऽव्यक्तवादी—कश्चिद्यद्येवं तर्हि लिङ्गमात्रधारिणं पार्श्वस्थादिकमपि यतिबुद्ध्या
 विशुद्धस्य नमस्यतो न दोषः । अथ सिद्धान्तवादी प्राह—तदयुक्तं पार्श्वस्थादीनां सम्यग् निर्ग्रन्थरूपस्याभावत्तद्भावश्च आहरेण विहारेणे
 त्यादि निर्ग्रन्थलिङ्गस्यानुपलम्भात्ततः प्रत्यक्षं दीपवतः पार्श्वस्थादीन्वन्दमानस्य सावधानुज्ञालक्षणो दोष एव उक्तं च, “जहदेलं बगलिगं
 जाणत्तस्स नमओ इवइ । दोसो निब्धंसंपिनाऊण वंदमाणे धुवो दोसो ॥ १ ॥” इति अत्र वेलं बगलिङ्गमिति शब्देन भाण्डविदुप-
 कादि गृहीतसाधुवेष इत्यर्थः । अथ प्रतिमामपि न वन्दध्वं यूयं, इन्त यद्येवं शङ्काचारी भवांस्तर्हि मा देवकृता आहारादयो भवेयुरित्याहा-
 रोपधिशय्यादयोऽपि न ग्राह्या इति । किञ्चैवमतिशङ्कालुतायां सत्यां समस्तव्यवहारोच्छेदप्रसङ्गः, यतो निश्चयकारिज्ञानं विना को जानाति
 यदिदं शुद्धमुताशुद्धं, निर्जीवमुतजीवयुक्, इत्यादिकमपि ज्ञानं विना निश्चीयते नहि ? । किमिदं भक्तं कृमयो वा चीवरादौ प्राणिक्यं वा
 सपौ वेत्यादि सर्वत्र भ्रान्त्यनिवृत्तेः, सर्वमभोग्य प्राप्तं चेति, यथा वा आर्याषाढदेवो यतिरूपधरोऽत्र दृष्टस्तथा कियन्तः सुरा अन्ये भवन्तिः
 दृष्टपूर्विणो यदेतावतामात्रेणाऽपि सर्वत्राऽप्रत्ययो भवतां सजातो ? नहि कदाचित्कथंचित्कंचिदाश्चर्यकल्पे कस्मिंश्चित्प्रथाविधे दृष्टे सर्वत्र तथा
 भावाशङ्का युज्यते, तस्माद्यवहारनयमात्रित्य युक्तं भवतामन्योन्यवन्दनादिक, यतः छद्मस्थानां हि सर्वाप्रवृत्तिः व्यवहारतः स्यात्, तदु-
 च्छेदे तीर्थस्याऽप्युच्छेदः प्रसज्यते, यदाहुः—“जइ जिणमयं पवजह—ता मा ववहार निच्छए सुअह । ववहारनयउच्छेए तित्थोच्छेओ जओ वसं-

॥ १ ॥” सर्वथा अपि व्यवहारार्थं नोच्छेद्यन्ति, यदुक्तं महामाख्ये श्रीभिलम्बप्रणिपत्तौ:—“ सवचसरो वि वक्षन्निमसुर्द्धपि गरियं सुप
 विहीर को येनं सम्पत्तुवदइय कया इत्य वक्त्यं १” न कोपयति नाममाणी करोतीति सर्वज्ञो न परिहरति शुक्रे इत्ययं, इत्यादि
 युक्तिसिः स्वविरवाधुभिः मन्नापिता अपि ते स्वक्याप्रां न वत्यशुः, ततः कायोस्सर्गपूर्वं स्थविरैः ते वरिष्कृता पर्यट्योऽप्यक्वद्विद्विनोऽन्यदा
 राजशुहाभिधं शुरं भस्त्रा, वप्र ष मौयैर्बन्धसम्भूवो बलम्भो नाम राजा, स ष भ्रातृपर्यारायकत्वेन शुक्रभावाः ततस्तेन भावकनृपेण कृत्य-
 पिनुतेन श्रुतं, यथाऽप्यक्वद्विद्विनो निन्दवा इह सयाथाका, सुण्येकैश्चेत्ये विप्रन्ति, स भावो भूपालः तान् प्रतिबोधयितुं निजैः मटे वैद्वान्
 वीम्भताय । यत् तवो मरीचिः कृषिधं कोपं मदर्शयन् स्वकीयसेवकानित्यादिश्रुत्, कृत्यमैतं सर्वानप्ययून् मर्षयत्, इतिपादैर्बन्धाऽ
 मन्त्यैवेति भूतिवचनमाकर्ष्य कृत्ययस्या जना विपैर्मर्धन्ते, इति विपान् कृतांश्च रामशुक्ला मानिन्यिरे, तान् वीस्य हुनवो मीलाः, यूपति
 मूचिरे, हे मरीचि ! भावोऽपि त्वं कृत्ययस्मान् सापून् इति ? मृषयोक्तं, ययं तस्करा हेरिश्च वा साधनो वा को युष्यान् केषीति नृपेण
 मोके वे मरणययं मीला विश्वाः मोचिरे, राजन् ! नूनं एवं साधवा, नान्याः, भूपोऽप्यवादीव, अन्त्ये सबमपि वस्तु अव्यक्तं, तस्मान्
 कोऽप्य युष्यान् सत्पान् सापून् अक्षेदीदिति कथं युष्माभिः कथ्यते ? युष्मन्तं वाहमपि भावो अम्यो वाऽस्मि, तत्कथं गुरो मां साधकं
 मृव ? अव्यक्तवादेन परस्परवन्दनं युष्याकं स्वमहानि प्रसङ्गात् । अथ वेमपयवहारान् । मन्त्रिययत तदा निम्बन्धमयजान् युष्यान् उतमानं
 मरुपायि, तवस्ते कृच्छिवाः भूष्येगिरा वासं सम्भुद्धाः, श्रीमन्निनोक्तज्ञानप्रियासयन्तिवा परस्परं यथा ज्येष्ठं ईश्वरानाः अम्याः स्तो
 वयं, एतं पुनः मोक्षुः, हे साधुपाम् ! तथा एवं चिरं श्रान्ताः सन्त्यासं प्रापितास्वतो नम्रता शुको भूपोऽवादीव युष्मन्मविशोचयितुं यथा
 यदुक्तं विद्वे, तत्सर्वं सम्नीयं । क एवं ॥ इत्युदीर्षं चतुमान्शुर्लं तेन सूक्ष्मारेण वन्दिताः साधवाः पुनरपाम्कोचकः दुर्बलवन्ति हे विन्-
 दिरे ॥ १ ॥ चतुर्बोचरे वीलनीला दुर्बलवन्ते जालस्य वे कृवीपस्य मिद्वन्त्योमिणा कया ॥ २ ॥ काण्ये ॥ सिद्धान्त्वबोचो इहलमिचवायो,

विघ्नश्च माभूच्च विचिन्त्यशिष्यान् । स्वर्गात्समेत्येह विधिं ततान, तेषां स देवः श्रुतभक्तियुक्तः ॥ १ ॥ इति योगवहनस्थिरीकरणे श्रीआ-
पाढाचार्यशिष्योदाहरणं सम्पूर्णम् ॥ इति साधुयोगवहनविषये ज्ञातद्वयमन्येऽपि दृष्टान्ताः स्वयमेव विद्वद्भिर्विशेष्या, एवं विभाव्य भव्यभिक्षुभि-
र्योगवहनपुरस्सरमेव सूत्रादिकं भणनीयं, नत्वन्यथेति बहुषु जैनसिद्धान्तेषु जिनैरुक्तं, तत्कारणात् जिनाज्ञा परिपालकाः साधवस्तु योगवह-
नपुरस्सरमेव सूत्राणि पठन्ति, नत्वन्यथेति । इत्यादि जैनसिद्धान्तेषु साधुभिरपि योगवहनपुरस्सरं सूत्रसमूहं पठनीयमित्युक्तं,
तर्हि श्रावकाणां तु का कथा ? ततस्वीर्यङ्कराज्ञा परिपालकाः श्रावकास्तु जैनागमं नहि पठन्ति वाचयन्ति च जैनागमेषु 'श्रावकाणामागम-
वाचन निषिद्धत्वादिति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्यासदयाविमलजित्सुशिष्यपन्यासश्रीसीभाग्यविमलजिद्धिनेय पन्यासमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचन-
भीमांसाहची श्रीसप्तदशकाव्यायः ॥ १७ ॥

ये योगोद्धहनं विधाय मुनयः सूत्रं पठन्त्युत्तमं,
श्राद्धा ये विहिताग्रयोगयतिनां शीलादिशुद्धात्मनाम् ।
वक्त्राच्चैव सुसार्वावाक्य कलितं शृण्वन्ति सूत्रं वरं,
ते गच्छन्ति समेऽपि मुक्तिविमलद्रङ्गं गृहं श्रेयसाम् ॥ १८ ॥

अथाष्टदशकाव्याख्यामाह । अत्र काव्ये ये मुनयः योगोद्धहनं कृत्वा सूत्रं पठन्ति तथा शीलादिशुद्धात्मनां साधूनां सुखतः सूत्रं
शृण्वन्ति ते मुक्तिपुरीं गच्छन्तीति दर्शयन्माह ये योगोद्धहनमिति-ये मुनयः ये साधवः योगोद्धहनमिति योगवहनं विधायेति कृत्वा उत्तममिति

श्रेष्ठ सुदमसमं पठन्ति, तथा वे आचकाः चिरविद्यायोगयतिनामिति चिरविद्याः कृतां यत्रां श्रेष्ठाः योगां श्रेष्ठे चिरविद्याप्रयोगाः
 निरविद्याप्रयोगात् वे यतिन साधयन् चिरविद्याप्रयोगयतिनस्तेषां चिरविद्याप्रयोगयतिनां बुनिर्वाचका यतिस्त्वन् नान्वोऽपि यदुक्तं श्रेष्ठरत्ना-
 करानाम श्रेष्ठप्रयेदनायमात्रायाम्शकान्ते प्रथमे वाचनाचार्यसाधु शुन्दरं यतिस्त्वयथा रियुपीयसिपथिनीं शक्यमभवणौ तथा इति तथा
 यतिश्च यतिनि शोका इति श्रेष्ठप्रयेदे, इति हीरसौभाग्यकाम्यमवर्षन्मसगीविककाव्यद्वयौ। पुनः कथं भूषणानां यतीनां ? श्रीसादियुक्तात्यना-
 मिति श्रीसादियिः स्वकीयपुस्तकाचार्यादिभिः श्रद्धु आत्मा येषां वे श्रीसादियुक्तात्यनो यतयस्तेषां श्रीसादियुक्तात्यनमेवाद्यानां यत्नान्
 कृतान् तेषु निषयेन सुसाधयत्सर्वकलित्वमिति श्रौयिना वे सार्वस्वीर्वद्वारास्तेषां यत्स्यं केन करिस्ते सारिं परं श्रेष्ठं बुभुषामयं बुभुषन्ति वे
 समेऽपि वे सर्वेऽपि साधयः भावकाश्च गच्छन्ति यत्नन्ति, केत्याश्च दृक्त्रियिकद्वैतमिति बुभुषिस्तेषां साधयानां यिस्को निर्मलो यो ईशो क्वारं तं
 प्रविशुक्तिर्षोऽपरां, इत्यपिपानिचित्वाप्यौ यथाशकान्ते, कथं श्रुतं तन्मरं ? श्रेष्ठसां कृत्यानां इहै स्वानमिति कस्त्यन्तुः श्रेष्ठः ॥
 विद्वेषापत्त्यं वे साधयः योगदर्शनं कृत्वा श्रुताणि पठन्ति वे मोक्षसंश्लक्षं निर्मलनगरं प्रतिगच्छन्ति, तथा वे श्रावकाः चिरविद्यायोगानां क्वीर्वा
 श्रीसादियुक्तात्यनां च मुक्तात् वीर्वद्वारायकस्त्रिमास्यं बुभुषन्ति वे आहुता अपि मोक्षनाय निर्मलनगरं प्रतिगच्छन्तीति यथाः। अत्र श्रीसा-
 दियुक्तात्यनामित्पत्रादिसंश्लक्षान् उच्छ्रयस्वरुपणापरिशाः साधयःऽपि शक्या, इति उच्छ्रयस्वरुपणा श्रेष्ठः साधयस्तु साधुस्तेषां रि इत्यस्ति
 श्रेयास्त्येषाऽऽधुनिककालकल्किकालकालकोश्या वे व्याख्यानवाचनसमये इत्येवमवशिष्टाया यन्वनस्योत्थापकाः वे वेपचारिणोऽपि महादुःख-
 तिना यिष्याच्छपा सर्वप्रथमीगुह्यद्वारांश्वे प्रनौठसिद्धत्वादि मोक्षसाधकाः सुमरुत्सु सारथा श्रेया इति। मनु वे कथं यिष्याच्छ्व इति-
 वेदुष्यते वे शक्तिनं एकस्वासारवामानी इत्ये-शेषं श्रुतं प्रवाणी इति वेऽपि यिष्याच्छ्वो वेवा, यदुक्तं-“यत्कालं यो इच्छति जो नरो वा
 इव निरिह। तेन रोषो रिपु विच्छेदिति जनास्त्रि ॥ ॥ इति यदुत्त वैनवाश्रेष्ठ, तथा यदुत्त व्यागच्छाश्रितकच्छपरस्परस्तु साधुनां

व्याख्यान वाचनसमयऽवश्यं सुखेऽसुखवृत्तिकायां बन्धनस्योक्तत्वात्, तेषां कुमतिनां वन्दनानमस्कारादिक्रमपि अत्रिनां भूयसे भवन्नमणाय भवतीति । अत्र कश्चिदाशङ्कं कुर्वन् प्राह—ननु साधुभिर्मुखे सुखवृत्तिका बन्धनीया, इति कस्मिन् शास्त्रे प्रोक्तं? सुखग्रहं तु लुम्पाकारतु निरन्तरं सुखवृत्तिका बद्धामेव रक्षन्ति, तत्कारणात् तेषां कुल्लिङ्गत्वमत्र तु तत्कारणे सति वसति प्रमार्जनादौ बन्धनीया, ततो नैकान्तवादः, तथा पंचवस्तु ग्रन्थेऽपि साधूनां सुखवृत्तिका बन्धनं प्रोक्तं श्रीहरिभद्रस्मृतिभिस्तथा च तत्पाठः । “चउरंगुलं वहत्यीएयं मुहणं तगस्स उ पमाणं विंति तोचिय मुहप्पमाणाल णिपुणं ॥८१७॥ सपाइयमपायरेणु पमज्जवसहि पमज्जणट्ठा वयंति मुहपोतीणा समुहं च बंधइ चीए वसहि पमज्जं तो ॥८१८॥” तद्दृष्ट्येकदेशे यदुक्तम्, श्रीहरिभद्रस्मृतिभिस्तत्पाठो यथा “चतुरङ्गुलवितस्तिः एतन्मुखानन्तकस्य तु प्रमाणं द्वितीयोऽपि च आदेशः अत्रैव सुखप्रमाणनिष्पन्नं ॥ ८१७ ॥ एतत्प्रयोजनमाह सम्पातिमजोरेणुप्रमार्जनायं एतन्निमित्तं वदन्ति मुखपोतीतीर्थङ्करादयः तथा नासां मुखं च बध्नाति तथा वसत्यादि प्रमार्जनात् ॥ ८१८ ॥” इति पंचवस्तुके ॥ तथौघनियुक्ति सूत्रेऽपि प्रोक्तं तद्यथा । “चउरंगुल विहत्थी एवं मुहणंतगस्स उपमाणं । वीयं मुहप्पमाणं गणणमासमाणेण इक्किं ॥ १०६३ ॥ संपाइमरयरेणू पमज्जणट्ठा वयति मुहपत्ति । नामं मुहं च बंधइ तीएवसहिं पमज्जं तो ॥ १०६४ ॥” तद्दृष्टिदेशो, यथा—चत्वार्यङ्गुलानि वितस्तिश्च एतच्चतुरस्रं मुखानन्तप्रमाणं अथ वेदं द्वितीयं प्रमाणं यदुत मुखप्रमाणं कार्यं एतदुक्तं भ० वसति प्रमार्जनादौ व्यस्त्रां कोणद्वये गृहीत्वा यथा कृत्वाटिकायां ग्रन्थि दातुं शक्नोति तथा कार्यं गणना प्रमाणेन तदेकमेव मुखानन्तकं भवति ॥ १०६३ ॥ सम्पा० सम्पातिमसस्वरक्षणार्थं जल्पद्भिर्मुखे दीयते रजः सचिचरेणुस्तत्प्रमार्जनार्थं सुखवृत्तिकां वदन्ति नांसिकां मुखं च बध्नाति यथा सुखवृत्तिकाया वसति प्रमार्जयन् येन मुखदौ न रजः प्रविशति ॥ १०६४ ॥ तथा प्रवचनसारोच्चारस्यैकषष्टितमद्वारेऽपि प्रोक्तं तद्यथा—गाथा । चउरंगुलं विहत्थी एयं मुहणंतगस्सओमाणं वीओ वियआएसो मुहप्पमाणेण निष्फन्नं ॥ ९१६ ॥ तद्दृष्टिचिंथा चउ० चत्वारि अङ्गुलानि एका च विनस्तिरेतच्चतुरस्रस्य मुखानन्तकस्य मुखत्र-

शिक्षायाः प्रमाणस्य वा द्वितीय आदेशो मद्यान्तरं मुखमाम्नेन निष्पन्नं मुखानन्तकं पठदुक्तं भवति-वसति-प्रमानयथः साधोर्नासिकायां
 मुखं च रजः प्रवेशरक्षणार्थं उवाचस्युमौ नासिकां श्वासोच्छ्वासतोपपरिहारार्थं च यावता मुखं प्रच्छाद्यते, त्र्यम्बा काणश्चयनं गृहीत्वा पृष्ठ-
 तमं कुक्ष्याकार्यां यावता त्र्यम्बं दातुं शक्यते तत्प्रमाणं मुखवक्षिका करणीया इति । तथा तत्रैव द्वारे पुनः प्रोक्त-नाथा । “सपाश्रम रय
 रेणु पमज्जपद्म वयन्ति सुहरोती । नासं सुरं च बंधार वीए वसति पमज्जतो ॥ ५२३ ॥ तद्वृत्तिपया संपाश्रमेति० सपातिमजीवापसिकाम
 त्सकायसत्सद्दयस्तेषां रक्षणार्थं मापभागेमुखे मुखवक्षिका दीयते, तथा रजः सधियष्टयित्रीकायस्तत्प्रमानेनार्थं च मुखपोसिका दीयते रेणु
 प्रमानेनार्थं प्रविपादयन्ति वीर्यद्वारादयस्वया वसति प्रमानेन साधुनासां मुखं च वनाभि आच्छाद्यति तथा मुखपोसिकया यथा मुखान्तो
 रेणुन प्रविशतीति ॥ ५२३ ॥ इति प्रचवनसारोच्चारणार्थं तथा आघारदिनकप्रत्येदपि यदुक्तं श्रीवृक्षमानसूरिभिस्तस्याथा यथा-वितस्ति-
 वत्वारोऽङ्गुलाद्येति चतुरस्रं मुखवक्षिकाप्रमाणं तस्य समाधारवचना वक्षस्य पक्षीं वामतो विद्यान्यस्यत परत्र भेजेन विद्युण तवस्वीर्यं
 भेजनाद्युक्तं इत्येतत्, मुखवक्षिकयोः मापभागे बहिर्बलपाली पार्ष्णं दधानां तु धारणं चोपरि त्रिविधोप्यादेशं मुखप्रमाणेन कपोलपुत्रा
 विद्योनेन सुरवक्षिकाया आधिक्यमपि भवति न दोषः इत्याधारदिनकरे, साधुदिनकृत्यग्रन्येऽपि भीररिपद्मसूरिभिरपि प्रोक्तं, तथा च
 वत्पाठः तत्र प्रमाणतः पौट्वाद्गुलाकदनवक्षिका कार्या निजनिजमुखमाना वा यत्यादेशा द्विविधोऽयं ॥ १०॥ सपातिमसत्वरनोरेणुना रस-
 णाय मुखचञ्चं वसते प्रमानेनार्थं मुखनासं तेन वक्ष्याति ॥ ११ ॥ त्राविद्युतद्वयुलमितं रजोहरणमस्य वरमिति वृण्व अष्टाङ्गुला दद्या
 अयं नित्रीषसपये विद्येयोऽयं ॥ १२ ॥ इति साधुदिनकृत्ये । अथ व्याख्यानकर्तृणां साधुनां मुखे मुखवक्षिका वक्ष्यन्
 स्यात्पराणि भिस्मन्ते । तथा वृक्षनयानुकेनकिसरिभे विक्रया कर्त्रीरार्षी सन्धन्येऽप्युक्तं वत्पाठो यथा-वत्तोऽन्यादा कुण्डिन्यां नगर्यां पर
 वत्पाठः ॥ १३ ॥ इति प्रचवनसारोच्चारणार्थं तथा आघारदिनकप्रत्येदपि यदुक्तं श्रीवृक्षमानसूरिभिस्तस्याथा यथा-वितस्ति-
 वत्वारोऽङ्गुलाद्येति चतुरस्रं मुखवक्षिकाप्रमाणं तस्य समाधारवचना वक्षस्य पक्षीं वामतो विद्यान्यस्यत परत्र भेजेन विद्युण तवस्वीर्यं
 भेजनाद्युक्तं इत्येतत्, मुखवक्षिकयोः मापभागे बहिर्बलपाली पार्ष्णं दधानां तु धारणं चोपरि त्रिविधोप्यादेशं मुखप्रमाणेन कपोलपुत्रा
 विद्योनेन सुरवक्षिकाया आधिक्यमपि भवति न दोषः इत्याधारदिनकरे, साधुदिनकृत्यग्रन्येऽपि भीररिपद्मसूरिभिरपि प्रोक्तं, तथा च
 वत्पाठः तत्र प्रमाणतः पौट्वाद्गुलाकदनवक्षिका कार्या निजनिजमुखमाना वा यत्यादेशा द्विविधोऽयं ॥ १०॥ सपातिमसत्वरनोरेणुना रस-
 णाय मुखचञ्चं वसते प्रमानेनार्थं मुखनासं तेन वक्ष्याति ॥ ११ ॥ त्राविद्युतद्वयुलमितं रजोहरणमस्य वरमिति वृण्व अष्टाङ्गुला दद्या
 अयं नित्रीषसपये विद्येयोऽयं ॥ १२ ॥ इति साधुदिनकृत्ये । अथ व्याख्यानकर्तृणां साधुनां मुखे मुखवक्षिका वक्ष्यन्
 स्यात्पराणि भिस्मन्ते । तथा वृक्षनयानुकेनकिसरिभे विक्रया कर्त्रीरार्षी सन्धन्येऽप्युक्तं वत्पाठो यथा-वत्तोऽन्यादा कुण्डिन्यां नगर्यां पर
 वत्पाठः ॥ १३ ॥ इति प्रचवनसारोच्चारणार्थं तथा आघारदिनकप्रत्येदपि यदुक्तं श्रीवृक्षमानसूरिभिस्तस्याथा यथा-वितस्ति-

शृणोति गुर्वन्तिके धर्मं पशूपास्ते साध्वीजनं परिणीता चेयं गृहजामात्रा विमलाभिधानेन वणिक् सञ्जना, ततः करोति पित्रवष्टम्भेन
 विशिष्टं धर्मं पठिता, लक्षमधिकं स्वाध्यायस्य बुध्यते स्वनामवत् कर्मग्रन्थादि प्रकरणानि, प्रतिपन्नानि चानया द्वादशापि श्रावकत्रतानि,
 पालयति निरतिचाराणि, ततोऽन्यदा आस्थानोपविष्टेन मोहमहाचरटेन चिन्तातुरेण निरीक्षिता दिशः ततो मंत्रिसामन्तादिभिरुक्तं आदि-
 शतदेव ! ततो मोहनृपेणोक्तमस्मत्प्रतिपक्षवर्गेऽतीव निविडी धृता दृश्यते रोहिणी, तत्किमिदानीं ? ततस्तै विहस्योक्तं देवसर्वोऽपि निविडो
 यावदुष्मान्मानुषमात्रस्यापि गोचरं नावगच्छति, ततो मोहराजेनोक्तं प्रेष्यतां तत्र कोऽपि यस्तां पश्चान्मुखीं निवर्त्तयति, अतो यावदेकमपि
 निरूपयिष्यति तावत्स्वयमप्युत्थाय प्रोक्तं विकथया एष तावन्ममैव दीयतामादेशः, पश्यामि तावत्तस्याः प्रमाणमतः संज्ञिना सर्वैरेषा गता
 च तत्समीपे, स्त्रीपुरुषकथा भक्तकथा राजकथा देशकथा लक्षणैश्चतुर्भिरात्मरूपैः प्रपिष्टा च सा परमयोगिनी इव तन्मुखे, ततः पितृगृहे वस्त्रा-
 च्छादनादिकं निश्चितमवाप्नोति रोहिणी कर्म च मातृपितृप्रसादेन न कोऽपि कारयति गृहे, ततो देवगृहं गतायां कांचिद्दार्त्ता प्रियां पश्य-
 न्युपविशति गत्वा तत्समीपे, ततो देववन्दनां परिहृत्याभिदधाति हले ! मयैतच्छ्रुतं, एतच्चाद्यवृत्तं त्वद्गृहे ? सा प्राह-नैवं केनाप्य सद्गतं कथितं,
 ततो रोहिणी प्राह-असत्यामहिला मगाप्यपलपसि ? सा प्राह-कथमहमलीकेत्यादि विकृत्यत्यालगतितयासह राटीं कर्तुं, ततो विकथा योगिनी
 सशुत्साहिता करोत्यन्यया सहराजकथां निवेद्यगतायां चतस्यां प्रारभतेऽपरया सार्द्धं स्त्रीपुरुषकथां, स्वजनादिभीत्या चोत्थितायामस्यामन्यया
 सह विदधाति भक्तकथां, ययावसौ चततः प्रस्तावयति कथाचित् समं देशकथां ततो गृहान्निर्गता प्रहरद्वयेऽपि न निवर्त्तते, एवं च प्रतिदिनं कुर्वा-
 णान्येस्मिन् दिने हस्तौ योजयित्वाकेनाऽपि श्रावकेणोक्तासौ महाभावे क्षणमात्रमेतावदेवगृहे समागम्यते तदेतावच्छुभ भावैरेकाश्रेरेव नन्तु सुष्यते,
 क्रिमं वार्त्ताः कुलथ यूयं ? ततो रष्टोत्तरयति बान्धव ! किं कूर्मोऽन्यत्र तावत्कोऽपि कस्यचिन्न मिलति, कस्यापि सत्के कोऽपि न गच्छत्यतः
 प्रियमेलकोऽत्रैव भवति क्षणमात्रमेकान्तेन सुखं दुःखमात्र किञ्चिदुच्यते, इति नाऽसमाधानं विधेयमिति साध्वीनां चोपाश्रये स्वाध्यायं परिहृत्याऽ-

परापरआविकाशिः सर आरम्भे तथैव विरुद्धा मन्थे, गृह्णाति साधुसाधनी भाषिकादि दोषानऽनवरत ततो यदि साधनी पिच्छिच्छस्यति,
 मरामने ! पठितं सर्वमपि परिगच्छिंत्तुं लभं, किंपतेनेरिकासुध्याकापायकारणेन कवल्लफर्मैष बोधेना विषया परपरिवादानर्थक्षणेन सर्वसम्प-
 धिनिमिष म्भूतकर्म स्मर्यायमेव निषेदि, ततो मुखमोटक दत्त्वा प्रतिषदपीच्छाकारेण आर्थिक द्रविनामपि दूरविच्छेदौ विषया परपरिवादी
 परं वावन्तरेणान्ममपि सुस्तेन बद्धेन विपुतं न कञ्चित्प्रयामा, परं तेषां तु प्रथमपि सुस्तेन कथयामो नवान्यैरिषय मायां कजु न जानीमो,
 गार्ह्यं तु विष्टति तादृश पिहुरपि सत्कं स्फुटमेव ब्रह्मो यदि प्रविभासते, तर्हि को कथ्यतु कोऽपि तुल्यं, ततो ज्ञातं यमनर्शनराकी सदुपवेधाना
 भित्युपेक्षिता साध्वीमिरन्त्यदा न नि दृष्टीभूता दुरुस्तभियाने न्यास्मानेऽधुपनिष्ठा मक्षेणाच्छायमक्तुं कस्याश्चित्कर्मं स्थित्वा ब्रह्मि
 इत्यन्तरस्यास्त्वरं तावद्यावदरम्यत्तमहिपीवपत्नलक्षणक सर्वमपि न्यास्यानं समागतजनमालाक्ष्य करोत्यन्येषामपि श्रुतिभङ्ग ईश्वरदुहिता वेति
 न कोऽपि किञ्चिज्जन्सति दुरादिना तु कदापित्कपमपि भित्तिता ब्रह्मि भगवन्नाहं कनापि सर किञ्चिज्जन्सामि परं यदि पृष्ट केनापि
 यत्किञ्चिद्दुर्घरं नदीयते षट् सन्त्येयपित्सपि प्रसिद्धिर्लभ्यते, तत्रपादेन यदि क्तचित्सह किञ्चिज्जन्स्यते इति तता गुरुमिरधुपसिता, सर्वतो
 निःश्रीभूतागन्मधिष्ठिताऽसौ विषयया ततस्तदत्यन्तासक्तौ परिगच्छित सर्वमपि पूर्वाधीते विस्मृतस्तदर्थं न चिन्तयति ब्रवानि नाऽऽलो
 पयति तदतिशरान् प्रमापति देववन्दनायां न सुत्पत्त्वऽप्येवन्थं, न रयते चित्तं धर्मकथायां, करात्यनादरण किञ्चित्प्रतिक्रमणादिक, इति
 सुवनमानुं क्वचिचरिमवधनादपि न्यास्यानवाचनादि सम्पे साधूना सुत्तवक्षिक्वायन्थं सम्भाव्यत एव । तथा चैत्यवन्धन धृष्ट्वाव्येऽपि
 यदुक्तं गाथा । “ सिंहासणे निसण्णो पायेठविठण पापपिठमि । करथरियमोगुहरो जिणनारो देसणां कुण्ण ॥ १ ॥ तेषां चिय सुत्तिवरा
 कुण्णवि मत्तलाणेय सुत्तप । ज वै जिणपठित्त्वा परंती सुत्तपोधीर्यं नवरं ॥ २ ॥” इति चैत्यवन्दनधृष्ट्वाव्ये । तथैव लोकमकाशप्रान्ये त्रिंशत्क-
 पसर्गेऽपि प्रोक्तमिति । अत्र देवनासमये सुत्तवक्षिक्वायनोत्यापक कथिदाशुक्तां कुर्वाणाननु चैत्यवन्दनमाप्ये च लाक्षप्रकाशे तु तीयह-

खड्गयोगसुद्रया सूरिवरैरपि देशना दातव्या नवरमाचार्यमुखे मुखवस्त्रिका धार्या इति प्रोक्तं, परं बन्धनीया इति तु नोक्तं, ततः कथं मुख-
 वस्त्रबन्धनोपदेशः ? इति चेदुच्यते अत्रोत्तरं भो छुत्तागमकलाप ! एतदपि तव वचनं कपटिकपटकला विलसितं, यतो योगसुद्रया साधवो
 देशनां ददति तदा मुखवस्त्रिकाबन्धनं युज्यते एव योगसुद्रा लक्षणं चेदं अन्योन्यान्तरिताङ्गुल्योर्द्वयोर्हस्तयोर्दशाङ्गुल्यः परस्परमन्त-
 रिताः कृता यत्र तथा कमलकोशाकारवत् संययोजिता यत्र तादृग्द्वाभ्यां हस्ताभ्यां युक्ता, तथा द्वे कोणोक्ते उद्गरोपरि संस्थापनीये इति
 योगसुद्रा । यदुक्तं देववन्दनभाष्ये श्रीमद्देवेन्द्रसूरिभिस्तद्यथा गाथा । अन्तुण्णतरिअगुलि कोसागारेहिं दोहिं हत्येहिं । पिट्टोवरि कृष्परि संठि-
 एहिं तह जोगसुद्धत्ति ॥ १५ ॥ इति तत्रापि सयोजिते हस्तद्वयेऽपि द्वयोरङ्गुण्ठयोर्मध्ये पुस्तक स्थापनीयं तच्चाचयतः साधवो देशनां द-
 दति, यदीदृश्या रीत्या साधवो देशनां ददति, तदा केन हस्तेन मुखवस्त्रिका रक्षणीया ? द्वौ हस्तौ तु योगसुद्रां प्राप्तवन्तौ पुस्तकमपि हस्ता-
 ङ्गुण्ठयोर्मध्ये स्यात्ततो मुखवस्त्र बन्धनमेवागतमन्यथा तु स्वकीयमुखनिर्गतं निष्ठूत पतनात् पुस्तकाशातना भवत्यत एव ज्ञानाशातना
 भवति, ततो ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नाति तत्कारणात् व्याख्यानवाचन समये मुखवस्त्रिकाबन्धनमेवोचितमिति । पुन शङ्कां कुर्वन् प्राह-ननु
 पाठं वाचयित्वा पुस्तकमथो विमुच्य पश्चात्मुखे मुखवस्त्रिकां संरक्ष्य योगसुद्रया व्याख्यां कथयेत्तस्मिन् को दोषः ? इति चेदुच्यते-योगसु-
 द्राभङ्गविधाय स्वकीयहस्तादधस्तात् पुस्तकमोचनमप्युक्तं पुस्तकापमानात् । तथा यदि कदाचित् आक्काणां गहन विषयज्ञापन कारणेन
 साधवो गणधरसुद्रां देशना मध्ये कुर्वन्ति तत्रापि मुखवस्त्रिकाबन्धनमेव युज्यते, गणधरसुद्रा लक्षणं चेदं एकेन हस्तेन पुस्तकं ग्राह्यमेकेन हस्तेन
 अङ्गुल्यरूपसुष्ठुसज्ञया श्रोतृणामागमगहनविषयज्ञापनं तद्गणधरसुद्रा, अत्रापि मुखवस्त्रिकाबन्धनमेवागतमिति, यदि साधवः सर्वथा पुस्तक
 विनैव सर्वव्याख्यां कुर्वन्ति, तेषां तु मुखे मुखवस्त्रिकाबन्धनस्य न प्रयोजनमिति पुस्तक ग्रहणाऽभावात् । तथेदृशः को मूर्खो भवति, यः
 स्वमतस्थापनरसिफलया ससार समुद्र समुल्लङ्घनायजिनोक्तवचनयानपात्रस्य खण्डनं कुर्यात् प्रत्युत जिनोक्तवचनयानपात्रस्य खण्डनं तु

सप्तार समुद्रप्रपतन हेतु रित्यर्थः । पुस्वकं शृतीत्वा य साधुर्वेद्यना ददाति, वेनाऽवस्य सुखवस्त्रिज्ञानन्यनीया, इति जिनाम्ना, सन्त्ययाकरणे
जिनाम्नायश्च, जिनाम्नाभ्ये च क्रियानुष्ठानाविक्रमपि निष्कलं, यदुक्तमुपदेशामासायां पद्मदासगणिभिस्तद्यया गाया । “ आणाए धिय
परण तर्प्येण जाण किं न पयंगति । आण च अश्कणो कस्साएसा कुणइ सेस ॥ ५०५ ॥ वदुष्टुणिपाठा यया-धिय इति निबन्धेन आणा
इति आम्नायेव चरण धारित्री जिनाम्ना पालनमेव धारिष्यित्यर्थः, वदुष्टे कृते सति इ धिव्य जानीरि किं न यम्मपिति आम्नाभ्ये सर्वमेव
यन्मित्यर्थः, आम्ना जिनासां अतिक्रान्तो यदि जिनाभोऽह्विता, तर्हि कस्यावेच्चात् शेष क्रियानुष्ठानादिकरोति, आम्नाचिनानुष्ठाना
दिकरण विरहमेवेत्यर्थः ॥ ५०५ ॥ इत्युपदेशमालाहृषी । इत्यादि बहुषु जैनशास्त्रेषु व्याख्यानवाचनसमये साधूनां सुखवस्त्रिकावन्धनं प्रोक्तं
तथा शासनव्यवस्थासकादिष्वपि वेद्यनायां सुखवस्त्रवन्धन प्रोक्तं यथा श्रीमत्पद्मपागच्छाचार्यश्रीविजयसेनशूरिप्रमाणीकृतेन रूपमदास श्रावकेण
संवत् १६०२ वर्षे वैशाखशुक्लपञ्चमीदिने शुद्धवारे शिवशिसानाम रासका विहितोऽस्ति, तस्मिन् शिवशिसारासकेऽपि साधूना व्याख्यान-
वाचनसमयेऽवश्यं सुखवस्त्रवन्धनं स्फुटमेव प्रोक्तं, कीदृशैः साधुभिर्देयना दावव्या, कथा रीत्या वेया ? इति तथा च तत्प्राठ दोहा ।
मिय बोसी नाणे नरि मांसी न लिये पत्ताण । मूको पण भांजे नही घांजे स्वाट्ठयाण ॥ १ ॥ बेसी पण भांजे नही कुण साहाहु नवि जोत ।
सांजे पूजे नपि खरे रास्ते सुखघुरपपि ॥ २ ॥ सुल्ले पांशी वे घुरपपि हेठे पाठो धारि । अति हेवी दाही यई ओतरगले निवारि ॥ ३ ॥
एक काने पगसय करी खमे पळेडी ठाम । केठे सोन्धी कोवली नावे पुष्पने काम ॥ ४ ॥ इस्यो पुरुष आगळ धर न कर मूठ बत्ताण ।
पण्डित नर वे दसना बोले सत्य मुमाण ॥ ५ ॥ इति शिवशिसा रासके स्फुटमेव व्याख्यानवाचनं सुखवस्त्रिकावन्धनं प्रोक्तं, तद्यथा
व्याख्यानपि, यदि कसक्यासनायककृतत्वेन शिवशिसारासक्यसमाजं वे वेचित्कुमतयो मन्वते ते जिनगणपरपूर्वाभाषादीनामावातनां कर्तव्ये,
तेनां पुस्तकानां वाचनसमये सुखवस्त्रिकावन्धनात्तत्रापात् । तथा स्वर्पदेन श्रीमान्शिवमलयतिष्ठिष्य विजयदानशूरिशिवशिरविजयवस्त्रि

शिव्य श्रीविजयसेनसूरिप्रमुखवाचार्याणामप्याज्ञा ऽऽशातनां कुर्वते, विजयसेनसूरिभिः श्रीत्रयभद्रासश्रावकः प्रमाणी कृतो ऽ स्तप्य एव तद्वचनं सर्वथा च प्रमाणमेव । तथा संवत् १७६९ वर्षे पौषकृष्णत्रयोदशी दिने मङ्गलवारे, उनावानगरे, श्रीउदयरत्नवाचकैर्भुवनभानु कैवल्लिरासको रचितस्तस्मिन् रासके षट्षष्टितम ढालसत्क दोषकवर्गे रोहिणी भवस्थानकेऽपि प्रोक्तं । तथा च तत्पाठः ॥

॥ ढाल वासठमी ॥ जोसीयडो जाणे जोस विचार-ए देशी ॥

मुह मरडी तव ते कहेरे, साधवीजी सुणो वात । साधुजनें पण सर्वथारे, विक्रया न वरजी जात ॥ १ ॥ गुरणीजी मलि मलि म करो भांड ॥ आंकणी ॥ न गमे मुने पाखंड गु० न तजाए अनर्थदंडतो, जीम थाये शत खंड गु० ॥ २ ॥ मुहपतिए मुखवांधीनेरे, तुमे बेसोछो जेम गु० तिम मुखे हूचो देईनेरे, बीजे बेसाए केम गु० ॥ ३ ॥ मुख बांधी सुनिनी परेरे, परदोव न वदे प्राहिं गु० साधु विना संसारमारे क्यारे को दीए कयांही गु० ॥ ४ ॥ सरलपणे अमे सहीरे, जेवूं देखूं ज्यांही गु० परने पण मुख ऊपररे, तेहेवूं भाखूं त्यांही गु० ॥ ५ ॥ इति श्रीभुवनभानुकेवल्लिरासवचनादपि साधूनां मुखवस्त्रिका वन्धनपूर्वकवाचनं सम्भाव्यत एवेति । तथा संवत् १८१० वर्षे महा-शुक्लद्वितीया दिने शुक्रवारे वाव्यवन्दरनगरे श्रीछब्धिविजयगणिना हरिबलमच्छिरासको रचितस्तस्मिन् रासकेऽपि द्वितीयोच्छासे सप्तमी ढाल सत्कदोषकमध्ये प्रभातसम्बन्धिकर्तव्यताऽधिकारे व्याख्यानवाचन समये साधूनां मुखवस्त्रिका वन्धनं स्फुटमेव प्रोक्तं तद्यथादोधकः सुष्ठभवोधिजीवडा, भांडे निजखटकर्म । साधुजनमुख मुहोपत्ति, बांधि कहे जिनधर्म ॥ १ ॥ इत्यादि ग्रन्थानुसारेण देशनावसरे मुखवस्त्रिकावन्धनमेवोक्तमेतच्छाल्पठानवगणय्य ये कुमतिनो देशनासमये मुखे मुखवस्त्रिकां न वदन्ति, तेषां व्याख्यानश्रवणमपि श्रोतृजनकर्णयो स्वप्नवृत्तिनिक्षेपसदृशं ज्ञेयं, लुम्पाकमति व्याख्यान सदृशत्वादिति । अत्र व्याख्यानावसरे मुखे मुखवस्त्रिका वन्धनोत्थापकः शङ्कां कुर्वन्नाह-ननु एते ग्रन्थास्त्वर्वाचीनाचार्यैर्विहिताः सन्ति, न तु प्राचीनैरिति तत्कारणात् कस्मिंश्चित्सूत्रे मुखवस्त्रिका वन्धनं प्रोक्तं किं वा नेति चेदु-

व्यस्तेऽशोषर्तं, यो ! पठदपि तव वचनं पथिष्ठानामुपारास्यअनकमेन यतस्वीर्यंइतराणां पालकैस्वीचीनाऽऽचार्यैर् निमित्ताग्रन्था अपि संम्य-
न्तर्धा प्राणिनां तु प्रमाणमेव, ते सुपूर्वाचार्या अपि भिनाङ्गाश्चयीरनोऽभूवन्, न तु युष्मद्वत् मिथ्याभाषिणो, यतः यैः पूर्वाचार्यैस्वीर्यंइतो-
कषचनानुसारणो प्रन्था अपि अिनेचनचनत् सम्यग्दृष्टिमि भेद्यप्राणिभिः संमाननीया एव, ये कुमठयाः स्वमतस्यापनरतिक्कतया शुद्धपूर्वा-
चार्यैस्तु सुब्रन्थानामपगणनां कुर्वन्ति, ते कुषियो मिथ्यादृष्टयः सुसधुमि निसेया, इत्यलं विस्तरेण । अयवेचनानामये सुखबलिक्का बन्धने
सुब्रसम्मथिरुष्यते—यथा श्रीमदानिन्धीयसूत्रे सप्तमाध्ययनेऽपि सुखबलिक्का बन्धने ऋीर्यइरे प्रोक्तं—तया च तत्याढः । “ सुहर्णतगेण विजा
इरियं पठिकमिज्ज ऋंदण पठिकमण वा करेज्जा जमाएज्ज वा करेज्जा चायणा वीसधच्छुपुरिमइदं कम्मोदिय एवा सुरणतगेण
वा विण्णा इरियं पठिकमे पिच्छुक्कदं पुरिमइदं च ” ॥ इति श्रीमदानिन्धीयसूत्रे । अयै तत्याढबन्धार्यो यथा सुहर्णतगेण विण्णा इति
सुस्तान्तवेकविना सुखबलिक्कां विनेत्पर्यं यः साधुः इरिय पठिकमिज्जा इति ईर्यापयिकीं प्रतिक्राम्येत्, च वृण पठिकमण वा
करेज्जा इति बन्दनं प्रतिक्रम्ये वा कुर्यात् जमाएज्ज वा इति भुंमते ‘बगासुं त्वावु’ इति कोकभाषा, सज्जाय वा करेज्जा इति स्वा
भ्यार्यं वा कुर्यात्, चायणादि इति पाचनादिकं कुर्यात्, तस्य साधो सज्जपुरिमइत् इति सवन्न पुरिमाद्धेतुप प्रायश्चित्तं भवति, तथा
कम्मोदियाय वा इति कर्णस्थितायां सुहाणतगेण वा चित्ति सुखबलिक्कायां सत्यायपि, इरियं पठिकमे इति ईर्यापयिकीं प्रतिक्रम्ये,
मिच्छुक्कदमिति मत्युक्कदं पुरिमइदं वेति पुरिमाद्धेतुप प्रायश्चित्तमिति सुबन्धार्यः । भाषार्यस्त्ययं यः साधुः सुखबलिक्कां विना, ईर्याप-
यिकीबन्दनकं प्रतिक्रम्ये नृम्ममवाचनावि स्वाध्यायपदि करोति, तस्य पुरिमाद्धेतुप प्रायश्चित्तं कत्रतिक्रमण नृम्ममणकरणसमये
सुत्पत्तिक्का सुत्ते रसनीया, परं न तु बचनीया, अत्र स्वाध्याये वाचनावी सुखबलिक्का कर्कनं श्रेयमिति वाचनानि स्वाध्यायपन्तरेणान्यत्र
सुत्पत्तिक्का कन्धनं त्रणे तु कम्मोदियाय वा सुहर्ण तगेण वा वि इरिय पठिकमे मिच्छुक्कदं पुरिमइत् इति बन्धनेन सइ विरो

धापत्तिः, कथमिति चेदुच्यतेपूर्वोक्तसूत्रपाठे तु सुखवस्त्रिकां विना ईर्यापथिकीवन्दनकप्रतिक्रमण जुंम्यणत्राचननादिकरणे प्रायश्चित्तमित्युक्तमत्र
 पाठे तु कर्णस्थितायामेव सुखवस्त्रिकायां यदीर्यापथिकी प्रतिक्रमणे पुरिमाहुंतपः प्रायश्चित्तमुक्तमिति वचनेन सहैवविरोधापत्तिरिति ।
 पुनरत्रशङ्कां कुर्वन्नाह-ननु अत्रैर्यापथिकीकरणे सुखवस्त्रिकाया अवन्धनं प्रोक्तमस्य कोऽधिप्रायः? इति चेदुच्यते वाचनादिस्वाध्यायकरणे सुख-
 वस्त्रिका बन्धनीया, परं यदि प्रमादतः कर्णे स्थितायामेव तस्यामीर्यापथिकीं करोति, तदा तस्य प्रायश्चित्तमिति । तथा व्याख्यानवाचन
 समये मुखे सुखवस्त्रिका बन्धनीया, ततः व्याख्यानमध्ये पौरुषी पाठनसमये सुखवस्त्रं कर्णतः संनिकास्य पश्चादीर्यापथिकी प्रतिक्रम्यते: यदि
 व्याख्यानकालेऽपि पौरुषीपाठनसमये कर्णतो सुखवस्त्रमनिष्कास्यैव यदीर्यापथिकीं यः साधुः प्रतिक्राम्यति, तस्य प्रायश्चित्तमित्यधिप्रायो
 शेषः दृढपुरुषा अप्येवमेव प्रतिपादयन्ति व्याख्याने तु सुखवस्त्रं मुखे बन्धनीयमेव, तथैव परम्परयापि श्रूयते तादृगविशुद्धपरंपराखण्डनेऽपि
 महादोषः जिनाज्ञया समान त्वादिति । पुनरत्र व्याख्याने सुखवस्त्रिकावन्धनोत्थायकः शङ्कां कुर्वन् प्राह-ननु अत्र वाचनादिस्वाध्यायकरणे
 सुखवस्त्रबन्धनं प्रोक्तं, परं व्याख्याने तु बन्धनं नोक्तं, तर्हि देशानार्या कथं बन्धनोपदेशः? इति चेदुच्यते-भो ! एतदपि तव वचनमकुश-
 लकलाविलासत्वं सूचयति, यतः ' वाचनादिस्वाध्याय करणे ' इति पाठे व्याख्यान मागतमेव, वाचना आदिर्यस्य स वाचनादिस्तादृक-
 स्वाध्याय इति तीर्थङ्करैः स्वकीयागमे स्वध्यायस्य पञ्चभेदाः प्रकीर्त्तितास्तद्यथा वाचना ? प्रच्छना २ परिवर्तना ३ अनुपेक्षा ४ भ्रमकषा
 च ५ एते स्वाध्यायस्य पंचभेदाः । यदुक्तं पाक्षिकसूत्रहृत्तौ श्रीयशोदेवसूरिभिः ' पंचिदियसंवरणं, तत्रैव पंचविहमेव सज्झायमिति ' ।
 गायाना व्याख्यायां तस्यागो यथा-तर्हेवस्ति तथैव तेनैव प्रकारेण पञ्चविधमेव वाचनाप्रच्छनापरावर्तनानुपेक्षाधर्मकथाश्लेषदासञ्चमकारमपि
 तत्र वक्ति शिष्यस्तं प्रति गुरोः प्रयोजनभावी वाचना पाठन मित्यर्थः, गृहीत वाचनेनापि संशयाद्युत्पत्तौ पुनः प्रष्टव्यमिति, पूर्वाधीतस्य
 सूत्रादेः शङ्कितार्थो प्रश्नः प्रच्छनेति, प्रच्छना विशेषितस्य माभूद्विस्मरणमिति, परिवर्तनासूत्रस्य गुणनमित्यर्थः, सूत्रवदर्थेऽपि सम्भवति

विस्मरणम् सोऽपि परिभाषनीय, इत्यनुपेक्षामनुपेक्षाच्चिन्तनिकेत्यर्थः । एवमन्यस्तु भुतेन पर्यङ्क्या विधेयेति पर्यङ्क्य भुतरूपस्य कृत्वा
 व्याख्या पर्यङ्कयेति, एवं पर्यङ्किये, किमित्याह—सञ्ज्ञापयन्ति क्षीयनमामर्यादियाऽध्ययनं भुतस्याधिकमनुसरणं स्वाध्यायस्वतुपुस्तस्यत्र
 इत्यादि पूर्ववदिति । तत्रैव पालिकभूत्रबालावबोयेऽपि भीमानियमस्वरिभिरपि प्रोक्तमस्ति, इति पालिकभूत्रादिसूत्रानुसारेण पाषनादि स्वा-
 ध्यायपथ्ये पर्यङ्क्या वच्येन व्याख्यानवाचनमप्यागतमिति, वाचनादि स्वाध्यायकरणे तु सुखवन्नखनं प्रोक्तं, वाचनादिरित्यत्र आदिकवच्येन
 शेषाधत्वारोऽपि स्वाध्यायवेदाः समागता एकेत्यत्र एव व्याख्यानवाचन सम्ये साधूनां सुखे सुखवन्नखनयागतमेत्येव विस्तरेण । तथा
 मो ! व्याख्यानसम्ये सुखवन्नखननोत्थापका ! पुण्यसूर्येणा साधवोऽपि वेदानाकाले सुखवन्नखनां वज्रन्त एव समागतास्तेषां किं पुण्यस्सर्वत्र
 ज्ञानं नाभूदपि तु पुण्यवोऽपि बुद्धानपरिष्कारं सत्त्वात्, परं मिथ्यात्वोद्येन युव्याकमेदैतच्छुद्धिर्नावा, इत्यत्र कारणान्त्र वे इत्यत्राः बुद्ध्या-
 दुत्थापनेन शुद्धपरस्परोत्थापनेन च व्याख्यान सम्ये सुखवन्नखननोत्थापका उत्सृज्य प्रकृषणां कुर्वन्ति, अत्र एव वेदि सत्त्ववन्नखनान्त्वं तुर्गवे
 पठित्य उत्सृज्य प्रकृषणात्वं मूर्धं पिबन्ति, यदुक्तं शान्तसुधारसङ्ग्रह्ये भीतिनयविक्रियोपाध्यायैस्तद्यथा ! गाया एवमयास्य अदा माकन्वे
 केचनकत्वमुत्सृज्यं रे किं इत्यस्ते पठित्व पयसो यदि पीयन्ते मूत्रं रे ॥ १ ॥ इति तथाऽनन्तरोक्ता व्याख्याने सुखवन्नखननोत्थापका, उत्सृज्य
 वचनभाषितत्वात् वे हि किं कुर्वतीति वेदुष्यन्ते—वृषणाजानां भक्ष्यमाणिनां मस्तकं केवदुस्तरव्यातव्या, कन्वमाणिनाः संसाराच्छेदे वात्वचम्वि
 कुमार्गमर्षकत्वात्, यदुच्छ्रयवेत्तमालायां भीषमंदासगन्धिमिस्तद्यथा वाचा । अत्र सरणं बुद्धगयात्वं, जीवानं निश्चित्व सिरे बोध । एवं
 आयरिमो विदुः, वस्तुर्षं पर्यङ्क्यो य ॥ ५१८ ॥ तदुच्छ्रियंका यथेति छान्दोग्येन्यासे तथा वारणस्यास्तानां आश्रित स्वधरणाजार्णवार्
 ज्ञानां जीवानां प्राणिनां यः शुभान् चिरो मस्तकं निश्चिन्तति चिन्तयति एवं जयूना प्रकारेण आचार्योऽपि वारणस्यास्तानां यन्वन्वीयानां इ
 इत्यनेकारे उत्सृज्यं प्रज्ञापकत्वं भाषयन् कुमार्गे मर्षकत्वं एतावन्तो वेदो विद्यासमाप्तकत्वरूप इत्यर्थः ॥ ५१८ ॥ अथैव पूर्वोक्त्या वृत्तव्याः

उत्सूत्ररूपणां कर्तारः अत एव भव्यप्राणिनामात्मनश्च संसारं दृष्टिं नयन्ति, ते संसारे पतन्ति अन्यानपि भव्यप्राणिनः पातयन्ति उत्सूत्र-
 वचनं क्लिष्टकर्मबन्धहेतुत्वात्, यदुक्तमुपदेशमालायां गाथा । उत्सूत्रमायंरतो, बंधइ कर्मं सुचिक्कणं जीवो । संसारं च पवहदइ, मायामोसं च
 कुवइ य ॥ २२१ ॥” एतत्याठद्वयार्थिथा-उत्सूत्रं सूत्रविरुद्धं आचरन् समाचरन् वभ्राति आत्मप्रदेशैः सहसंक्लिष्टं करोति किं ? कर्म, ज्ञाना-
 वरणादिकीदृशं ? सुचिक्कणं गाढं निकाचितमित्यर्थः, जीवो इति अयं च पुनर्मायामोसं इति माया मृषा मायया युक्तमसत्यभाषणरूपं
 सप्तदशं षापस्थानक करोति, तत्प्रत्ययमनन्तसंसारवर्द्धनं करोतीति भावः ॥ २२१ ॥ इत्युपदेशमालाहृतौ ॥ इत्यादि पूर्वोक्तजैनागमानु-
 सारेण व्याख्यानवाचनसमये साधूनां मुखे सुखवह्निकाया बन्धनं प्रोक्तमिति एवं जैनशास्त्रपाठानवगणय्य ये कुमतयो व्याख्यानवाचन
 समये सुखवह्नं न बध्नन्ति, ते सूत्रमुत्थाप्योत्सूत्रभाषिणो ज्ञेयास्तेषां व्याख्यानश्रवणं वन्दना नमस्कारादिकमपि भविनां भूयसे भव-
 श्रमणाय श्रवत्यत एव तेषां सङ्गमोऽपि दूरतस्त्याज्यः, इत्यस्माकं हितोपदेशः, इत्यलमितिचर्चया । प्रकृतमुच्यते-ये साधवो व्याख्यान-
 वाचनसमये मुखे सुखवह्नं बध्त्वा व्याख्यानं कुर्वन्ति, तथा जैनसूत्रोत्थानरूपोत्सूत्ररूपणां न विदधति योगोद्वाहं विधाय गुरुसन्निधौ सूत्र-
 पाठं पठन्ति, ते साधवो मोक्षनाम निर्मलनगरं प्रतिगच्छन्ति, उत्तरोत्तरकल्याणमालां प्राप्नुवन्ति, तादृशानां सुखीनां सुखतो व्याख्यानश्रवणं
 आब्धानामपि पीयूष गण्डूषसदृशं ज्ञेयमुत्सूत्ररूपणरहितानां जिनाह्वापरिपालकानां महाव्रतिनां साधूनामनुयायिनः श्रावका अपि हेलया
 संसारसागरसुच्छिद्य मोक्षनगरं प्रतिव्रजन्ति, अत एवाऽक्षयसौख्यभाजो भवन्ति, इत्यलं विस्तरेण । एवं विधान्य भव्यश्रावकैस्तीर्थङ्कराज्ञा
 परिपालकैर्जैनागमं नहि वाचनीयं जैनागमेषु श्राब्धानामागमवाचननिषिद्धत्वादिति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्प्रत्ययविषयविमलजित्स्थित्युपन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयपन्याससुक्तिकविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीमां-
 साहृतौ श्रीअष्टादशकाव्यार्थः ॥ १८ ॥

मानन्दाहिमलास्तपागणवरे जाता सुसूरीश्वरा,-
स्तेषां पट्टपरम्परो वयवरे सूर्यास्तमो वारका ।

पन्पासा किल सद्याविधिमलास्तेषां सुशिष्यावरा,
सौभाग्याहिमला सुभाग्यसहिता जाता सुमद्राश्रया ॥ १९ ॥

वयेकोनविंशति काम्य व्याख्यासाह । यत्र काव्ये मूलग्रन्थकारः श्रीभागमवाचनमीमांसाकरणप्रशस्तिमुज्जायपचार-आनन्दार्हि
मला इति वपागणवरे इति वपानामा यो गणेषु गच्छेत्तु वर भेष्टः स्वामी वा गणवरस्त्वस्मिन् वपागणवरे, श्रीमत्पपागणवरे इत्यर्था, आनन्द-
विमला इति श्रीमानन्दविमलदूरयः जाताः संजातास्ते कथं भूवाः ? सुसूरीश्वरा इति शोभना ये वरवः वाचार्थाः पण्डिता अपि
तेषामीश्वरा स्वामिनस्त्वपागणवृत्तिपतिस्वात्, तेषामामन्दविमलदूरीणां पट्टपरम्परा पाटपरम्परा तदेव उदयचर इति उदयचरवर्णवत्स-
दुषोवच्छात्, पुनः कथं भूवा ? तमो वारकाः वमस्तामानान्यकारणां पापानां वा वेत्तारः पुनः किं विधिहाः ? पन्पासा इति पन्पा-
सपदवारकाः किसेति निप्रये ईश्वरा, के ? इत्यार-सद्यादि विमला इति सुसूदया आदिर्यस्य वाद्या विमलाः सद्यादिविमला,
पन्पासद्वयविमलमित्यर्था, पुनस्तेषां पन्पासद्वयविमलानां पुनर्वराः भेष्टाः, सुशिष्याः सुभिनया. सौभाग्यादिमलाः पन्पाससौ-
भाग्यविमलविमलानो जाता. संजातास्ते कथं भूवाः ? सुभाग्यसहिताः स्वकीय शुद्धभागेन सतिवा युक्ताः, पुनः सुमद्राश्रया सुक-
स्यागणमात्रया इति काव्यवृत्त्यर्थः ॥

विशेषार्थस्त्वयं—तपागच्छाधिपाऽऽचार्यपट्टावल्यां पञ्चपञ्चाशत्तमपट्टधराः, अष्टादशशतसाधुपरिवाराः श्रीहेमविमलसूत्रयोऽभूवन्, तद्-
र्णनं चेदं पट्टावल्यां पण वण्णोत्ति श्रीसुमत्तिसाधुसूरिपट्टे पञ्चपञ्चाशत्तमः श्रीहेमविमलसूत्रिः यः क्रियाशिक्षितसाधुसुदाये वर्त्तमानोऽपि
साध्वाचारो नातिक्रान्तः यतो ब्रह्मचर्येण निष्परिग्रहतया च सर्वजन विख्यातो महायंशस्वी संविग्रसाधु सानिध्यकारी ये दीक्षिता यन्नि-
श्रित्ताश्च बहवः साधवः क्रियापरायणा आसन्, एतच्चिह्नं च समुदायाऽनुरोधेन क्षमाश्रमणादि विद्वतं पक्षान्नादिकं नात्मना भुक्तवान् । ऋषि-
हाना ऋ० श्रीपति ऋ० गणपति प्रमुखा लुङ्कामतमपास्य तपागच्छाधिराजश्रीहेमविमलसूरिपार्श्वे प्रव्रज्य तन्निश्रया चारित्रभाजो वंभूवांसः,
सद्युम्नं कश्चिद्ब्रतितं ज्ञात्वा गणान्निष्कासयामास, न च तेषां क्रियाशिक्षितसाधुसुदायावस्थाने चारित्रं न सम्भवतीति शङ्कनीयं, एवं
सत्यपि गणाधिपतेश्चारित्रसम्भवात्, यदागमः—“साले नामं एगे एरडपरिवारेत्ति” तदानीं विक्रमात् द्वाषष्ट्यधिक पञ्चदशशत १५६२ वर्षे
सम्प्रति साधवो न दृक्पथमायान्तीत्यादि प्ररूपणापरकदुकनामनो गृहस्थात् त्रिस्तुतिकमतवासितात्कदुकनाम्नोवणिजः कदुकगच्छोत्पत्तिः,
तथा विक्रमात् सप्तत्यधिक—पञ्चदशशत १५७० वर्षे लुङ्कामतान्निर्गत्य वीद्वाण्यवेषधरेण वीजामती नाम्ना मतं प्रवर्त्तितं, तथा च विक्रमात्
द्विसप्तत्यधिकपञ्चदशशत १५७२ वर्षे नागपुरीय तपागणान्निर्गत्य उपाध्यायपार्श्वचन्द्रेण स्वनाम्ना मतं प्रादुर्भूतमिति तेषां सुशिष्याःपट्ट-
पञ्चाशत्तमपट्टधराः श्रीमत्तपागणगनाङ्गणदिनमणयः विमलशाखातरवराः श्रीआनन्दविमलसूत्रयः संजाताः, परमसंवेगीभूतास्तेषां वर्णनं चेदं,
यदुक्तं तपागच्छपट्टावलीवृत्तौ श्रीमहोपाध्यायधर्मसागरगणिभिस्तत्पाठो यथा—सुविहित्ति० व्याख्या श्रीहेमविमलसूरिपट्टे षट्पञ्चाशत्तम
पट्टधरः सुविहित्तिमुनिचूडामणिः, कुमतमो मथनसूर्यसममहिमा श्रीआनन्दविमलसूरिः, तस्य च विक्रमात् सप्तचत्वारिंशदधिके पञ्चदशशत
१५४७ वर्षे, फलादुर्गे जन्म, द्विपञ्चाशदधिके १५९२ व्रतं, सप्तत्यधिके १५७० सूरिपदं, तथा यो भगवान् क्रियाशिक्षितवहु-
यतिजनपरिकरितोऽपि संवेगरंगभावितमतिः जिनप्रतिमा प्रतिषेधसाधुजनाभाव प्रमुखोत्सृजप्ररूपणप्रबलव्याप्यमानं जननिकरमवलोक्य

इत्थकारसावस्मिन्नेसा एषाङ्ग्याकविचित्सिग्नसाधुसहायो विष्ण्मात् अथशीत्यपिक्रम्यदस्रदान १५८२ वर्षे स्थियिलाषारपरिहाररूप-
 क्रियोद्धरणयामयोपेण तदुभूतवान्, अनेकानि पन्थानामिम्यपुत्राणां च श्रवानि छुदुम्यभनादिमोह संत्याम्य प्रप्राजितानि, यो
 वारं जयीस नगरासौ स्वास्यधि, नान्य, इति सुराहोषिपतिः नामां क्विलेत्वमादाय सुराष्ट्रे साधुनिहारनिमित्तं यदीयभावरु सुर
 भाण्दधपर्यस्तिवनाहनाः पातञ्चास्मिदधमच्छिन्नभीनगदछविदरुपारिसारश्री नूजसिंहाकथं भीयरुणां निवृत्तिं कृत्वा सम्पति भूपतिरिद
 पन्थासनगर्षिमदुत्सचाधुविहारं कारितवान्, तथा प्रेसकमेर्षादिमरुभूमौ अकदौलंभ्यायां दुष्करोयमिति पिया भीसोममसूरिभिर्भयो विहारः
 प्रविष्टिच्च आसीत्, सोऽपि विहारः कुमवव्याप्तियिया तत्रत्यजनानुकम्पया च मूयो जामहेतवे पुनरप्यनुवातः तत्रापि प्रथमं
 लडुवया अपि श्रीडेन भीरुममद्रकरो वैराग्यनिधिनिस्तृष्टाऽत्रधियारिञ्चीं जन्म्यतोऽपि षडुतमोऽभिष्टीरारणकेऽप्याषाम्कादितवो
 विवापी महोपाप्याय भीरियासागरगणिविहववान्, तेन च प्रेसकमेर्षादीं स्वतरान् मेवाहदेशे वींसापती प्रधुवीन् मौक्यार्द्रौ
 उक्तादीन् प्रतिकोष्य सम्यत्स्वपीमदुत्सचाधुनेकवास्तुचिसुगतमथापि प्रवीतं, तथा पार्थवन्प्रमत्तव्युश्रुतिं वीर्यामे पार्थवन्प्रमेव वारं
 निरुपरीकृत्यभूयान् जनो धैर्यमर्नं प्रापितः, एवं माख्नेकेषुञ्जयिनी मधुविडु किं षडुता ? संविन्नस्वादियुर्गैर्यत्कीर्षियताका पुनरथापि
 सज्जनपचोवतेनेतस्वव जड्डीयमाना प्रथनमासादधितरे सद्युच्छति । क्रियोद्धारकरमानन्तरं भीभाण्दधियल्लूरयभट्टदेववर्षाणि जपन्त्य
 गोऽपि निफ्तवपोविशेषं विहाय षडुत्प्रोभिर्भ्रंज षटुर्षण्ठाभ्यां विद्यतिस्थानकारापनापनेकविच्छत्वपः कारिणश्च विष्ण्मात् षण्णवत्यधिक
 पञ्चवयसव १५९६ वर्षे येनसितसतन्मापागन्माविचारयासोऽप्याऽनन्तं विषाय च नचधिरुपवासे रहन्मवाषादनगरे स्वर्गं विभूत्पवासासुः
 इति प्हायसीहवौ । तथा भीरविचरंमानगणि कृते पद्मानकीसारोद्धाजन्त्ये तु क्रिञ्चिद्विकेपो, यथा भीहेनपियल्लूरियेष्टे षटुपञ्चाशत्तमाः
 श्रीजामन्दधियल्लूरिस्त्वस्य सं० १५४७ वर्षे इत्थानुर्गे जन्म, सं० १५५२ वर्षे ब्रह्म, सं० १५७० वर्षे छरिपदमिति, तथा श्रीगुणविजय-

कृतायां कल्पलताधिनायां कल्पसूत्रलघुवृत्तावपि किञ्चिद्विशेषो यथा—तत्पट्टे श्रीहेमविमलसूरि ५५ तत्पट्टे श्रीआणंदविमलसूरि ५६
 इत्येतत्पाठव्याख्यायां श्रीहेमविमलसूरीणां श्रीसुमत्तिसाधुसूरिभिः स्वायुः प्रान्ते सूरिमंत्रदानपूर्वकं पदं दत्तं, ततोऽप्राप्तसूरिभ्यां गुरुभ्रातृभ्यां,
 सहैलादुर्गे विवादे सति देवात्तत्र चित्रकूटराणकसीरोहीशीशाश्चात्पारोऽपि राजेन्द्राः परिणयोत्सवे मिलितास्तद्विवादादभजनायागताः शालायां
 तवस्तपो द्विष्टमनसो ईडाचार्ययोः सदेशाच्छ्रीहेमविमलसूरिभिर्दीयमानायां देशनायां भरतचक्रिदिग्बिजये द्वादशवार्षिकेऽभिषेके वर्ण्यमाने
 सति तैरपि कुंभमास्पदमानास्य चतुर्भी राजेन्द्रैः श्रीहेमविमलगुरुमाले तिलकः कुतस्ततः सर्वेऽपि लोकाश्चमत्कारं प्राप्तास्तै गुरवोऽपि महाभाग्या
 अभूवन्विति, श्रीआणंदविमलसूरीणां इला दुर्गसुख्य शा०मेघारण्यगृहे जन्मनि जाते तद्गृहे पर्यङ्कस्य पुरः शासनदेव्यायुवताफलगुहालिकाकृता
 प्रातः सर्वैः द्रष्टा चमत्कारश्चजातः सवत् १५७० वर्षे स्तंभतीर्थे सूरिपदं, सवत् १५८२ क्रियोद्धारः, संवत् १५८७ वर्षे येषां श्राद्धेन दोसी कर्मा-
 ख्येन शत्रुंजयतीर्थोद्धारः कृतः, संवत् १५९६ वर्षे ऽहम्मदावादापार्श्वे निजामपुरे नवोपवासैश्चैत्रसुदिसप्तम्यां स्वर्ग, इति कल्पमुत्रस्य कल्प-
 लतानाम्भ्यां लघुवृत्तौ । तयोपदेशमासादग्रन्थेचतुर्विंशतितमस्तंभे चरमभागेऽपि किञ्चिद्विशेषस्तद्यथा । काव्यानि । सौभाग्य भाग्य पूर्णं संवेगतं
 गरंगनीरनिधिम् । आनन्दविमलसूरिं स्वगृहे स्थापयामास ॥ १४ ॥ श्रीविक्रमनृपकालाद्भूजगशराराशिमितगते वर्षे चक्रुश्चरणोद्हरणं शरणं
 संवेगवेगवताम् ॥ १५ ॥ निर्ममत्व शरीरेऽपि तपस्सेवे सुदुस्तनम् । तच्छूयतां किञ्चिदालो चितं स्वकल्पपम् ॥ १६ ॥ अर्हदादिपदध्यायी
 विशतिस्थानकं तपः निर्विकारः प्रकारश्च चतुः शत चतुर्थकैः ॥ १७ ॥ चक्रे पुनस्तपस्तद्रिष्टपष्टेयतु.शतप्रमितैः विशतिपष्ठानि ततो
 विहरञ्जिनपान् समाश्रित्य ॥ १८ ॥ तीर्थार्थिपवीरविभोः पष्ठानि नवे क्षणे क्षामितानि २२९ पाक्षिकसुखेषु पर्यसु पष्ठानि बहुनि चान्यानि
 ॥ १३० ॥ शुभं ॥ द्वादशानिमसु पञ्चचक्रे प्रथम कर्मणः । तानि पञ्चान्तरायस्य नवैव दशमानीत्यम् ॥ २० ॥ दर्शनावरणस्यापि
 मोहनीयस्य कर्मणः । अष्टाविंशतिसंख्यानि विशिष्टाष्टमकानि च ॥ २१ ॥ अष्टमदशमान्येवं वेदे गोत्रे तथाप्युपि बहूनि । कृतवान् भगवान्

नान्ता न च गेहे कर्मणस्तु तपः ॥ २२ ॥ ततश्च निरिवानश्चन श्रीमानानन्दविमलसूरीन्द्रः समवापनाकसीरुषे वेवसिनिरिवैश्वतुःद्वारजैः
 ॥ २३ ॥ इत्युपदेशमासावग्रान्यमशस्तौ । अयं निजयमस्त्रिकाभ्यवृत्तावपि प्रोक्तं वचनया—अत्रायशब्दादालोचना तपो विद्वत्विस्थानकृतयो
 नीरस्ताभिमिर्विद्वैतैकोनं भिद्वत् पद्यवर्षोऽष्टकर्मनाम्नकृतपः प्रमुत्तवदुत्तपोग्रहः, यवस्त्वै सजानां कर्मणां सपस्तु ययोक्तचतुर्थपद्यग्रहमाविधिः पूर्ण
 निर्मये, नाम कर्मणस्तु प्रकृतिप्रानुपूर्णादायुषोऽवसानाच्च न चक्रे, इति श्रुतिः, इति विजयमशस्त्रिकाभ्यवृत्तौ । अतः परं श्रीआनन्दविमलसूरेः विशेषा
 चिकारस्तु हीरसौभाग्यकान्यविजयमशस्त्रिकाभ्याद्विद्विषिपहावलीप्रमुत्तग्रन्थादिभ्योऽवसेयः । एवं श्रीमद्योगच्छापिपतयः श्रीआनन्दविमलसूरेः
 जैनवासन्मभावकाः विमलशारता तस्करा अनेकश्चिष्यपरिषाद्युक्ताः जैनशासनस्योपोवकारकाः संजाता, अथ एव तपागच्छ कस्यपावर्ष
 दीपिवन्ता, इति सपागणाधिपतिश्रीआनन्दविमलसूरी कर्णेनं मेयं, तेषां श्रीआनन्दविमलसूरीणां पटे सकेरगरवरंगपरिकल्पित प्रतिव्रातमीलि
 तृटापणयः पण्डितश्रीश्रद्धाविमलगणयस्तेषां शिष्यः पण्डितश्रीकीर्तिविमलगणयः, येषां द्वापञ्चाशद्विनेया अपि पञ्चाशं वाचयितार
 सजाना स्तेषां पटे पण्डितश्रीबीरविमलगणय स्तेषां पटे पण्डितश्रीनिशुद्धविमलगणयस्तेषां सतीर्थ्याः पण्डितमहोदयविमलगणयः, यद्यपि
 विशुद्धविमलगणिमहोदयविमलगणयोरेकयुक्त शिष्यत्वे तयो गुरुश्रावृत्त्वसम्पत्तयेवाऽप्यपि गुरुश्रावृत्त्वसंबन्धो ज्ञेयस्तेषां श्रीमहोदयविमल
 गुरुणां पटे पण्डितश्रीमणिविमलगणय स्तेषां पटे पन्थासमीरयोतविमलगणयः, ये गुरुस्यत्वे मालवेदेशनिवासिनः श्रीसनालभंशोद्भवाः,
 येषां गुरास्यत्वं औकारजी इत्यभिधानमासीत्, तेषां पटे पन्थास श्रीवानविमलजिह्वणयः, येनामुमियापुरनगरे भुजा इति लोफ्तसिन्धे
 दत्ताभ्योसरासालावीभेदिश्रीभारपरचन्द्रास्यत्र मोतीचन्द्रभेष्टिपार्यां शुर्माबाइगुरुजन्म, गुरुस्यत्वे वीपचन्द्र इति नामाऽऽसीत्, संवत् १८९४
 वर्षे अत्र संवत् १९१७ पण्डितपद, संवत् १९२० वर्षे राजनगरे वैशाल कृष्णपंचमी दिने स्वर्गवासः, श्रीवानविमलगणयः स्वपरशालेपु
 श्ठीपण्डितकस्तकस्त्रिकाः सजानास्तेषां पटे भाग्यन्मतोऽपि वसन्तवर्षे अत्र पारिणः पन्थासदयाविमलजिह्वणयः पण्डितपान्था संजाता, येषां

संवत् १८८६ वर्षे आश्विनशुक्लदशमीदिनेमरुथरदेशस्थपालीनगरसमीपस्थ गोविंदलापुरेविशाखागनादाज्ञातीयभयजिद्रणिगभार्यां लाभीवाइ गृहे
 जन्म, गृहस्थत्वे देवजिद्धदेवाजी इत्यभिधानमासीत्, १९०८ वर्षे वैशाखशुक्लसप्तमीदिने स्वगुरुसमीपे सूरतनगरे व्रत, संवत् १९१६ वर्षे
 गणपदं, संवत् १९२३ वर्षे पन्यासपदं, ये पूज्या बहूनां साधूनां गणपदपन्यासपदादिपद दत्त्वा बहूपकारं कृत्वा स्वपट्टे स्वशिष्यं संस्थाप्य
 संवत् १९६२ वर्षे जेष्ठकृष्णपंचमीदिने स्वर्गं विभूषयामासुस्तेषां पट्टे पन्याससौभाग्यविमलगणयः, येषां संवत् १९०९ वर्षे चैत्रकृष्णानवमीदिने
 श्रीअणहिल्लपुर पत्तनस्थ जह्वरीवाटकवास्तव्य विशाखागनादाज्ञातीयश्रेष्ठिसांकलचन्द्र भार्या जेठीवाइ गृहे जन्म, गृहस्थत्वे स्वरूपचन्द्र इति
 नामाऽऽसीत्, संवत् १९२६ वर्षे वैशाख शुक्लसप्तमीदिने स्वगुरुसमीपे व्रतं, संवत् १९२६ जेष्ठकृष्णदशमीदिने बृहद्दीक्षा, संवत् १९३१
 वर्षे पोषकृष्णाष्टमीदिने पादलिप्तपुरे सिद्धाचलतीर्थपादमूले तलहट्टिकायां स्वगुरुतो गणपदं, संवत् १९४० वर्षे राजनगरे माघशुक्लपंचमी
 शुक्रवारदिने स्वगुरुतः पन्यासपदं ते गुरुवः सम्प्रति विजयन्तेतराम् । एवं श्रीमत्तपागच्छकल्पपादपोद्भव विमलशाखा समुद्भूतसद्गुरुपट्टा-
 बलीसारः संज्ञेयः । एवमागमवाचनमीमांसायां प्रशस्त काव्ये आगमवाचनमीमांसा कर्तुः गुरुपट्टावलिप्रोक्ता इति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्यासदयाविमलजित्स्थुशिष्यपन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयपन्यासमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपशागमवाचनमा-
 मांसाहृत्वीं श्रीएकोनविंशति काव्यार्थः ॥ १९ ॥

तच्छिष्येण सुमुक्तिमुक्तिविमलाख्येनर्षिणा निर्मितो,
 ग्रन्थोऽयं गृहिणां जिनोक्तिपठतां शिक्षाप्रदाता मुदा ।

संवत्सरे १ रत्नां ६ क १ सू १ परिमिते मासे पुनः श्रावणे,
 पक्षे शुद्धदशितौ प्रसोदकलिते वर्ये द्वितीयां तियो ॥ ३० ॥

एव विवक्षितवकाव्यस्यापार । विपत्तानां शिव्येण किं नामेत्याह-सुसुक्तिविमलाख्येन शोपनाशुक्तिर्निलोभता यस्य
 तेन साधुनेस्पर्शा, एवाहए सुसुक्तिविपत्तस्येन सुनिवृत्तिविमल संश्लेन ऋषिणा साधुना अयं ग्रन्थः भागमवाचनमीयासायूलस्य
 एतदर्थः, इदा र्षेण, पदुक्तं इदं प्रसोदः प्रसवो सुखीत्यायोदसम्पदाः इत्यभिधानचिन्तामर्षो, द्वितीयदेव काण्डे निर्मितः रचितः,
 कीर्णोऽयं ग्रन्थः । तिस्रोक्तिपठवानिति भिनानामाप्तानां हीर्यङ्गराणामिति यावत् वक्तव्यमिति जिनोक्तं जैनागम इत्यर्था, स जैनागम पठ-
 वाप्येवृणां श्रुतिणां श्रुत्यानां शिक्षा दत्त्वा, ग्रहस्थानां यामचरनादिरशिवानां साधुनामपि सूत्रपठननियेषकारक प्रन्थो
 निर्मित इति । कस्मिन् वर्ये कृत ? इत्याह-संश्रुतिविर्ये वर्ये विक्रमाकृतः नंदरसांकभूपरिमिणे नन्दानन्दरामानो नवतैजसर्वाक, रसास्तिक
 इदुक्तवाप्यान्समभुरल्लवणास्या एत् अद्वा, नव, भूर्भूमिरेका, एतै रक्षैः परिमिते वर्ये अद्धानां वासवो गति, इति वचनावत्, पश्चात्पुस्वर्वा
 विन्यास्यामानेऽन्तेष्वेवैषु विक्रमात् सप्त १९६० वर्ये इत्यागत, पुनर्मसि भाषणे भाषणसङ्घ, पक्षे कीर्णो शुभ्रशिवो निर्मलकृष्णपक्षे, पुनः
 कीर्णो पक्षे । प्रयोदकलिते वर्ये द्वितीयां विद्याविति, भेष्ट द्वितीया विद्याविति, काव्यशब्दार्थः । भाषार्थस्तस्य, भाषुनिककाले
 केषुन जैनायासिनः भाषकनामपारिणः वणिजो भिनाशा लब्धनं कृत्वा वृष्टवैकालिक कन्त्यमम भगवतीसूत्र मद्रुलमुत्राणां रावने प्रवृत्ताः
 सन्ति, तेषां शिक्षादानाय सूत्रपाठ्यभाषणेन, भाषण । सतृष्णद्वितीयाविति, कैरागमाभाषनीया पठनीया वा इति विचारिका भीभागमभाष-
 नीकोणा इव प्रथिनिकिः, प्रवीदेन यस्मि एतद्वदन्त वाचयित्वा सपाकष्यै वाप्येववृत्तन्वाक सिखान्त्स्यमाणान्त्वपगण्य वे साषकः जैना

गमवाचने गृहस्थान् समाज्ञापयन्ति, अथवा गृहस्था अपि जैनागमं वाचयन्ति, ते सर्वेऽपि कुमतयस्तीर्थकराज्ञा विरायका ज्ञेया, इत्यलं विस्तरेण । अत एव तीर्थङ्कराज्ञा परिपालनाः सुश्रावकास्तु जैनागमं नहि वाचयन्ति एतन्ति च सर्वत्र जैनागमेषु हि श्रावकाणां गृहस्थानामगमवाचननिषिद्धत्वादिति भावार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्यासदयाविमलजित्पुत्रिशिष्यपन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयपन्याससुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीमांसासृष्टौ श्रीत्रिंशतितमक्राव्यार्थः ॥ २० ॥

वारे शीतकरे सुराजनगरे सद्देवशा पाटके,
ग्रन्थोऽयं विहितो मया विमलगच्छस्योत्तमोपाश्रये ।
यावच्चन्द्रदिवाकरौ समटतो वृन्दारकाणां सृष्टौ,
तावद्भूमितले सदा विजयतां ग्रन्थः सतां हर्षदः ॥ २१ ॥

अथैकविंशतितम काव्यव्याख्यामाह । अत्र काव्ये कस्मिन् वारे कस्मिन्नगरे कस्मिन् स्थाने पूर्वोक्त श्रीआगमवाचनमीमांसाग्रन्थः कृतस्तथाऽशीर्वादिवचनं दर्शयन्नाह-वारे शीतकरे इत्यादि प्रागुक्ते संवत् १९६९ वर्षे श्रावणकृष्णद्वितीयांतिथौ, वारे शीतकरे शीता अनुष्णाकराः किरणा यस्य स शीतकरश्चन्द्रस्तद्वारे सोमवारे इत्यर्थः, कस्मिन्नगरे ? इत्याह-सुराजनगरे इति सुष्ठु श्रीअहम्मदावादापुरे, कस्थाने ? इत्याह-सद्देवशापाटके शोभन देवशापाटके तत्रापि विमलगच्छस्योत्तमोपाश्रये इति तपागच्छकल्पवृक्षोद्भवविमलशाखारूप

गरुडस्य चरणे उपाभये, अयमथ इति अथ श्रीभागवतवाचनमीमांसाप्रत्या, मयेति मुनिमुक्तिक्रियेन निरिह सद्गुरुषुष्यतः कृतः शुभं अथ
 श्रीमादीर्षादवचनमाह-यावन्नदिवाकरो यावत्कालं चन्द्रसूर्यौ हृन्वारकाणां वेदानां सुतौ मार्गे गमनमार्गे इत्यर्थः, समदतः संविचरतः
 तावदिति वापत्कालं यावत् मूमितले पृथिवीतले ग्रन्थ इति श्रीभागवतवाचनमीमांसाग्रन्थः, कीदृशः ? सतां सज्जनपुरुषाणां इर्षदः इर्षमा-
 नन् इदतीति इर्षदः प्रभूतानन्दः सदानिरन्तरं विजयतां सर्वोत्कृष्टसेन प्रपञ्चतामित्याश्चीर्षादिः, अप्र ग्रन्थे सर्वाणि काव्यानि शार्दूलकवि
 श्रीरिवानिवृष्टिर्षयामसनसततगाठीरिति द्वादशभिर्षेष्टि, यथा रथापना ५५५ ॥ ५१ ॥ ५५५ ॥ ५५५ ॥ ५५५ ॥ ५५५ ॥ ५५५ ॥ ५५५ ॥ ५५५ ॥
 नाहुते यद्दृष्टं यपति, वद्दृष्टस्यं नाम शार्दूलकविष्ठीरितवृचमिति तथा वृषरत्नाकरे केदारमहोऽपि मूर्धभिर्षे मंसजसताः स गुरवः शार्दूल-
 विष्ठीरितवमित्यत्र सूर्यभिः, द्वादशभिः सप्तधिर्यवित्स्वपा एखन्दोपजरी ग्रन्थेऽपि मूर्धभिर्षेदिमः सर्गीसततगाः शार्दूलकविष्ठीरितविति भावः ॥
 इति श्रीमत्पन्यासदयाविमलनित्त्वुष्विव्यपन्यासशीतौभाग्यविमलजिह्विनेपन्यासमुक्तिक्रियेलेन विरचितार्था स्वोपज्ञागमवाचनमीमां-
 सावृषौ श्रीएकविंशतिवपकाव्याय ॥ २१ ॥

॥ इति श्रीभागवतवाचनमीमांसासुखग्रन्थः सम्पूर्णः ॥

॥ अथ तद्ग्रन्थस्य स्वोपज्ञवृत्तिकारकप्रशस्ति संवत्सरादिकमाह ॥

॥ शार्दूलोवक्रीडितवृत्तम् ॥

आनन्दाद्विमला स्तपागणवरे जाताः सुहृरीश्वरा-स्तच्छिष्याः कृतिनः सुकृद्धिविमला ज्ञानादि रत्नाकराः ।
स्फुर्जत्कीर्त्तिं कीर्त्तिविमलास्तेषां विनेयाः पुनः, तेषां धीरसुवीरवीरविमला जाताः सुशीलालया ॥ १ ॥
तेषां शिष्यवरा विशुद्धविमलाः शुद्धाहि तद्भ्रातरः, सत्पूज्याः सुमहोदयादिविमला मोक्षस्य मार्गाध्वगाः ।
तेषां शिष्यधवाः जमोदविमलाः सर्वप्रमोदप्रदाः, तेषां सन्मणयो मणीविमलजित्संज्ञाः सुशिष्याधिपाः ॥ २ ॥
उद्योताद्विमलाः प्रखण्डितमला उद्योत दीप्ताः पुन-स्तेषां ज्ञानसुदानिदानविमलाः शिष्या निदानं श्रियाम् ।
पन्यासाः सुदयादयादिविमलास्तेषां विनेया नयाः, सौभाग्याद्विमलाः सुभाग्यभरभृद्देहा सुदामालया ॥ ३ ॥
तच्छिष्येण सुसुक्तिसुक्तिविमला-ख्येनर्षिणा निर्मिता, पन्यासारुय पदान्वितेन मयका टीकेयमानं ददा ।
स्वोपज्ञागमवाचनस्य रुचिरा मीमांसिकायां सुदा, भव्यानां सुखबोधिनीभविजन स्वान्तां बुजाऽहर्मेणि ॥ ४ ॥
सिद्धान्तोदधि मन्यनोत्थविलसत्पीयूष लेशेन स-त्सिद्धान्त प्रविरुद्धमत्र वचनं यत्किञ्चिदुक्तं मया ।
आत्मीय प्रतिभा प्रमाद वशतो मात्सर्यमुत्सार्य वै, तत्सर्वं शुचिचेतसः सहृदयाः संशोधयन्तूचितम् ॥ ५ ॥

॥ यतः दोषकष्टत्तम् ॥

अक्षरमात्र पदस्वररेफ व्यञ्जनसन्धिविवर्जितमुक्तम् । साधुरेव मम क्षमितव्यं को नवि मुह्यति शास्त्रसमुद्रे ॥ १ ॥

संनदयोप ० तुष्ट ७ नद ९ वसुधा १ माने सरे मासके, राकापां ननिवासरे प्ररचिवा थीकेयमाकृतसृत् ।
 प्राग्मो विरिताः सुराननगरे तमेव पूर्णाकृवा, याषण्ड्र दिवाकरो विमयवां तावत्सवां इयंदा ॥ ६ ॥

॥ इति प्रयास्तिकाख्यानि ॥

इति श्रीवृषपाणगगनांगण सद्युद्धासनकगगनमणिसकलभृदारकधृदारक श्रीमदानन्दपिमलसूरीचरप्रकृष्टपट्टकस्त्रीललनाललाट-
 स्वभीपासनमाधुरापिपण्डितकृद्विचयन्मणिपट्टपूर्वाचलशैलशूनायमान पण्डितकीर्विचयन्मणिपट्टभूणनगन्यनोहारि निरतिचार वेषा-
 न्नांरविचारबाह सासापारीसंवारि पण्डितबीरविमलगणिश्रिव्यसकलपण्डितवंदस्त्रीमोक्षिमौलीयमान पण्डितविद्युच्चविमलगणिसवीर्ष्यस्वकी-
 यशुब्दाचार प्रहारसम्प्राज्या मियाऽपूर्वमहोदयपण्डित महोदयविमलगणि प्रणारविदयकरंदेन्दिन्दिर पण्डित प्रमोदविमलगणिपट्ट भीप-
 त्रिपट्ट ग्रापणिविस्वारिन्वरीमणि पण्डित मणिविमलगणियदालञ्जार विपमवरचिययविपथरविपतिरस्कारस्वकीयनिरभिमान ज्ञानशु-
 षण्मिन्न क्रियाजाप्रज्ञांगुनीविपामसकलबलिष्ठ पण्डितभीष्टयोवविमलगणिविनेयभी सिद्धान्तकलाकलापकेसरि किञ्चोरकृष्ठीदनभूषारकंदर
 पण्डितदानविक्रमगणिश्रियमन्मन्त्रस्वनिस्तीमसौम्यतासदनवदन प्रमाग्यार पराभूतपीयूषपाद सुधिरितसभासांभौमसमान भीमस्फन्यास
 दयारिपन्निभिर्मेन सरस्वतीपण्डन्मण्डित सकलपण्डितसमाजपयोगविकाशनाम्भोजगणि सभिम मुख्य शिष्य भीमत्यन्याससौभाग्यविम
 सनिरतादापदिनेन्दिन्दिरायमाण विनेय पन्यासशुक्तिविपलेन प्ररचिवा स्वोपज्ञाऽजामबाचनमीमांसाहृदिः सम्पूर्णा ॥

संषट् १९७० इयं मापशुद्धंयमी ननिवारे वास्याहृदिरियं प्रथमाहृदिः ॥ भीरस्तु ॥

॥ इति आगमवाचनमीमांसाहृत्तिः सम्पूर्णा ॥

इति श्रीमत्पण्डितमुक्तिविमलगणितृता

श्रीआगमवाचनमीमांसा

सम्पूर्णा

१४२७